Impressum est hoc pre-

sens opusculū In Colo
nia apud predicatores.

Impressum est hoc pre-

sens opusculū In Colo
nia apud predicatores.

Annale Curatorū

predicandi prebens modū: tam latino
q̄z vulgari sermone practice illumi
natū: cum certis alijs ad curā
animarū ptinentibus:
omnibus curatis
tā cōducibile
q̄z salubre.

Prologus

Incipit Prologus in Manuale curatorũ siue modum predicandi.

IOhannes ulricus surgant vtriusq; iuris doctor: curat⁹ ecclesie parrochialis sancti Theodori martyris: minoris Basilee Cõstañ. diocesis: prouincie moguntine: honorabilib⁹ plurimarum virtutuz viris: Petro keßler de herten herbipoleñ. et Johãni bruwiler de oppido sancti Galli Constañ. diocesis: adiutoribus meis salutẽ: cũ subscriptorum debita obseruãtia. Ex quo p̃dicationis exercitiũ: est p̃cipuus ecclesiastice potestatis actis hierarchic⁹: annexus cure pastorali. Succedit enim stat⁹ curatoꝝ statui septuaginta duorum discipulorum christi: quo ad legẽ nouã: ⁊ figurat⁹ est in antiqua lege per leuitas: ac ꝑinde status curatoꝝ est de institutiõe xp̃i ⁊ apostolorũ suorum a principio fundationis ecclesie: que institutio ꝑ declarationes summoꝝ pontificum ⁊ synodorũ: tã generaliũ q̃ specialiũ magis ac magis innotuit. Unde quilibet rector ecclesie parrochialis habet officium predicãdi de iure cõi in ecclesia sua per se vel alium. Nec põt p̃dicare qui curã animaꝝ nõ habet: vt in cle. j. de sepul. notat̃. Quamuis em̃ fratres mẽdicãtes predicare possunt: hoc tamẽ habẽt ex priuilegio ꝓdũtaxat: vt in. c. inter cetera. de offi. or. Panor. inquit. ⁊ Jo. an. in cle. dudũ de sepul. in v̄. ecclesijs. Nam status curatorum institutus est ad regimen animarum dirigendarũ in finẽ vltimum: per cõmunionem sacramentorum: ⁊ peccatoꝝ remissionẽ: ⁊ ꝓmotionẽ ad virtutes. Et ideo annexam habet obligationẽ docendi ⁊ p̃dicandi verbũ de suis parrochianis: saltem quodã generali tenore legis euangelice: quo ad credenda ⁊ agenda: ſm statum sue simplicitatis: vt ait Gerson. Et est curatorũ status ꝑfectionis: nõ solum acquirẽde: sed etiã exercẽde: cum sibi cõpetat tã obligatio q̃ auctoritas: reducendi animas ad deum ſm hierarchicos actus: q̃ purgare: illuminare et perficere nominant̃. Et qꝛ hierarcha ſm Dionysium: li. j. ecclesiastice hierarchie: alijs potest suam potestatem committere: quotienscunq; sibi videbitur expedire quẽ admodum ⁊ ego vobis cõmisi curam: ⁊ omnes mihi competentes hierarchicos actus prout facere potui: iuxta dictuz. Panor.

in.ca.cū ex iniuncto.de here.et sic a me missi seu destinati estis ꝛ ꝓpter hoc officium p̄dicationis in obligatione habetis. Cum autem ad dictū officium predicationis exigitur ingeniū velox: solers atq; versatule velut in non perspecto tempore: a dextris: a sinistris: ante: retro: sursum: ꝛ deorsum: vt cancellarius parisien. inquit. Et non solum cognitio scripturarum et facundia cum ceteris omnibus que ad mores spectant: vt plerisq; opinantur: sed et modus predicandi est necessarius ad rite rectequ predicandum. Nam si tot et tanta volumina studio ꝛ labore rhetorū: de oratione rhetorica sunt cōscripta: quanto magis dignum et iustum est: vt tradatur doctrina atq; modus de predicatoria oratione. vbi homo erit rhetor diuinus. Nō em̄ est compatio rhetorice oratiōis ad hanc nostram p̄dicatoriā in fructu ꝛ vtilitate Unde Isidorus super Leuiticum ait: Sūma salus ꝛ capitulū salutis nostre est doctrina verbi dei: quod vtiq; predicatione dispensantur seu administratur. Non igit̄ erit debita comparatio studij et laboris ꝓ arte ꝛ doctrina orationis rhetorice ad debitum studium ꝛ laborem orationis p̄dicatorie. Cura enim ꝛ regimen animarū vt supra dictum est: p̄cipue in verbo dei consistit cum in ista instructione doceꝫ via ꝙ quā pergēdū est ad regnum celorū. Finis em̄ lex ꝛ omnis scriptura in istum finem edita est Quapropter modus p̄dicandi ars artium ꝛ scientia scientiarū dici poterit. vt Gregorius in principio sui pastoralis inquit. et habetur in .cap̄. cum sit. d. eta ꝛ. quali. or. Et inter humana exercitia tanto periculosius quis eo male fungitur: quanto anime preciosiores sunt omnibus rebus et corporibus. xij. q. j. precipimus. xxxiij. q. iij. si habes. ꝛ. cap̄. cum infirmitas. de pe. et re.

Constat igitur ex his quanta diligentia et maturitate. quanta ve intelligentia et discretiōe opus habeat sacerdos: cui commissa est cura animarum ꝛ verbi diuini dispēsatio. Q; si opponitis contra me: hoc donū dei est et diuini numeris: ergo nihil de modo seu arte hominum vel doctrina ad hoc pertinere videꝫ. Respondeo q; sicut de iusticia: sapiētia: prudentia: ꝛc̄. certissimum est q; quelibet earum donum dei sit: et ab eo studiosissime expetenda et speranda: non tamē ꝓpter hoc scholastice doctrine aut librorum tractatos de illis docentes superuacui sunt habendi.

Prologus

Sic in proposito: q̄ꝫ q̄ꝫ idoneus predicandi modus donum dei sit: qui dat euangelizantibus verbum virtute multa. pſ. lxvij. Arte tamen et doctrina hoc donum multipliciter adiuuatur: sicut communiter dicitur: Dñs deus dat omne bonum/sed non p cornua thaurum. Idcirco de modo predicandi aliqua p vobis et successoribus vestris colligere decreui in hoc opusculo bipartito. In cuius prima parte de arte predicatoria: In secunda vero de practica quottidiana eiusdem/ea que visa mihi fuerūt magis expedire/vobis tradere curaui. Commendo vos denicꝫ vehementer: vt bene sint vobis illa visa atq; reuisa/vt meliora ex his mente teneatis et fructuose practicetis: vt sitis de numero illorum de quibus scriptum est/q̄ lucebunt quasi stelle in perpetuas eternitates. Feliciter valete. Ex Basilea. viij. idus septēbris. Anno millesimo quingentesimoseptimo.

Tabula

EXacta accuratacꝫ diligentia optime lector/hic liber est editus: Manuale curatorꝫ appellatus: ꝑ instructione nouellorꝫ ac incipientiũ onus diuini subire sermonis: tã latino ꝙ vulgari elucidatus eloquio: modo per succincto ꝓbens manuductiones: prout subsequens registrale demonstrat indiciũ: duos cõtinens libros partiales.

Allegoria describit. li. i. ꝓsi. v. folio. xi.
Absoluendi modus abexcõmunicatione infirmos: lib. secundo: considera. xiij. folio. cxiij.
Allegorico sensu amplificat sermo: li secundo/ꝓside. xvj. fo. xxv
Amplificat sermo: li. ꝑmo/ꝓsidera. xvi. folio. xxv.
Anagogia describitur: libro ꝑmo/ꝓsi. quinta/fo. xj.
Anniuersaria defunctorũ/septimus/tricesimus sic publicari solet: libro secundo/ꝓsideratione octaua/folio. xc.
Animarꝫ vtilitas in sermone attendi debet: li. j. ꝓsi. xvj. fo. xxv:
Argumentatiõe ꝓlongat sermo: li. ꝑmo/ꝓside. xvj. fo. xxxv.
Artis dicendi parte: li. ꝑmo/ꝓsideratione xix. fo xliij.
Articulus mortis: libro secundo/ꝓsideratione. vj. fo. cij.
Auisamenta curatorꝫ ꝑdicare volentiũ: li. ij. ꝓsi. ij. fo. lxxv.
Auctoritatũ ꝓcordãtiꝫ ꝓlongat ſmo: li. j. ꝓsi. xvj. fo. xxviij. A
Auctoritatũ applicatione dilatat sermo: li. j. ꝓsi. xvij. fo. xxxix.
Bonũ minus si comparet maiori bono: laudando caueat ne minus bonũ reprobet: li. ꝑmo/ꝓsi. xvi.
Bulla curatorꝫ euangeliũ. libro primo/cõsi. tertia. fo. vij
Cautele ꝑdicãtiũ optime: li. i. ꝓsi. xxiij. fo. lxi.
Cathena habetur memoria: libro ꝑmo/cõsi. xx folio. lij.
Causa efficiens/materialis/formalis/finalis in dilatatione: lib. primo/ꝓsideratione. xvi. fo. xxvi.
Causis ꝫ effectibꝰ ꝓlongat sermo: li. ꝑmo/ꝓsi. xvi. fo. xxxviij
Celebrans coram excõmunicato vel in loco interdicto incurrit irregularitatẽ: libro secundo/conside. xix. fo. cxxij.
Censuarum insinuatio aliquando fiat: Ibidem
Clerici solum missi predicare possunt: libro ꝑmo/ꝓsi. j. fo. j.
Clerici non habentes curam non possunt predicare nisi cura

tus vel prelatus eos ad hoc mittat vel deputet/libro primo: consideratione secunda: folio quarto.
Condescendere debet p̃dicator autoribus: libro. j. ꝑsi. xxij. fo. lx
Conclusio color: libro primo: consideratione. xv. fo. xxxvij.
Conclusio sermonis: libro p̀mo/consi. xxiiii. folio. lxvi.
Cõfessio generalis seu publica: li. scõo/ꝑsi. sexta: folio. lx xxiiij:
Colore rhetoricali amplificat sermo: li. p̀mo: ꝑsi. xv. fo. xxxv.
Conuersio color: libro p̀mo: conside. xvj. folio. xxxvj.
Contentio color: Ibidem.
Contrarius est color: Ibidem.
Correctio color: libro primo: consideratione. xvi. fo. xxvij. ℣.
Confirmatione et refutatione prolongat sermo: li. p̀mo: conside ratione. xvj. fo. xxv.
Correctione ꝓ longatur sermo: Ibidem
Confutationibus ꝓlongatur sermo: Ibidem
Cõtrariorꝫ assignatiõe ꝓlongat sermo: li. j. ꝑsi. xvj. fo. xxxiij.
Compatione varia ꝓlongat sermo: Ibidem: fo. xxxj.
Correctio spiritualiũ ꝫ aliorꝫ caute fiat: Ibidem: fo. xxix. ℰ
Cito fit/cito perit: libro p̀mo: consideratione. xx. fo. xlvij.
Curati et religiosi non sunt acriter reprehendendi: libro primo consideratione tertia: folio septimo.
Curati pñt aliis dare licentiã p̃dicandi: li. p̀mo: consi. ij. fo. iiij.
Curati non debent p̃dicare contra religiosos: nec econtra: libro primo: consideratione tertia: folio octauo.
Decem precepta sic proponantur: libro secũ do: consideratione quinta: folio. lxxx.
Defunctorũ nomina publicant: li. secundo/ꝑsi. vij. fo. lxxxviii.
Declamatores dicunt p̃dicatores. li. p̀mo: ꝑside. xxi. folio. lx.
Diaconi p̃dicare nõ pñt nisi habeãt subditos: li. i. ꝑsi. ij. fo. iij.
Dilatatur sermo multipliciter: libro p̀mo: consi. xvi. fo. xxv.
Diffinitione seu descriptione dilatat sermo: Ibidem. A.
Diuisio materie dicende fiat: libro p̀mo/ꝑside. xiij. folio. xxii.
Discussione vbor amplificat sermo: li j. ꝑsi. xvi. fo. xxvi. B.
Diuisione ꝓlongat sermo: li. p̀mo/ꝑside. xvi. fo. xxxiiii. L
Doctores theologie habent priuilegium p̃dicandi: libro primo

consideratione secunda:folio.iiij.
Docendi actus est triplex:libro primo:consideratiõe scda. fo.v
Dominorũ ecclesiasticoꝝ ⁊ temporalium status nõ ẽ acriter ad populũ reprehendendus:libro ꝑmo:ꝯside.iij.folio.vij.
Dubitatio color:libro primo:conside.xvj.folio.xxxvij.
Dubiorum ⁊ questionum solutione dilatatur sermo:libro ꝑmo consideratione.xvj.folio.xxxviij.
Diuisio thematis vel dicendorũ:libro primo:consi.xiij.fo.xxij.
Diuisionis seu distinctionis signa. Ibidem.

Episcopus potest vbiq; predicare: nisi expresse prohibeat:libro primo consideratione secũda.folio.iij.
Episcopus potest alijs dare auctoritatem predicandi in sua diocesi:libro primo:cõsideratione secunda:folio:iij.
Exemplis et similitudinib⁹ prolongatur sermo:libro primo:cõsideratione decimasexta:folio.xxxv.
Expositione seu sensu multiplici prolongatur sermo:libro ꝑmo consideratione decimasexta.folio.xxxij.
Exclamatio color:libro primo:consideratione.xvj.folio.xxxvj.
Excõicati ꝑdicationẽ audire possunt:libro ꝑmo:ꝯsi.j.folio.ij.
Excõicatus infirmus absoluat sic:libro scdo:ꝯsi.xiij.folio.cxiij
Excõicatio multa mala inducit:libro scdo:ꝯsi.xix.folio.cxxij.
Excõmunicatio in cena domini promulgata:libro secundo:cõsideratione decimanona:folio.cxxiij.
Euangelium est in radice rationis.non in sermonum folijs:libro primo:consideratione tertia:folio sexto.
Euangelium non in omni sermone dici oportere. Ibidem.
Effectus et ꝑ causas dilatat sermo:lib ꝑmo:ꝯsi.xvj.fo.xxxviij.
Exhortatio ad orandum pro omni gradu ecclesie:libro secũdo:consideratione quarta:folio.lxxviij.
Exequie fiunt ideo:libro secundo:ꝯside.octaua:folio.xcij.
Eucharistie sacramentũ ministrat:libro scdo:ꝯsi.xj.folio.c.
Eucharistiã suscipere quis debeat in vita et in mortis articulo: Et quis sit mortis articulus:libro secundo:consi.xj.fo.cij
Eucharistia non nisi ieiunis datur: Excipiuntur autez infirmi. Ibidem.

Alphabetica

Extreme vnctionis sacramētū mīstrat: libro. ii. consi. xii. fo. ciij.
Extreme vnctionis sacramentum quibus dare debet: Et an sit reiterandum: Et effectus eius: libro scōo: ꝓsi. xii. folio. cix
Fabulis raro vti debet predicator: libro primo: consideratione. xvi. folio. xxxiij.
Festa sanctor̄ indici debent: libro scōo: ꝓside. iij. folio. xxxvi.
Gestus corporis predicando sit honestus: libro primo: consideratione. xxi. folio. xl xvi.
Hystoria describitur: li. primo: cōsi. v. fo. xi
Imagines alie sunt mecum q̄ tecum dauidis: libro primo: consideratione. xx. folio. xlvi.
Imagines compank scripture: libro primo: consi. xx. fo. xlvii.
Imagines veteres deleri debebunt cum nouis vti volum⁹: li. bro primo: consideratione. xx. folio. xlix.
Imagines rerum seu vocū visibiliū: inuisibiliū: corporaliū: incorporalium: simpliciū/compositorū: libro p̄mo: ꝓsi. xx. folio. l
Imagines rerū corpaliū ⁊ incorpaliū: li primo: consi. xx. folio. l.
Imagines rerum compositarum Ibidem. folio. lj.
Imaginum calligantia. Ibidem.
Intelligentem oportet fantasmata speculari. Ibidē: fo. xlvj.
Introductio pluribus modis fieri solet: libro .j. ꝓsi. xj. fo. xviij.
Inuocatio diuini auxilij semp facienda: li. j. ꝓsi. xii. folio. xx.
Inuerecundia sicut frons meretricis supra modum detestāda: libro primo: consideratione tertia: folio octauo.
Inuocationem diuini auxilia aliqui faciūt ante introductionē aliqui post: libro primo: consideratione. xii. folio. xxi.
Israel interpretatur: libro p̄mo: consideratione. xvj. folio. xxv.
Interpretatione nois ꝓlongatur sermo ibidem.
Inflexio color: libro primo: consideratione. xvi. folio. xxxviij
Infirmorū exhortatio: libro secūdo: consideratione. xiij. fo. cx.
Infirmorū interrogationes: ibidem. Et orationes: fo. cxj.
Infirmus excōicatus absoluat hoc mō: li. ij. ꝓsi. xiij. fo. cxiij.
Indulgentie intimantur: libro. ij. ꝓside. xiij. folio. cxiiij.
Inhibitiones a sacra cōmunione: libro. scōo. ꝓsi. xv. folio. cxvj.

Tabula

Juriſtarū modus:libro primo:cōſi.xvj.folio.xxxviij.
Loca comparantur cere vel carte:libro primo:conſideratione.xx.folio.xlvij.
Loca vera et ficta:loca maiora et minora:locorum verorū tres modi:Jbidem
Locio centū pfectio huius artis cōſtat:li.j.ꝓſide.xx.folio.xlviij
Locorum conditiones:Jbidem
Locorum verorum tres modi:Jbidem
Loci p quinariū diſtinguan.li.j.ꝓſideratiōe.xx.folio.xlix.
Loca p aſſiduā meditationē debēt imprimi:Jbidem
Loci ſint meditatiſſimi:Jbidem
Laicus p̄dicare ꝓhibet:li.p̄mo:conſideratione ſcōa:fo iij.
Laudatio color:libro p̄mo:cōſideratiōe.xvj.folio.xxxvij.
Liber vite publicatur:libro ſcōo:cōſide.vij.folio.lxxxvij.
Libri amminiculatiui artis p̄dicatorie:li j.ꝓſi.xxv.folio.lxvij.

Matrimonialia edicta ſic publicantur:libro ſecundo:conſideratione.ix.folio.xciij.
Matrimonium requirit cōſcientiā mundā et intentionē rectā:libro ſecundo.conſideratione decima:folio.xcix.
Matrimoniū ꝓtrahit hoc modo:libro ſcōo:cōſi.x.folio.xcv.
Matrimoniū ſolennizat & benedicit hoc modo:Jbidem
Matrtmonij tria bona:Jbidem:fo.xcviij.
Memoriā duo ſaluant:libro p̄mo:conſidera.xx.folio.xlvj.
Memoria duplex:naturalis et artificialis:libro primo:conſideratione.xx.folio.xlv.
Memoriale pōt facere p̄dicator & inſpectu eiꝰ p̄dicare:Jbidem
Memoria ad quid valet:Jbidem
Memoria aſſimulatur libro:Jbidem:folio.xlvj.
Memorādi ars dicit ars retinendi et retenta legēdi:Jbidem
Memoria naturalis diffinitur:Jbidem
Memoria artificioſa:Jbidem
Memoria tam naturalis q̄ artificialis tria requirit:ſcz vacationem:manſuetudinē:ſobrietatem:Jbidem:folio.xlvij
Memorie naturalis duo impedimenta:Jbidem

Alphabetica

Memoratiue artis fundamentum. Ibidem
Memorari ꝓpositões/autoritates/versus. ibidē. liij.
Memoria argumentorum. Ibidem
Memoria orationum ⁊ sermonum. Ibidem. lv.
Memoria ſm Tho. quattuor requirit. ibidem. lvij.
Memorantur facilius pauca q̄ꝫ multa. ibidem.
Memoria per cathenam: ibidem: fo. lij.
Memoria verborum. ibidem. fo. liij:
Memoria terminoꝝ ſubſtantialiū ⁊ accidentalium. ibidem.
Memoria dictionum ignotarum. ibidem.
Memoratiua ars ꝑ exercitū adiuuat. ibidem: fo. lvij.
Memoratiue artis vtilitas. libro ꝑmo: cōſide. xx. fo. lvi.
Mercatoꝝ ſtatus in fraudulētijs ⁊ piurijs nō videt poſſe corri gi ſufficienter ad ꝓpm. li. ꝑmo: ꝓſide. iij. folio. viii.
Miraculoꝝ narratione ꝓlōgat ſermo: li. j. ꝓſi: xvi. fo. xxxij
Mortis articulus eſt: li. ſecundo/ꝓſide. xj. folio cij.
Mulieres ꝑdicare nō debent: li. ꝑmo: conſide. ij. folio tertio.
Mendicantes fratres ꝑdicare poſſuut: li. j. ꝓſide. ij. fo. tertio
Mulieris ornatus non videt ſufficienter poſſe corrigi ad popu lum: libro primo/ꝓſide. tertia/fo. octauo

Nominis interpretatione dilatatur ſermo: libro ꝑmo/conſide. xvj. fo. xxv.
Numerus clauſularū ſic vel ſic adaptatur ad numerum. li. j. cō ſideratione. xvi. folio. xxvi.
Noticie quattuor ſunt omniū materiarū pro formandis imagi nibus. li. ꝑmo/conſideratione. xx. folio. lij. R
Nuptie ſecunde nō debent benedici: li. ij. ꝓſide. x. fo. c:

Ordo imaginū diſſinitur: li. i. cōſide. xx. fo. l
Oratio ꝑdicatoris: libro ꝑmo/ꝓſidera. quarta: fo. ix.
Ordo clauſularū attenditur in amplificatione ſermonis: libro primo/conſideratione. xvi. folio. xxvi.
Oppositoꝝ aſſignatione amplificat ſermo: li. j. ꝓſi. xvi. fo. xxxij.
Occupatio/color: li. j. conſidera. xvi. folio. xxxvi.
Orare ꝑ omni gradu eccl̄ie curat⁹ debet: li. ij. ꝓſi. iiij. fo. lxxviij.
Oratio dominica/ſymbolum ⁊ decem p̄cepta ſic ꝓponun-

tur:libro secundo/consideratione quinta/folio.lxxx.
Orationes suas quelibet potest alteri cōmunicare:libro secundo:consideratione septima/folio.lxxxix.
Predicatio diffinitur:libro.i.consi.i.fol.i.
Predicatio debet esse publica.Ibidem.
Predicationum alia fit in scripto:alia in verbo:alia in facto:libro primo:consideratione prima.folio.j.
Predicatio est officiū priuilegiatum.Ibidem.
Predicatio propter gloriam dei fieri debet ꝛ ppter salutem hominum.libro primo.consideratione prima.folio.primo.
Papa pōt vbiq; pdicare:libro primo.pside.secūda.fo.iij.
Predicatio habet decem ꝛ nouem priuilegia.Ibidem.
Predicantes possunt exigere temporalis ab his quib⁹ pdicant tanq; stipendium:libro primo:pside.prima.folio.ij.
Predicator in generali dicat crimina:et non in specie nominet aliquē:libro primo/psideratione prima/folio.ij.
Predicantiū merces:aureola:li.primo:pside.prima.fo.iij.
Predicationem audiens multas indulgentias psequit.Ibidē.
Predicare non debet quis in mortali peccato exīstens:libro primo:consideratione secunda:folio.v.
Predicandi officium habentes debent esse instructi in scientia:libro primo:pside ratione secunda.fo.iiij.et pside.iiij.folio.ix.
Predicator quilibet debet facere ea que predicat:libro primo:consideratione secunda:folio.v.
Predicantis cōditiones habent:li.pmo:pside.ij.folio.iij.
Quid sit predicandum :libro primo:pside.iij.folio.v.
Predicanda est sacra scriptura:libro primo.pside.iij.folio.v.
Predicans mendacium peccat mortaliter.li.i.pside.iii.folio.vi.
Predicare debet sacerdos veritatem:et laicus illam defendere debet.Ibidem.
Predicatio recta intentione regulari debet.libro primo:consideratione quarta.folio.ix.
Predicans orare debet:vt verbum dei bene concipiet:bene seminet et seminatum fructificet.Ibidem.
Predicantis oratio.Ibidem.

Alphabetica

Predicatio est reuerenter audienda. li. j. consi. iiij. fo. x.
Predicandi modus est necessarius. in epistola prohemiali. & cõsideratione. vj. libro. j. fo. xij.
Predicationis varij sunt modi. libro. j. conside. vij. fo. xiij.
Predicationis quinq; sunt modi ad quos omnes alij reducuntur. Ibidem.
Partes integrales sermonis. libro. j. conside. viij. fo. xv.
Predicare licet in genere qõ non licet in specie. li. j. ꝓsi. iij. fo. vij.
Predicans nõ faciliter diffiniat aliquem actũ esse peccatũ mortale. libro. j. consideratione. iij. fo. viii.
Prelatis detrahere non debent religiosi. Ibidem.
Prelati inferiores predicare possunt suis subditis. libro. j. consideratione. ij. fo. iiii.
Proprietatibus rerũ amplificat sermo. li. j. consi. xvi. fo. xxxij.
Prouerbium color. libro. j. consideratione. xvi. fo. xxxvij.
Pronunciatio diffinitur. libro. j. conside. xxi. fol. lvij.
Pronunciatio initio sit depressa. Ibidem. B.
Pronunciet affectuose et tarde cum exclamatione aliquando Ibidem. L.
Peccatum vnum committens multa cõmittit. libro. ij. consideratione sexta. fo. lxxxvij.
Placitum christianitatis sic seruatur. libro secundo: consideratione. xx. folio. cxxiij.
Penarum octo genera. libro. ij. consideratione. xvij. fo. cxx.
Processiones cum fiunt exhortatio adhiberi potest. libro secũdo consideratione. xvij. folio. cxxj.
Questionum propositione dilatatur sermo libro. j. consideratione. xvj. folio. xxxviij.
Questiones qualiter caute fieri debent. Ibidem.
Questiones difficiles non proponantur: Ibidem.
Ratiocinatione seu argumentatione dilatatur sermo. libro. j. consideratio. xvj. fo. xxxv. AD.
Religiosi ex priuilegio predicare pñt. li. j. consi. i. folio. j.
Religiosus quilibet ad hoc officium predicationis assumi potest: Ibidem.

Tabula

Religiosi non debent predicare cõtra curatos necꝫ econtra ppt excõicationẽ etiam sixtine:li.j.consideration.iij.folio.v.ij.
Repetitio coloꝝ:libro primo consideratione.xvj.folio.xxxv.
Reprehensio coloꝝ:libro primo consideratiõe.xvj.folio.xxxvij.
Regule vulgarizandi quindecim:libro.j.consi.xviij.fo.xl.
Rhetorica diuina ꝛ humana conueniunt et differunt: libro primo:consideratione.xix.folio.xliij.
Reminiscentia lecture assimilatur:libro ꝑmo ꝓsi.xx.fo.xlvj.
Reliquie sanctorum intimanꝫ sic.libro scõdo ꝓsi.xviij.fo.cxxj.
Reliquie sanctorum venerantur ideo: Ibidem.
Salutatio populi:li.i.cõsi.xix.folio.xvi.
Salue pro Aue maria:libro secũdo consi.j.fo.lxxiij.
Septimus ideo celebratur:libro scõdo considera. viij folio. xcij.
Sensu quadruplici amplificatur sermo:li.j.ꝓsi.xvj.folio.xxix.
Sermo simplex nõ politus requiritur in rhetorica diuina:libro primo consideratione.xix.folio.xliij.
Sensus quadruplex scripture:libro primo consi.v.folio.xj.
Sermonis partes integrales:libro primo consi.viij.folio.xv.
Sinonimoꝝ multiplicatione amplificatur sermo:libro primo consideratione.xv:folio.xxvij.
Similitudine ꝓlongatur sermo:libro ꝑmo cosi.xvi.folio.xxxij.
Symbolum propon:tur:libro scõdo.conside.v.folio.lxxx.
Scriptura sacra predicanda est:libro ꝑmo consi.iij.folio.v.
Scriptura quadruplici sensu exponiꝫ:libro ꝑmo ꝓsi.v.fo.xj.
Studere debet assidue predicaturus:ꝛ non ꝓfidere simpliciter in diuini auxilij inuocatione:libro ꝑmo ꝓsi.xij.folio.xxj.
Suspensus celebrans irregularis est:libro scõdo ꝓsi.xix.fo.cxxj.
Suspensio relaxatur ibidem.
Tardiloquꝰ sit ꝑdicãs:li.i.ꝓsi.xx.folio.lix.
Thematis propositio:libro primo consideratiõe.x.folio.xvj.
Thematis conditiones: Ibidem.
Totũ per partes dilatatur:libro ꝑmo ꝓside.xv.fo.xxxiij.L.
Tropologia describitur:libro primo conside.v.folio:xj.
Tropologico sensu seu moꝛali cursus mũdi introducitur:libro primo consideratione.xvi.folio.xxix.

Alphabetica

Tricesimus celebrat ideo: libro scdo cōsideratiōe. viij. fo. xciij.
Varij modi proponēdi verbū dei: libro secūdo consideratione prima. folio. lxix.
Verecundia est timor in glorificationis: libro primo consideratione. xx. folio. xlv.
Verecundari de peccatis debemus: Ibidem
Virtus retentiua alia motiua alia reminiscitiua: libro primo ꝓsideratione. xx. folio. xlvj.
Vicarij perpetui z temporales possunt alijs dare licentiam predicandi: libro primo ꝓsideratione. ij. folio. iiij.
Visitatio sic fieri solet: libro scdo ꝓsideratione. xx. fo. cxxiiij.
Verbum dei varijs modis ꝓponitur: libro. ij. ꝓsi. j. fo. lxix.
Vicia predicantium: libro primo ꝓsi. xxiij. folio. lxj.
Vultus modestus sit in pronunciando: libro primo consideratione. xxj. folio. lx.
Vulgarizandi regule quindecim habentur: libro primo consideratione: xiij. folio. xl.
Unctionis extreme sacramentum ministratur: libro secūdo ꝓsideratione. xij. folio. cij.
Unctio extrema quibus dari debet: et an sit iteranda: libro secundo ꝓsideratione. xij. folio. cix.
Ungi debent instrumenta sensuum: ibidem. cvj.

Finit Tabula.

Registrum Libri Primi

Primus liber ẽ de arte predicatoria: et continet viginti quinq; considerationes.

Consideratio prima: quid sit predicatio: ⁊ q̃ sint eius priuilegia.

Consideratio secunda: quis possit predicare.

Consideratio tertia: quid sit predicandum.

Consideratio quarta: qualis debet esse predicatio.

Consideratio quinta: de quadruplici scripture sensu.

Consideratio sexta: q̃ modus predicandi sit necessarius.

Consideratio septima: de varijs modis predicandi.

Consideratio octaua: de partibus integralibus sermonis.

Consideratio nona: de populi salutatione.

Consideratio decima: de thematis propositione.

Consideratio vndecima: de intrductione.

Consideratio duodecima: de inuocatione diuini auxilij.

Consideratio tredecima: de diuisione thematis vel dicendorũ ⁊ subdiuisione.

Consideratio decimaquarta: de ꝓsecutiõe partium diuisionis.

Consideratio decimaquinta: q̃ predicatio assimilatur arbori.

Consideratio decimasexta. de amplificatione sermonis.

Consideratio decimaseptima: de auctoritatũ applicatione.

Consideratio decimaoctaua: de regulis vulgarisandi.

Consideratio decimanona: de conuenientia ⁊ differentia rhetorice diuine cum rhetorica humana.

Consideratio vicesima: de Memoria.

Consideratio vicesima prima: de pronunciatione.

Consideratio vicesimasecunda: de condescensione.

Consideratio vicesimatertia: de vicijs et cautelis predicantium

Consideratio vicesimaquarta: de conclusione sermonis.

Consideratio vicesimaquinta: de libris amminiculatiuis hui? artis.

Incipit liber primꝰ de mō et arte p̄dicādi: Consideratio prima. Quid sit predicatio, et que sunt eius priuilegia.

PRedicatio est verbi dei conueniens et congrua dispēsatio. Vel sic ꝑm Alanum: Predicatio verbalis est manifesta et publica instructio fidei et morum hominuz informationi deseruiens: ex rationum semita et auctoritatum fonte ꝓcedens. Dicitur verbalis: quia tres sunt species predicationis: vt infra dicetur. Dicitur manifesta: quia in manifesto est ꝓponenda. Vnde Matthei. x. dicitur: Quod in aure auditis predicate super tecta: et in. c. cum ex iniuncto. occulta conuenticula ꝓhibentur. Si eniz occulta esset predicatio: suspiciosa esset: ⁊ videret redolere hereticū dogma. Vnde si vnitm̄ ꝓponenda esset non diceretur predicatio sed doctrina.

Predicationū alia fit in

Scripto: vt apls Paulus Romanis et Corinthcis tc̄. epistolas scripsit.

Facto: vt ois christi actio nostra est instructio: Greg. c. significasti. ō elec. ⁊ de sepul. c. j. xij. q. j. Exemplum dñi accipite.

Verbo de qua Mar. vlti. Ite predicate euangelium omni creature. Et de ista loquimur in proposito.

Et illa fieri debet ꝓpter gloziam dei et salutē hoim: non ꝓpter lucrum aut laudez ꝓpriā. vt dicit sctūs Tho. ⁊ ad Ro. x. Plus enim ꝓficit ad salutez q̄ eucharistia. glo. j. q. j. Interrogo: ⁊ tex. de offi. ozdi. Inter cetera.

Est aūt p̄dicatio officiū p̄cipuū ⁊ priuilegiatuz. Qz sit officium: clare patet in. c. qō dei timorē. de sta. mona. Vnde si alicui interdicit officiū in genere: ille nō pōt predicare facit ad hoc qō notat per glo. in cle. j. de regula. Et est ab ecclesia multipliciter priuilegiatum. Vnde Joh. an. sup dicto. c. qō dei timozem: ponit decemnouē priuilegia.

Primū priuilegiuz est: q ad illud officiū de qualibet religione ⁊ de quolibet statu clericali quis assumi potest: habita tamē licentia suozum prelatozum: vt in. c. q̄ sit de iudeis. Als eñ predicandi officium monachi habere non debent. xvj. q. j. c. iuxta. ⁊. c. generaliter i. §. ostendit. Regulares eñ promoueri possunt ad ecclesias curatas seculares: principaliter ꝓpter officiū p̄dicationis: ⁊ sic propter bonū cure. Unde religiosus nō esset aptus ad ista: nequaq̄ licite posset promoueri: vt no. in. c. nō est. de voto ⁊ vo. re. Secundum priuilegiū: q nullus laicus ad hoc admittit: quinimmo sub excōicationis pena ꝓhibent: in. c. sicut in vno. de here. vt infra dicetur nisi mitteret quis a deo: qō tñ haberet probare per euidens signum. Non enim admitti debet qui dicit se per visionem missum a deo nisi ꝓbet: sicut ⁊ moyses missus ad pharaonem: vt in Exod. ꝓbauit miraculo. de ꝓse. dist. ij. reuera. Sufficit tñ ad ꝓbationē l'arum testimoniū seu bonozū viroz. Terciū: nec clericus ad illud officium admittitur nisi missus a suis superiozibus. Ro x. Quomō predicabūt nisi mittant. Eoipso aūt q alicui datur cura animarū: intelligitur missus ab ecclesia saltem: quo ad suos subditos quibus debet predicare: ⁊ sic intelligitur dictum Gregorij. xliij. dist. sit rector: vbi dicitur. Officiū preconis: id est predicationis seu predicatoris suscipit quisquis: cū ad sacerdotium accedit: id est ad regimē ecclesie. Religiosi autem ex priuilegio hoc habent. Als ad episcopum pertinet huiusmodi licentia.

Quartū: vt nō clam sed publice predicetur: vt dicit Matthei. x Super tecta: id est publice: quod in aure auditis: id est secrete ait christus. Unde in ca. cum ex iniūcto. de here. Occulta quēcula reprehēdunt in actu predicationis vt de heresi suspecta.

Quintū vt in ecclesijs cathedralibus et regularibus p̄fician tur predicatozes: vt quos epi p̄sit in coadiutozes habere. d. offi. ordi. inter cetera. Ibi enim dicit. Inter cetera q̄ ad salutem spectant ꝓsi xp̄iani. pabulū verbi dei maxime sibi noscit necessariū: Unde epis mandat: vt viros idoneos ad p̄dicatiōis officium exercendum assumant: potentes in ope ⁊ sermone: q vice eorum cū ipsi non valeant hoc agere ꝓpter occupationē vel alias plebes sibi cōmissas edificent: ⁊ eis epi necessaria subministrēt.

Sextū. vt sint vicarij epi scz ex cōmissione ipsorū episcoporuz quā eis facere debent. si sunt idonei: qui scz etiam adiuuēt in audiendis confessionib⁹ ꝛ alijs ptinētib⁹ ad salutē: vt in dicto. c. inter cetera: sic̄ Paulus socios habuit ad p̄dicandū: barnabā ꝛ titum ꝛ timotheū. Et Petrus linū ꝛ cletū p̄ directione alarum.

Septimū: vt occasione hui⁹ officij adipiscēdi aliqui mittantur ad studium theologie cū priuileglo. de quo habetur i. c. sup specula. de magi. Ut eīn Inno. in. c. miser. lxj. di. dicit. Miserū est eū fieri magistrū qui nunq̄ fuit discipul⁹. Et ab aplis elect⁹ est in socū ad p̄dicādū mathias: qui erat doct⁹ in lege.

Octauū et licite possint ab his quib⁹ p̄dicāt tpalia exigere et accipere tanq̄ stipendiuz. j. Cor. ix. Si nos vobis spūalia seminamus magnum est si nos carnalia vestra metamus. Ubi dicit Nicolaus de Lyra. Rationabile est q̄ communicanti bona maiora: cuiusmodi sunt spiritualia: administrentur minora: que sūt corporalia. vnde dicit. Magnum est. q. d. nō immo est modicuz respectu boni qō vobis ministramus. Uidete ibi glo. ordinariam: ad idem facit c. ecclesias. §. his ita. xij. q. j. de p̄se. di. v. c. nūq̄. de prescrip. c. cum officij. de parroch. c. fi. de offici. ordi. ca. Si ep̄s li. vj. et. ca. sacerdos. j. q. ij. dicitur. Deus ordinauit his qui euangelium annunciāt de euangelio viuere. Nam et dominus statuit qui euangelium predicant de euangelio viuere. Ad qō infinuandum misit aplos ad predicandum sine sacculo ꝛ pera ꝛ pecunia: vt de stipendio viuerēt sicut et ipse fecit. xij. q. j. habebat: et ipsa seu alia licite recipiunt etiam ab excōicatis de sen. ex cō. cū voluntate. Nonū vt postulatio facta de predicatiōe scz in prelatuz et rectorē ecclesie citius admittatur: vt de elect. ca. in causis in fi. Presumitur enim q̄ bene pascet populum cibo doctrine. Sm illud Jo. vlti. Pasce oues meas.

Decimū: vt alterius episcopatus prescribatur: etiam cum scientia rei aliene: vt de prescrip. c. j.

Undecimū: vt diuersarū religionum habitus in vnum conformetur. c. deus qui. de vita et honest. clerico. Istud tamē sane intelligendum est: vt cum fit ex dispensatione pape propter causam specialem: vt ibi factum fuit. Alis regulariter dicitur. Non arabis in boue simul asino. Dicit scriptura. i. homines diuerse

ꝓfessionis non iunges: vt exponit canon. xvj. q. vij. in noua. ſcz ad officiandum eccleſiã. Nõ debet ergo ꝑdicator ſi regularis eſt dimittere habitũ ſuum: vt ꝓformet ſe moribus clericorũ vl religioſorum quibus predicat: aut etiã illũ occulte deferre ſed palã In alijs vero debet ſe conformare cum alijs ſalua obſeruatione ſue religionis. di. xlj. quiſquis: cum glo. Archi.

Duodecimũ: vt ad ꝑdicationem dũ quis predicat excõicat' admittat: nec eijciat de eccleſia ſicut fit in diuinis officijs. de ſen. excõ. c. rñſo. et ſilr notorij vſurarij: pctõres: heretici et infideles vt per predicationẽ det eis materia conuerſionis: Nã xps dixit Mar. vl. Predicate euangeliũ omni creature: nulliꝰ excipiẽdo.

Tredecimũ vt clericus etiam religioſus: et ſi cogatur mendicare: votũ tñ tranſmarinũ. i. ad terram ſanctã ꝓſonaliter exeq̃ te net: cũ eſt aptus ad ꝑdicandum: vt in. c. ex multa. de voto. qõ videt intelligendũ: ſi licentiã habet a prelato ſuo quo ad religioſos. Neq̃ enim votum poteſt exequi ſine aſſenſu prelati/et precipue pegrinationis: in qua prelato fieret preiudicium.

Quartũdecimũ vt indignus et inſufficiens ad hoc nõ admittatur: vt i. c. penul. de eta. et q̃li. Apls enĩ ad Titũ. j. c. dicit: Potens ſit exhortari in ſana doctrina: et eos qui contradicũt reuincere. Et Simachus papa dis. lxxxj. Nemo monitoris recte perſonam ſuſcipit: niſi qui actibus ſuis errata condemnat: t vite innocentiam ꝓuerſatione demõſtrat. Quindecimũ: vt certe ꝓſone leges vel phiſicam non audiãt. ne ꝓ hoc officiũ ꝑdicatiõis negligatur. i. c. ſup ſpecula. ne cleri. vel mo. Oportet enĩ noſcere ſcripturas ſacras et leges eccleſie: non legalia vel medicinalia: ſi quis vult vtilia predicare. Tñ de chriſto dicit Lu. vl. q̃ aperuit eis ſenſum. ſ. apłis: vt intelligerent ſcripturas.

Sedecimũ. vt ſecure verbum dei ꝓponatur in genere: et non aliqs occultus pctõr tangatur in ſpecie. ſ. ipm noiando. Apls. ij ad Timoth. ij. Verbuz dei nõ eſt alligatũ. Eſa. lviij. Clama ne ceſſes tẽ. annuncia populo meo ſcelera eorum.

Decimũſeptimũ: officiũ ꝑdicatorũ eſt pcipuũ i eccłia dei. debere. cum ex iniuncto. Et merito q̃ chriſtus ad hoc miſſus eſt. Eſa. lxiij. Spũs dñi ſuper me eo q̃ vnxerit me: ad euangelizandum pauperibus miſit me: et exinde cõſecuta eſt ꝓuerſio mũdi

ad deū. Ro. x. Fides ex auditu: auditus autem ꝑ verbuz christi quomodo autem audient sine p̄dicante? Bern̄. Unde tanta lux in toto orbe nisi de predicante Jesu.

Decimū octauū. qꝛ multe et magne indulgentie concesse sūt a multis summis pontificibus audientib⁹ p̄dicationē certoꝝ p̄dicantiū: vt in priuilegijs religiosoꝝ et ceteroꝝ aliorū videri poterit ꝛc̄. Decimū nonū: qꝛ priuilegiata merces predicantibus reseruatur in celis scꝫ aureola specialis premij accidentalis qui datur doctoribus: ſm illud. ij. Timoth̄. iiij. Cursuz ꝯsummaui: scꝫ p̄dicatiōis: fidē seruaui scꝫ fideliter me habēdo. In reliquo reposita est mihi corona ꝛc̄.

Cōsideratio scd̄a. Quis possit predicare.

Quibus aūt officiū p̄dicatiōis sit ꝯcessum: q̄rit Guil̄. de mōte laud. in suo sacramētali sub rubrica de baptismo: ꝛ post euz Frācisc̄us zaborell̄ cardi. in cle. dudū de sepul. Et respondet̄ distinguendo: aut querit̄ de mere laicis: aut de clericis. Si primo: tunc respōdetur ꝙ non possunt per duas conclusiones.

Cōclusio p̄ma. Mulieres oīno ꝓhibent̄ p̄dicare: ꝓbat̄ hec conclusio: qꝛ predicare ē virile officiuz: vt in canone mulierū. xxxiij. q. v. Apl̄s. j. Cor̄. xiiij. Mulieres in ecclesijs taceant. Itē. j. Timo. ij. docere mulieri nō ꝑmitto. de ꝯse. di. iiij. mulier. ꝛ. xxiij. di. mulier. Rō aūt quare mulierib⁹ interdicitur actus predicādi ſm Tho. ij. ij. q. clxxvij. pōt esse triplex Prima ꝓpt̄ cōditionē sex⁹ feminei: cui ꝓpter pctm̄ ꝯuenit subijci viro: docere aūt publice non pertinet ad subditos: ſ magis ad prelatos. Scd̄a ne animi hominū seu virorū allicianť ad libidinez: qꝛ dicit̄. Ecc̄i. ix. Colloquiū mulieris quasi ignis exardescit: ꝛ propter speciem mulieris multi perierunt. Tertia ratio: qꝛ vt communiter mulieres sunt insipientes: ꝛ non sunt in sapientia ꝑfecte vt eis possit conuenienter publica doctrina cōmitti: priuate tamen possunt mulieres docere que sciunt.

Conclusio scd̄a: Laici predicare prohibent̄. Probatur hec conclusio diffuse in ca. cum ex iniuncto. de here.

qꝛ nullatenus pñt neq; publice nec priuate sacerdotes reprehẽdere: vt ibidẽ dicit: immo si fecerint sunt excommunicandi: vt patet per. ca. sicut in vno de here. vbi Panor. dicit: Laice cuiuscunq; ꝓfessionis sint predicare non debent. immo predicantes mortaliter peccant: quia veniunt contra preceptum ecclesie: cũ precipitur ꝙ debeãt excõmunicari: etiã in. ca. excommunicam⁹ eo. ti. in. §. qꝛ vero. ⁊ in. c. ij. eo. ti. libro. vj. ergo grauiter peccant quia excõmunicatio nõ fertur nisi pro grauibus culpis. xj. q. iij nemo: de sen. excõ. solent li. vj. Singula enim officia singulis debent esse commissa: vt patet in cap̃. singula. lxxxix. disti. Et non solum de predicatione seu fide. sed etiam de quibuslibet alijs negocijs ecclesiasticis se intromittere laici non debent: vt in. c. decernimus. de iudi. de rebus ecclesie non alie. c. cum laicis. de arbi. contingit. de consti. eccle. xlvj. dist. bene quidẽ. Dicit tamen Guil. de monte hauld. in sacramentali vbi supra Laici nullatenus possunt publice nec priuate predicare: nisi hoc faciãt aliqui prudentes viri rogantib⁹ clericis. hoc fortasse intuitui. cap̃. mulier. xxiij. dist. quod tamẽ ex concilio carthaginensi quarto emanauit. Sed longe post Gregorius. ix. in. cap̃. sicut in vno. de here. interdixit vniuersis laicis officiũ predicandi: vt ibi: ⁊ ex concilio generali. ca. excõicamus. de here. Põt tñ laicus adhortare proximũ ad viam veritatis ſm diuinã scripturã: vt Pa. in. c. cũ ex iniuncto. de here. disputare etiam de fide pñt laici prudẽtes: vt ꝑiti mgr̃i ⁊ doctores rogãtibus clericis: vt vult Lau.

Si aũt de clericis q̃rit̃ an oẽs possint p̃dicare distinguẽdũ est: aut q̃rit̃ de p̃latis ecclesie aut alijs clericis. ⁊ tũc rñdet̃ ꝑ ꝯsequentes ꝯclusiones.

Cõclusio p̃ma. Papa potest vbiq; predicare xix. disti. in memoriã. Et põt cuilibet cõmittere. de of. dele. qm̃ aplica: ſ ei⁹ cõmissarij nõ pñt subdelegare: vt ibidem.

Cõclusio scda. Eps quilibet põt vbiq; predicare in ꝓpria ꝑsona: nisi ꝑ alios epus in eoruz diocesib⁹ expresse ꝓhiberet̃: qꝛ ꝑ vniuersum orbem q̃tũ ad hoc a dño priuilegium habent. Matth. vlti. Ite ꝑ vniuersum orbẽ ⁊ predicate euãgeliũ omni creature. xxix. disti. in nouo. Eps autem non potest

dare auctoritatem predicandi nisi in ꝑpria sua dioces. xxvj. q. vlti. nullus omnino.

Cōclusio tertia. Prelati inferiores etiaz ꝑdicare possunt subditis sibi commissis. xvj. q. j. Adijcimus etiam si tales prelati non fuerint nisi diaconi tm: vt ibi. Ecclesia enim obligat prelatos vt de predicatione sollicitam curam habeāt: i cāp. inter cetera. de offi. ordi. Et sic diaconi possunt predicare suis subditis: non alijs: ⁊ hoc ex parte cure vel prelationis. Nam cum textus euangelij traditur in oratione diacono vt intelligat se esse preconem euangelij christi: officium eius dicitur predicare: id est legere euangelium: recitando euangelium et epistolā: que sunt noui testamenti: et sic digniora et maioris virtutis ꝙ ea que sunt veteris testamenti: que permissa sunt lectoribus simplicibus. Non debet ergo intelligi predicare id est proponere verbum dei: quia hoc nō licet eis ratione ordinis: cum solis magistris in theologia seu epis ⁊ alijs qui ad hoc officium predicādi seu curam animarum electi sunt hoc liceat. Als quomō enim predicabunt nisi mittantur. xvj. q. j. adijcimus. de here. excommunicamus: ⁊ ibi plene per hosti.

Conclusio quarta. Fratres mendicantes in ecclesijs ⁊ locis eoruz: ac in plateis cōmunibus libere valent clero ⁊ populo predicare ac proponere verbum dei: illa hora dumtaxat excepta: in qua locorum prelati ꝑdicare voluerint: vel coram se facere predicari: in qua predicare cessabunt: nisi aliud de ipsorum ꝑlatorū voluntate ꝑcessit ⁊ licētia speciali. Probatur hec conclusio ꝙ cle. dudum. de sepul. i. §. nos aūt: ⁊ infra. In plateis aūt priuatis ⁊ in ecclesijs aliorum nō possunt predicare sine licentia eorum quorum sunt.

Cōclusio quinta. Clerici alij ꝙ nō sūt prelati nec habent curam animarū regulariter predicare nō possunt: nisi sint magri in theologia ꝙ sunt priuilegiati tāq̄ doctores fidei qui ꝑnt turbis coadunatis publice de fide disputare. c. sicut de here. Et sic officiuz predicatiōis est officiū sacerdotale: vt notat Alexādrin⁹ in. c. ꝑsbyteros. di. l. Alij vo clerici publice ꝑdicare non ꝑnt Secrete autem inter fideles possent: non tamen cum

inimicis fidei: maxime de secretis fidei. vt. xxiij. q. iij. Cum aliquibus: nisi forte heretici tales nimis prouocarent: quia tunc possent per aliqua verba eos truffare ꝛ deludere: quia tūc nihil respondere non esset vtile propter audientes: qui forte crederēt ꝙ non haberent quod eis corresponderetur: vt. xl. iij. disti. cap. in mandatis in fi.

Conclusio sexta. Presbyteri parrochiales siue rectoris siue curati siue plebani aut pastoris officium est predicare. Nam cum ipsi habeant curā populi: tenent eos instruere i predicationibus: vt dicit Panor. in. c. quod dei timorē: de statu mona. ꝛ in cle. dudum. de sepul. ꝛ tene hanc regulam: qō qui nō habet populum non potest predicare de iure cōmuni: sed ꝙ fratres mēdicantes possunt predicare: hoc habent ex priuilegio: vt in alle. clemen. ꝛ predicti:

Cōclusio septima. Sacerdotes curati: vicarij perpetui: etiam vicarij tpales in casibus licitis dati: pōt alīs dare licentiam p̄dicandi: vt dicit Pe. de ar. in cle. alle. et Alexandrinus in. c. mulier. xxiij. di. dicit: Quilibet sacerdos pōt dare licentiam predicandi in ecclesia sibi cōmissa.

Conclusio octaua. Existens in mortali peccato si predicat mortaliter peccat. Ratio si non studet dolere de peccato: dicunt simpliciter contēnere: ꝛ ideo peccare: iuxta illud pō. Propterea deus destruet ꝛc̄. Probatur per ca. quid est hoc disti. l. ꝛ. cap. cum exaudiero: eadem dist. ꝛ. xxxv. di. c. sexto die in fi. ꝛ. xl. dist. multi. Thomas etiaz in quarto sen. idem dicit: Sed tamen quo ad predicandum sufficeret contritio vel attritio: licz actu tunc nō confiteretur.

Conclusio nona. Predicādi officiū habētes debent esse instructi in sciētia. Probat l. §. Ecce qō. xxxvj. disti: Nam ille qui est deputatus ad alios docēdū: nō debet tpe deputato ad docēdū doctrinā addiscere: super quo alios debet docere sed prius debuit didicisse: vt dicit Alexandrin⁹ ibidē. Sed Alexander de ales in tertia pte summe dicit: ꝙ triplex ē act⁹ docendi Unus simpliciter exhortando: ꝛ iste est oīm: ꝛ istis sufficit scire mandata et credenda. Alius est predicandi: ꝛ iste est eoz qui ba

bent ex officio: ⁊ istis necesse est exponere credenda ⁊ mandata: ſm illud. j. Petri. iij. Parati omni poscenti reddere rationem. Tertius cathedram tenendi: et istis est necesse scire omnia que pertinet ad eorum doctrinam. Unde sequitur ꝙ predicatores sacris litteris semper insistere debent: ne tunc querant discere: cum ex officio alios debeant docere vt supra dictum est: propterea nomine doctorū veniunt predicatores ⁊ prelati: glo. in cap̄. vnico. de sum. trini. libro. vj.

Cōclusio decima. Predicator tenetur facere ea que predicat. Probatur p. c. nemo. lxxxj. di. vbi Simach⁹ dicit: Nemo debet assumere officium p̄idcandi nisi q̄ actibus suis errata condemnet: ⁊ amorem innocētie sua ꝯuersatione demonstret. Et Alex. in sūma vbi supra dicit: Quicq̄d p̄dicās asserit d̄ necessitate salutis faciendum: hoc ipse tenetur. Non autem q̄d p̄dicat faciendum de perfectione religionis.

Conclusio vndecima. Predicator tria habere debet. Primo vt sit interius charitate ardens. j. Cor. xiij. Si linguis hoīm loquar ⁊ angelorū: charitatē aūt non habeam: factus sum velut es sonās aut cimbalū tinniēs. Scd̄o vt sit exterius vita lucens. Grego. in omel. de decem virginib⁹: Cui⁹ vita despiciutr restat vt eius predicatio contemnat̄. iij. q. vij. §. porro. Nam qui bene p̄dicat ⁊ male viuit: deum instruit quō eū cōdemnare debeat. xl. disti. multi. ⁊. xj. q. iij. p̄cipue. Tertio vt sit ad actum predicandi cōpetens: in quo quattuor sunt ei attendēda. Primum ē tempus scz aptū. Unū Greg. sup illud. ij. Timoth̄ iiij. Predicta verbum: insta oportune importune: inquit: Dicturus importune premisit oportune: q̄ apud auditorum mentes ipsa sua vtilitate se destruit: si habere oportunitatem importunitas nescit. xl. dist. sit rector in fi. Scd̄m est locus: q̄ predicatio debet fieri vel in ecclesia: vel in alio publico honesto loco. Non aūt in priuatis locis vel domibus: ⁊ per occulta cōuenticula laicorū: ne forte oriat̄ suspicio heresis. xxx. di. si quis extra ecclesiā: et Matthei. x. Qd̄ in aure auditis predicate super tecta. cap̄. cum ex iniuncto. de here. in p̄n. Tertiū est qualitas audiētiū: nā sapientib⁹ ⁊ doctis alta ⁊ profūda pōt p̄dicarere: simplicib⁹ v̄o

pauca ⁊ plana. j. Cor. ij. Sapientiam loquimur inter pfectos. Et. j. Cor. iij. Lac vobis potum dedi nō escā. Nōdum enī poteratis ⁊c. Item infidelib⁹ secreta fidei nō sunt p̄dicanda: nisi forte signa apparerent q̄ vellent q̄uerti: ⁊ tūc cū cautela. xlij. di. in mādatis. Quartum est qualitas dicēdoꝝ vt vtilia doceat Esa. xlviij. Ego dñs docens te vtilia: nō itaq̄ fabulas aut grāmaticalia ⁊c. lxxxv). dicti. cum multa.

Consideratio tertia. Quid sit p̄dicandum

Circa que docēda vero debēt insistere predicantes: Dicēdum est q̄ circa quinq̄. Primo circa credenda: sicut articulos fidei. Scō facienda ⁊ seruāda sic precepta. Tertio fugienda sicut pctā. Quarto timenda sicut mors eterna. Quinto appetenda sicut gloria. Vnde apostolus j. Cor. xiiij. inquit: In ecclesia volo quinq̄ verba magis loqui id est pauca sensu meo: id est vt intelligam et ab alijs intelligar ⁊ sic eos instruam: q̄ decem milia verborum in lingua: id est q̄ maximam verborū copiam sine huiusmodi intellectu. Dicit ergo apl's specialiter se loqui velle quinq̄ verba: quia predicatores ecclesie debent annunciare dicta quinq̄: scz credenda: agenda: vitanda: timenda: speranda. Predicatio enim debet esse de his que pertinent ad fidem: ⁊ sic habeꝫ primum: Et de his que pertinent ad mores: et sic habetur alia quattuor scz virtutes et vicia: pena ⁊ gloria. Et quia ista debent predicari cum breuitate sermonis: ideo dicit quinq̄ verba: id est pauca. Et ista omnia habentur in sacra scriptura. Congrua igitur materia predicationis est sacra scriptura. Semel enim loquitur deus (inquit Job) ⁊ secundo idipsum non repetit. Loquitur autez deus in scriptura sacra: et ita copiose contra omnia tentamenta: ⁊ omnes casus contingibiles: et omnia opera virtutum: vt exponit Gregorius xxij. moraliū: q̄ non oportet iterum deum loqui aliquid nobis necessariū: cū ibi oia habeanꝫ: ⁊ hec scriptura apte dicit x̄bū vel x̄ba: vt apl's dicit quinq̄ x̄ba. Dicit enī x̄bū q̄si vex boans id est sonās. Ipsa enī scriptura est que sola semp est vera in alijs.

omni sui parte. Doctrine enī philosophorum et gentilium cum veritate habent falsitates admixtas. Doctrine etiam doctorum catholicorum aliquando deficiunt a veritate: vel saltem dubitabiles sunt: quia omnis homo mendax: scilicet ex se. Ratio huius diuersitatis est: quia doctrine hominum innituntur lumini naturali: quod deficere potest a cognitione veri. Sed doctrina sacre scripture innititur veritati diuine que infallibilis est. Spiritu enim sancto inspirati locuti sunt omnes sancti: inquit Petrus in epistola: et loquitur de auctoribus scripture sacre. Unde Augustinus ad Hieronymum: Si in scripturis sanctis admissa fuerint vel officiosa mendacia: quid in eis remanebit auctoritatis? Que tandem de scripturis illis sententia proferetur cuius pondere contentiose falsitatis obseruetur improbitas: vt. ix. distincti. cap̄. Si ad scripturas: et cap̄. sequenti. Idem dicit. Quis nescit sanctam scripturam canonicam tam veteris q̄ noui tēstamenti certis terminis suis contineri: eamq; posterioribus omnibus episcoporum litteris ita preponi: vt de illa dubitari omnino et disceptari non possit vtrum verum vel vtrū rectum sit quicquid in ea scriptum sit vel consisterit esse. Episcoporū autem litteras que post confirmatum canonem scripte sunt vel scribuntur: et per sermonem forte sapientiorem in ea re cuiuslibet peritous: et per aliorum episcoporum grauiorem auctoritatem doctiorem q̄ prudentiam: et per concilia licere reprehendi: si quid forte in eis deuiatum est a veritate: hec ibi. Quoniam igitur permaxime predicans debet in predicatione vti veritate. Nam scienter predicando mendatium peccat mortaliter: Vn Petrum de palu. in quarto. Et ideo debet potissime predicare verba sacre scripture. Unde in cap̄. nolite timere. xj. q. iij dicit Chrysostomus. Sicut sacerdos est debitor vt veritatem quam audiuit a deo libere predicet: sic laicus est debitor: vt veritatem quam audiuit a sacerdotibus probatam in scripturis defendat fiducialiter: quod si non fecerit: proditor ē veritatis: hec ille.

Sed diceres cōtra me. Christus docuit euangelium predicare. xxj. di. c. In nouo. et Mar. vltimo vbi dixit.

Euntes in mundum vniuersum predicate euangeliu: ergo solum euangelium est predicandum: ꝛ non illa quinq; predicta. Solutio. Omne illud quod reducitur ad dei proximi charitatem: ꝛ omne qđ reducit homines ad deū colendū: timendū ꝛ diligendum: ꝛ qnicquid a vicijs retrahit ꝛ ad virtutes hortatur recte euangelium dicitur. Unde Hieronimus in epistola ad Galathas scribit illud quod ponitur in cap̄. marchion. j. q. j. dicēs: Marchion et basilides ꝛ cetere hereticorum secte: non habent dei euangelium: quia non habent spiritumsanctu: sine quo humanum fit euangelium: quod docetur. Nec putem⁹ in verbis scripturarum esse euangelium: sed in sensu. Non in superficie ꝫ in medulla. Non in sermonum folijs: sed in radice rationis: hec ibi. Dicitur autem ibi: Non habent spiritumsanctu: sine quo humanum fit euangelium: id est non diuinum: non conferens gratiam: quia lex euangelica animatur per spiritumsanctū: qui est anima legis. In ciuilibus enim princeps est lex animata: sed in lege euangelica spiritussanctus est lex animata. Et inde est q̄ in officio misse: lecto euangelio solem⁹ dicere: Laus tibi christe. Per euangelica dicta deleantur vniuersa nostra delicta. Alij autem dicunt: Per istos sermones sancti euangelij indulgeat nobis domin⁹ vniuersa delicta nostra. Et in cathedra seu ambone: euangelio recitato dicimus in vulgari.

Diß ist der sin der worten des heiligen ewangelij. durch weliche wort üch gott der almechtig ab wölle lössen alle üwere sünd. Amen.

¶ Non q̄ indulgentie date sint de euangelio potius q̄ alijs sermonibus: sed quia lex euangelica iustificat: ad Rom. vij. Lex spiritus vite in christo iesu: liberauit me a lege peccati et mortis eterne. Augustin⁹. Non est aliud lex dei scripta in cordibus filium nisi presentia spiritussancti: id est gratia que vtiq; habet iustificare: id est a peccato mundare. Non ergo semper oportet predicare textuz euangelij vt vos putatis: q̄ omni sermone de verbo ad verbum euangelium explicari debeat ꝛc̄. Verumtamen cōsuetudo nobiscum est vt dñicis diebus in sermone dicat euangelium semp: siue de epistola aut alia materia sermo fiat: illam seruare debetis vt inferius dicam.

Rursus circa tertiū p̄missum articulum sunt quattuor precipue p̄dicantib⁹ obseruāda: iuxta doctrinā cācellarij parisien. Dogma primum. Status dñor⁹ tā ecclesiastic⁹ q̄ temporaliū: nō est acriter et apte reprehendendus ad plm. Ratio: q: per hmōi reprehensionē induceret populus magis ad rebellionem: murmur et detractionē q̄ edificaret ad patientiā obedientiam et amorem: attento q nō satis capiūt aut intelligūt ea q̄ sunt dñor⁹: sicut nec pueri in scholis ea que sunt magistror⁹. Attento etiam q vt frequēter ad partialitates et dñor⁹ murmurationes reperiunt inclinati. Sic econuerso non sunt inculpandi p̄dicatores plī vel subditi coraz dñis suis tpalibus vel ecclesiasticis: ppter innatā in multis dñor⁹ superbiam atq; tyrānidem violētā. Aptet ergo predicatores lingua vario mō iuxta varietatē audientiū docendoz⁹: put Johannes baptiste legitur effeciſſe. Secundum dogma. Status ecclesiasticoz⁹ etiaz inferioz⁹: p̄sertim curatoz⁹ et religioſoz⁹: non est acriter et aperte reprehendendus ad populum. Ratio patet ex p̄cedentibus et ab experientia. Unde predicantes contra potestatem curatoz⁹ vt suam extollant: vel vt redditus et iura fraudulenter p̄ripiant: non sunt coadiutores sed oppressores. Rursus aliqui habentes forte zelum: sed non ſm scientiam: predicantes contra curatos concubinarios: asserendo q missa eoz⁹ vitari debet etiam si tolerētur a prelatis. suscitauerunt maius incomparabiliter scandalum q̄ profecerunt. Est igitur potius adeūda: postulanda et expectanda prouisio prelatoz⁹: que si non sufficerit: vel ex eoz⁹ dissimulatione: vel ex morbi radicatione in peccantibus obstinatis: Restat vt correctio remittatur diuino iudicio cum quadam permissione. sicut de meretricibus in republica: et multis alijs criminibus etiam publicis: non minus enormibus fieri necesse est: ne scandalum deterius oriatur. Hec Gerson. Preterea textus in clementi. religioſi. de priuilegijs. sic habet: religioſis in virtute sancte obedientie et sub interminatione maledictionis eterne districtius inhibem⁹: ne in sermonibus suis ecclesiarum prelatis detrahant: aut etiaz retrahant laicos ab ecclesiarum suarum frequentia vel accessu

seu indulgentias pnuncient indiscretas. Ubi super verbo detrahant Jo.an. in glo. beatũ Hieronimũ ad rusticũ scribentem allegat: qui dicit. Non est humilitatis mee atq; mensure de ministris ecclesiarum quippiam dicere: habeant ordinem suum illi et gradum .xxj.q.j.si clericatus. Et Tullius in rhetorica contra Salustium in fi. Sepius vidi grauius offendere animos auditor eos qui aliorum vicia aperte dixerunt q̃ eos qui cõmiserunt. Intelligo autem hanc litteram cum nominatim detrahũt vel per circumlocutionem: que vicem habeat proprij nominis. Als in genere bene liceret predicanti tangere vicia prelatorum: Unde dñs dixit: Super cathedram Moysi sederunt scribe ꝛc. Matth. xxiij.j.q.j. omnia. Licet ergo in genere quod non in specie. de. offi. ordi. Si sacerdos Caueant tamen vt etiam in generali locutione linguam refrenent: quia qui inconsiderate loquitur sentiet mala. v.q.v. §. sed aliud. liij. distin. sit rector: hec Johannes andree. Unde in congregatione fratrum ordinis sancti Francisci generali: conuentus montis lucij prouincie. Burgundie: Anno. M. cccc. lxxxj. carta habuit hec verba: dicta congregatio non mediocriter quorũdam fratrum superbiam detestatur: qui contra prelatos ecclesie seculares predicare irreuerenter loquendo: litigando: pretextũ priuilegiorum: indulgentiarum seu aliorũ negociorum eorum statui impertinentũ ceruicem exigere non erubescunt. Unde voluit dicta congregatio talium insolentias per suos superiores penis grauissimis arceri: iuxta statutum capituli basilien sis. Dicunt enĩ magna se habere priuilegia ꝛ maximas bullas. Sed que est bulla curatorũ: Respondet Gerson: Sacrosanctum euangelium est bulla curatorum: que non indiget plumbo. Vide fundamentũ: Luc. x. cũ glosis. Et in iure canonico. xxj. di. c. lxviij. c. xij. q.j. Et cõsequẽter dicit Gerson in sermone ex parte vniuersitatis parisien sis cõtra bullam mendicantium facto: q curati sunt minores prelati: quorum statum etiam papa annihilare non posset: cum status ille non proueniat ex sua positiua ordinatione: sed sine medio ex dei auctoritate. Econtra vero curati et eorũ cooperatores diuinorũ contra religiosos predicare non debent: sed pia deuotione dulcius et attentius gratiosis eos fauoribus prosequu:

quanto frequentius fructus vberes ex eorum exemplari vita ⁊ salutari doctrina ipsi ecclesie continue cernimus ꝓuenire. Vnde sanctus Bonauentura in declaratione regule minorum inqt Casta ⁊ examinata sint predicatoris eloquia. Sint examinata: ⁊ non temere ac sine deliberatione prolata: non sint noua ac suspecta sed casta. teste pō. Eloquia domini eloquia casta. Hec autem castitas excludit corruptionem falsitatis ⁊ immissionez: nō solum enormitatis: immo etiam omnis vanitatis seu verbi risum prouocantis: seu fastum aut impetum pretendentis Exclu dit etiam corruptionem intentionis. Vnde. ij. ad Corioth. ix. Non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum dei: ꝫ ex sinceritate: sicut ex deo: coram deo: in christo loquimur. Ex deo contra falsitatem. Coram deo ꝑ maturitatem. In xp̄o per puritatis intentionem: Hec Bonauen.

Consulte igitur agunt curati seu parrochiales presbyteri et fratres; vt in charitate (sine qua nemini est salus) in modum conueniant honestum: non solum de predicationibus seu sepulturis: verum de singulis e quibus poterit controuersia inter eos: ac scandalum in populo oriri: pro loco ac tēpore alterutrū condescendēdo: linguas suas in antea vt gladius acutum in seinuicem non vibrando: ne supremus iudex cuius occulus omnia videns: dicat cuilibet eorum illud pō. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris: et aduersus filium matris tue: scilicet sancte ecclesie: ponebas scandalum. Arguā te: et statuam contra faciem tuam: Debet inquam denunciationem charitatiua correctio precedere: iuxta capitulo licet hely. de simo. Et si peccauerit in te frater tuus: corripe eum inter te et ipsum solum: et sequitur. Si non audierit eos dic ecclesie. Hanc correctionis regulam illi palam transgrediuntur: qui statim ad relationem antique vetule aut vetularij: denunciant clamorose excessus vel de secularibus presbyteris aut religiosis inopinatos. multā plebē cū scādalo turbando. Quid lucri inde sequat ex utraqz parte: experiētia satis docet ⁊ Tertū dogma. Status mulierū in ornatu vestimētorū suorū: nō videt posse corrigi

sufficienter p̄ p̄dicationes ad populum. Ratio: q̄ potest status et ornatus mulierum licite variari iuxta p̄sonarū nobiliū: locoꝝ quoq; et temporꝝ et maritorꝝ suorꝝ varietatē atq; volūtatē. Q̄ igit̄ vnus predicator detestet absolute vnū cōmunē ornatum in mulieribus vt pctm̄ mortale: quē alius predicare poterit forte rationabiliter tolerabilē et licitum circūstantijs hinc inde p̄ēsatis: hoc nihil aliud est agere: q̄ scandala diffamationes. odia et scissuras inducere: ꝓpterea recurrendū videtur ad ꝓuisionez veterū romanorū: qui sup ornatu feminarum sic vel sic habēdo leges statuebant: imo et viri sup seipos reperti sunt hoc fecisse. Et adhuc in ciuitate quadaz alemanie magnifica dicta Nurenberga: lex talis dicitur obseruari: q̄ zonas argenteas pepla et tunicas non nisi certi precij: qō excedere nō licet: instituisse et obseruare feruntur. Nec obstat si dicatur: q̄ talis ornatus mulierum ꝓuocat inspicientes ad libidinem: et ipsas ad superbiam et lasciuiam: qm̄ nullus ornatus est: immō nulla res est exterior qua non contingat abuti. Supra modum tamen videtur inuerecundia detestanda: sicut est frons meretricis. Quartum dogma. Status mercatorum in fraudulentijs et excessiuis appreciationibus quas sibi iuramento vel potius periurio confirmant venientibus ad primam emptionem: nō videtur posse corrigi sufficienter per predicationes ad populum. Ratio: quia experientia doctrice: predicatores q̄tumcunq; multiplicati ad populum: nullo modo experiuntur impedire: quin tales excessus et periuria fiant: et in eis predicationes nihil aliud q̄cō temptum maiorem operantur. Esset igiturprouisio facienda per leges superiorum penales: quorum fieret efficax executio: q̄ certum precium daretur in rebus venalibus: sicut de vino et pane et quibusdam similibus. Et quo ad blasphemias negando et vituperando atq; despiciendo deum cum suis sanctis. Videretur similiter per leges penales executorias iuxte quod pluries attentatum est fieri per sanctum Ludouicum et alios ei vigilanter prouidendum. Debet etiam predicator attēdere: ne nimia facilitate diffiniat aliquem actum esse peccatum mortale: presertim in operationibus que possunt aliquando bene fieri circumstantijs appositis.

Consideratio quarta. Qualis debeat esse predicatio.

TOtius p̄dicationis actus recta intentiōe regulari debet: ita q̄ nō predicet quis p̄ lucro principaliter /vl̄ laude terrena: sed p̄ laude dei. Hāc si oculus tuus neqū fuerit: totū corpus tenebrosum erit. Lu. xj. id ē si intentio mala fuerit: totus sermo malus est: vt facit. j. q. iij. c. sacerdos. vbi recitant̄ verba apostoli dicentis: Expedit mihi magis mori: q̄ vt gloriā meā quis euacuet. Et magister Gratianus consequenter dicit: Euacuari dicit gloriaz suā: si ab eis quibus predicabat voluisset accipere vite temporalis expensam. Volebat quippe in presenti laboris sui fructū /sed in futuro recipere, hec ille. Glo. ibidē: Si p̄dicans predicaret eo obtentu p̄ncipaliter vt acciperet: qz in eodez. c. sacerdos /dicitur: Deus ita ordinauit his qui euāgeliū annūciant /de euangelio viuere ꝛc̄. Debet igit̄ cor p̄dicatoris recta intētione dirigi: vt totus actus /labor et desiderū laude dei intendat. Sicq̄ regulet̄ q̄ nulli inuideat /qui eandē laudem intendere videtur sicut patet per beatū Greg. xxiij. moral̄. versus finē libri: sup illud Job. xxx. Uersa est in luctū cythara mea: ꝛ organū meuz in vocē flentiū. Sūt inquit nōnulli qui dum officiū p̄dicatōis exhibēt. alijs inuidēt bonū qō habent: atq̄ ideo iam veraciter nō habent. Quibus recte p̄ Jacobum dicit̄. iij. c. Si zelum amarum habetis inter vos: ꝛ p̄tētiones sunt in cordib⁹ vr̄is: nō est ista sapientia desursum descēdēs: sed terrena /animalis ꝛ diabolica. vñ subditur: Et animā agricolarum eius afflixit. Agricole enim huius terre sunt: qui in minori loco positi /quo valent zelo /q̄to possunt opere ad eruditionem sancte ecclesie ꝛ predicationis gratia cooperantur: quos nō affligere / est eorum operibus nō inuidere: ne rector ecclesie dum sōli sibi ius predicationis vendicat: etiaz alijs recte p̄dicantibus inuidia se mordente contradicat. Pia em̄ pastoris mens: quia nō propriam gloriam /sed auctoris querit: ab omnibus vult adiuuari quod agit. Fidelis nāq̄ p̄dicator optat si fieri valeat: vt ve-

ritatē quā solus loqui nō sufficit: ora cūctoꝝ sonēt. Vñ Moyses: Quis tribuat os vt omnis populus prophetet? Ad bonū ergo p̄dicatorē ptinet cōditionē sequi Moysi: ⁊ non illorū de quibus dicit apostolus ad Phil. j. Alij ꝓpter inuidiā ⁊ contentionem christum predicant. Tales sicut lux candele/alijs lucēdo seipsos consumūt: ⁊ nō sicut lux celestis vel rubus Moysi. Sed qꝝ nec tā excellentis p̄dicationis operatio/nec tam pure mentis intētio sine dei possunt haberi adiutorio: predicator ante omnē predicationis actum vel studiū orare habet: vt impetret gratiā bene ⁊ bona intentione seminandi verbū dei, sicut agricola orat bonū tempus ⁊ aeris amenitatem seminandi terram suam: ⁊ qꝝ seminatū multiplicetur. Sicut ergo agricola duo desiderat: Vnū qꝝ tempus aptum habeat seminādi: Aliud qꝝ seminatū semē bene cooperiatur ⁊ crescat: Ita predicator ante predicationem: immo ante omne predicationis studium/orare debet: vt verbuꝝ dei apte primo concipiat: ⁊ post ea bene seminetur/post predicationeꝫ: vt bene crescat ⁊ fructificet. Quia ſm Chrysosto. Sicut nec terra sine semine/nec semen sine terra fructificat: ita nec homo sine deo/nec deus sine homine operatur iusticiam in homine. Idcirco glo. super illō ij. Parak. j. Da mihi inquit Salomon sapientiā ⁊c. Nō aurū/nō diuitias/non terrenam gloriaꝫ Salomon petiuit: sed vt sciret regere ꝑplm dei. Si hoc elegit rector corporum: quāto magis hoc eligere debēt rectores ecclesiarū. Et vt aliquā orationem ad practicam habeatis: do vobis sequentem orationem quā dicetis quotidie in mane: nō pro solo predicandi officio/sed pro omni etiam alio ⁊c.

Oratio mane dicenda pro digna sui officij executione.

OMnipotēs et misericors deus de cuius munere venit/vt tibi a fidelibus tuis digne ⁊ laudabiliter seruiaſ: largire mihi ꝓpicius: vt omnes cogitationes/affectiones/verba et opera in te dirigam. Illumina cor meū gr̄a sanctiſpūs: intelligētiā memoriā qꝫ ⁊ ignitū eloquium

donādo: vt omni negligentia repulsa/officium meum bene ꝓ/sequi/fructuz efficaciter ꝓsequi/in cunctis tibi placere/ꝛ ꝓ oīa te digne laudare merear: Per dñm nr̄m Jesum xp̄m filiuz tuum/qui tecum viuit ꝛ regnat in vnitate eiusdē spūssancti de⁹: Per omnia secula seculoruz Amen. Jsta oratio valet ꝓ gratia impetranda/ad dicendum horas canonicas seu cantandas digne: ꝛ ad studē dū/predicandū/seu alia quecūq; faciēdū ꝛc. Habebit ergo p̄dicator orare: et alios ad orationē ꝓuocare ꝛ hortari. sicut hortat apl's. ij. Thessa. iij. Orate inquit pro nobis: vt sermo dñi currat de ore. s. p̄dicatoꝛ/ad aures auditoꝛ. Et de auribus ad corda: ꝛ de cordibus ad opationem bonā: et pseuerantē vsq; ad finē ꝛ messem vite eterne. Orate ergo ante omne studiū ꝛ p̄dicationē/ ꝛ post: ne sit inanis p̄dicatio vestra. vt apostolus inquit.

Cōsequenter post tam alte opatiōis cōsideratione: ꝛ tā pie intētionis ꝛ oratiōis directionē/ discat predicare volēs: vt sit dignus opari qđ mēte cōcepit/ꝛ intētione direxerit/ꝛ ore deprecabat. Prius eñ discipulus esse debet q̄z doctor: eē desideret. vt possit docere qđ prius didicit. xxj. q. j. Si clericat⁹. ꝛ. viij. q. j. cap̄. oportet/dicitur: Oportet eū qui docet ꝛ alias rudes instruit/esse talē: vt ꝓ ingenio discētiū semetipm possit aptare: ꝛ verbi ordinē ꝓ audientis capacitate dirigere. Deberet ergo aptime esse eruditus ꝛ doctus/ irreprehensibilis/maturus/pauidus ꝛc. Hec ibi.

Sed quā scientiā debet habere predicator/habes superius consideratione secūda/cōclusione nona.

Cum ergo sicut ad Roma. dicit: fides est ex auditu: auditꝰ autem per verbum christi: quomodo illi fidem predicabunt qui vix vnq; vnū verbū de christo vl fide in scholis audierūt: Sicut sacerdotes qui statim post paruam informationem vel fundationē in grāmaticalib⁹/sacros ordines recipiūt: oportz q̄ sicut tales semp fuerūt surdi ab audiēdo verbū dei: ita etiaz sint muti ad bene illud loquendū. Jdeo signanter de Osee ꝓpheta dicit Osee. j. Principiū loquēdi i dño in Osee. i. prius locutus est dñs in Osee eum docēdo anteq̄ doceret. vt prius

sit saluator suijpsius: ⁊ postea alioꝝ. Hinc ē ꝙ apostolus in discipulo omnes informat dicens. i. Timo. iiij. Attēde tibi ⁊ doctrine: sic enim saluum te facies ⁊ alios. Als predicator similis erit Pilato: qui ante fuit iudex q̄ꝫ sciret quid esset veritas. Johan. xviij. Quid est veritas? Sic illi qui ante sacraꝫ scripturā docent q̄ꝫ sciant: vel sacrā scripturā intelligant. Nullus eñ cecus presumit speculator fieri: nec in arte aliquis magisterium assumit: nisi prius illam didicerit. iuxta illud beati Gregorij in pastorali nulla ars doceri presumitur: nisi prius intēta meditatione discatur. Ab imperitis ergo pastorale magisterium qua presumptione suscipitur: cum regimen animarum sit ars artium? Ideo propheta anteq̄ꝫ pronunciaret dei mirabilia: signanter premisit dicens in ps̄. lxx. Deus docuisti me a iuuentute mea: ⁊ vsq̄ꝫ nunc pronunciabo mirabilia tua. Et Paulus ij. Timo. iiij. Dñs aūt astitit mihi/vt predicatio mea impleretur. Actuū etiam. xxij. dicit se legem didicisse iuxta pedes Gamalielis: ita q̄ habuit tam dei confortationem interius q̄ꝫ etiam hominis informationem exterius/anteq̄ꝫ de predicatione se intromitteret. ¶ Surgite ergo manius: ⁊ sacrarum litteraꝝ studio inuigilate diligentius. Semper studio litteraꝝ insistite: ne tūc queratis discere/cum ex officio alios debetis docere. xxxvj. di. §. ecce. ꝓpterea noīe doctoꝝ veniūt p̄dicatores et p̄lati. glo. in. c. vnico de sum. trini. li. vj.

Rursus p̄dicatio q̄ꝫtum ad auditores est reuerenter audiēda. Nō minus eñ reus est qui verbum dei negligenter audierit: q̄ꝫ qui corpus christi in terrā cadere permiserit. j. q. j. Interrogo. Et addit Aug. ibidez. Quā inquit sollicitudinez obseruamus qñ nobis corpus christi ministrat̄: vt nil ex ipso de manibus nostris ad terram cadat: tāto obseruemus verbum dei. Et glo. reddit rationem: qꝛ p̄dicatio plures cōuertit: ⁊ plus facit cōpungi hoīem: ita vt oīa pctā mortalia tollat. Sed ꝑ corpus christi tm̄ venialia mundant̄. de. pe. di. ij Iteratur. Patet ergo ꝙ verbum dei non est cōtēnenduz: nec cōtemptoribus ostendendū. qꝛ margarite nō sunt dispergende ante porcos. di. xliij. In mandatis. Sed huic videt̄ valde

cōtrariū: q̄ xp̄s p̄dicauit illis quos sciuit nō esse credituros/ s̄ derisuros. Unde dicit: Ve tibi bethsaida: ve tibi corosaim ꝛc. talia. sic d̄ tyrijs ꝛ sidonijs. Istā materiā tractat Au. ꝛ hēt. xxiij q. iiij. De tyrijs inq̄t ꝛ sidonib⁹: Quid aliud possum⁹ dicere: q̄ nō esse datū eis: vt crederent p̄nte dño: sed postea crediderunt ad predicationē aplor̄. Johēs v̄o Chryf. dicit ideo factū fuisse: q̄ etsi tyrij ꝛ sidonij credituri erāt: tñ postea erāt a fide recessuri: quare pepercit eis. Alijs autem predicauit vt essent inexcusabiles. quibus p̄dicabat vt pniam agerēt: Mar. vj.

Cōsideratio .v. De q̄druplici scp̄ture sensu

Omnis sacra scriptura etsi quadriformi rōne distinguit̄ seu exponit̄/ nō tñ i qualibet sui pte: sicut dicit̄ in collationibus patrū/ collatione. viij. et no. Jo. teu. lxxvj. di. ca. ieiunij. Versus.

Littera gesta docet: quid credas allegoria.

Moral' q̄d agas: q̄ tēdis anagogia. vñ: Historia docet factū: tropologia faciendū: allegoria credendū: tropologia appetēdū.

	Hiero.			
	Historia	est simplex lr̄alis intellectus.		
	Grego.			
Fundamentū	Tropologia		hoiem	
docēs itellectū	Ambro.	est sensus		mystica ex
scripture	Allegoria	historici	fidem	positio.
	Aug⁹.	ad		
	Anagogia		futurā patriā	

Historia nāq̄ ē qñ res aliqua quō s̄m lr̄am dicta vel facta sit plano sermone refert̄: vt cū d̄r/ ꝓpl's isrl' ex egypto saluat⁹ tabernaculum dño fecit. Et dicit̄ ab histeron. i. videre vl' cognoscere: q̄ antiquitus nemo scribebat historiā nisi qui vidisset. Et sic qñ dictiones intelligūtur simpliciter vt sonant: est sensus litteralis vel historicus.

Allegoria aūt ē cū verbis siue reb⁹ mystic̄ p̄ntia xp̄i ꝛ ecclesie sacramēta signātur. verbis videlicet: vt ait Esa. Egredie t̄ v̄ga de radice iesse. q̄d apte ē dicere: Nascet̄ v̄.

go maria de stirpe dauid: ⁊ de ea xp̄s nascet̄. Rebus mysticis ē ꝓpl's isrl' ab egyptiaca seruitute ꝑ sanguinē agni liberat⁹. Allegorice ecclesiā signat: q̄ ꝑ passionez xp̄i a demoniaca seruitute liberata est. Et nota ꝙ allegoria multis modis exponit̄. Qñq̄ a ꝑsona. vt Jsaac signat xp̄m. Qñq̄ a re/ ⁊ ñ ꝑsona: vt aries occisus significat xp̄i carnē passam. Qñq̄ a loco: vt xp̄s p̄dicaturus ascēdit in mōtē/ vbi eminētia loci signat ei⁹ sapiam ⁊ excellētiā. Qñq̄ a nūero: vt apprehēdēt septē mlieres virū vnū: id ē. vij. dona gr̄aꝝ xp̄i. Qñq̄ a negocio vl' facto: vt iterfectio golie a dauid īterfectiōez diaboli xp̄o signat. Dicit̄ aūt allegoria ab alleos qd̄ ē alienū: ⁊ gogos ductio: q̄si ad alienū ductio.

Tropologia ē moral' locutio: q̄ ad īstructionē ⁊ correctionem aīoꝝ mystice/ siue apte respicit. Mystice: vt ait Salomon: Om̄i tpe sint vestimēta tua cādida: ⁊ oleū de capite tuo nō deficiat. qd̄ ē dicere: Om̄i tpe sint opa tua mūda: et charitas de corde tuo nō deficiat. Apte aūt Johānes dicit: Filioli: nō diligamus verbo neq̄ lingua/ sed ope ⁊ veritate.

Anagogia aūt ad supiora ē ducēs locutio: q̄ de p̄mio futuro/ ⁊ d̄ ea q̄ in celis ē vita futura aptis/ siue mysticis sermonib⁹ disputat. Aptis. vt cū dicit̄: Bti mūdo corde. Mysticis: vt cū dicit̄: Bti q̄ lauāt stolas suas: vt sit illis ptās ī ligno vite: ⁊ ꝑ portas intrēt ciuitatē. qd̄ sic exponit̄ anagogice: Bti q̄ mūdāt cogitationes suas ⁊ act⁹: vt sit illis ptās videndi dn̄m nr̄m iesum xp̄m/ q̄ dicit: Ego sum via veritas et vita: ⁊ ꝑ doctrinā ⁊ exēpla p̄cedentiū patꝝ intrāt in regna celoꝝ. Et sic est differētia inter allegoriā ⁊ anagogiā. Quia allegoria ē mystic⁹ sensus/ ꝑtinens ad militātē eccl'ia in qua sum⁹. Sed anagogia est apt⁹ sensus/ ꝑtinens ad eccl'iam triūphātē: q̄ ē cōitas sctōꝝ iam triūphās ⁊ regnās. Et de illa. b. Aug. scripsit. qꝛ altius trib⁹ alijs doctorib⁹ scripsit. Itē Dauid regnauit in hierusalē: exponit̄. Deus est in regno celesti. Dicit̄ aūt anagogia vno mō ab ana/ qd̄ ē sursum: ⁊ gogos ductio: q̄si sursum ductio Alio mō dicit̄ ab ana qd̄ ē sursū: ꝑ cōtrariū: qꝛ deorsū: ⁊ gogos ductio/ q̄si deorsū ductio. Et nota f̄m Henricū de hassia: hoc cōplexuz. Sēsus mystic⁹: hz se ad vltimas tres figuras vt genus

respectu suarum specierum. Et sic quattuor sunt figure generales iam dicte. Que ideo dicũtur generales. qui a omni parti sermonis conueniunt. Item sensus qui per vocem significatur dicitur litteralis. Ille qui per res significatur dicitur mysticus seu spiritualis.

Ois sensus spũal' aut ē
- de p̃mio docēs q̃d sperādũ de p̃mio/aut p oppositũ q̃d timendum in supplicie. ⁊ sic est anagogic⁹
- de merito aut docet
  - q̃d credēdũ p fidem et sic est allegoria.
  - q̃d agendũ vel imitanduz per bonos mores ⁊ sic ē tropologia

Non enim meremur nisi per fidem a[illegible] bonos mores.

Tropologia est sensus historie ad
- partem hominũ spiritualiũ
- hominũ solũ nobilium
- corpus hominis vulgatum
- animam
- virtutes
- mores ⁊ vicia

expositio.

Regula generalis. Om̃e qd̃ recipit hoiem s̃m substãtiã seu accidēs expositione mystica spũali/cõp̃hēdit̃ sub tropologia.

Allegoria ē sensus historici ad
- Christum
- beatam virginem
- ecclesiam militantem
- sacramenta
- precepta dei

expositio.

Regula generalis. Om̃e qd̃ respicit fidē quocũq; mõ expositione mystica: cõprehenditur sub allegoria.

Anagogia ē sensus historici mysticus
- supra ad
  - deum
  - angelos
  - beatos vt in celo sunt
  - ecclesia triũphantem
- infra
  - animas miseras
  - diabolum
  - purgatorium
  - infernum

expositio.

Regula generalis. Omne qđ recipit futuram patriam exposītione mystica: comprehenditur sub anagogia.

Cautela

Sacra scriptura: sicut Biblia: vel reducibile /sicut hīstorie seculares: non in omni termīo predicabili semper simul et semel debz recipere omnes tres vltimas figuras: sed aliquando vnam tm̄/aliquando duas/ aliquādo tres. Ratio: In celo non nisi bonum/in inferno non nisi malum/in terra reperitur vtrumqꝫ.

Consideratio sexta. Qđ modus predicādi sit necessarius.

NOn autem sola facundia seu scientia predicabilium/ ideſt materia dicenda sufficiunt/ (vt plericꝫ opinantur) ad rite perfectecꝫ predicādum: sed ars et modus predicandi est necessarius: vt in epistola prohemiali tactum est. Necꝫ arbitremini in communibus sermologis/ seu libris sermonum hunc modum traditum esse. quia ibi plus administratur materia circa quam operari oportet/ q̄m modus circa eam operandi. Sicut etiam in simili: Non sufficit ad recte et bene facere panes: habere bonam farinam/ et bonam fornacem seu bona instrumenta: sed etiam requiritur ars dirigens in operando. Sic et hic in proposīto nostro. Preterea dicit Aristoteles tertio rhetoricorum: Non sufficit habere quod oportet dicere: sed requiritur et oportet ipsum negocium dicere prout qualitas auditorum exigit et requirit. Item beatus Petrus. viij. q. j. c. oportet/inquit: Oportet eum qui docet et instruita/nimas rudes esse talem: vt proingenio discētium semetipsum possit aptare: et verbi ordinem pro audientis capacitate dirigere. Deberet ergo apprime esse eruditus et doctus/irreprehensibilis/maturus/pauidus. Quomodo enim dicet nisi habeat modum dicendi que oportet? Ergo sicut accidit malis pistoribus modum operandi ignorantibus circa suam materiam: Sic suo modo accidit predicatoribus bonam materiam habentibus: sed modum ope-

randi circa eam ignorantibus/qui hic proposse venit tradendus. qui modus nisi sciatur/magna presumptio erit predicatori. Nihil enim presumptuosius q̄ ante docere/q̄ docendi modum didicisse. Quia dicitur in canone: His igitur: et in.c. Sic viue.xxj.q.j. q̄ discere debet quilibet anteq̄ doceat. Hinc Augustinus in.iiij.de doctrina christiana inquit: Sepe non que dicuntur/sed modus quo dicuntur accendit auditores ⁊ inflāmat. Et Greg. in homelia: Via domini ad cor dirigitur/cum doctrina veritatis seu sermo veritatis humiliter auditur. Et Guilermus parisiensis in suo tractatu de penitentia ait: q̄ inter omnia huius vite viatori ad salutem necessaria/est auditio verbi dei: quia virtus diuini verbi obtinet principatum. Tante nāq̄ virtutis est predicatio/q̄ reuocat ab errore ad veritatem: a vitijs ad virtutes: prauа cōmutat in recta: ⁊ aspera conuertit in plana. Instruit fidem/dirigit spem/inflāmat charitatem: euellit nociua: plātat utilia: ⁊ fouet honesta. Est em̄ predicatio via vite/scala virtutum/⁊ ianua paradisi.

Consideratio septima. De varijs modis predicandi.

A

QVintuplex est modus predicādi ad plebeios. Primus modus est sine thematis assumptione: exponendo euangeliū seu epistolam simpliciter. Et hoc modo beati doctores/Hieronym⁹/Augustinus/Ambrosius/Gregorius/Chrysosto. ⁊ Beda cē. predicarūt: vt patet in homelijs eor̄: Et iste ē antiquissimus.

B

Secūdus modus est etiaz sine thematis assumptione: quādo simpliciter quis incipit: In nomine patris ⁊ filij ⁊ spiritussancti. De laudibus huius sancti vel huius virtutis dicturus vob primū inuocemus diuinū auxilium: sine quo nullum rite fundatur exordium' cē. dicentes: Aue gratia plena cē. Vel sic: Tria dicturus sum vestre deuotioni in presentiarū. Primo de.A. Secundo illud cē. Tertio illud. Sed vt fructuose illa fieri possint: implorem⁹ diuinum auxilium/recurrendo ad matrē gratie cē. dicentes: Aue gratia ple-

na. C Et tunc per totum sermonem aliqd factum augere et amplificare per doctrinam auctiuam: vel aliquod factum p proportionabilem doctrinam minuere: vel per totū sermonez passionem aliquā inducere: vel per totum sermonem persuadere ad aliquid. vt ad virtutem aliquam/aut actū ipsius: vel aliud bonum quodcunqz. Vel totum sermonem inducere ad laudem alicuius persone: vt christi/beate Marie virginis/illius vel alterius sancti vel sanete. Vel forte ad laudem alicuius rei: vt iusticie/perseuerantie/clemētie/humilitatis/sobrietatis/castitatis/virginitatis: vel similiū vel aliarum rerum vituperium ⁊ execrationem. Et forsan temporibus illis quibus predicatores non solebant vti themate: non minus audientibus persuaserunt/q̄z nunc faciunt eo q̄ illo tempore per allationem thematis nulla generabatur in animis auditorum premachinationis suspitio: q̄z nunc cum vtuntur themate apud aliquos. D

Aliqui tamē hodie in villagijs seu alijs locis vtuntur dominicis diebus illo modo sine diuini auxilij inuocatione vt supra. Vel sic incipiūt indicere festa: hoc vl' hoc simili modo: Sacrū tempus ⁊ sanctorum festa hac hebdomada occurrētia cuilibet christiano scire expedit: vt honoret deum in se ⁊ suis sanctis/quemadmodū ab illis etiā in necessitatibus suis honorari cupit hic ⁊ in futuro ⁊c̄. Hodie est dies dñica quo quisqz xp̄ianus tenet̄ ad obedientiam parochialem vt ibi sermonē audiat si fiat/ad finem: ⁊ officiū misse pariter ad finem audiat: vt in.c.sacerdote.de ꝯse.di.j.⁊ in.c.missas.de conse.di j.in.c.vt dominicis. de paroch. et statutis synodalibus latius continetur. ꝓpter occupationes ergo quas habem⁹ hodie: premittēdo exequias/seu cantādo plures missas ⁊c̄. Euāgelium hodiernū vobis dicturus sum iuxta textū in vulgari sine themate, ⁊ sine introductione. ⁊ illud scribit sanct⁹. N. euāgelista tali. N. capitulo: ⁊ in vulgari nostro sic sonat ⁊c̄. Quo dicto: aliqd notabile/seu aliquā doctrinā vnā vel plures breuiter ex euāgelio notare solēt/⁊ ꝓcedere postea: Crastino die occurrit festū illius sancti ⁊c̄. ⁊ sic ꝯsequenter ⁊c̄. E

Aliqui vero anteq̄ indicunt festa dicūt sim
pliciter: Charissimi/ loco sermonis hodierni dicam vobis cū
gelium presentis dominice cum breui eius intellectu. Et sic di
cunt sine themate: ꝛ sine inuocatione diuini auxilij. Non lau
do tamen istam breuitatem ꝛ istum modum nisi necessitas tē
poris postularet: vt in tempore guerrarum: seu alijs incūben
tibus necessitatib⁹ hominū importunitas reqreret ꝛc. ☞

Tertius modus est cuz assumptione thema
tis in latino sub silentio: quasi cum probatione auctoritatis
vnius vel plurium: vel sola quotatione. Et deinde introduc
cere salutationem ad populum in vulgari sermone. in hanc vl
similem sententiam: Dominus noster Jesus christus det om
nibus viuentibus gratiam ꝛ peccatorum remissionem: defun
ctis misericordiam et requiem eternam: ecclesie sancte diuinaz
pacem et benedictionem: nobis autem peccatoribus miseris
post hoc exilium/ vel post hanc miseram vitam/ vitā sempiter
nam ꝛ perpetuam felicitatez. Quicunq̄ hoc desiderauerint:
dicant deuoto corde Amen. Deinde resumit thema per exp̄s
sum in vulgari eliciendo ex themate vnam prelocutionem siu
ue introductionē. Et istā facere pōt p auctoritates: p similitu
dines: p mortalitates: prouerbia seu neutralia. Et ista prelo
cutio dicitur ab eis p themate/ qz fit p approbationē termino
rum predicabilium in themate positoꝝ. Et nota qꝺ in prelocu
tiōe tali siue ꝓthemate/ nō debet fieri plixitas: vt principalis
materia sermonis locū habere possit. Et finita plocutione pre
dicator concludere debet cū themate/ dicendo: Et ista fuerūt
ꝟba thematis passumpti: Et ꝓsequēter ad inuocationē diuini
auxilij pcedit p aue maria vel aliā inuocatiōem hoc vel simi
li modo: Charissimi/ de istis verbis vlterius dicturus: vel cir
ca ista verba intendendo. Vel de materia istoꝝ verboꝝ aliqua
dicere proposui deuotioni vestre: Sed talia facere siue dei ad
iutorio neqnaq̄ valeo. Quia dixit saluator noster Johan.
xv. Sine me nihil poteritis facere ꝛc. Ideoq̄ pro diuina gra
tia impetranda recurramus ad matrem gratie ꝛc. dicentes:
Aue gratia plena domin⁹ tecuz ꝛc. Postea resumitur thema

Et diuiditur materia predicanda per aliquas vl omnes partes sermonis aut predicationis. sic sermonem ponendo in effectu: et vnamquamq; partem principalem sermonis concludere cum verbis thematis. ¶ Et demū in fine vel circa finē sermonis epilogare/seu in summa repetere superficialiter sermonem/vel puncta sermonis: vt negligētes principia seu principium possint saltez scire summarie que fuerunt puncta in principio ꝛc̄. ꝛ vt alijs attēdētibus magis apprehensibilis fiat materia sermonis: vt sic cum fructu et sermone recedant. ¶

Et iste modus pōt fieri sine euāgelio ꝛ sine epistola: predicando de vno precepto dei vel omnibus in genere/oratiōe dominica/symbolo apostolorum: de aliqua virtute seu aliqno vitio seu laude alicuius sancti. ¶

Quartus modus cū themate assumpto

ex euāgelio vel epistola/introitu/offertorio seu alijs canticis ecclesie: cum salutatione/prelocutione: id est introductione/vel sine introductione. Et si quidem sit dominica dies/in introductione cum aliqua continuatione ad precedentez dominicam/seu tangendo breuem casum summarium ex euangelio: vel alia commoda prelocutione per auctoritates vel naturalia ꝛc̄. resumendo verba thematis cum inuocatione diuini auxilij. Deinde procedere per aliqua puncta. vt dicendo: In presentiarum tria mysteria de verbis thematis explicabim⁹. Vel sic: Tria facturus sum in presenti sermone. Primo dicam textum euangelij hodierni. Secundo eius intellectum/seu aliqualem eius declarationem. Et tertio aliqua dubia ad propositum facientia ꝛc̄. Vel facere diuisionem/distinctionem p̄m aliquas vel omnes partes sermonis. Et iste modus assimilatur modo Juristarum. de quo Hostien. in summa ti. de magistris/mentionem facit pro legendo textum iuris in cathedra. Sicut etiam sanctus Vincentius in sermone quodam de octaua epīe cōmemorat. Et sic p̄m istum modum themate proposito cū introductiōe/vel sine introductiōe: inuocato diuino auxilio recitatur text⁹ euāgelij plane iuxta sensum lītalem. siue postulando: in fine dicendo: Iste est sensus verborum

ſancti euãgelij:per que verba ſeu dicta deleantur vniuerſa ve
ſtra delicta:Amen. Et tunc primo puncto ſic expedito per re
citationem euãgelij / ꝓcedit ad ſecundũ punctuz dicendo: Q
tum ad ſecundum pũctum vel ſcõam partem/ex hoc euange
lio colligo tot notabilia:doctrinas: documenta :concluſiones:
ꝓpoſitiones:veritates :conſiderationes: ſicut predicare volu
erit. ℞ Et deinde ꝓ tertia parte mouere aliquas queſti
ones ſeu dubia ex themate vel euangelio:et clare reſoluere du
bia:ne populus maneat ſuſpenſus:ꝛ tunc in fine ſi ſermo ꝓli
xus fuit/epilogare breuiter et concludere. Et iſtum modum
bene aduertatis:qz vti ſolemus nobiſcum vtplurimum ℒ.

Quintus modus ẽ: Aſſumpto themate ꝓ
aliqua materia edificatoria ſeu fructuoſa popl'o: ſiue ỏ tẽpore
ſiue de ſanctis:aut de tempore vl' feſto officiũ agat:ꝛ introdu
cto themate cmu prelocutione vel ſine prelocutione procede
re debz ad inuocationẽ diuini auxilij ꝓ oratione angelice ſalu
tationis ſeu alterius inuocatiõis. Et deinde per capitula ſeu
articulos tres vel duos aut plures ꝓponere materiam ſermo
nis:ſimpliciter recitando articulos ꝓ modum notabilium do
ctrinarum ſeu documentorum:ſeu per concluſiones/ propoſi
tiones aut veritates:ꝓbãdo per ſcripturã autenticam vel ra
tiones vincentes. Et tunc aliquã particulã ſeu concluſionem/
conſiderationẽ/ ꝓpoſitionẽ ſeu veritatẽ aut doctrinam ꝓbare
ꝓ textum euãgelij occurrẽtis diei. Et ſic veniet recitatio toti⁹
euangelij in modum ꝓbationis:ſiue fiat in primo articulo/ſe
cundo vel tertio:principio aut fine. Et iſte modus eſt etiam
magiſtralis. ☙ Et ad iſtos ꝗnq; modos reduci poſſunt
omnes alij modi ꝓdicandi:ſiue fiant ꝓ diſtinctionẽ:vt beatus
Grego. in moralibus:ꝛ Caſſianus in collationibus. Siue ꝓ aſ
ſignationẽ multiplicationũ effectuũ vel cauſarũ/ conditionũ/
graduum:ſpecieruz vel nominũ alicuius. Aut per diuiſionez
diſtinctionem vel multiplicem expoſitionem. Aut ex interpre
tatione vl' etimologia ſeu expoſitione nomis in themate. Aut
curioſe ſm lr̃as alicuius nois de themate:licet moraliter ꝛ vti
liter poſſit extendi. vt infern⁹ /ignis cruciatio/ flagelli illatio:

eterna damnatio/remorsionis stimulatio ꝛc. mundus.

Consideratio octaua. De partibus integralibus sermonis.

OMnis sermo siue de sanctis siue de tpe fiat/ex ptibus integralibus cõstare videtur nris tpibus. Quis enim antiquis temporibus diuersi diuersimode predicarunt: aliqui sine themate/ vel etiam sine introductione ꝛ sine diuisione: vt in p̃cedenti consideratione dictũ est: tamẽ volo vt vos adiutores mei seruetis modũ nunc communiorem quo ad partes sermonis ꝛ eor numerum ꝛ ordinẽ: vt infra dicet: ꝛ ex tertio ꝛ quarto modis p̃cedentis ꝓsiderationis colligere potestis. qz illud cõmuniter nobiscũ vti solem⁹: ꝙuis aliqñ multis occupationib⁹ occurrentib⁹ (raro tñ) ꝓcedimus sine introductione ꝛ sine diuisionibus breuissime ꝛc.

¶ Notãdũ igitur: ꝙ sermo ad plebeios cõiter habet istas partes infra notatas. De quibus postea per ordinem dicemus: et eorum exempla ad practicam in secundo libro inferius ponere volumus deo dante.

Partes sermonis sunt
- Thematis propositio.
- Salutatio populi.
- Diuini auxilij imploratio.
- Introductio thematis.
- Diuisio thematis/vel dicendorum.
- Partium diuisionis prosecutio.
- Conclusio

¶ Quis em̃ thema primo in latina lingua ꝓponat/tamen salutatio populi in vulgari locutione primum locũ habere debet. Et deinde verba thematis in vulgari locutõe proponitur: ꝛ tũc introducuntur verba thematis. vt inferius dicetur. Diuinũ auxiliũ inuocando postmodu. Deinde fit thematis vel dicendorũ diuisio: ꝛ ꝓsequẽter partiũ diuisionis ꝓsecutio. que maxima pars est in q̃ntitate: qz habet se vt corpus sermonis. Et postremo sermonis decens conclusio.

Consideratio nona. De ppli salutatione.

SAlutatio populi debz merito fieri in principio vulgaris locutionis ad populū in quolibet sermone. sicut et Paulus in predicationib⁹ suis scriptis videlicet epistolis/seruauit ad Cor. ij. et aliijs quib⁹ pculdubio pdicasse dicit: Similiter sancti patres nostri primi ecclesie predicatores apli et doctores. Et qhoc videm⁹ adhuc i scriptis eorū et predicationibus et epistolis: cōueniēter eos imitando in verbali pdicatione sīr seruare nos decet. Itē ecclesie consuetudo ad hoc hortat: que ante doctrinā epistole sīr et euāgelij premittit populi salutationē per: Dñs vobiscū. Sicut Booz salutauit messores: vt Ruth. ij. ca. dicit Itē Alberthus magn⁹ in libro de mysterio misse. ca. de secūda parte misse/in fine: vbi loquitur ō parte instructionis imperfectorum/dicit: Ista pars habet tres partes: scz antecedentia: et ipsam doctrinaz: et subsequentia et subdit: Antecedentia igitur duo sūt: scz salutatio instruendoruz. et oratio: vt deus aperiat intellectum ad instructionis profectum hec ibi. De forma autem talis salutationis non est difficultas: quia varie sunt forme salutationis. vt in secundo libro ponentur plures pro exemplo. Ideo quisq; poterit ea vti que magis sibi expedire videtur: et que magis vnicuiq; placet.

Cōsideratio.x. De thematis ꝓpositione.

SIcut dicit alanus i tractatu suo de arte predicādi: hec debet esse forma predicandi seu predicationis: vt initium sumat ab aliqua auctoritate theologica/tanq; a suo proprio fundamento. Et illud initium appellatur thema: quod idem est quod tota materia latine. Sicut enim sacra scriptura est nostre fidei fundamentum: sic ipsum thema quidem est fundamentuz sermonis/ stabiliens totum sermonem: quia ex illo diuersa membra totum sermonem integrantia propagantur. et ideirco inoleuit: vt themata predicatores assumant: et ob ardentem affectionem quam deuoti predicatores habuerunt ad sacras lras: et propter vber-

rimā fecunditatē ⁊ plenitudinē sententiarū in ipsis latentium: vt volentes ad plebem edicere: in p̄mis ex aliquo passu scripture sacre seu carmine diuine laudis depromant aliqua verba: vel oratiōnē breuiloquā: perfectā tamē: quā vocāt thema: id est materiaz de qua sermo futurus. ¶ Sūt autē ⁊ hemata in multiplici differentia. Nam aliqō est quesitiuum: vt Vbi est q̄ natus est rex iudeoz? Aliud assertiuū: vt Natus est hodie saluator mūdi. Aliud impatiuū: vt Noli amplius peccare. Aliō optatiuū: vt Vtinā saperēt ⁊ intelligerēt ac nouissima ꝓuiderent. Thema vero cōiunctiuū reputanduz est inter assertiua: vt Bonum eēt homini illi si natus nō fuisset homo ille. Item thematū quesitiuoz aliud est questio facti: vt Vbi ē qui nat⁹ est rex iudeoz? Aliud est questio futuri: vt Domine si in tempore hoc restitues regnum israel? Aliud est questio qualitatis in genere iudiciali: vt An liceat tributū dare cesari. Et similit potest aliquod thema esse questio quātitatis in eodem genere. Aliud est questio de genere deliberatiuo: vt Quid faciendo vitā eternam possidebo? Similiter thematum assertiuoruz aliquod est facti: vt Natus est hodie saluator mūdi. Aliud futuri: vt Filius hois tradet gentib⁹. Aliud qualitatis ꝓ genere iudiciali: vt Reus est mortis. Aliud ꝓ genere deliberatiuo: vt Expedit vt vnus moriatur homo ꝓ populo. Bonū est nos hic esse. Aliud ꝓ genere demōstratiuo: vt Inter natos mulierum non surrexit maior Johanne baptista. Aliud quātitatis vt annūcio vobis gaudium magnū. Impatiua themata naturam habent petitionū: propter qō aliquod huiusmodi thematum cōuenienter p̄supponit sermonē iudicialem: vt Agite penitentiam. Aliud deliberatiuū: vt Nolite esse soliciti quid mā ducetis. Similit optatiua themata habent etiā naturā petitionū: vt Vtinā saperēt ⁊ intelligerēt: ac nouissima ꝓuiderēt ⁊c

Debet aūt Thema habere fm Henricum de Hassia ⁊ alios doctores conditiones sequentes.

Conditiones thematis

Thema debet cē

- Autenticum. vt
  De biblia sumptum:
  Aut carmine diuine laudis.
- Bene quotatum
- Quantitatem habens
- Qualitatem habens
- Non nimis breue.
- Sensum habens perfectum.
- Conueniens diei

} terminis ꝑdicabilibus ornatus

Primo: Thema debet esse autēticum: vt cōtineat de verbo ad verbū i sacra scriptura: vl saltē cōmuniter ab ecclesia cantet. Nam ritus ipsi⁹ ecclesie a scriptura ⁊ traditione apostolica/⁊ a consuetudine sancta pullularunt. xj. di. c. ecclesiasticarum: ⁊. c. catholica. Tñ qui ecclesiā nō audierit: sit tibi sic ethnic⁹ ⁊ publican⁹. c. Nemo. ꝺ iudi. Et Aug. li. xj. cō tra Faustum inquit: Ego euangelio non crederē/si me catholice ecclesie auctoritas non cōmoneret. Preterea sanct⁹ Tho. ij. ij. q. ix. Maximā inquit auctoritatem habet ecclesia que ab oībus est emulanda: in qua plus standū est ꝯ in Hieronymo vel Grego. Hinc Greg. ait: Pctm̄ paganitatis incurrit/qui ecclesie sancte per inobedientiam contradicit. Et sic ex illis iam dictis sequitur: ꝙ thema de biblia non soluz sumi oportet: sed etiam de carmine diuine laudis assumi poterit. Sed dices: qualiter fiet allegatio in tali themate extra bibliam sumpto? Respondetur: taliter. Sic scribit in hodierno officio, Vl sic scribitur in carmine diuine laudis. Vel: sic habetur in officio presentis festiuitatis: ⁊ est verbū sancte matris ecclesie materiam hodierne festiuitatis in se cōplectēs: ⁊ in caput huius sermonis bene cōgruens. Aut alio modo placenti.

Secūda cōditio thematis: ꝙ quātitatē habeat ⁊ qualitatem terminorū ꝑdicabiliuz: vt sit sententiosum: id est sit oratio pfecte/cōposita debite ex noie et verbo exp̄sso/ vel sufficiēter sub intellecto. Vel ꝙ sit ex duabus vl trib⁹ orationib⁹. Non tamen nimis prolixum: q; potest esse oro cathe-

gorica/vel hypothetica: dūmodo nō nimis ꝓlixa ⁊ alijs ꝯditō nibus infrascriptis qualificata. Vñ thema non debet esse vna dictio tm̄: qꝛ hoc esset nimis curiosum ⁊ nimis breue.

Alia conditio. Thema debet esse clarum: vt non magis obscuret q̄ꝫ illuminet totā materiā sermonis: qꝛ est quasi titul⁹ ꝑncipalis tractādus in sermone. Quapropter ad populū accipi debent intelligibilia ⁊ resoluta themata: que in terminis clare resonēt materiā festi/vel qualiscūqꝫ materie ꝑncipaliter tractande. Vñ sequit̄: ꝙ nō ꝯgruūt ad populū figuralia themata vt talia. qꝛ figura se habet vt vmbra respectu materie festiuitatis: que in luce veritatis euāgelice sepe iacet: vel ex praxi ecclesie notior est.

Alia conditio: ꝙ thema sit ꝓprium ⁊ distinctū: sic scꝫ ꝙ ꝓprie ⁊ ꝯueniēter exponi de festo /ꝭm illud qđ de eo solēnizat eccl̄ia possit. q̄ conditio respicit precipue themata de sanctis. Vel si placet eā extēdere/vt etiā thematibus de tpe deseruiat: sit ei⁹ sensus tūc/ꝙ scꝫ correspondenter ad materiaꝫ de qua intendimus dicere sumat̄: ⁊ sic debet esse ꝯueniēs diei.

Alia conditio: vt non sumatur thema a materia que solū ꝑ attributionē cōsiderat̄ in sermōe. Nam thema se dꝫ habere sicut subiectū attributionis ad sciētiā: ita ꝙ nihil in sermone cōsideret̄ nisi materia thematis: vel q̄ habet attributionē ad ipsaꝫ. Vñ sequit̄: ꝙ thema bñ et sufficiēter cōprehēdat ⁊ ꝯtineat materiā dicēdoꝝ. Termini predicabiles in ꝓposito sunt noīa pura/ꝟba ⁊ participia. Et ꝑ hoc ꝙ dicitur pura: excludunt̄ syncathegremata. i. ꝯsignificatiua ꝭm dialeticos. vt omis/nullus/quidam/aliquis/quilibet ⁊c̄.

Alia conditio ꝭm aliquos est: vt in suo proprio litterali sensu possit thema aptari materie dicende/vt sic non capiatur aliqua auctoritas pro themate vt sonet in bono: que tamen in originali capitur in malo. quia hoc esset retorquere thema ad sensum in originali non intentum. Exemplum: vt si de corpore christi hoc thema caperet̄: Panis abscōditus suauior, nō expedit: qꝛ in originali capit̄ in malo: vt pa-

tet ex circũstãtib⁹ terminis. Vñ ⁊ ſm eos nõ apte ꝓ themate capeť de xp̃o verbũ hoc li. Job de diabolo dictũ: Nõ ẽ ptãs ſuper terrã q̃ ei valeat compari. Vel de btã virgine illud: Sup astra exaltabo ſolium meum. per luciferũ dictum.

Alia cõditio: ꝙ ordo partiũ thematis ꝯueniẽs ⁊ cõcors eſſe debet ordini dicendoꝝ. Vñ ſequiť: ꝙ partes thematis pñt trãſponi ſm conſtructionem grãmaticalẽ. Verbi gr̃a: In hoc themate: Aſſumpta eſt maria in celũ. põt talis fieri tranſpoſitio: Maria aſſumpta eſt in celum.

¶ Cautela circa thema

Predicator debet prius materiã dicẽdã p̃uidiſſe vſq; ad finem/anteq̃ ſumat thema: vt videlicet thema recipiendũ conueniens ſit iuxta exigentiam materie ſue.

Cõſideratio vndecima. De introductõe

Habita materia p̃dicanda et inuento themate: non debet crude ⁊ inſipide proponi (ſi ſaltem tempus patitur) ſed ingreſſus faciendus eſt ꝑ introductionem/ſicut per exordium vel proemium. Et huiusrei capiamus exemplum in rhetorũ eplis ⁊ oratoꝝ cõc ionationib⁹: q̃ ante narrationẽ principalis ſuſcepti negocij p̃libãt exordium aliquod. Videmus etiã exemplum in libroꝝ cõpilationibus: vbi tractatui vel narratiõi p̃mittiť ꝓlogus ſeu ꝓemium. Videmus iſſe in fiſtulatorib⁹: qui fiſtulandis carminib⁹ p̃mittũt ſua preludia. Bonum eſt igitur ante narrationem ſuſcepti negocij/aliq̃d proemiando premittere: vñ via pareť in ipſum qđ ſuſceperimus narrãdũ. Et hac rõne diciť Introductio: qꝛ viaꝫ facit in materiam dicendam. ſicut qui alicui viam pandit ⁊ facit in domum: cum introducit illum. De hoc Ariſtoteles tertio rhetoricoꝝ inquit: Oportet viã facere in anima futura orationi: hoc eſt/oratiõi que fieri debet de ſuſcepto negocio. ⁊ ſubdit: Qđ quidem fit per proeminm. ⁊ ſic ibidem dicit: Qui aliquid magnum dicturus eſt/proemizare debet. Et manifeſtãſ per ſimilitudinem q̃d ſit ꝓemium: dicit ibidẽ. ꝓemiũ eſt p̃ncipiũ oratiõis: qđ ſe hꝫ in oratiõe ſicut preludiũ in fiſtulatiõib⁹.

Sicut igitur preludium est quidā primordialis et radicalis p̄ ambulus tactus earū notarū in quibus carmen decurrere habet: sic ⁊ introductio debz esse preludium quoddam radicale/ cui vt radici inniti debz correctio suscepti negocij principalis. Sic videre potestis in multis sermologis /qui introductiōes habēt ⁊c. Vt aūt illas agnoscere ⁊ dijudicare: aūt vbi opus ē/ alterare/meliorare/aut itelligibiliores facere simplicibus: aut nouas cū volueritis formare: talē directionē sumite: videlicet q̄ prius euāgeliū predicandū/aut/epistolam/vel materiam festi dicendā diligenter respiciatis:: ⁊ attendatis bene q̄ sit p̄n cipale q̄ tbi intendit ⁊ tractat: ⁊ tunc more iuristarum quasi casum breuem inde formetis/vel summariā sententiā: quā ante oculos statuatis quasi metam ad quā tendat introductio: ⁊ vbi terminet. Hoc facto si habeatis ante vos iam factā introductionē/eā legendo et relegendo: aduertere potestis diligen ter si p̄cedat exaliqua radice ipsi⁹ principalis negocij tractan di: ⁊ sentietis si sit introductio de modo primo infra ponendo vel aliquo alio infra dicendo. Vnde ad formandum introductiones de nouo/ponam aliquos modos.

Primus modus ⁊ magistralior ceteris est: vt inueniat⁊ aliquā radicē ipsius p̄ncipalis: ex qua ipam fūda re possitis: ⁊ per quā via p̄ndat in ipsum principale. ⁊ ex illa tūc formetis introductionē aptiori mō quo potentis. q̄ introductio fieri debet ex radice tractādi negocij principalis/ vnde ipsum pullulat vel originat. Et hāc cautelā teneatis: q̄ semp ex radice propinquiori quam habere potestis / p̄cedere debetis. quia sicut sciētia est ex imediatis. sic ⁊ artificialis introductio debet esse ex immediatoribus. Et ergo non debet modus ille in qualibet festiuitate seruari/qui a lapsu primorū parentū exorditur: cuius radicalis sit respectu festiuitatū christi ⁊c. Sed exempli gratia dicamus. In festo dedicationis conueni ens radix/ est cultus dei: ppter quem templum constructum est et dedicatum. In festo aūt dñice incarnationis p̄uenies ra dix est: humani generis ex lapsu primor⁊ parentū damnati et perditi repatio. hec eñ est assumpte humanitatis causa. Item

Dñica.ix.post festū Trinitatis habetis euangelium de ratione reddenda super iniqua villicatione: ꝛ tunc cōueniēs radix est:bonorum nostrorū a deo pceptio/et in villicationem commissio ꝛ cōcessio. Quid enī habes qđ nō accepisti ꝛc̄.ꝛ ex talibus radicibus possetis formare introductionem.

Alius modus introducendi est: Considerā do circa ipsum thema in cuius persona dicebatur ipsum:et ad quē:vtrū scz in persona xp̄i ad ecclesiā/an ecōuerso:vel si in persona christi/ad iustū/vl peccatorē:an ecōtra. Et postea cōsideretis ꝓpter quē finē dictū fuit. Verbi gra. Si in psona xp̄i ad ecclesiā:vtrū ꝓpter spem fideliū erigendam:vel ꝓpter patientiā excitandam:ꝛ sic de alijs. Si in persona christi ad pctōrem vtrū ꝓpter ipsius reuocationem:vel ꝓpter sui vilis stat⁹ ostēsionē aut reꝓhensionem ꝛc̄. Tūc viso in cuius persona ꝛ quo fine verbū thematis dictū sit:ex illis duobus possetis facere ingressum ꝛ ꝓmiū ꝛc̄. vt hoc vel simili modo: Charissimi/pro istoꝝ verboꝝ vberiori intellectu/ac ꝓaliquali ingressu sermonis:libeat de eisdem verbis diligenter aduertere: cui⁹ sint:ꝛ in cui⁹ psona dicta:ꝛ ad quē:ꝛ deinde ꝓpter quid dicta sint. Et tūc de singulis illis iducere ordinez sic: Sūt aūt quo ad ꝑmū illius. M. vel in psona huius dicta. Ad illos vel istos: addendo si placeat/de tpe ꝛ loco/quando ꝛ vbi ꝛc̄. Sūt quo ad scōm ideo vel in hūc finem dicta. Et sic apto mō ꝓncipali/vnde thema sonat materie aꝑplicare.

Tertius modus introductionis est ꝑ conti- nuationem ad ꝑcedentia. Qui modus de tpe valet primo hoc modo:vt scz materia euāgelij ꝑsentis dñice/ad ꝑcedentis dñice vel ꝑcedentiū materiā ꝓtinuet:sic.s. Charissimi/in euāgelio precedentis dñice instructi sumus de illo vel isto ꝛc̄. (breuiter illud tangendo cōuenienti ordine)nūc in hodierna dñice euāgelio de hoc vel isto instruimur.aperiendo ordinem rationis: vt apta videat ꝓtinuatio.sicut etiam canoniste vnū titulū ad precedentes ꝓtinuare solēt. Et ad hoc sepe valet magister Johannes beleth:seu rationale diuinoꝝ: et alia similia rationalia. Sic etiā procedit doctor Paulus wañ. patauien. ꝑdicator

in ſuis ſermonibus de tpe ⁊ plures alij. Valebit etiã alio mõ ſic: vt ex verbis precedentibus euangelium imediate fiat introductio. qz vt plurimuz ipſa precedẽtia ſunt introductoria/ vel cauſa aut occaſio illius de quo in ſeqntibus fit mẽtio. Vnde quorundaz ſatis famoſorum infallibilis eſt regula/ vt aiũt: q in textibus autenticis/ maxime ſacre ſcripture/ precedentia introductoria ſunt reſpectu ſequentium. Hoc ipo enim q textus eſt/ habet ordinem debitum: idcirco precedẽtia ſunt introductoria in ſequentia. Et ſm hũc modũ poſſetis ſic facere introductionem. Chariſſimi: p ingreſſu in materiam hodierni euangelij/ libeat parumper aduertere verba hunc textum in originali immediate precedentia: ex quibus quaſi ex fronte radice vel origine: melius patebit intelligentia huius hodierni euangelij ⁊ verborum thematis inde ſumptorum. Sic ergo habeꝫ in textu ante verba hodierni euangelij in originali ⁊c. venendo per illa ad ꝓpoſitũ meliori modo aptando ⁊c. Valebit etiam iſte modus in feſtis ſaltem chriſti: ⁊ preſertim vbi ſunt ſibi ꝓpinqua: vt natiuitas chriſti/ circũciſiõis/ epõie/ purificationis. Sili' paſſionis/ reſurrectionis/ ⁊ aſcẽſionis ac etiã pentecoſtes: vbi per continuationem ſequentis ad precedentem fieri põt introductio ſatis cõuenienter: vt quotidie videtis. Dixit aũt ꝓpinqua: qz introductio debet eſſe ex imediatioribus: ſicut ⁊ ſcientia ex immediatis procedit.

Quartus modus introducendi eſt p faciez ſenſibilẽ ſiue ſimilitudinẽ/ aut familiare exemplũ. Et iſte modus bñ videꝫ valere: qz ſenſibiles facies ⁊ ſiñitudines ſũt multũ manuductiue ad intelligẽtiam eoꝝ quorum ſunt facies. Et ille modus eſt indubitanter ex notioribus: que eſt natiua via Videtur etiam vtilis. Quia dicit Augu. in de doctrina chriſtiana. Que per ſimilitudinem dicuntur/ libentius ſuſcipiuntur. Idcirco multi antiqui doctores ⁊ ſancti patres/ ad omne quod dicunt ſolent facies adducere ſenſibiles: vt melius que dicturi ſunt capiantur: vt ex his que animus nouit mauducãtur in cognitionẽ eoꝝ que nõ nouit. Talis aũt facies vel ſenſibiles exemplum p qõ introducere volueritis/ debz precise ipi

principali apte deseruire. Verbi gra. In festo sancte crucis de armis principis: que ei⁹ intuitu honorant. In festo dedicationis p triplicē introducere possetis faciem. s. schole/apothece/taberne. Itē p euāgelijs vbi miracula ꝓtinentur: possetis per faciē illā introducere/quō ardua ꝛ insolita conscribi ꝛ litteris demādari solent: Modo nō minus diligēs voluit iueniri sancta ecclesia/xp̄i spōsa/erga spōsum suū in eius arduis actis cō scribēdis. Itē Dñica. xvj. post Trinitatis/p faciem illā de dño tpali respectu serui sui volētis alteri adherere. Itē in magnis festis/p faciē de magnis rebus: que vel grādem fructu⁹/vel ingens gaudiū afferūt: quoꝝ dies nōnūqꝫ gaudiosius peragun tur. De quibus omnibus exempla spāluter ponere/ breuitatis causa obmittit: qꝛ p illis ad varios sermologos recursum habere potestis: si non volueritis met inuenire et cogitare iuxta regulas datas.

¶ Cautela.

Introductio nō sit nimis breuis: nec nimis lōga. Nam si totus ſmo debita gaudere ꝺz breuitate: nō videt ꝓgruere i ipo ei⁹ exordio nimis effluere. Itē oia q̄ ibi narrant sacre scripture auctoritatib⁹ q̄tū possibile ē ad sufficiētiā muniant. Hoc tñ sciatis: qꝛ multi his tpib⁹ non vtunt introductiōe: ſ statim explanato themate/ad diuini auxilij ꝓcedūt inuocationem.

Consideratio duodecima. De inuocatione diuini auxilij.

PEmo quantacunqꝫ ingenij altitudine/memorie capacitate/intellectus profunditate prepollens/de sua propria debet virtute confidere: cum ꝛ sepe magnum ingenium magnorum initium fuerit malorum: ꝛ raro magni errores nisi ex magnis ingenijs prodiere. vt inquit Franciscus petrarcha laureat⁹ poeta/in de remedio vtriusqꝫ fortune. c. vij. vel dialogo. vij. videlicet de ingenio. Quapropter ad illū recurrēdū est q̄ ē dux sapientie ꝛ sapientum ementator. Sap̄. vij. Cui alludit quod notauit Jobes de peni. diſ. iij. Si ex bono. Ex ope celesti fit quicquid habetur honesti.

Et venit a superis quid agas vel quid mediteris. A quo qui non petit sapientiā: perit ꝓpter suā insipientiam. Baruth. iij. Ad hoc. xj. q. iij. Ve qui dicitis: qm̄ non in hominū flatu/neq; in ꝓpria virtute (q̄uis vera) sed in ipso virtutum omniū auctore gloriandum est. vt Franciscus prefatus libro vbi supra ca. xj. de opinione. Nemo etiam tam eloquēs / tam eruditus/ tam sciens/tam facundus/tam prudens/tam sapiens / tam sagax: qui supna nō indigeat illustratione. Ad hoc. xlvij. dis. §. necesse est in fi. Et Aug. scribēs contra Macedoniū inquit: q̄ quedam acutissima ⁊ excellentissima ingenia /tanto in maiores ꝓlapsi sunt errores: quāto diffidētius de suis viribus presumpserūt. Credere em̄ se sapientē: primo: ad stulticiam gradus est ꝓximus. Franciscus vbi supra. Et magnum temeritatis ⁊ p̄sumptionis vitiū est: contempto dño/de sue sapientie virib⁹ presumere. l. di. si quis prepostera. Cū ⁊ cuiuscūq; sapientis ꝓpriū sit/suā nosse ac fateri impfectionē. vt ait idē Frāciscus vbi supra. Vñ ⁊ Aug: in li. de vera religione inquit: Non valet omne bonū quod fit absq; deo. quo etiā pretermisso nullum rite fundatur exordiū. vt dicit Boetius. iij. de conse/ ꝓsa. ix. in fi. Cui nihil difficile: et sine quo nihil est possibile: vt ait Aristoteles de regimine principū. facit. xxiiij. q. iiij. §. deterius. Et Plato ī timeo dicit: Omibus mos est ⁊ q̄si quedam regula: qui vel de maximis / vel minimis aliq̄d dicturi sunt: p̄cari ad auxiliū diuinitatē. xxiij. q. iiij. q̄ fm. Itē si apl's. ij. Corin. iij. dicit: Nō sumus sufficiētes cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex deo est. quāto magis preciosum ⁊ nobile verbum dei: nō sufficimus ex nobis rite dispensare. Ad hunc igitur recurrendū est ꝓ auxilio /qui dat verbū euangelizantibus virtute multa. Ps. lxvij. Hinc dicit Aug. in de doctrina christiana/huius rei apiens necessitatē: Si regina Hester ꝓ sue gentis tpali salute locutura ad regem: orauerit vt in os eius cōgruū sermonē dñs daret: quāto magis orare debet. vt tale munus accipiat qui ꝓ eterna hominū salute ī verbo ⁊ doctrina laborat. Hinc etiā Guil. parien. in sua rhethorica diuina postq̄ dixit: Officia aūt docēdi ⁊ p̄dicādi sunt/ in quib⁹ ꝯsistit residuū militie clericalis/adiungit. De quib⁹

nullatenus dubites: q nec recte/nec laudabiliter exerceri possunt: nisi doctores ecclesiasticos virtus orationis adiuuet/ & dirigat incessanter &c. Modus autē implorandi diuinū auxilium/ potest fieri p orationē dominicā vel salutationē angelicā: vel aliud deprecatoriū ecclesie verbum. Cōmuniter tamen fit per angelicā salutationē/ hoc vel simili modo dicendo: De hoc vel isto charissimi ppono instruere deuotionē vestram. Vel sic: Ista sunt verba thematis: aut ista fuerunt verba proposita: de quibus aliqua documenta seu veritatis notabiles et catholicas vobis dicere proposui. Sed quia hoc nō preualet humana insufficientia: aut humanū verbum prolatum: nisi virtutem tribuat verbum increatum: sine quo nihil facere possumus: vt habetur Joh. xv. Ideo rogemus christum: vt nobis donet meditari & loqui quod ad ei⁹ cedat honorē ac nostram salutem & edificationē. Et vt hanc apud eum gratiā cōsequamur p mediatricē & gratie eius inuentricē matrem eius benedictam salutem⁷ eam dicētes: Aue gratia plena. Vel alio modo vsitato magis placente.

Quando autē diuinum auxilium implorādū sit/ varius est modus. Aliquibus enī pposterū esse videtur: cum post introductionē inuocatur diuinū auxilium. Sed statim post thematis ppositionē eā facūt/ & ante introductionem. pptera/ quia Boetius dicit: q eo ptermisso nullum rite fundatur exordiū. Et Alberthus magn⁹ vt superius allegatur dicit. Antecedētia instruendos duo sunt. s. salutatio: & oratio &c. Alij vero themate ppositio & salutatione/ cū resumptione thematis in vulgari lingua pmissis/ statim pcedunt ad introductionē: vt verba thematis introducantur: & populus intelligat de qua materia sermo futurus sit. Et postea pcedunt ad inuocationē diuini auxilij. Et sic vidi valētes doctores seruare: etiam preceptores meos quoz vnus fuit doctor Johannes henlin de lapide/ canonicus & predicans maioris ecclesie Basilieñ. doctor theologus Parisieñ. &c. Et ita seruare cōsueui aliqñ. Sed si opponitis contra me de dictis auctoritatibus Boetij & Alberti &c. Respōdeo: verū est de exordio cōtinua-

tiuo seu completiuo: nō autē initiatiuo ꝛc. Vel dicamus: q̄ p̄dicator anteq̄ aliquid de sermōe seu themate ꝓposuit: per inuocationē sancte trinitatis: videlicet per illa verba: In nomine patris ꝛ filij ꝛ spiritus sancti: Amen. preces effudisse dicitur. Postea vero cū p̄ introductionem materia predicāda ostensa est: predicator preces effundit: ꝛ ab auditoribus effundi p̄catur ad virginē Mariam: aut ad deū patrem/filium/spiritum sanctū: vel aliquem ciuiū supernoꝝ: vt rebus dicendis ꝛ audiendis fauere dignet ꝛc. Et tunc sermonē suum deducere conetur ꝛc. Non tamen est magna vis/si ante vel post introductionem inuocatio diuini auxilij fiat. Maior tamē cōmoditas mihi videtur: dum post introductionē fiat nobiscum. quia genibus flexis populus inuocat diuinum auxiliū: ꝛ bene. ꝛ postea q̄ surrexerit: statim saltem dominicis diebus euangelij textū in vulgari lingua ꝓponere solemus. Et q̄uis sedere possent ad predicationem euangelij homines: cum anima sedendo et quiescendo fit prudens: tamen sicut in officio misse dum euangelium canitur/stare solent homines: vt in .c. apostolica. de cō secra. distin. j. sic etiam erecti permanent vt plurimū: ad significandū q̄ sola lex euangelica dirigit nos ad celos ꝛc. Et tunc sedere solent recitato euāgelio ad finem: ꝛ populus est magis quiet⁹. Alioquin ad inuocationem diuini auxilij in principio surgerent ꝛ orarent: postea sederent: vsq̄ ad introductionem factam: ꝛ iterum surgerent ad euangelium: quod mulieribus saltem incommoditatem generaret.

Consueuit autem oratio dirigi ad deū sub patrocinio beate Marie virginis/tanq̄ ducis diuini verbi: vt que ꝓtulit nobis increatū/sua intercessiōe verbū ꝓcreet creatū. Petitur autem in huiusmodi oratione loqui ꝛ audire quod sit ad honorē dei ꝛ laudē seu honorē sancti/de quo p̄dicat in festiuitatibus sanctoꝝ: ꝛ ad salutem ꝛ consolationem audientium

Cautela.

Non debz predicator negligere studiū ꝓpter orationis/vel diuini auxilij confidentiā: aut ꝓsumere de suffragio diuino hoc mō. q̄uis em̄ omnia dat dñs: sed non per

cornua taurum. Ideo non debetis negligere diligens studiū ad proponendum verbum dei populo. Jactant se aliqui: q̄ in vna hora velint se disponere ad vnum sermonem q̄tumcunq; longum: qui stulticiam suam in publicum mihi prodere vidē tur. Nam valentes ꝛ famosos doctores ac predicatores egregios vidi: qui dicebant ad min⁹ tres horas se habere necessario oportere pro quolibet sermone in studio. Vidi etiam doctorem qui in cathedra dixit ad octo vel plures/imo quattuor decim dies pro vno sermone studuisse. Non ergo nimis desides sitis in studio: sed assiduis lucubrationibus insistatis

Consideratio .xiij. De diuisione thematis vel dicendorum: ꝛ sub diuisione.

Consequēter de quinta pte sermonis que est diuisio/dicendum. Diuisio igitur est distinctio materie dicende in partes: ad confusionem vitandaz in dicendorum multitudine: ꝛ ad dicēdorum ordinem aliquo modo constituendum: Vbi enim multitudo/ibi cōfusio. Jōo radix ordinis est distinctio: quā facit ipsa diuisio.

Valet diuisio ad
- Acceptionem faciliorem
- Euidentiam planiorem.
- Memoriam firmiorem

Et sic diuisionis est multiplex vtilitas ꝛ fructus. Aduertendum tamen: q̄ in sermone ad populum: nōoportet/precipue ipsum thema semper diuidere: nisi esset tale/ q̄ multum intelligibiliter et sufficienter tota materia dicenda posset sub eius membris comprehendi: et q̄ predicans in eo vel eius membris vellet residere. Sed sufficit diuidere ipsum textum euangelij/vel epistole/vel materiam dicendam quecunq; fuerit: eo modo quo magis simplicibus congruit ꝛ intelligibilius erit. quia diuisiones planiores et minus subtiles pro simplicibus sunt vtiliores. Poterit autē principali diuisioni sic p̄ludiari. Charissimi: quia in hoc themate aut in hoc euangelio seu epistola/vel hodierna festiuitatis materia plura sunt cōprehēsa/

de quibus omnibus rationabiliter est dicendum: Ideo ipsum prius volo diuidere. vt res ipsa propter distinctionem sit intelligibilior: & propter ordinem. cuius distinctio radix est /sit ad retinēdum facilior &c. Ordo enim retinet memoriam. Expedita vna parte diuisionis/concludatur sic dicendo: Et tātū de illa parte: que fuit de hoc/vel hoc/siue isto: vt sic pateat simplicibus clarior distinctio sequentium a precedentibus: et vitet confusio materiarum partium diuisionis. Et si plura notabilia in parte diuisionis expedita sunt: potest in fine fieri epilogatio satis conuenienter.

Signa diuisionis
- Alius
- Alia
- Aliud

Exemplum preceptorū/aliud
- Affirmatiuum
- Negatiuum.

Termini apti diuisionibus.

Anagogice	Allegorice	Tropologice	
Spiritualis	Spiritualis	Temporalis	
Eternalis	Supernalis xp̄i ad	Corporalis	
Celestis	Vniuersal' eccl'iz	Particularis	ad animā
Infernalis	Sacramētal'	Virtualis	
Gaudiosus		Moralis	
Penalis		Vicios⁹	
Luctuosus			

Cautela.

Cauēdū ē ne p̄dicās thema suū in nimias p̄tes diuidat. quod cōtingit qñ diuisio numerū quaternarīū excedit. Cū em̄ auditores semp gaudeāt breuitate: & in ipso sermonis exordio deterrent & abhorrēt audire / bñ ex quinq; vel numero amplior. p̄dicator p̄mittit seu p̄tendit se locuturum. Est autē modus competens vt suum thema diuidat in tria: si talis diuisio suo themati competat: vel ad magis ad quattuor: cum sit abundans. Itē p̄dicantibus modernis etiā pla-

cet: q diuisiones fiant in cōsimiles syllabas: vt si dicatur: Iste sanctus est admirabilis: venerabilis: imitabilis ꝛc.

Subdiuisio aūt est alicuius mēbri mediantibus signis vlterior partitio.

Exemplum diuisionis.

Preceptor aliud
- Cerimoniale.
- Judiciale.
- Morale.

Exemplum sub diuisionis:

Moraliū aliud
- Affirmatiuū.
- Negatiuū.

Distinctio est totius thematis vl' alicuius textus punctualis discretio.

Signa distinctionum

duo	duplex	primo
tria	triplex	secūdo
q̄ttuor	q̄druplex	tertio

Subdistinctio est alicui⁹ mēbri mediantib⁹ signis distinctiuis vlterior partitio.

Itē diuisio ꝛ distinctio sīl' subdiuisio ꝛ subdistinctio differunt solū ratione signor. Cū volēs distinguere textū aliquez/ cuilibet psone attribuat suam actionem ꝛ passionem.

Cautela.

Q̄n expedit ī mēbris diuisionis vel aliquo eor' aliq̄n subdiuisionē facere: cauēdū est i mēbris subdiuisionis a terminis numeralibus vel/ autē/ als/ valde. Bona eñ distinctio membror subdiuisionis a mēbris diuisiōis p̄ncipalis fieri debet: ne cōfundat audiētā simpliciū q̄ faciliter putarent membrum subdiuisionis esse p̄incipalis diuisionis: vel econtra. Nec vos moueat si in expositoribus ꝛ postillatoribus/ aut sermologis sic inueniatis: quia hoc n̄ oēst ideo factum vt sic ad populum p̄dicando obseruare debeatis.

Itē Bon auē. sup sniās dicit: Minutie diuisionū fugiende sunt: quia distrahunt ꝛ segregāt mentem a principali.

Consideratio.xiiij. De prosecutione partium diuisionis.

EXequo ista ps de ꝓsecutione seu deductione partiū diuisionis est maxima: ꝛ se habet vt corpus totius sermonis ꝛ venter. ideo in ea sufficienter et late ipsum principale ꝑm sui ambitū quātū opus est ꝛ tēpus patitur/est prosequēdū ꝙ partes diuisionis que facta ē: et in vna parte sic se succingenduz est/ ꝙ etiam in alia ea que necessaria sunt dici possint: si tamen ꝙ ipsi principali suscepto negocio fideliter ꝛ sufficienter inseruiat: ꝛ ad eius cōmodum cuncta alia referātur. Tñ sequit: ꝙ qui collecturus est sermones: si nescit preter necessaria/et ipsi proposito parum vel nihil deseruientia preterire: sed vult vnumquodq; occurrentiū acceptare: ille necessario cogit̄ per hunc modum principale negocium insufficienter expedire. quod tamen est magnum vitium in omni processu. Nam aliqui nescientes se in principali negocio sufficienter extendere/propter ignorantiam/vel inexperientiam coguntur vndecunq; sic se iuuare: ꝛ quecunq; sibi occurrentia acceptare: vt in materia possint abundare: Item prosequendo partes principales diuisionis: ipsum principale negocium exequimur. Pro cuius legitima executione deseruiunt ea que infer ius de amplificatione ꝛ dilatatione dicuntur ꝛc̄.

Cautela prosecutionis

Quia predicare est arborizare: vt infra dicemus: cauendum est summopere in membris diuisionis / vel etiam in membris subdiuisionis: si sint ibi membra subdiuisionis/a materijs omnino impertinētib⁹ ipsi ꝓncipali. Quia cum membra diuisionis sint vt rami: fructus doctrinarum in eis tradendarum participare debet naturā stipitis: id est principalis: vel saltem attributionem ad ipsum habere debet.

Consideratio quindecima. Q predicatio assimilatur arbori.

SIcut in libro Bartholomei anglici/de ppie.rer.li.xvj.dicit: Arbor realis ꝓcedit ex radice p venas introducẽtes ad truncũ: ⁊ tũc adiutorio solis et pluuie seu celestiũ virtutũ/trũcus p dictum humorem in principales ramos pullulat. Adhuc autem principales rami i alios ramos secundarios multiplicantur. Sic assimilando predicationem arbori reali/dicimus ꝙ predicatio ex themate tanq̃ ex radice cõscendit p venas sicut p introductionẽ/ad inuocationem diuini auxilij: sine quo nihil fieri põt: vt dicit Job. xv. quia nõ sufficit bonitas seminis aut seminatoꝛ ad fructificandum sine adiutorio solis: pluuie aut celestiũ virtutum. Nã. ij. de generatione dicit Aristo. Motus solis ⁊ aliarũ planetaruꝫ in obliquo circulo/est causa generationis ⁊ coꝛruptionis istoꝛum inferioꝛũ. Et. j. meteoꝛoꝫ dicit idẽ Aristo. Totus mũdꝰ iste sensibilis contiguus est lationibus superioꝛibus: vt tota virtus eiꝰ inde gubernet. Sic nec sermo p̃dicatoꝛis aliqd valere poterit sine beneficio diuine gratie. Unde Moyses scripturus canticũ/nomen dñi inuocauit dicens Deut. xxxij. Concrescat in pluuia doctrina mea: fluat vt ros eloquiũ meũ: quia nomẽ dñi inuocabo tẽ. Deinde truncꝰ ex introductione et diuini auxilij inuocatione: in ramos p̃ncipales diuidit: hoc est in principales partes sermonis. Postea ille principales partes in alios ramos multiplicantur: vt in figura arboris hic videre potestis.

Libri Primi

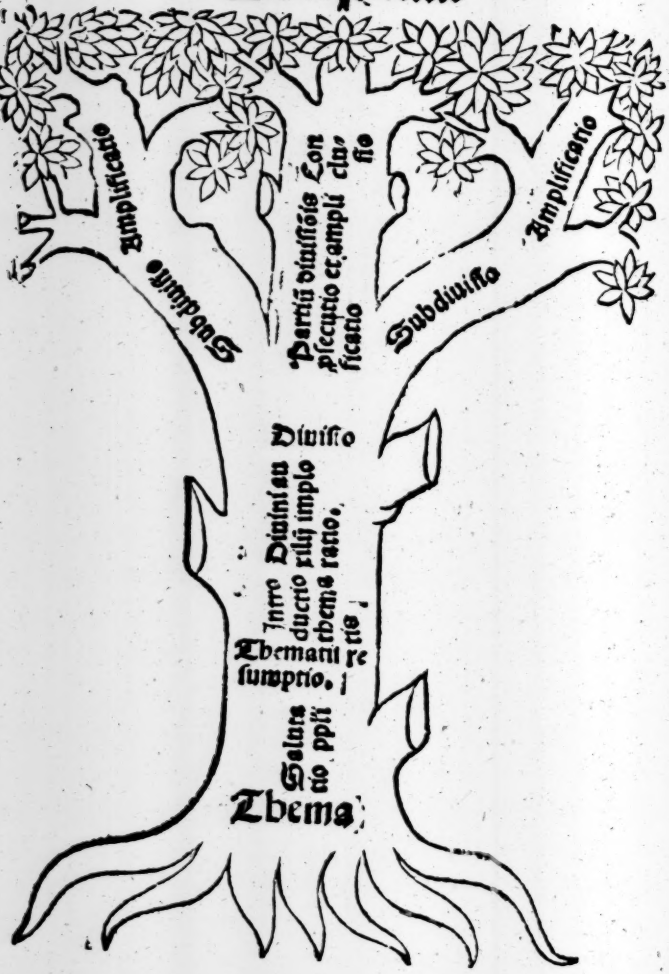
Subdiuisio
Amplificatio
Partiũ diuisiõis Con
psecutio et ampli clu-
ficatio sio
Subdiuisio
Amplificatio
Diuisio
Intro Diuini au
ductio xilij implo
thema ratio.
Thematis re
sumptio.
Salutatio ppli
Thema

Consideratio .xvi. De amplificatione sermonis. A

Prosequēdo similitudinē sermonis ad arborē: considerandum ꝙ arbor postq̄ in secundarios ramos germinauerit/adhuc per ramusculos amplificat̄ ⁊ dilatatur. Sic ⁊ p̄dicatio nō debet semp̄ in sola diuisione thematis ⁊ subdiuisione mēbroꝝ ꝑsistere: sed oportet aliquando ipsam vlterius amplificari et dilatari per modos inferius designatos: vt decenti modo texatur. Sūt aūt quindecim modi quibus sermo amplificatur seu

Nominis interpretationem
Verborum discussionem
Synonymoꝝ multiplicationē
Concordantias auctoritatum
Expositionē multiplicē ⁊ sensum variū
Comparationes
Dilatatur, scz ꝑ Varias compositiones
Rerum proprietates
Similitudines
Oppositorum assignationes
Diuisionem in partes
Rationationem
Colores rhetoricales
Causas et effectus
Questiones ⁊ dubia

Primo amplificatur sermo nominis interp̄tatione/diffinitione/seu descriptione aliter et aliter. Nominis interp̄tatione: attēdendo diligēter an nomen quod ī themate vel auctoritate aliqua positū est/habeat plures interpretationes. ⁊ tūc illā q̄ magis ad suū ꝓpositū ꝯducit/assumat: omissis alijs. Verbi gr̄a: Israel interpretat̄/videns deū: vel princeps cū deo: vl̄ fortis discretio dei. Si ergo ī auctoritate habes hoc nomen/israel: ⁊ predicator velit loqui de fortitudine: assumat vltimam interpretationem eius: ⁊ dimittat alias que ad forti

tudinē nō ptinent. Posset tñ duas aut tres interpretatiōes assumere: put oportunū fuerit ad suū ppositū prosequēdū. Puta sic: Iste sanctus. A. vere figurat p Israel: qz fuit videns deū/ per sublimē cōtemplationē. Et qz fuit princeps cū deo /z p ecclesiasticā prelationē. Itē quia fuit fortis discretio dei/p populi cōmissi regulationē. Ecce qualiter facta est regulatio p oēs interpretationes hui⁹ nois/israel. Si vero per diffinitiōem aut descriptionē nominis velit p̄dicator sermonē dilatare: caueat ne dum partes diffinitionis aut descriptionis explanare conatur/nimis a suo pposito dilabat. Potest tamen exponere diffinitionē aut descriptionē nomis abstracti loco nominis concreti: z dilatare sermonem explanando singulas partes descriptōis. Verbi gratia. Si fuerit auctoritas exponenda: Beati qui habitāt in domo tua dñe. subdatur diffinitio beatitudinis sic: Beatitudo est status omniū bonoruz aggregatione p fectus. Deinde explanetur quomodo in celesti domo perficietur intellectus prime veritatis. Item perficietur affectus per fruitionem summe bonitatis. Itē quietabit desideriū adeptione omnis desiderabilitatis. Ecce qualiter ex diffinitione nominis btitudinis/subsecuta est ista dilatatio sermonis. Aduertat etiā p̄dicator: q auctoritates que in sermone adducuntur/cōsonent vocaliter cū ipso nomine quod diffinit seu describitur. Necz oportet q concordet cū ipsis diffinitis. Verbi gratia. Si fuerit auctoritas: Justicia ante eū ambulabit. Et diffinitur seu describitur sic: Justicia est virtus reddens vnicuiq; qđ suū est. Debemus autem quedam deo: quedam proximo: quedam nobisipsis. Non debet predicator concordare debere vel reddere/per que diffinitur seu describitur iusticia: qđ est ipsum diffinitū: Debet etiam predicator cauere: ne indifferenter velit omnia diffinire seu describere: cum hoc non tantū pertineat ad theologum quātum ad phm. Poterit autem cōuenienter diffinire virtutes/vicia/pctā z species eorum: beatitudinem et alia que solent frequentius a predicatoribus seu theologis in predicationibus pertractari: plus tamen et minus debet fieri fm capacitatem auditorum. Cauere pariter: ne posita alicuius nominis diffinitione/velitis assignare ge-

nus ⁊ differentiam vel similia: qz talia plus ad disputantes ꝙ ad predicantes pertinent. B

Secundus modus amplificandi seu dilatā di sermonē/fit per discussionem verboꝝ: qui modus non soluz fit in verbis thematis/sed etiam in verbis auctoritatuz inductarum. Cum ergo verba thematis vel auctoritatuz inductarū vult predicatoꝛ discutere: primo debet aduertere quot clausulas habeat auctoritas illa. Secundo ordinem clausularum seu etiam verboꝝ. Tertio vero singula verba considerare sm modum infra descriptū. Cū vo auctoritas habet plures clausulas: videat predicatoꝛ si pōt numerū clausularū cōpare ad numerū virtutū vel vitioꝝ: vel ad partes penitentie/vel similiū. Verbi gratia: cum dicimus: Sancti per fidē vicerūt regna: operati sunt iusticiā: adepti sunt repromissiones/ in christo. Hec auctoritas habet tres clausulas. Prima clausula pōt exponi ad fidem credentiū: secūda ad spem: tertia ad charitatem. sic: Sancti vicerūt regna. i. grauissimas psecutiones tyrā noꝝ virtute fidei vicerunt. Operati sunt iusticiā. i. opa iusta propter spem eterne btitudinis pfecerūt. Adepti sunt repromissiones. i. diuinaz beatitudinem q̄ debeꝫ charitati/ pceperūt. Si aūt auctoritas habet duas clausulas: poterit predicatoꝛ applicare ad duas vitas: scz actiuā/⁊ ꝓtēplatiuā: vl̄ ad stolas/anime scz ⁊ coꝛpis: vel ad duas ptes charitatis. s. ad amoꝛē dei/ ⁊ ꝓximi: vel ad duo testamēta. s. ad vet⁹/⁊ ad nouū: vel ad duo necessaria ad salutē: que sunt fides/⁊ opa ⁊c̄. Itē si auctoritas habet tres clausulas: poterit p̄dicatoꝛ coaptare illas ad tres virtutes theologicas: scz fidem/spem/⁊ charitatē: vl̄ ad tres vires aie. s. rōnalē/irascibilē/⁊ cōcupiscibilē: vel ad tres ptes penitētie: scz ꝓtritionē cordis/oris pfessionē/⁊ opis satisfactionē. Vl̄ ad tres status hoim. s. incipientiū/ꝓficientiū/⁊ pfectoꝝ: vel ad tria vicia que regnāt in hoc mūdo. s. cōcupiscentia carnis/ concupiscentia oculoꝝ/⁊ supbia vite: ⁊ sic de alijs per numerum ternariū multiplicatis. Si vo quattuoꝛ sunt clausule alicuius auctoritatis: adapteꝫ quattuoꝛ virtutib⁹ cardinalibus: scz tpantie/iusticie/prudētie/⁊ foꝛtitudini: vl̄ q̄ttuoꝛ passiōib⁹

principalibus. de quibus dicit Boeti⁹ in fine p̄mi libri de cō-
sola. philosophie: Gaudia pelle: pelle timorez: spemq; fugato
nec dolor assit. Vel quattuor v̄tutib⁹ seu dotib⁹ corporis glo-
riosi. s. impassibilitatis/subtilitatis/agilitatis/ꝛ claritatis. Et
s̄m hūc modū debet predicator adaptationē facere de alijs nu
meris. Scd̄o modo debet attendi ordo clausularum seu ver
boꝝ. Exēpli gr̄a. ij. Timoth̄. iiij. scribitur: Tu vero vigilia: in
omnibus labora: opus fac euāgeliste. Quia pri⁹ debet homo
vigilare ad custodiam sui: ꝛ laborare in operibus penitentia
libus: ꝛ postmoduz fieri aliorum doctor. qd̄ pertinet ad opus
euangeliste. Et sicut in hac auctoritate ꝯsiderandus est ordo
clausularū: ita pōt attendi ordo singuloꝝ v̄boꝝ. Puta si dicat̄
illud Matth̄. v. Qui fecerit ꝛ docuerit: hic magnus vocabit̄
in regno celoꝝ. Hic premittit̄ facere ꝛ subditur docere. qꝛ pri⁹
exigit̄ in p̄dicatione bona vita: ꝛ postea sana doctrina. Ter
tio debet p̄dicator singula verba inducte auctoritatis discute
re: videlicet quare hoc: quare illud ꝛ nō aliud: quare sic ꝛ non
aliter. Verbi gr̄a in hoc ps̄. Ecce q̄ bonū ꝛ q̄ iocūdū habita-
re frēs in vnū. Dicat̄ sic: Bn̄ dicit̄ sic: Ecce. qꝛ vnanimitas ꝛ cō
cordia fratrū lucet ꝓximis in exemplū edificationis. Et bene
dicit: ꝛ q̄ iocundum. qꝛ est in solatiū ꝯsolationis vel societatis.
q̄ bonū: quia ipsi met est incōmodū ꝯuersationis. Item bene
Item cōuenienter vtriq; istoꝝ addit/q̄: qꝛ vix potest estimari
vtilitas vtriusq;. Itē bn̄ dicit/habitare: non salutare/vl̄ loqui:
qꝛ facile est hominē insolentē modicū loqui dulcia: sed non est
ita facile ipsum habitare seu cohabitare diu cū socijs in vnuz.
Itē bn̄ dicit fratres in vnū/nō dominos: qꝛ equalitas multum
valet ad pacem cohabitantium ꝛc̄. Et sic poterit etiam verba
alterius cniuslibet auctoritatis discutere. Ad hunc modū am-
plificandi sermonē reducitur: cum predicator considerat ver-
bum a quo dependet sententia totius auctoritatis: ꝛ s̄m q̄ illi
verbo competit/dilatet sermonē ꝑ quattuor vl̄ pauciores cau-
sas. Unde causa efficiēs respicit verbū actiuū ex parte suppo-
siti. Causa vero materialis a parte appositi. Causa autem for-
malis a parte modi agentis vel actionis / quem verbum im-
portat. Causa vero finalis est propter quam agens agit.

Nunc ergo si predicator velit amplificare seu prolongare sermonē a parte cause agentis: consideret diligenter illa quibus solet vel potest cōpetere actio importata per verbū in themate vl alia auctoritate exponēda positū: ꝛ fm similitudinē ad illa amplificet sermonem. Verbi gratia. Dilexit nos dominus Notate: quia verbum principale in hac auctoritate est/dilexit Consideret ergo predicator quibus competit diligere/et quidem diligere competit benigno domio/pio patri/ꝛ fideli amico. Potest ergo ex dicta auctoritate sermo dilatari: sic. Dilexit nos deus sicut domin⁹ benignus: sicut pater pius: sicut fidelis amicus. Et cum adducte fuerint auctoritates ad singula membra huius similitudinis: poterit sufficiēter sermo amplificari. Si autem velitis ex pte cause materialis dilatare sermonem: consideretis illa in que actio importata per verbū in auctoritate positum solet trāsire: ꝛ p similitudinē ad illa dilatetis sermonem. Verbi gratia: qꝛ dilectio solet transire in filios/in seruos/amicos: sermo potest prolongari per similitudinem ad istos hoc modo: Dilexit nos de⁹ sicut filios: sicut seruos: sicut amicos. Qꝛ si velletis ex parte cause formalis amplificare sermonem: consideretis modos qui solent competere actioni importate per verbum in themate vel auctoritate positū: ꝛ fm illos prolongare sermonē. Verbi gratia. Dilectio debet esse vera/firma/fructuosa. quia illis quos diligimus volumus bonū Ex predicta ergo auctoritate potest sermo dilatari sic: Dilexit nos deus veraciter/firmiter et vtiliter. Vnde modus dilatandi sermonem per aduerbia que determinant modum actionis importate per verbum facilis est ꝛc. Qꝛ si amplificare sermonem placeat ex parte cause finalis: aduertatis que sint illa propter que/vl ad que solet talis actio fieri. Verbi gratia. Solemus amare homines ad diuersa bona. deus autem potest omnia bona conferre. vnde ex dicta auctoritate sermo dilatari potest ex parte cause finalis hoc modo: Dilexit nos deus ad bona gratie: vel ad bona glorie. Et sic sermo potest dilatari p vnam causam tantum: vel per duas/tres aut plures: sicut predicatori commodosius et fructuosius videtur. Et sciatis qꝛ ille modus amplificandi sermonez non solum in verbis/sed etī-

am in participijs fieri potest. sicut si loco illius verbi dilexi/di ceretur: Eram vos diligens qz omnia predicta de verbo possent etiam ad participium adaptari.

Tertio modo amplificatur sermo synonimorum multiplicatione. Dicunt autē synonima: que manente vno significato per voces diuersificant. quod cōtingit duobus modis. Uno modo per incomplexa: vt ensis/mucro/gladius. Alio modo per complexa: vt frustra niteris: inuanum laboras: incassum agis. Et licet vtroq; modo predicator vti poterit: tamē complexis synonymis precipue sermo decorat: qō in materia querulosa/laudatiua ꝛ exhortatiua specialiter est faciendum. In materia querulosa: vt si pertractemus verbuz Job/quo dicitur: Homo natus de muliere/breui viuens tempore/replet multis miserijs. Amplificemus per synonyma sic: repletur miserijs/qz premitur angustijs: circūdatur erumnis: molestatur aduersis: anxiat periculis: ꝛ sic in consimilibus.

Laudādo possumus eis conuenienter vti ad nostri sermonis ornatum. vt si laudādo aliquē sanctū doctorem dicimus: Vere iste sanctus fuit lux errātiū: lumē ignorantiū. lucerna deuiātibus. Uel si laudando aliquā virtutē dicim⁹: Hec virtus mētē decorat: aiam ornat: conuersationē honestat: gratiā manifestat. In exhortationibus ad imitandū exempla maiorum sic multiplicantur synonyma. Emulemur bonos: imitemur sanctos: sequamur iustos: consideremus sanctorum patrum exempla. Hoc exhortationis modo vsus est ps̄. Exultemus domino: iubilemus deo salutari nostro. Sic ꝛ ecclesia in officio misse vtitur cum dicit: Bone voluntatis laudamus te. glorificamus te ꝛc̄. Et hic modus in latinis sermonibus ostēdit hominē maxime copiosam. Sciendum tñ: cā in locutione seu p̄dicatione geminantur synonyma: nō oportet p̄dicare sin gillatim singula repetendo: vel ad partes singulas auctoritates adducendo: sed inculcatis synonymis pertransire. Ne aūt synonymorum multiplicatio fastidium auditoribus generet: non expedit plus q̄ semel/vel bis fm exigentiam materie per singula predicationis membra synonymis abundare.

Quarto modo amplificatur seu plongatur sermo p cōcordantias auctoritatuz. et hoc tribus modis. Aut cñ auctoritas inducta concordat cum themate in sententia/ꝛ nō in voce: aut in voce/sed nō in sententia ꝼm sensum litteralē: sed potest coaptari ꝼm aliquē sensum spiritualē: Aut in voce ꝛ sententia. Si autē nec in voce/nec in aliquo sensu auctoritas inducta cum themate concordat: potius erit derisō q̄ concordia. ℔rimus modus: videlicet cū auctoritas inducta concordat cū themate in sententia/ꝛ nō in voce: apud quosdā modernos multum viguit. ℔otest autē cōueniēter fieri: qñ post vnā auctoritatē concordantē in voce cū themate/ad sermonis dilatationē traducit alia concordans expresse in sentētia: ꝛ nō in voce. Ut assumatur hoc thema: Ecce rex tuꝰ venit tibi mānsuetus. Et premissa diuisione dicatur sic: Mansuetudo christi maxime apparuit in eius passione: iuxta illud Hieremie. xj. Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam. Deinde subditur. De sua autē mansuetudine loquitur dominus Matthē. xj. Discite a me: quia mitis sum ꝛ humilis corde. Ecce quomodo secunda auctoritas concordat cū themate in sententia/ꝛ nō in voce satis decēter. In hoc tamē casu plus debet predicator insistere ad exponendū primā auctoritatē q̄ consonat in voce/q̄ secundā que in voce dissonat ꝛ in sententia cōsonat. Et eodē modo fieri potest: quādo auctoritas iducta post auctoritatē vocalem est figuratiua respectu thematis. Ut assumatur hoc thema/quod scribit nr̄ ad Romanos. ij. Dicētes se esse sapientes/stulti facti sunt. Et post diuisionē thematis adducatur vocalis sic: Stulti sunt sapientes mundi: qz sapiētia mundana ducit ad mortē eternā. iuxta illud Roñ. viij. Sapientia carnis mors est. Unde ꝛ Geñ. iij. loquitur. q̄ collocauit dominus cherubin ad custodiendā viaz ligni vite. Cherubin interpretat sciētie plenitudo. Cherubin ergo viam ligni vite claudit: qz sciētia seu sapientia mūdana claudit multis viaz intrandi ad verā vitā. Ecce qualiter post auctoritatē vocalē dilatari pōt sermo p aliā auctoritatē q̄ nec in voce nec i sensu litterali cōcordat cū themate. Scōs aūt modꝰ. ſ. q̄ auctoritas

consonet themati in voce / ꝛ non in sensu litterali difficilis est: eo ꝙ oportet auctoritates inductas exponere fm aliquem spiritualem sensum: ꝛ hoc nō est facile nouo p̄dicatori. Valet autem ad hoc multum noticia librorꝫ beati Gregorij: qui in suis moralibus hoc modo vsus est. Non est etiam curandum ꝙ exponendo auctoritates predicator deuiet a principali proposito: dūmodo ad instructionem audientiuꝫ ꝛ vtilitatem eorum ea que occurrerint rimetur: et deinde propositi sermonis cursum resumat. Caueatis tamen ne assumatis auctoritatem aliquam in sensum penitus contrarium sensui litterali. Sed pro exemplo illius modi secundi capiamus hoc thema. Vas electionis est mihi iste: vt portet nomen meum. Actuū. ix. Premissa diuisione dicat sic. De isto vase potest exponi quod habetur. Exo. xvj. Sume vas vnum: ꝛ mitte in illud man. Vas vnum Paulus fuit assumptus ad virtutem fidei ꝛ collationē charitatis. In quo vase missum est man: id est nomen christi: quod propter dulcedinē man dicitur. Ecce quomodo hec auctoritas inducta consonat themati in voce / ꝛ non in sensu litterali. sed bene in morali. Tertius vero modus / scz ꝙ auctoritas consonat themati in voce ꝛ sñia / pulcher est: ꝛ non indiges magna expositiōe. Vt sumēdo hoc thema. Actuum. xj. Erat vir bonus / plenus spiritusancto ꝛ fide. ꝛ tunc post diuisionem dicatur sic: Fuit iste sanctus. N. vir bonus / propter tolerantiam. iuxta illud Jacobi: Beatus vir qui suffert tentationem. Ecce ꝙ auctoritas illa est consona in voce: ꝛ nō indiget expositione in sententia. Notandum tamen: ꝙ isti duo modi sepe cōmiscent adinuicez: ita ꝙ sumat auctoritas que consonat in voce / vel sententia: vel econtra. Illi vero qui delectantur p̄dicare p distinctiones morales: conari debēt ꝙ mēbra suaꝫ distinctionū ꝓbēt p auctoritates vocales: qz iste modus conuenientior ē. Aduertēdū tñ: si habeat aliq̄d ideterminate i themate: pōt sermo dilatari p auctoritates ꝺterminātes ipm thema. Vt ꝓponat hoc thema Eccl. xxxvij. Qui abstinēs fuerit / adipiscietur vitā. Deinde subdat sic. De q̄bus aūt hō debet esse abstinēs / recitat Petrus apls. j. Pet. ij. dicens: Obsecro vos tanq̄ aduenas ꝛ peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis.

Quod etiã Paulus apls ad Thessal. demõstrat dicẽs: Hec est voluntas dei sanctificatio vestra: vt abstineatis vos a fornicatione. Ecce quõ id qõ indistincte cõtinet in themate: determinat p auctoritates inductas quib⁹ sermo dilatat. Item aliqui cõcordant auctoritates de tot dictionib⁹ in themate positis in quot partes ipsuz thema diuiserũt. Alij vo tm̃ de vna dictione: z satis pulchre: tm̃ vtrunq; facere põt p̃dicator: fm q ei plus videt cõferre ad vtilitatẽ z fructũ animarũ: qui prudencialiter in sermone attendi debet: z tm̃ de cõcordantijs auctoritatum. De aplicatione vero auctoritatũ seu allegatione: in ferius consideratione. xvij. dicetur. E

Quinto amplificatur sermo expositione multiplici z sensu vario. vñ vt superius in. v. cõsideratione dictum est: quattuor modis sacra scptura exponit: q̃uis non in qualibet parte recipiat oẽs q̃ttuor sensus: sed qñq; quattuor quãdoq; tres: quãdoq; duos: qñq; vnũ tm̃. Et sic amplificat seu dilatat sermo. vno modo exponẽdo auctoritatẽ aliquam vel thema diuersis sensibus: puta litterali z morali: vel litterali z allegorico: vel morali et allegorico zc̃. Qualiter autem vna auctoritas exponit diuersis sensibus: superius exemplificatum est. Alio modo amplificat sermo exponendo eandez auctoritatez fm eundem sensum puta moralem diuersimode vt in bonũ z in malũ. Verbi gratia. Luce. viij. scribit: Exijt qui seminat seminare semen suum. Hoc verbum moraliter exponi poterit in bonum: vt dicatur q penitens exijt de statu z carcere peccati ad libertatẽ. z exijt seminare semen suũ. id est opera bona que pducũt fructũ vite eterne: iuxta illud: Euntes ibant z flebãt mittentes semina sua. Veniẽtes autẽ venient cũ exultatione: portantes manipulos suos. Itẽ potest exponi in malũ: vt dicat. Peccator exit: id est q̃si extra seipsum labitur: quãdo iudiciũ rationis relinqt: z tunc seminat semen suum. i. iniquitates quib⁹ punit ad malã messem. iuxta illud Prouer. xxij. Qui seminat iniquitatẽ metet mala. Ecce quõ eadem auctoritas in bonum z malum exposita est moraliter.

Item circa sensum tropologicũ siue moralẽ: cursus mundi introduci debet: z dissuadi vitia z corrigi mores zc̃. Et quia

E

tres sunt status hoim. s. spiritualiū: nobiliū ꝛ vulgariū. aliter ꝛ aliter correctio fieri debet in vno ꝛ alio statu. De spiritualiū correctione caute ꝓcedatis in sermonib⁹ ad pp̄m. quia cum valde infestos laicos clericis tradit antiquitas. vt dicitur in c. clericis de immu. eccle. lib. vj. et. c. laicos. et. c. laici. ij. q. vij. Non oportet inuehere contra clericū indiscrete in p̄sentia populi. tum quia p̄dicator ad vtilitatē populi p̄dicare debet. et sic a deo ꝓsequit vberiorē gratiā. vt dicit in. c. reuertimini. xvj q. j. Itē fm capacitatē audientiū debet p̄dicator sermonē formare. Non em idē cibus hominibus ꝛ iumentis debet. quia non sunt eiusdem nature ꝛ complexionis. Cum em̄ omnia recipiuntur fm modum rei recipientis: omnia debent dari fm q recipiens est natum recipere. facit. c. oportet. vij. q. j. vbi dicitur. Oportet eum qui docet ꝛ instruit animas rudes esse talem: vt pro ingenio discentium semetipsum possit aptare. et verbi ordinem pro audientis capacitate dirigere. Audiui retroactis annis aliquos capellanos seu adiutores in certis opidis dioc̄esis Basiliensis predicantes contra curatos: maxime in Dominica secunda post Pascha. circa euangelium eiusdem dominice in quo dicitur: Ego sum pastor bonus. bonus pastor animā suam ponit pro ouibus suis. vbi dicebant omnia que legebant contra pastores: dicentes q in omnibus rebus suis subditis suffragari debeāt mutuare eis pecunias: vina: blada ꝛ omnia ministrare: ex eo q bona clericorum sunt bona pauperum vt dixerunt: ꝛ corrigendo pastores maxime clamabant: Mercennarij sunt omnes: nō curant nisi de lacte ꝛ lana ꝛc̄. ꝛ multa mala dicebant contra pastores: ꝛ tamē non erat in opido nisi vnus pastor. Satis potuit intelligere rusticus seu laicus quicunq; q iste sermo non tangebat nisi curatum seu plebanum vel rectorem ecclesie absentem: qui fortasse longe doctior erat q̄ adiutor. et sic non profuit sermo iste: sed magis scandalisabat q̄ q edificabat. Vnde imprudentes illi fuerunt putantes q omnia que legissent in libris: debeant populo predicare seu manifestare. Non viderunt illi doctrinam beati Gregorij. xvij. libro moralium: vbi dicit: Non inquit debet predicator infirmis insinuare cuncta que

sentit: neq; ꝓdicare rudibus quantū cognoscit. Neq; viderūt doctrinā beati Hieronymi quam allegat Johānes andree. in clemen. Religiosi. de priuilegijs. in verbo detrahant. vbi primum allegat canonem Anacleti pape. v). q. j. c. deteriores. dicentis. Deteriores sunt qui doctorū ꝛ pastorū vitam moresq; corrūpunt bis qui substantias alioꝝ prediaq; diripiunt. quoniam illi ea que extra nos sunt (licet nostra sint) auferūt. Isti vero detractores ꝛ morū corruptores nostroꝝ ꝓprie nosipsos decipiunt. Et ideo iuste infames sunt: ꝛ merito ab ecclesia extorres fiunt. Deinde Joan. an. vbi supra subdit allegās Hieronymū ad Rusticū inquiente hoc mō: Non est humilitatis mee atq; mensure de ministris ecclesiarū sinistrū quippiā dicere: habeant ordinē suū illi ꝛ gradū. xvj. q. j. si clericatus. vt in tertia consideratione dictū est superius. Propterea dñi de capitulo ecclesie maioris Basilienſis in fundatione ꝓdicature cathedralis ecclesie sue posuerunt istā clausulā. Itē q; predicans ꝓ tpe populū cōtra clerū irritare non ꝓsumat. Sed in āno semel aut bis ad clerum latinum sermonē faciat: si visum fuerit expedire. Et easdē clausulas credo dñi mei de capitulo ecclesie maioris Constantiensis tempore meo fundationi sue ꝓdicature pariter imposuerunt. Cuius quidē predicature nobilis ꝛ ꝓclarus vir dñs. M. de stoffeln: canonicus eiusdē ecclesie Constantien. pariter et Basilien. primus sollicitator ꝛ initiator fuit: magnis expensis rome per mediū egregij viri dñi Macharij leopardi sacre pagine professoris: prime predicantis dicte Constantiensis ecclesie meritissimi. Unde cū predicator quilibet lucra animarū querere debet in ꝓdicationibus melius est cū beniuolentia cleri ꝛ assensu eorum id fieri posse q; si indiscrete contra eos agendo exacerbaremus. ꝛ sic odibiles populo illos faceremus. Tacere ergo possumus et loqui ea que fm deum ꝛ nobis ꝛ alijs expedire videmus: vt etiam dicitur in. c. Sit rector. xliij. dist. Uitia autem laicorum liberius arguimus: quia ꝛ patientius sustinent: et nesciunt litteras quibus instruant quid debeant cauere vel facere: ꝛ min⁹ periculum sequit: si eorum in publico propalentur excessus: ꝛ facilius emendant. Clericis autē possum⁹ in capitulis suis

seu collationib⁹ aut latinis sermonib⁹ omnia pericula seorsuz ostendere cum reuerentia charitatis ꝛ maturitate benigna: ꝛ sic magis ꝓficim⁹ apud eos. Itē p̄dicator nō debet arguēdo descendere ad species peccatoꝝ: sed in genere solū ostendere vitia ꝛ virtutes: ꝛ nullū confundere coꝝ populo peccata sua publice obiurgando alijs in scandalū ꝛc. Et hoc intelligo de notabili specificatione personarū: non vitioꝝ vel statuum vel officioꝝ: que nō possunt ꝓprie describi sine expressione officij vel status illoꝝ: qui in hoc specialiter offendere consueuerunt. Possetis eñ sic congrue in generali dicere. Clos nobiles peccatis frequenter in hoc. Clos religiosi in isto. Clos clerici in illo. Clos artifices in illo ꝛc. Et si sunt plures ibi de quolibet genere illoꝝ ad quos loquit ꝛc. vt quisq; sibi ꝓcius talis peccati compungat ꝛ in se confundat. ꝛ nullus specialiter notabilis de hoc reddat: quem facti euidentia aliꝰ nō fecit notabilē. vel qui seipsum nō prodit esse reum: sibi ascribendo specialiter cū murmure: quod generaliter dictū constat. iuxta illud poete: Conscius ipse sibi de se putat omnia dici. Correctioni eñ ꝛ edificationi tñ debet intendere p̄dicator fidelis: nō confusioni vel infamationi alicuius p̄sentis vel absentis. Ubicūq; ergo p̄sumit q aliquis specialiter de peccato prius incognito alijs: ex p̄dicatione reddat notabilis: vt grauamen vel scandalum oriri possit: melius est tacere: ꝛ alia edificatoria magis loqui. Sed qui contrariū facere consueuit: aut contentiosum aut inuidū aut imprudentē se demonstrat: aut vane glorie cupidum: qui cum alinnde nō esset acceptus: apud homines ex alioꝝ infamia gloriā sibi querere cupit. Quem autē confundendo p̄dicator exasperat: hunc tardius edificat ꝛ rancoris aculeo vulnerat ꝛc. Item cum per sensum allegoricum amplificatur sermo: semp a simili explicandū est: vt cū introducitur vita christi: vel beate virginis aut alicui⁹ sancti: semper suadeute sunt virtutes: vt et nos similiter faciamus. Nam omnis christi actio nostra est instructio. Et quicquid boni sancti fecerūt: ꝛ quicqd mali sustinuerunt: totum in nostrum ꝓfectū ꝛ exemplū factū est: vt sequamur vestigia eoꝝ.

Cū autē p anagogicū sermo dilatat: excitande ꝛ adhortati-

de sunt mentes auditoꝝ ad supnoꝝ ꝯtẽplationẽ: faciẽdo conclusionẽ cũ auctoritate a qua thema est digressum. F

Sexto amplificat̃ sermo ꝑ cõparationes Cũ em̃ aliquod nomen adiectiuũ ponit̃ in auctoritate vel aduerbiũ: quia solũ ista recipiũt cõparationes. Si est nomẽ positiuũ: discurrat̃ ꝑ cõparatiuũ ⁊ suplatiuũ dũmodo patiat̃: vt in Ps̃. Magnꝰ es tu ⁊ faciens mirabilia. Dicat̃ sic: Magnꝰ apparuit deus in rerũ creatione. maior apparuit in rerũ recreatione: sed maximus apparebit in sanctoꝝ glorificatione. Ecce quõ de positiuo factus est discursus ad cõparatiuũ ⁊ superlatiuum. Et eodẽ modo si fuerit in auctoritate suplatiuus: potest discurri per gradus: vt hic. In pace amaritudo mea amarissima. Amara in tyrannoꝝ ꝑsecutione: amarior in martyrũ trucidatione. amarissima in hereticorũ infectione. Itẽ si fuerit in auctoritate cõparatiuꝰ: pro ipso potest sumi (licet raro) positiuus. ⁊ per ipsum potest fieri trãsitus ad suplatiuũ mediante cõparatiuo in auctoritate posito. Unde Job. xix. scribitur: Qui tradidit me tibi maius peccatũ habet. Dicat̃ ergo sic. Si habuit Judas peccatũ magnũ: qꝛ ex auaricia magnũ p̃ciũ cõcupiuit. habuit pctm̃ maius: qꝛ dñm suũ tradidit: sed maximum habuit peccatũ. qꝛ de misericordia dei desperauit. Ecce quõ ꝓ assnmpto positiuo factus est discursus ad superlatiuũ: mediãte cõparatiuo q̃ est in auctoritate. Sciendũ tamẽ qñ in auctoritate est positiuus vel cõparatiuꝰ: nõ põt talis discursus fieri ita bene sicut fit qñ est in auctoritate suplatiuus. Tunc em̃ talis dilatatio sermonis est valde optima: vt ad Eph̃. v. scribit̃: Estote imitatores dei sicut filij charissimi: quia chari ꝓpter imaginẽ creationis. Chariores ꝓpt̃ preciũ redẽptionis. sed charissimi ꝓpter hereditatẽ celestis beatitudinis. Item ad Eph̃. ij. Propter nimiã charitatẽ qua dilexit nos deus. Dicat̃ sic. Bñ dicit̃: ꝓpter nimiã charitatẽ: quia dei charitas erat erga nos magna in creatione. fuit maior in gubernatione. fuit maxima in redẽptione. sed erit nimia in sanctoꝝ glorificatione. Sicut autẽ potest fieri discursus a positiuo ad suplatiuũ respectu eiusdem: vt patet in exemplis iam

positis: ita pōt fieri idem discursus respectu diuersoꝝ. Uerbi gr̄a. ij. Regū. xxxij. Dauid sedēs in cathedra sapiētissim⁹ int̄ tres. Dicat̄ g̊ sic. Quidā sunt sapiētes: qꝛ habēt sapiētiā ⁊ experientiā agendoꝝ. Quidā sunt sapiētiores illis q̄ hn̄t sapiētiā humanoꝝ. Sed iste fuit sapiētissim⁹: qꝛ habuit scientiā diuinoꝝ. Per varias autem acceptiones fit dilatatio sermonis. Hoc mō Luce. ij. scribitur: Accepit eū symeon in vlnas suas. Dicatur ergo sic: Symeon accepit in brachia: maria in vtero. Martha in domo. Pr̄ recepit in celo. Ul̄ sic. j. Macha. ij. scribitur. Intēdit in p̄ceptū legis. Dicat̄ sic. Quidā in p̄cepta legis intendūt ꝑ ꝯtēplationē. q̄dā attendūt ꝑ sollicitudinē q̄dā p̄teudūt ꝑ simulationē: q̄dā ꝯtendūt ꝑ emulationē. Sciendū tn̄ ꝙ iste modus amplificādi sermonē: pulchrior est in lingna latina q̄ꝫ vulgari: eo ꝙ cōparatiōes meli⁹ pandūt diuersitatē sn̄iaꝝ cū cōsonātia vocis in latino q̄ꝫ in vulgari. G

Septimo amplificatur sermo ꝑ varias cōpositiones. Uerbi gr̄a. Joh̄. viij. scribit̄: Multa habeo de vobis loqui. Dicat̄ sic: Christ⁹ de nobis loquit̄ tanq̄ꝫ iudex. loq̄t̄ de iudeis tāq̄ꝫ aduocat⁹: loquit̄ in nobis tanq̄ꝫ inspirator. loquit̄ cū nobis seu nobiscū tanq̄ꝫ doctor. ⁊ sic de ꝯsimilib⁹. ⁊ ad hunc modū reducit̄: qn̄ manente eodē fine: multiplicant̄ ea q̄ sunt ad finē. Uerbi gr̄a. Ad istū finē q̄ est manere in peccato: diuersi diuersimode se habēt. Quidā em̄ ꝓponūt manere in peccato: quidā vident̄ partim penitere ⁊ partim nō. Quidā em̄ cauēt a cōmittendo: sed nō agunt pn̄iam de cōmissis. q̄dā ⁊ de cōmissis nō penitēt: ⁊ cōmittēda non abhorrent. Item si sumat̄ hec auctoritas q̄ scribit̄ Roma. vj. Quid dicemus fratres: ꝑmanebimus in pctō vt gr̄a abundet. Dicat̄ sic. Quidā stant seu ꝑmanent in peccatis. a futuris quidē abstinētes: sed ꝓ p̄teritis nō satisfacientes. Quidā autē in peccatis sedent: partim in peccato remanētes: partim vero ab ipso surgentes. Quidā autē in pctō iacent omni tp̄e in ipso remanere ꝓponētes. Quidā v̄o in peccato vel peccatis ambulant de pctō in peccatum labentes. Et cum ad singula horum inducte fuerint auctoritates: erit sermo non in modico prolongatus seu

amplificatus: ⁊ hic modus tam in latina q̄ in vulgari lingua pulcher est. Nec oportet tunc ꝙ omnes auctoritates concordent vocaliter cū themate: sed sufficit ꝙ consonent realiter cū ipsis membris distinctionis. h

Octauo amplificat̄ sermo ꝑ rerū ꝓprietates. Qñ em̄ in themate vel auctoritate exponenda est aliq̄ res naturalis vl̄ artificialis: cui⁹ ꝓprietates adaptari pñt ad laudē sancti de q̄ p̄dicator intēdit: vel ad mores. vt in psalmo. Unxit te de⁹ de⁹ tu⁹ oleo leticie. Dicat̄ sic. Cōueniēter ꝑ oleū designat̄ gr̄a. qꝛ oleū habet v̄tutē migitatiuā. sic gr̄a p̄ssuras mūdi mitigat. Oleuꝫ habet virtutē sanatiuā. sic gr̄a vulnera anime sanat peccata dolendo. Itē oleū habet virtutē illuminatiuā. quia ꝓfunda aquarū illuminat: sic gr̄a illuminat mentem de diuinis edocendo. Itē oleū habet v̄tutē dulcoratiuā: quia est condimentū ciboꝝ: sic facit gr̄a labores pnie alleuiando. Ecce qualiter ꝑ ꝓprietates olei assignatas effectib⁹ gratie facta est amplificatio sermonis. Et eodē modo pōt fieri dilatatio: qñ in themate vel auctoritate exponēda est res artificialis: puta dom⁹ vel tabernaculū vel aliquid hmōi. Ad hūc modum ꝑtinet dilatatio sermonis ꝑ ea que solēt rem de q̄ agitnr comitari. Uerbi gratia: Judiciū comitat̄ iudex: testis: actor: reus. Si ergo in themate agatur de iudicio: conuenienter potest fieri mentio de iudice: teste: actore: reo. Sciendum tamē ꝙ talis dilatatio conueniētius fit: quando res cuius proprietates queruntur: ponit̄ in themate: q̄ si agatur de ea in qualibet auctoritate inducto. licet sub breuitate possint tangi huiusmodi proprietates. Ad cognoscendum autē rerum proprietates: multum valet noticia librorum qui tractant de naturis ⁊ proprietatibus rerum ⁊ similitudinum. Aliquotiens tamen predicatores qui huiusmodi proprietates inuestigare conantur magis ad sui ostentationem q̄ ad auditorū edificationem facere solent. I

Nono amplificat̄ seu dilatat̄ sermo ꝑ similitudines: ⁊ hoc tribus modis fieri pōt. Interdū em̄ exponuntur similitudiues illoꝝ q̄ habuerunt virtutes illas quas

ꝑsuadere intendim⁹: vel vitia de q̄bus auditores intendim⁹ reuocare: ⁊ tales sil̄itudines exēpla dicunt̄. puta si predicator de penitentia sermonē facit. in exēplū adducit beatā magdalenā: que tā ꝑfecte penituit. vel Dauid: q̄ confestim ad vocem Nathan ꝓphete cum penitentia respondit dicens: Peccaui. Aut si predicat de virtute patientie: ⁊ adducit in exemplum Job/Tobiā. ⁊ sic de alijs. Similiter qñ p̄dicat quis contra aliquod vitiū: adducit in exemplū damna illoꝝ qui ꝓpter tale vitiū perierūt. Verbi gr̄a. qñ p̄dicat̄ contra luxuriā: pōt in exemplū adduci periculū Samsonis: cui nō ꝓfuerūt immēse vires quin periret ꝑ mulierē. vel saltē cui nō ꝓficiebat sapientia tanta quin ꝑ mulierē tm̄ deū grauiter offendit. Et iste modus amplificaudi sermonē: valde vtilis est auditoribus ⁊ specialiter rudibus ac simplicibus. Possunt autē huiusmodi exempla nō tm̄ sumi de canone biblie: sed etiā de alijs libris qui ab ecclesia recipiunt̄: vt de vitaspatrū. Dialogo sancti Gregorij. Legendis sanctorū. Speculo exemploꝝ ⁊ similibus quibus ecclesia vtitur. Hunc modum etiam tenuit saluator. sicut patet in exemplo de Lazaro ⁊ diuite epulone. Et ad istū modum reducunt parabole euangelioꝝ. que etsi non fuerunt facta: habent tamē omnimodā veritatē s̄m sensum parabolicū. Ad hunc etiā modū dilatandi sermonē ꝑtinet narratio miraculoꝝ que recitant̄ tā ad honorē sanctoꝝ: q̄ꝫ etiā ad vtilitatem audientiū. Interdū autē adducunt̄ similitudines sumpte de rebus naturalib⁹ vel artificialibus. vt si volumus ostendere ꝙ omnis qui se humiliat exaltabit̄. adducim⁹ exemplū de arbore: que antea q̄ꝫ in altum cacumen erigat: prius radices in imo figit: vel exemplū de aqua: que antea q̄ꝫ ad alta conscendit: prius ad ima descendit. Vel si volum⁹ vitupare auariciā exemplū adducim⁹ de spongia: q̄ aquas faciliter ⁊ sitibunde imbibit: sed nō refundit eas nisi cū p̄mit̄ morte. Et hunc modum etiaꝫ saluator seruasse videt̄ in exemplo sagene misse in mare: ⁊ de aliquib⁹ alijs. Verū circa hūc modū p̄dicator cauere debet: ne ꝓponat obscuras aut ignotas sil̄itudines: quas forsitan auditores difficulter caperēt: seu difficili⁹ q̄ꝫ id quod

ꝑsuadere itendit. Debet etiã tales sĩlitudines accuratius ⁊ cũ quadam excitatione ⁊ sollicitudine auditoꝝ ꝓponere: vt ex ipso modo ꝓponẽdi auditores deprehendere possint /q̃ similitudo sit ꝓueniens ꝓposito. Inter dũ adducunt similitudines sumpte a q̃busdã gestis/ꝓfictis et ꝑabolicis. vt adducunt aues loquẽtes: aut arbores seu alia bruta. Verbi gratia. Si ꝑdicator cõtra eos qui vanis laudibus extollunt/volens predicare/dicat: Coruus tenens in ore caseũ/ramo alte arboris insidebat: Cui vulpes volens vanis laudibus ipsum decipere/dixit: O corue quis similis tui? Candor pennaꝝ tuarũ magnus est: ⁊ decor tuus multus: vocẽ clarã habens. Et coruꝰ dũ adulatione vulpis ductus sibi placere cupit /in altũ vocem extollit: ⁊ aperto ore caseũ oblitus ꝑdidit. Quem dolose vulpes arripuit. Coruus vero dolens ingemuit: ⁊ se vanis deceptũ laudibus/post damna cognouit. Sic qui vanis laudibus extollũ tur/faciliter adulantiuꝫ vobis decipiunt. Ecce qualiter ex fabula Esopi sequitur instructio moralis. Fabulis tamẽ hmõi rarissime vti debet ꝑdicator/⁊ cũ cautela: ne auditores in errorem inducat. Nõ saluatorẽ nostrum nusq̃ has fabulas seu parabulas me legisse/populo predicasse memini. Posset aũt ꝑdicator aliquotiens vt aliquo tali fabulo exemplo: quando deprehenderit auditores somnolentos vel attediatos/ad excitãdum eos ⁊ subleuandum eoꝝ tediũ. ⁊ tunc aliquid subiunge/re debet: per quod auditores intelligere valeant illa nõ sic realiter fuisse. Attamẽ hmõi fabulose similitudines conuenientius recipiunt in collationibus priuatis/ quibus aliq̃d ꝑsuadere volumus: q̃ in publicis ꝑdicatiõibus. Quia Gregorius papa valde hoc detestatur in canone. lxxxvj. di. c. Cũ multa. vbi dicit: q̃ laudes Jouis cum Christi laudibus non conueniunt. Et ibidez Alexandrinus dicit: Episcopi vel curati in sermonibus ad populum non debent recitare fabulas poetarũ: etiã reducendo eas ad moralitatẽ. Et hoc facit ꝓtra eos/ q̃ talia inserunt in sermonibus in capella pape. Et facit qõ dixit Aristo. in. j. metaph̃. q̃ multa mẽtiũtur poete. que longe aliena debent esse a doctore veritatis. Et idem habetur. xxxvij. di. c. ij. c. legimus.

Decimo amplificatur sermo p̄ oppositorū assignationes. Dilatari enim seu prolongari potest tangendo contraria seu apposita. Attēdat igitur p̄dicator an virtus quā persuadere intendit sic maxime consistat in medio/q̄ vtrunq; extremum patenter relinquat vitiosum: quia tunc poterit dilatare sermonem/loquēdo de veroq; extremo. Verbi gratia. Fortitudo tenet medium inter audaciā ⁊ timiditatem. Si ergo themate vel auctoritate exponenda tangatur de fortitudine: et vult predicator loqui de ipsa: poterit sermo dilatari: tangendo de audacia presumptuosorum/que opponitur fortitudini per superabūdantiam: ⁊ de timiditate frustra timentium/que opponit fortitudini per defectū. Et eodem modo si intēdit vituperare aliquod vitiū: p̄t dilatari sermonem cōmendando virtutē oppositā. Q̄ si virtus de qua predicator loqui velit/cōsistat in medio rationis: sed non a deo: maxime quia a simplicibus auditoribus faciliter capi posset (vt patet de virtute virginitatis) tunc sufficit predicatori q̄ tangat illud vitiū tm̄ q̄ manifestius illi virtuti opponitur. Puta si loquatur de castitate: sufficit q̄ tangat de oppositio vitio. s. de luxuria. Et si loquat contra luxuriam: sufficit q̄ laudet castitatem. Ad hunc modum dilatandi sermonē pertinet cū ostendimus defectus gratie vel alicuius virtutis/quā persuadere intendimus/contrariari effectibus peccati vel alicuius vitij. Verbi gratia. Si dicamus: Peccatum debetat hominis intellectū: inquinat hois affectū: debilitat hominis virtutē. Sed ecōtra: Gratia hominis intellectum illuminat/q̄ lux est: affectum purificat/q̄ lauat/seu aqua mūda est: potentiā corr oborat/q̄ virtus dei est. Ecce quō amplificatus est sermo: ostendendo effectus gratie cōtrariari effectib⁹ peccati. Et eodē modo p̄t ostendi: quō effectus castitatis ꝓtriat luxurie. sic etiam in alijs virtutibus et vitijs oppositis. Pertinet etiaz ad istū modū: qñ predicator de aliquo sancto qui prius fuit peccator/ostendit qualiter species pctō⁹ numerū virtutū mutauit: vel numerus peccatorū numerū virtutū. Sicut facit beatus Grego. in homelia/ō Maria magdalena. Et eodē mō qñ vituperāt eos q̄ de bono ꝓuer

tunt ad malũ: ostẽdit quõ numeꝝ bonoꝝ mutauit in numerũ maloꝝ. Puta si dicant: ꝙ si Judas sequendo dñm reliquerat omnia / postea ꝑ auariciaꝫ perdidit seipsum: Qui doctus fuerat inimicos diligere / ꝓpriũ dñm in mortẽ tradidit: Qui cum alijs aplis demones eiecit / postea peccando seipsum receptaculum diaboli fecit ꝛc. Cũ aũt minus bonum competur ad maius bonũ sicut imperfectũ ad ꝑfectũ: cõstat ꝙ ad istum moduꝫ ꝑtinet / cum maius bonum preferimus minori. Uerbi gr̃a. Si laudamus vitã contemplatiuã: ꝑferimꝰ ipsam actiue. Et cum laudamus virginitatẽ. ꝑferimus ipsam statu cõiugali. Caueat tñ predicator: ne laudando maius bonũ / minus bonum videat reprobare. Ex hoc em̃ quibusdã daret occasio superbiendi: quibusdã forsan desperandi: aut minus bonum ꝯtẽnẽdi vt si tantum laudaret virginitatẽ / ꝙ dãnare videret statũ coniugalẽ. Ad hũc modũ etiã facit cum assignat oppositũ ꝑ correctionẽ: dicẽdo quõ aliqui opposito mõ faciũt. i. nõ sicut merito fieri deberet. Nã dñs deus ꝓpter eius bonitateꝫ quã ostendit nobis in creatione / reuocatione ꝛ redẽptione: habet se ad nos sicut bonꝰ pater ad filios suos: qꝛ respicit nos in omnibꝰ necessarijs: ꝛ reuocat nos ad se ꝑ plura ꝛ diuersa media: vt tm̃ possimus ad eũ ꝑuenire / ꝛ vitã eternã possidere. Et hoc nõ facit ꝓpter se: cum ipse sibijpsi sufficiat: ꝫ ex mera bonitate: ꝓpt quã merito gr̃arũ actiões ei fieri debẽt. Cũ ipsi deo nihil magꝭ displiceat q̃ ingratitudo. Ubi em̃ ingratitudo: ibi gr̃a locũ non habet. quia merita dissipat: bñficia ꝑdit: fontem diuine ꝯmisericordie exiccat: et dies gr̃e obstruit. Et sic significatio opposita habet se sub forma correctiõis. ꝛ ista debet fieri in omni sermone: ne mala per petrata extimenꝫ non fore mala / et defendant quasi licita. Jteꝫ in assignatione oppsiti occurrunt ista duo: scꝫ cofirmatio / et refutatio: ꝑ que sermo prolongatur. Nam circa cõfirmationem debent dici vtilitates extrinsece / que sequunt possessorem rei: vel que possent sequi: si res ẽ bona in se. Si autem male est. debent dici vtilitates que requuntur ad eius oppositum: scꝫ diuersas virtutes exponendo: ꝛ habilitas ad botna operandum. Sed opposito modo circa confutationẽ debẽẽ exponi mala dãna que sequuntur: vel sequi possunt possessor

rei: vel rē in se mala est. Sed si bona est: debēt dici que sequuntur oppositum rei. scz diuerse inclinationes ad malum: ⁊ varia vicia que causantur inde in homine. Tandem concludātur ex his q̄z bona vel mala sit res: ⁊ qui culpabiles vel cōmendabiles ex ipsis reddantur. L

Undecimo amplificatur sermo ꝑ diuisionē in partes: ⁊ hoc fit quattuor modis. Aut em̄ in auctoritate exponenda est totum vniuersale: aut totum integrale: aut totuz collectiuū: aut totum potestatiuuz. Et sub quolibet horum ꝓtest predicator loqui de partib⁹ eius. Verbi gr̄a. De vniuersali scribitur Cāticorū. ij. Ecce flos campi. Dicat̄ ergo sic: Iste sanct⁹. N. assimilat̄ flori: qꝛ fuit sicut rosa succensus ardore charitatis. Fuit velut liliū candidus nitore puritatis. Fuit quasi viola purus virtute humilitatis. Ecce quō facta est diuisio totius vniuersalis. s. florū: in aliquas suas species. s. in rosā/lilium: ⁊ violam. Item in ps̄. xiij. scribitur: Multiplicabis i aīa mea virtutē. Dicat̄ ergo sic. Multiplicat deus ī anima nostra virtutē fidei qua cognoscimus: virtutez spei qua cōfortamur virtutē charitatis qua diligimus ⁊c̄. Per diuisionem autē totius ītegralis in partes potest sermo dilatari/loquēdo de partibus illis quibus integrat̄ totum illud qd̄ ponitur in auctoritate. hoc mō. In ps̄. xxv. dicit̄: Dn̄e dilexi decorē dom⁹ tue Dicatur sic. Dom⁹ dei. s. sancta ecclesia decora est: qꝛ eius fundamentū sunt apl̄i ⁊ ꝓphe. Iuxta illud Eph̄. ij. Supedificati super fundamentum apl̄oꝝ ⁊ ꝓphetarum ⁊c̄. Item eius mur⁹ sunt viri cōtemplatiui: qui dū mente terrena deserunt/sese in alta tollunt: Itē quia eius tectum sunt viri sancti actionibus dediti. Ex quibus omnibus viris decor dn̄i resultat. Et sic dici potest de illis partibus quibus domus componit̄ vel oriat̄: etiam si nō integret̄ ex ipsis: puta de fenestris/ostijs/picturis: ⁊ hmōi. Itē ad Ro. xij. scribit̄: Multi vnum corpus sumus in christo. Dicat̄ sic: Huius mystici corpis caput est christ⁹: oculi sunt viri cōtemplatiui. os sunt sancti predicatores. manus sūt boni actiui. Et sic potest sermo dilatari per alia membra ex q̄bus corpus integratur. Per diuisionem totius collectiui

in partes amplificat sermo: loquēdo de partibus ex quib⁹ colligit totū collectiuū: Et de illa auctoritate Apoc. vj. Fecisti nos deo nostro regnū: dicat sic. In regno christi & dei ipse xp̄s est rex. Assessores & iudices sunt apostoli. Milites sūt martyres. Precones sunt sancti doctores & predicatores. & sic de alijs officialibus/ex quibus solet regnum colligi. Totū autē potestatiuū dicit: quod nec ex his que potestatem cōtinent/quasi ex partibus integralibus componitur: nec ex eis colligitur/sicut totum collectiuum ex partibus: nec de eis/sic proprie dicitur sicut totum vniuersale: Sed ideo dicitur totum potestatiuū: qz comprehendit sub se diuersas species & potētias. Sic aīa cōprehendit sub se intellectū/memoriam/& voluntatem: et alias potentias suas. Vnde anima hominis est quoddā totū potestatiuū respectu suarū potentiarū. Quādo igitur i auctoritate exponenda ponit tale totum: potest sermo dilatari p ea que sub toto potestatiuo ꝓtinent. Hoc modo Deut. vj. dicitur. Diliges dñm deū tuū ex toto corde tuo: & ex tota aīa tua. Dicatur sic. Ex tota aīa deum diligere ꝑcipimur: vt ip̄m cognoscamus toto intellectu sine errore: amemus tota volūtate sine cōtradictione: meditemur tota memoria sine obliuione. Ecce q̄ modo facta ē amplificatio sermonis p diuersas potentias aie que sub anima cōtinent/sicut quod ē toto potestatiuo. Et eodem mō pōt predicator loq̄ de alijs potentijs: vt de irascibili concupiscibili/& rationali &c. AD

Duodecimo amplificat sermo p̄ ratiocinationē: & hoc pluribus modis. Vno modo enthimematica argumentatione: quasi ex auditor⁹ iudicio inferre quis conaret. Secūdo mō vtendo ꝓfutatiōib⁹: quasi ad tacitas questiones respondēdo. Tertio mō cōpando bonū meliori. Quarto mō laudādo bonū: & ꝓfutādo malū seu oppositū. Sed q̄ de duob⁹ vltimis supius dixim⁹ in decimo mō &c. Jō illis obmissis de primis duobus dicendū est. Primus igit modus ratiocinationis est a iudicio postulato occulte inferre qō intendimus. vt si dicamus sic: Nonne stultus esset qui propter quantamcūq; delectationem sumeret cibū/in quo nō dubitaret latere vene-

nũ: Stultus est ergo pctór: qui ꝓpter carnis delectationez cõ mittit pctũ in qno latet venenũ mortꝭ. Itẽ nõne sapiẽtissimus mercator diceret: qui daret denariũ vt lucraret thesaurũ magnũ: Sapientissimꝰ ẽ ergo qui dat ꝓ deo modicã tpalẽ elemosynam/vt recipiat eternas diuitias infinitas. Hoc modo vsus saluator nr Matth. xxij. ꝛ Matth. xiij. in pabolis de agricolis qui occiderũt heredẽ. Hoc mõ etiã vsus fuit Nathan ꝓpha. ij Regꝭ. xij. redarguens Dauid de peccato cõmisso in Uriam.

Secũdus modus ratiocinationis est: vtendo cõfutatiõibꝰ quasi tacitis questionibus respondendo que ex verbis predicatoris possunt suboriri. Puta si predicans in sua predicatiõe dicat: ꝙ damnatis debet supplicium eternum. Deinde ratiocinando sic dicat: Sed diceret aliquis: Cum peccatum sit temporale: quare pro eo debetur pena eterna/ꝛ nõ potius temporalis: sic dicendo: ꝙ qui per impenitentiam finem sibi in peccatis mortalibus constituit: voluntatẽ habuit in eternũ peccandi: ꝛ ideo iustũ est: vt qui in suo eterno peccauit/in eterno ipꝰ dei iudicio puniat ꝛc. Caueat autem predicator/ne in vera ꝛ bona argumentatione velit assignare maiorem ꝛ minorem propositiones: ꝛ postea inferre conclusionẽ. quia hoc pertinet ad disputantes: ꝛ nõ ad predicantes populo. Nõ enim expedit vt populus informetur quid sit maior/quid minor ꝛc. ꝛ quot sunt species argumentationis ꝛc. AD

Decimustertius modus amplificãdi sermonem ꝛ extẽdendi diuersas materias fit ꝑ colores rhetoricales: quã Ciceron. iij. libro rhetoricoꝝ: ꝛ plurib⁹ illustribus oratoribus traduntur. quos etiam Eneas siluius metrice ponit in suis preceptis artis rhetorice. AD

Repetitio est color quãdo sepius idem verbũ repetitur: vt Quis te creauit: deus. ꝙs te redemit: deus. quis te iudicabit: deus. quis te damnabit vel saluabit: deus. Itẽ Quis te priuat regno celorum: peccatum quis te facit instabilem: peccatum. quis aufert tibi pacem cordis: peccatũ. Vel quando plura reiterat ꝑ vnũ interrogatiuũ

et in fine dat vnā responsionē. vt sic: Quis vehemēter iusticia claruit? quis vehemēter amoribus exarsit? quis Helenā rapuit? quis igne ferroq; candentē troiam euertit? Alexander ꝓfecto qui Paris dicitur. O

Couersio est quādo auditores iam exaltat iam humiliat: iam laudat: iā vituperat. vt O q̄ pulchra es et fuisti in chorea tanq̄ imago in pariete depicta: placuisti amico: displicuisti deo. Es pulchra: expecta parum ⁊ nō eris: Es diues/lauda fortunam: nobilis/honorifica parentes: quia si retraxerint manum/ misera eris. Vel aliter. Itez es homo san⁹: iam infirmus. iam fortis: iam debilis: iam viuus: iam mortuus ⁊ similia. P

Cōtentio est color qui conficitur ex contrarijs. quando predicator cōtendit cū audientibus p̄dicationē. Exēpli gratia. O homo/liber es/⁊ te seruū fecisti: q̄ facis peccatū/seru⁹ es peccati. Solutus es/⁊ vincula queris. Nūquid auis querit laqueū: piscis hamū: mus cattū: lup⁹ foueā: lepus canē? Auis capta odit ip̄m granū ꝓpter quod capta est: ⁊ duz vna capit̄/cetere fugiunt. Et tu qui captus es per peccatum a diabolo: nō odis peccatum: ⁊ illic vadis vbi vidisti plurimos cecidisse. Vel alit: Tu viuere vis: ⁊ tu ꝓ morte laboras. Nunquid herba petit ardorem: terra siccita tem: vinea grandinem ventū arbor onusta? Vel sic. Quando debes pugnarē/arma deponis/arma sunt virtutes: hostes sunt anime vicia: Vñ cuz impugnaris si vitio gule vel luxurie: appone arma. s. castitatis ⁊ abstinētie: ⁊ sic de alijs. Multi pugnādo prebēt arma hosti. sicut gulosi dant arma carni: que est inimica anime. Et pctōr dat arma diabolo quando peccat. Nihil eum facit fortē: ⁊ nihil armat contra nos nisi peccatum. Unde carni das arma tāq̄ ligna foco: fimum agro. irrigationem plante. Sed/subtrahe ligna foco: si vis extinguere flāmas. Vel ita. Pax est/⁊ insidias suspicaris. sicut auarus quando videt pauperem ad ostiū/suspicatur furem: quando videt diuitē/suspicatur predonē. Tales errant: qr ꝓpter sonitus fili/strepitus murium/ latrat⁹ canū: illic trepidant vbi non est timor: Vel ita. Quando debes

dormire/vigilias:sicut fures quos inopia:auari quos abundā tia nō sinit dormire. Itē in luctu rides: inter conuiuia luges pax est ⁊ bella cupis:bellū ꝓ pace precaris. Q

Exclamatio est quādo cum clamore:dolore vel indignatione fit sermo:⁊ ex rerū aut personarum cōmemoratione in significationem doloris vel admirationis ꝓrumpit. Exemplū de rebus:vt/o si parietes nostri loqui possent:dicerent/vos hanc ecclesiam millesies violasse. Exemplū de persona:vt te nunc alloquor o peccator. Vel sic. Heu me/quid erit de peccatoribus cū dñs ad iudicandū venerit? Heu me inique egimus:iniquitatē fecim⁹. Heu me iesu christe:ꝙ nos contemnimus quos tuo sanguīe redemisti. Vel sic. O peccator/quid facies quādo celi mouēdi sūt ⁊ terra? Vel ita: Vtinā recognosceremus nos ⁊ pctā que fecim⁹. Vtinam velimus redire ad deum vnde recessimus. R

Contrarius est color quādo p̄dicator ex duabus diuersis reb⁹ alterū breuiter ⁊ facile ꝯfirmat. vt: Qñ alienum tibi fidelē inuenies/si fuerit tu⁹ hostis? Qui sibi nequā est/cui bonus? Si ꝓximū quē vides nō diligis:deū quē nō vides quō diligere poteris? Qui sibi nō ꝑcit:mihi vel tibi quō ꝑcet? Quia diuulgat ꝓpria. credis ꝙ tua celet? Et de isto etiā vide in decimo mō supius/eadē ꝯsideratione. S

Occupatio est cū dicim⁹ nos preterire vel nescire/vel nolle dicere id qđ maxime tunc dicim⁹. Verbi gratia. Cū predicator nihil habet plus:vl nihil scit dicere:vel nō habes in memoria q̄ dicenda erāt/caute excuset:vt De hac festiuitate essent multa dicēda:ſz qr modo fatigate sūt aures vestre:⁊ nō sufficit tempus:ideo ad finē ꝓpero. Vel aliter/qñ nihil plus scit loqui de aliqua materia:De hac materia nolo pl⁹ loqui mō:quia ad alia tendo q̄ forte sunt nobis vtiliora. ⁊ tūc incipit dicere de quacūqꝫ materia voluerit:⁊ sic caute trāsfert se de materia ad materiā. Vel aliter qñ loquit̄ de aliquo festo/tūc dicit:Heu nescio loq̄ q̄ expedirent aīab⁹ vr̄is: vñ potius et securi⁹ ē mihi tacere q̄ꝫ loqui:qr forte non libenter auditis. Et per hoc excitat auditores ad deuotionem:⁊ facit attentos. vñ

sepe respondent: Die die libēter audim⁹. Itē hac vtimur cū res plane dici nō pōt: vel cū abominabilē rem dicere volum⁹. Exēpli gra: Nō dico ego vos vsurarios fore: sed facta probāt Nō ego vos pdēno/sed opa vra. Vel sic: Nō ad me nō ptinet taceo: rapinas/sodomias/flagitia vestra. T

Inflexio est qñ gradatim pcedit in oratiōe sicut. Dominus monet: immo iubet: imo cogit vt redeam⁹ ad deum. Vel ita charitas exposcit: immo obedientia exigit: immo pcepit vt loquar. Vel sic. Quid nequius diabolo: vir malus. Quid nequius viro malo: mala femina: femina autēm nihil. Vel ita: Quācunq; vides mulierem /illam diligis: t quā diligis/illam cupis: t quā cupis/illam allicis: t quam allicis/illam decipis. T

Dubitatio est quādo pdicator dissimulat se dubitare de aliquo: licet non dubitet: sed quasi dubitare videtur dum pponit aliqua dubitabilia/t postea soluit. t hoc duplicit. Primo cū eicit: Quid faciā: si reprehēdo pctōrem dure deterior efficit: si molliter/cōtēnit: si taceo/ledo conscientiam meam. Quid faciā: Tūc ponit solutionē. Plus volo et debeo corrigere/q̄ pscientiā meā ledere. Vel ita. O pctōr/quid facies: si pseueraueris in pctō punieris in inferno: puaberis padiso. Si penitētiā egeris: hic eris absq; gaudio/pfect⁹ dolore atq; suspirio. Quid facies: Tunc solue. Melius t securi⁹ ē hic plāgere t dolere q̄ in inferno. Aliter. Quid faciet deus: ipse amat cos a quibus cōtēnit: dñs ē t nō timet: vocat hominem t nō reuertit: minat t despicitur. Quid faciet de talibus: Tūc solue. Faciet eis tāq; dñs seruo: qui nec per mollia/nec per dura corrigit verba. Secundo modo quando pponit questio: t ex vtraq; pte pponunt dubitationes: t postea soluunt. Verbi gra. Dubitari solet: vtrū creatura aliqua suffecisset ad redimendū mundum: Si sic: quare deus incarnatus fuerit/et non angelus eius. Si nō: quare ergo tantū redēptionē mundi differre voluit: Tunc solue ponēdo causas/q̄re ipe t nō alius venit: Si ali⁹: suffecisset hō hre posse occasionē nō seruiēdi deo/si ab alio redēpt⁹ fuisset. Vl qz nō potuit homez melius attrahere

seu ꝓuenientius q̄ ꝑ mortē suam. Vel ꝓpter idolatriā: vt dicit Augu. Vel vt substātia hois seruaret: ꝛ silia. de quibus etiam in vltimo amplificationis modo latius dicemus.

Prouerbiū est: quādo quid est vel quid esse potest/ per breuius ostenditur ꝓuerbiū. Est adolescēs iurta viam suam ꝛc. Prouerb. iij. Qui male ꝓsuescit: dū vult/ dimittere nescit. Prouerb. iij. Cui satis est qō habet/ satis illū ꝓstat habere: Cui nihil est quod habet/ satis illū constat egere. Itez Canis in feno iacens non comedit fennm: ꝛ eos qui volūt accipere non permittit eis. Sic auarus bonis que possidet nō vtitur: ꝛ tamen alijs non largitur. Y

Correctio est que tollit id quod dictū est: ꝛ ꝑ eo id qō magis idoneū videt reponit hoc pacto. Auarus ē sentina mali: ꝑ etiā infernus: ꝛ nō tm̄ infernus/ sed etiā diabolus: ꝛ silia. Vel ita. Mulier est via qua itur ad infernū: et non tm̄ via/ sed etiam os inferni/ ꝛ nō tm̄ os inferni/ ꝑ etiam clauis ꝛ nō tm̄ clauis/ sed etiam porta inferni: ꝛ similia. Z

Laudatio sub qua comprehēdit ironia: duplex est. s. vera/ ꝛ falsa. Falsaciter laudat Paulus dicēs: Vos nobiles: nos aūt ignobiles. Nos infirmi: vos aūt fortes. Laudat vere cum dicit: Gratias ago deo meo: quia fides vestra annunciat in vniuerso mūdo: ꝛ silia. Diligo vos ꝛ laudo: quia libenter verbū dei auditis. AA

Reprehēsio est: quādo reprehēdit ignorātia alicuius/ vel negligentia/ vel nequitia ꝛ similia: partim laudatur: ꝛ partim reprehendit. vt ibi. Scio opera ꝛ labores: sed nō ignoro scelera tua quibus te fedasti. Et ibi: Laudo in vobis q̄ libenter verbū dei auditis: sed hec reprehendo/ qi nō retinetis: ꝛ opa nō completis. BB

Coclusio colorē: qñ cora audiētib⁹ argumēta icipit ꝛ ꝓcludit sic: O hō tu dicis: ego sum iustus: ergo facis iusticiā: ꝛ si facis iusticiā: reddis vnicuiq; qō suū ē. Vel ita finaliter male viuis: q̄ male morieris. Si bñ vixeris: bene morieris. Est etiaz color. qñ nequitia hois dicit in genere, vt ille qui fe-

cit studeat de cetero p̄cauere. Sicut delictū alicuius clerici rep̄hēdit̄ in capl'o/vel delictū alicui⁹ religiosi hoc mō: Non debemus eē pl⁹ hūiles ⁊ patiētes q̄ ceteri. Vl' alit̄. Mollit̄ asseris: fallaciter insidiar⁊: inq̄ris blāde: ꝓdis dicta nephāde. CC

Decimoquarto amplificat̄ sermo ꝑ causas ⁊ effect⁹ eoꝝ. Cū em̄ iuxta testimoniū dñi Matth. vij. Arbor bona bonos fruct⁹ facit: ⁊ arbor mala fructus malos facit: Jō cū de bonitate alicui⁹ v̄tutis/vel de malicia alicuius vicij loq̄mur: pōt sermo ꝑ causas ⁊ effect⁹ eoꝝ ꝯueniēter dilatari. Puta si loquamur de causis qua deū iubemur diligere: asserimus cās ad hoc mouētes/effectus inde sequētes. Hoc modo Deut⁊. vj. dicit̄: Diliges dñm deū ⁊c̄. Dicam⁹ sic: Ad diligendū deum debēt nos mouere multe rationes seu cause. Quarū primaē eius bonitas infinita. Secūda est eius pulchritudo maxima. Tertia causa est: erga nos benignitas ⁊ beniuolētia īmēsa ⁊c̄.

Circa hūc modū amplificādi sermonē/duo sunt obseruāda Primū: q̄ p̄dicator nō tenet̄ neq̄ conet̄ assignare causas ⁊ effectus omniū rerū indifferenter: ꝫ tm̄ illarū quarū noticia vtilis est ad informationem morum/vel ad laudē alicuius sancti de quo predicatur. Hmōi autē sunt virtutes ⁊ vitia ⁊ actus ip̄orum: vt oratio/elemosyna ⁊c̄. Secundū est: q̄ huiusmodi cause ⁊ effectus nō debēt assignari/ad ostendenduꝫ quid sint virtutes ⁊ vitia: sed ad persuadendum actus virtutū: ⁊ ad retrahendū populum a peccatis ⁊ vitijs. Quia vt dicttur. ij. Ethicorum: Finis moralis scientie est opus: et non solum noticia virtutum ⁊ morum. DD

Decimusquintus modus ⁊ vltim⁹ amplificandi sermonē fit ꝑ questiones ⁊ dubia que moueri p̄nt: ⁊ iste modus quasi cū duodecimo supius coincidit. Et ē modus iuristarum: vt dixi supi⁹ in septima cōsideratione/ circa quartum modum predicandi. Nam Hostiensis in summa sua sub rubrica de magistris/articulo quarto ponit/ qualiter magister docere debeat dicēs: Primo casū seu sensum lr̄e dicat. Scd̄o lr̄am legat ⁊ exponat: aliq̄n similia inducendo/et contraria soluendo. Demum questiones faciendo ⁊ determinando. Et subdit

ibidē Hosti. Magister aūt nō debet parcere sibi/nec alijs in ca
thedra/quo minus veritatē dicat:ꝑm ꝙ didicit ⁊ verū esse cre/
dit:vt.xxxvij.dist.relatū:qꝛ si veniret contra conscientiā/edifi
caret ad gehennā:⁊ grauius peccaret q̄ꝫ etiā aduocatus: arg.
xj.q.iij.p̄cipue. Dictum em̄ aduocati nō sequit̄ /sed potius im
pugnatur:sed addiscentem credere oportet: ideo si magister
male doceat/faciet delinquere scholares.de voto ⁊ voti redem
pti.c.magne:hec Hosti. Non debet autem predicator que/
stiones difficiles populo simplici proponere:nec debet eo mo
do proponere sicut aliquādo in scriptis doctorum reperit: vt
in summa sancti Thome de aquino:vel in questionibus euan
geliorū Johānis de turre cremata cardinalis:aut aliorum do
ctorū.puta primo ꝓponendo argumenta plura:postea respō/
dendo ad titulū questionis:et postremo ad solutionē argumē
toꝝ ꝓcedendo:qꝛ iste modus plus ad scholas pertinet /theo/
logoꝝ. Sed circa thematis articulos/ aut verba:vel circa euā
gelij textū questio seu questiones moueri possent clare/vt po/
pulus intelligat:⁊ adintellectū verboꝝ questionis notabilia
ponat ⁊ distinctiones:⁊ tunc responsionem claram ponat et ꝓ
bet. Et ꝯclusione seu responsione posita et bene declarata: tūc
posset adducere argumenta:⁊ dicere vnū post aliud.hoc mō:
Aliqui contra istā conclusionē seu responsionē sic opponere so/
lent per istā scripturā ibi/vel ibi:et illa est vna causa dubitan/
di quare questio mota fuit. Sic autem responderi debet ad ta
le argumentum per talem distinctionem ⁊c̄.⁊ sic debet intelli/
gi responsio nostra. Vel sic debent intelligi v̄ba thematis/aut
verba euangelij. Et deinde si plura argumenta ꝓponere vel
let:posset consequenter dicere. Iterū ex alio medio aliqui op/
ponere solent contra nostram conclusionem seu responsionem
sic vl̄ sic:⁊ statim soluere:ne populus ducat̄ in errorē. Nā si in
principio proponeret argumēta sicut in libris reperit predi/
cator:et non statim solueret:crederet populus ꝙ conclusio ex
illis argumentis esset vera:⁊ forte non maneret ad finem ser/
monis cū soluerent̄ argumēta. Et si manerēt aliq̄ ad finē non
tn̄ essent attenti ad verba predicantis in fine:ꝫ fortasse ad alia
cogitarent:⁊ retinerent obiectiones ⁊ argumenta primo facta

pro cõclusione seu veritate. Aut fortasse predicans nimiũ moram faceret in corpe questionis declarando verba q̃stiõis ꝛc. q̃ hora trãsiuisset: ꝛ cõcluderet sermonem sine solutione argumentorum: ꝛ sic relinqueret populũ in erroꝛe. Caueat ergo p̃dicatoꝛ ne graues et difficiles questiones rudibus proponat auditoꝛibus. Et pariter ne in soluendo questiones et dubitationes quas nouerit sit obscurus. Caueat etiã ne forte mouendo dubitationẽ quã intendit soluere/ vtaꝫ paralogismo ꝓ vera argumẽtatione: sed modo clarioꝛi quo poterit: vt populus bene intelligat: et fructum repoꝛtare valeat.

Consideratio.xvij. De auctoritatum applicatione.

QVia in deductione seu prosecutione partiũ sermonis/ auctoꝛitates sacre scripture adduci ꝛ intermisceri solent: eo q̃ circa diffinitionẽ predicationis superius dictuꝫ est: q̃ p̃dicatio debet auctoꝛitatibus sacre scripture sufficienter esse munita ꝛ roboꝛata: Jdeo nõ modica diligentia adhibẽda est: vt auctoꝛitates huiusmodi cõuenienter ꝛ apte adducantur: vt euidenter audientibus pateat/ qualiter deseruiant ad illud propositũ/ ad quod roboꝛãdũ adducũtur: ne vel impꝛtinentes videanꝫ: vel inutilis fiat apud auditoꝛes earundem intermixtio vel adductio. Sepissime nãq̃ contingit: vt nec dicunt/ neq̃ cõtinent expꝛesse vꝫ pꝛecise illud ad qõ roboꝛandum adducunꝫ auctoꝛitates. Nec possunt semper ad libituꝫ haberi tales auctoꝛitates que hoc facinnt. Jdcirco tali directione opus est: vt pꝛimo cõsidereꝫ veritas illa/ ad quam confirmandam vel roboꝛandam adducenda est auctoꝛitas. Postea consideꝛeꝫ auctoꝛitas illa/ si expꝛesse dicat vel contineat illud/ ad quod roboꝛandum adduci debet. vel non. Si expꝛse hoc dicit/ res est plana: ꝛ nõ oportet aliquã facere circũlocutionẽ: sed solũ dicaꝫ: sic vel sic scribiꝫ vel habeꝫ ibi ꝛc. addendo quotam capituli/ ꝛ nomẽ libꝛi in quo habeꝫ directe. cuius etiam aliquando allegare possumus in generali: vt dicendo: sic scriptũ est: sine specificatione libꝛi ꝛ loci ꝛ capituli: vt dicit ꝑa

nor in.c. vestra de coha.cle. ⁊ muli. Si aũt auctoritas adducẽda non dicit exp̃sse illud ad quod adducitur: sed forte solũ tangit dicte veritatis causam/vel effectũ/sequelã/fructum /vel dãnum ⁊c̃. vel solum tangit in futuro/vel preterito vel in impatiuo/vel optatiuo modo: ⁊ sic de alijs modis verbalib⁹: qđ frequẽtius accidit: debet predicator aliquã circumlocutionẽ premittere. per quam apte inflectat illam auctoritatem: vt ad suam propositũ apte facere videatur. Alioquin talis auctoritas satis inepte ad propositũ adduceretur. Quis eñ in libro talis circũlocutio breuiandi causa obmissa esset: vt frequentius fit: nõ tamen debet predicans hoc obmittere in predicatione: in quo plures predicantes deficere visi sunt. Ut autem meli⁹ talis circumlocutionis modum sentiatis/exempla certa ponamus. Si eñ ista veritas: Nemo debet diu permanere seu iacere in peccatis/sed confestim per penitentiam resurgere ad lumen gratie ⁊c̃. auctoritate sit roboranda: ⁊ non occurrat aptior auctoritas q̃ꝫ illa Pauli: Surge qui dormis: et illuminabit te christus. Uidetis ꝙ auctoritas illa non expresse hoc dicit ad quod adducitur. Non debet ergo predicator illam auctoritatem immediate subiungere: sed debet prius circumlocutionez talem vel similem facere ⁊ premittere: Ob hoc igitur apostolus Paulus iacentem in sceno peccatorum vel iniquitatuz ad claritatẽ diuine gratie incitat ⁊ iuuat/dicens: Surge qui dormis ⁊c̃. Itẽ si ista veritas: scz q̃ꝫ periculosum sit diu in peccatis iacere: roboranda esset: ⁊ non occurreret alia auctoritas q̃ꝫ predicta: qꝛ ipsa nõ sonat de periculositate. Ideo auctoritas huiusmodi nõ erit immediate subnectãda ꝑ per circumlocutiõez preludiandum est tali modo: Hanc periculositatem bene attendens Paulus: quẽlibet in isto periculo cõstitutuz: ne in eo diutius remaneat/diligent incitat ⁊ hortat dicẽs: Surge ⁊c̃.

Aliud exemplum. Si ad roborandã illã sniam. ꝙ ad salutẽ nõ sufficit mala non agere: sed requirit etiaz bonũ facere: quis velit adducere illã auctoritatẽ ps̃. xxxvj. Declina a malo ⁊ fac bonũ: debet talẽ circum locutionẽ premittere. In cuius signũ dñs saluti nostre consulens/vtrunqꝫ nobis facere imperat: dicens copulatiue: Declina a malo/et fac bonum.

Aliud exemplū. Si veritas illa sit corroborāda: q beata virgo sit singulare refugiū peccatoꝝ: volentium quidē resipiscere/non aūt volentiū in sordib⁹ remanere: ꝛ non occurrat auctoritas nisi illud verbū de carmine diuine laudis: scz illud de Añ. Alma redemptoris mater: succurre cadēti surgere qui curat populo. Hec particula deprecatoria nō asserit/nec dicit/nec sonat precise illud quod corroborandū est: quare nisi p aptam circumlocutionē preuiam adducat: nō recte/sed inepte ad propositum adduceret. Dicat ergo sic: Cuius iam dicte sententie indiciū habemus in hoc: q sancta ecclesia eandem beatam virginē nō pro perseuerantibus/sed p resipiscere cupientibus ꝛ curantibus rogat ꝛ deprecat: cantās in añ. eiusdē virginis sic. Succurre cadenti ꝛc. Sic etiā fiat de alijs auctoritatibus suo mō: sicut etiā de hoc dictū est supra ꝓsi. xv. in quarto modo amplificandi. Et est aduertendum: q in fine vt auctoritates melius intelligant ꝛ aptius adducant/ꝛ ad ꝓpositū magis facere videant: debet p̄dicator nonnūq̄ aliqua verba declaratiua ꝛ expositiua earundem adiūgere: vt istā notā: id est/vel hoc ē/vel subaudi/vel subintellige. Et hoc p simplicibus valde vtile est: ꝛ clarius intelligere facit.

Consideratio .xviij. De regulis vulgarizandi.

QUi autem predicator inuentione dispositione ꝛ elocutione habitis in lingua latina/ꝛ bñ ac intelligibiliter ꝛ fructuose ꝓlo verbū dei ꝓponat: op⁹ ē vt tale vulgare habeat ꝛ p̄cogitet/qđ ꝛ verbis congruat/ꝛ populo ad intellectū cōueniat. Idcirco aliquas regulas p dicendorum aptiori vulgarizatione vobis subiungā: q̄ plurimū valēt p incipientibus ꝛ nōdum exercitatis.

Prima regula. Non oportet predicatorem in modo vulgarizandi se constringere ad istam difficultatem: q velit trāsferre verba ita ꝓpue ꝛ eodez ordine sicut in latino ponunt: sed aliqñ sensum ex sensu accipere. sicut translatores

faciunt: qui nō semp verbū de verbo/sed sensum ex sensu accipiunt. qz predicator est quasi trāslator seu interpres. ꝛ sic melior ꝛ aptior mō quo poterit transferat latinū in vulgare.

Secunda regula. Ex quo casta ꝛ examinata debēt esse predicantis eloquia/vt nunqꝫ sint piarū aurium offensiua. vt sanctus Bonauētura inqt: tūc vitari debēt grosse ꝛ turpes vulgarizationes: sicut aliqui indiscreti ꝛ rudes facere conant: volentes aliquando apparere qꝫ ad vnguē omnia sciant ꝛc. Idcirco oportet aliquādo iuuare materiā aliter exprimendo qꝫ in forma verboꝝ ponit. Et sepenumero circumloq: vt ibi: Omne masculinū adaperiens vuluā/sanctū dño vocabitur. Nō ita grosse exprimat: sed ꝑ vulua dicat/vas: vel porta partus mulieris: vel corpus totū ꝑ parte. Obstetrices tamen theutonice in vulgari alemanico dicūt. Die kintlegi. Id est locus ille vbi ponitur puer. Vel sic dici posset: Omnis masculꝰ ꝓpio de mr̄is vtero veniēs ꝛc. Vlos dicat sic. Ein yeklich kneblin oder manlich bild so erstē vffschliessen ist dē lyb od schloßgeburt siner mūter wirt heilig geheissen dē herren. Vel sic ꝑm expositiouē Lyre. Ein yeglicher erstgeborner sun wyrt heilig geheissen dem herren

Aliud exemplum: vt carne carnē liberās. dicendū ē. id ē/vt nostrā humanitatē sua humanitate liberās. Verbum caro factum est. id est deus est homo factus.

Tertia regula. Oportet sepenumero terminū aliter et aliter in diuersis locis vulgarizare/iuxta aliam et aliam eius acceptionez: ꝑm qꝫ in diuersis locis ꝑ terminos circumstantes limitat. Ratio: qz omnis vulgarizatio ꝑm terminorum acceptionē fieri debet: sed ex verbis coherentibus connexis seu circūstantibꝰ colligunt acceptiones varie: ergo ꝑm illas varias acceptiones aliter ꝛ aliter veniunt vulgarizandi. Sequit ergo qꝫ aptissimum vulgare alicuius verbi in vno loco nihil valet in alio.

Quarta regula. Oportet fidelez predicatorem vulgarizando in libro sepe implere aut supplere: vt etiā in ꝓsideratione. xvij. supius dictum est in fine. ꝑcipue vbi breui

tatis causa in latino aliquid obmittit. Tedio sum em̄ eēt litteratis/oīa in libro ponere ad longū: ⁊ tamē simpliciū ruditas in p̄dicatione requirit extensiorē et planiorē illoꝝ explanationē in vulgarisando: que al's breuiter trūcate vel obscura ponunt. Alioq̄n materia nō esset intelligibilis/ sed obscurata ⁊ truncata ꝓ simplicibus relinqueretur.

Quinta regula. In vulgarisatiōe debet se p̄dicator ꝯformare autēticis ⁊ famosis terminoꝝ expositiōibus: quibus etiā magis stādū est quibuslibet vocabularijs. Uñ si nō occurrat aptū vulgare p̄dicatori: recurrat ad famosos et autēticos expositores terminoꝝ in eisdē locis vbi ponunt. Et licet tales expositiōes ponant in latino: tamē multum iuuāt ad aptā vulgarisationē. quoniā vt plurimū termini exponentes notiores sunt q̄ expositi. Et sic etiam eorum vulgarisatio facilior est/ et melius coopat ad expositaꝝ dictionū vulgarisationē. Sil'r expositio talis aperit acceptionem termini in tali loco. Quó fit: vt melius dirigat quis ad conuenientiorē vulgarisationē. Uñ sequit: si quis nō habet propriū vulgare alicuius dictionis/ sed bñ habet alterius dictionis ꝑ quā hec exponit ab aliquo famoso seu autētico: sufficit ei sic exponere: p̄cipue cū inspectis dictionib⁹ circūstantibus ꝯcordare videt acceptioni dictionis ⁊ sentētie lr̄e. Et ista regula semp est in mēte tenēda. Verbi gr̄a. In orōne dñica cū dicit Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra. Dicūt villani nobiscum: Din will werd als in himel vnd vfferd. ꝓpter ricmū seu ꝯsonantiaꝫ verboꝝ: que olim fuit multū in vsu. Sed melius est iuxta sniam Hyeronimi sic vulgarisare: Din will geschech als im̄ himel vnd im̄ erdrych. Hoc est: Volūtas tua fiat in nobis. Sic em̄ angeli ī celo tibi seruiūt: ⁊ creatura ī t'ra tibi seruit: ita et seruiat tibi hō. Nā in psal. cxlviij. dicit: Preceptū posuit ⁊ nō p̄teribit. Dicit Hiero. Preceptuꝫ soli posuit vt luceret ꝑ diē: ⁊ ecce ꝑ tantos annos nunq̄ p̄teriuit. Lune ꝑceptū posuit vt ꝑ. xxx dies crescat et decrescat ⁊c.

Aliud exemplū. Et ne nos iuducas in tēptationē. Dicunt aliqui: Vnd nit fürest oder leitest vns in bekorung. Sed meli

us est inspicere expositionē scci Aug. i ser. cxxvj. dicētis: Inducit deus hoiez i tēptacionez cū tēptari pmittit. Et. s. Tho. opusculo. vij. i petitiōe. vj. ait. De⁹ dr iducere ad malū pmittendo: i nq̄tū. s. ppter mlta pctā subtrahit hoi grāz suā: q̄ sublata labitur in pctm̄. et sic melius est vulgarisare hoc modo Vnd nit las vnß ingesürt werden in versůchung.

Aliud exemplū in salutatione angelica: Bñdicta tu i mulierib⁹. Dicunt alij: Du bist gesegnet vnder den wybē/ oder frowē. Sed vos videat Albertū magnū i sūma sup missus ē: q̄ dicit q̄ habuit excellentiā nō tm̄ mulier/ ß et oīm creaturar. Itē p̄cellit virgies ⁊ ꝯiuges. Et hē. de hassia in expositione sup Aue maria. dicit: Bñdicta tu i mlieribus. i. iter /imo sup mulieres: ideo dicatis: Du bist gesegnet über all frowen

Aliud exemplū: In symbulo dicit: Sedet ad dexteraz dei dicūt aliq̄ sitzet zů der rechtē hant. Alij: zů der rechtē sitē. q̄uis posset exponi vt Aug. exponit: vt ostēdat eq̄litas: nō vt pater dicat maior ⁊c. Sed ⁊ ego dico. Sitzet zů der gerechtē gottes. nec manū/ nec lat⁹ noiando. ppter istū canonē: Quidā aūt heretici. xxiiij. q. iij. vbi inter alios hereticos annumerant Anthropomorphite: qui simplicitate rustica deū habere humana mēbra/ q̄ in diuinis libris scripta sunt arbitrant. Vñ Alex. de hal in ps. cviij. dicit: Sede a dextris meis. i. in equalitate inq̄tū de⁹. Johā. xviij. Oīa mea tua sunt. Vel inq̄tū hō a dextris. i. in potiorib⁹ bonis patris. Act. vij. Ecce video celos aptos: et iesum stantem a dextris dei.

Sexta regula. Si quis esset in loco vbi nō esset oriund⁹: ⁊ haberet aliqua vulgaria vocabula de quib⁹ dubiū esset vtr̄ talia nota essent cōi ꝓplo/ vel nō: q̄uis als essent apta: inquirit ab aliquo in eodē loco solūmodo nutrito ⁊ non in alijs locis: vtr̄ tale vulgare sit intelligibile ⁊ validum in loco. ⁊ ſm hoc poterit certius ⁊ securius ꝓcedere in vulgarizando. Exempli gratia. Si velletis p̄dicare exemplum Cesarij de longa cauda mātelli supbe mulieris: sup qua diaboli multi sedebant chorisantes ad ecclesiā. nō p̄dicatis i oīm loco hoc vulgare: sch wantz: qr in multis locis turpe ē. Sed videte

cũ Catholicõ dicit: Cauda ẽ extrema ps aĩalis/ p circũlocutionẽ noietis: vff dem̃ lestẽ teil do hindẽ am mantel/ das vff d erdẽ harnach ketsthet. ad vitandum turpes cogitationes audientium.

Septima regula. Si quis cõmode nõ posset vulgarisationẽ facere p terminos incõplexos: faciat p circumlocutionem facere aut complexe: vt predictum est.

Octaua. Cum quis habet vulgarisare terminos incomplexos: ⁊ timet q vulgare non intelligatur a cõmuni populo: addat circumlocutiones conformiter ad expositiones autenticas doctorum.

Nona regula. Quandocunq; vnũ vulgare timet minus esse visitatum/ aut min⁹ intelligibile: tunc addant aliqua synonyma que estimant magis itelligibilia. aut fiat per circumlocutionem: vt in precedentibus regulis.

Decima regula. Quãdocunq; mysticũ aliquid exprimendũ venit ⁊ vulgarizandũ: familiariter addendũ est hoc. s. spũaliter vel mistyce: vt simplices intelligant q ibi est sensus spũalis/ seu mystic⁹. ne lr̃alia mysticis ꝯfundãt: aut ecõtra. ⁊ ne dicta p̃dicantis sint obscura auditoribus.

Undecima regula. In mysticatiõibus hoc verbũ est/ vulgarisandũ est ꝓ significat. ⁊ p hoc itelligibilior erit locutio ⁊ auditorib⁹ vtilior. Vñ cũ in libro habet: Nihil aliud est. vulgariset: Est/ id est significat. Et aliqñ adiũgi poterit in hoc loco seu in ꝓposito. q̃uis etiã ꝑm aliã institutionem in eodem loco aliud significare posset. In quo casu sufficeret dicere: Nihil aliud est: id est significat.

Duodecima regula. Hoc verbũ: accipit: in mysticationib⁹ vulgarisari debet ꝓ significat vel significatur ꝑm exigentiam congruitatis. Verbi gratia. Non dicatur do by sollen wir vff nemen. sed sic: Do by sollen wir verstan. Vel sic: Do by würt vnß betüttet geistlichen.

Tredecĩa regl̃a. Exq equiuocatio ẽ mr̃ erroris: ⁊ virtutes vocabulor̃ ignorãtes d facili paralogisant:

id est decipiunt: vt dicit Aristo. j. elencor. In vulgarisatione dictionū sollerter cauendū est: ne quis equiuocatione vocabulor seu dictionū deceptus/eas in alia acceptione vulgariset q̄ i passu suo accipiunt ⁊ vulgarisande sunt. Exemplū superbor vl auaror sunt tria genera: nō dicat: Drye geschlecht sed dicatur: Dryerhand. vel Dryerley sint Der hochfertigen.

Exemplum aliud hoc est. Aliud genus potētie. i. ali⁹ modus: vulgariter/wyse. Aliud exemplū. Hoc nomē iesus/vt sancta crux/vel signū crucis habet multas virtutes. Nō dicamus: tugent. sicut aliqui dicūt ⁊ male: sed/krafft. quia virtus ibi vim seu vigorem aut efficatiā significat. et ꝑm hoc vulgarisandum est vocabulum.

Quartadecima regla: In vulgarisādo auctoritates adductas in cū aliq̄d expositiue addi expedit: et hoc ꝑ meliori et clariori ⁊ intelligibiliori vulgarisatiōe. Ratio: qz sepenumero nō pōt res ita intelligibiliter dici tā paucis verbis in vulgari sicut in latino habet. Et ideo ne ob precisionē verbor res intelligibilis reddat in vulgari/expositiue aliqua addenda veniunt.

Decimaquinta regula. q̄ ꝓprietas rei cōsiderāda est: et nois vera significatio vel deriuatio: quia vt dicit Albricus de rosate in dictionario. et insti. de dona. §. est ⁊ aliud. Homina debent esse cōsona rebus. et sic nō debet vulgarisatio esse ꝓtraria rei nois seu ei⁹ significato. Verbi gratia. Clos vulgarisatis nomē trinitatis ꝑ verbū/dryualtikeit. et male. Probatio. Hiero. dicit. Ex verbis inordinate ꝓlatis incurrit heresis. ⁊ ideo caute vulgarisandū et loquēdū est cū magna modestia et timore. vt dicit Augus. in. j. de trinitate ⁊ magr sen. li. j. di. xix. habet: q̄ deus nō est dicendus triplex/sed trinus. Ibi eñ nō est triplicitas vbi summa est vnitas et indifferens eqlitas. Et eodem li. dis. xxiij. i fi. dicit magr: q̄ deus nō debet dici multiplex: sed trinus et simplex. Ideo non debemus dicere/Dryualtikeyt. sed/trinitet. iuxta latinū: sicut etiā gallici faciūt dicentes: la trinite. cuius etiā drylikeit vel Dryeheit aut Dryeinikeit dici posset.

Consideratio.xix. De quenientia ⁊ differentia rhetorice diuine cū rhetorica humana.

OE Rhetorica diuina i hoc opusculo loquimur: cui⁹ vsus est in pdicatione: nō de illa cuius vsus est in sola oratione. De qua venerādus ⁊ egregius pater/magister Guilhelmus Parisien. eps scribit in solenni tractatu de rhetorica diuina siue arte oratoria eloquentie diuine: sed de illa loquimur que ꝓsistit in officio docēdi et pdicandi: in quibus (vt pfatus magister Guilhelmus inqt) residuū militie clericalis consistit.

Rhetorica humana est scientia docēs ꝺ quo cūq; scibili decenter inuenire: materiā inuentā disponere: dispositā p ptes ordinare: ipsamq; verbis et sententijs venusta re: venustatā memorie cōmendare: memorie cōmendatā decenter eloqui et pnūciare. Et sic officiū rhetoris habet quinq; ptes. que in dicta diffinitiōe ꝓtinent. Tliver. Inuenit: disponit. ac eloquit: memitq;. Postrēo rhetor pnūciat oia recte

Artis dicendi seu rhetorice humane ptes.

- Facultas/est certa/facilis et prompta dicendi potestas.
- Finis est persuadere dictione.
- Officiū/est apposite dicere ad psuasionez.
- Materia/est in qua omnis ars dicēdi et facultas que ꝓficit ex arte versatur: ⁊ tribus causaꝝ generibus consumitur.
- Instrumentum/est idonea ad persuasionem oratio.

Facultatis partes

- Ars/est preceptio que dat certam viam rationemq; dicendi.
- Imitatio/qua impellimur cum diligenti ratione/vt aliquoꝝ similes in dicendo valeamus esse.
- Exercitatio/est assiduus vsus consuetudoq; dicendi.

Finis est persuadere dictione. Suadere est inducere animū auditoris ad aliquid faciendū. et est officium oratoris in genere deliberatiuo. Persuadere autem est mouere affectum auditoris: vt faciat quod petimus. Unde persuadem⁹ in genere cause: Sed suadem⁹ in genere deliberatiuo.

Officij partes quinq;

- Inuentio est excogitatio rerum veraruꝫ atq; verisimilium: que causam ꝓbabilem reddant. Potissimum oratoris ꝓsistit in inuentiõe
- Dispositio est rerum inuentarum in ordinem distributio.
- Elocutio est idoneorum verborum et sententiarum ad inuentionem accomodatio.
- Memoria est firma animi rerum et verborum et dispositionis perceptio.
- Pronunciatio est ex rerum et verborum dignitate/vocis/vultus/gestus moderatio cum venustate.

Materia habet tria causarum genera quibus consumitur

- Judiciale genus cause est: quod positum est in controuersia. habet in se accusationem/aut petitionem cum defensione.
- Deliberatiuum est quod positum est in consultatione. Habet in se suasionem et dissuasionem cum vtilitate et honestate proposita.
- Demonstratiuum est quod tribuitur in alicuius certe personale laudem aut vituperationem.

Exordium est orō seu principiū oratiōis animū auditoris ad reliquam dictionem seu partem preparans.

Narratio est rerum gestarum/aut vt gestarum expositio.

Diuisio est per quā aperimus quid conueniat: q̄d in ꝯtrouersa sit: et ꝑ quam exponimus quibus de rebus simus dicturi.

Instrumentū ē idonea ad ꝑsuasionē orō hꝫ sex ꝑtes

Confirmatio est nostrorum argumentorum expositio: cause nostre robur argumentando tribuens.

Confutatio est contrarioꝝ locoꝝ dissolutio: id ē argumentoꝝ q̄ ꝯtra nos fieri pñt.

Conclusio est artificiosus terminus totiꝰ orōis: auditoris memoriam confirmans: aut animū vehementer cōmouens.

Egressio est pars oratiōis nata ex aliqua sex ꝑtiū p̄dictarum: illiq; connexa vtilis directe/vel indirecte ad eundem finem ad quem tendit totalis oratio.

Marcꝰ tulliꝰ cicero i.j. libro ad gniū herēniū noue rhetorice tractat de generibꝰ cāꝝ eēntialiū: ꝺ inuētiōe ⁊ eiꝰ sex ꝑtibꝰ scꝫ exordio/narratiōe ⁊c. Addūt alij egressionē. Et de q̄ttuor generibꝰ cāꝝ accñtaliū. s. honesto/turpi/dubio/hūili. In.ij. libro tractat de genere cāe iudiciali. In.iij. ꝺ genere deliberatiuo: ⁊ de tribꝰ alijs ꝑtibꝰ huiꝰ scie. s. dispositiōe/memoria/et pronunciatione. In quarto ⁊ vltimo libro de elocutione.

Itē elocutiōis ꝑtes sunt elogantia/cōpositio/⁊ dignitas: q̄ omnia faciūt ad politam ⁊ ornatā orōnē. vt in p̄dictis Tullij et alioꝝ artis dicēdi libris habere potestis. Vñ versus:

Ars certos/vsos promptos: imitatio reddit
Artifices aptos: tria concurrentia summos.

Hec ad petita vestra posui: vt modicam saltem directionem de rhetorica humana videre possitis.

In hoc autē conuenit rhetorica diuina cū rethorica humana: qꝛ sicut eloquēdi scia quā rhetoricā hūa-

nā vocāt: habet ꝯtū ad eius officiū/inuentionē/dispositionē/
elocutionē/memoriā/ꝛ pnūciationē/Sic etiā diuina rhetori-
ca habet istas quinq; ptes. De quaꝝ tribus p̄mis ꝯtū ad no
strū sufficit ꝓpositū/supius hincinde dictū est: ꝛ in sequenti-
bus cōsiderationib⁹ de duabus vltimis dicemus deo dante.

Differūt aūt: qꝛ rhetorica humana cudit sermonē politū q̄
rationē inducit. Ratio ꝝo mouet volūtatē: voluntas aūt to-
tū mundū ꝛc. Sed rhetorica diuina cuius act⁹ est in p̄dicati-
one/nō reqrit sermonē politū. Vñ Hiero. in epistola ad Da-
masum papā. De scꝑturis inquit diuinis disputantē non de-
cet Aristotelis argumenta ꝙquirere: nec ex flumine tulliane
eloquentie ducēdus est riuulus: nec aures Quintiliani flo-
sculis: ꝛ scholari declamatiōe mulcēde sunt: sed sit locutio pe-
d⁹stris/ꝛ quotidiane similis: que sensum rei adisserat/nō ꝝ-
boꝝ compositione frondescat/sint alij disserti: laudēter vt vo
lūt: ꝛ inflatis buccis spumātia verba trutinent: Mihi sufficit
sic loqui vt intelligar: ꝛ de scꝑturis disputās/scripturaꝝ imi-
ter simplicitatez. Et Paulus. j. Coꝝ. ij. Predicatio mea non
est in p̄suasibilibus humane sapiente verbis. ꝙ in ostensione
spūs ꝛ virtutis. ꝛ. j. Coꝝ. j. ō philosophis ꝙcludit ap̄s dicēs:
Placuit deo p̄ stulticiā p̄dicationis saluos facere credentes.
Cui ꝙcordat decretū in. c. omnē. xxxvij. dist. vbi dicit: q̄ non
placuit deo in dialectica: sed regnū dei in simplicitate fidei ē/
nō in ꝓtentione sermonis. ꝛ in c. sedulo. xxxviij. dist. Aug. in
libro de catheziz̄dis rudibus: Maxime inquit est vtile nos-
se ita esse: ꝑponēdis verbis sentētias/vt p̄ponit anim⁹ corpi.
Ex quo fit vt ita malle debeāt/veriores q̄ disertiores audi-
re sermōes: sicut malle debent p̄udētiores q̄ formosiores ha-
bere amicos. Mouerint eñ nō eē voces ad aures dei nisi ani-
mi affectū. hec ibi. Amplius scribit in li. x. ecclesiastice histo-
rie: Cū sancti patres venissent ad consiliū Nicenum: contigit
vnū de p̄bis et dialecticis illuc ꝓgregatis facere ꝙflictum di-
putationis cū epis: in tantū q̄ flebat ingēs spectaculū/multi
ꝙuenientib⁹ ad audiendū. Nec poterat p̄bs ꝙcludi a quoq̄.
Quod videns quidā de ꝙfessorib⁹ simplex: ꝛ nihil sciens ni
si Jesum christū et hunc crucifixum. poposcit se cū p̄bo posse

sermocinari. Quod videns illi qui nouerant eius simplicitatem/ noluerūt pati: ne ei⁹ scta simplicitas irrisione ꝓtemneretur. Ille tamen pstitit mouēs sermonē ac dicens: In noīe ihesu xpi pbe audi que vere sunt. Deus vnus est q̄ creauit oia verbo virtutis sue: hoc. s. verbo/ hac sapiēcia quā nos filium eius dicimus: caro factum est: ⁊ p passionē et mortē nos a morte liberauit: ⁊ resurrectione sua vitā eternam nobis ꝓmisit: quē expectem⁹ iudicē omniū. Credis ita philosophe: At ille velut si nunq̄ vllum sermonē ꝓtradicēdi didicisset: ita obstupefactus virtute verboꝝ eius ad omnia mutus hoc solum potuit respondere: ita sibi videri: nec aliud posse esse magis verum. Cui senior: Si ita credidisti: surge ⁊ sequere me/ ⁊ huiusmodi fidei signaculū suscipe. Et cōuersus pbus ad oēs ait: Audite o viri eruditi: Dū verbis res mecū gesta ē/ verba verbis apposui: ⁊ q̄ dicebaṁ/ dicēdi arte subuerti: vbi vero ꝓ verbis virtus ꝓcessit ex ore dicētis/ resistere verba virtuti nō valuerūt: nec hō aduersari potuit deo: ⁊ ideo si qs vestrū potuit in his q̄ dicta sunt sentire q̄ sensi: credat christo: ⁊ sequaṫ hunc senē: in quo locut⁹ est de⁹. Et ita pbs fact⁹ ē christian⁹: ⁊ gratulat⁹ est se esse victū: quia sicut dicit Act. vi. Non potebant resistere sapientie ⁊ spiritui qui loquebatur. Ibidem etiā dicit: q̄ cū quidā magnificentia sermonis illuderet sacerdotibus: quidam senex simplex/ non sine formidine seniorum accessit dicēs: In nomine domini o philosophe audi dogmata veritatis: Unus est creator omnū: ⁊ verbū eius quo creauit omnia/ quod filiū nominamus. Cum hoc credimus: noli inuestigare studium: ⁊ si credis hoc/ respōde. At ille: Credo inquit. ⁊ mutatus est ineffabili virtute. Ibidē iterū aliud ponitur exemplū: quo fertur q̄ cū imperator Constantinus venisset Bisuntū: ⁊ philosophi venissent disputare cum alexandro Constantine vrbis ep̄o. et vnus ꝓ omnib⁹ esset electus: ait ei ep̄s: In nomine domini impono tibi silentiū. ⁊ sic factū est. Itē in vita sancti Augustini similia legunt⁊c. Ex qb⁹ apparet: q̄ sermones simplices ⁊ deuoti sunt vtiliores: ⁊ q̄ sic p̄dicantib⁹ (sicut dicit in ps. lxvij.) dns dabit verbū euangelizantibus virtute multa. Preterea dicit Seneca in epistola:

Ad rem mouearis: nō ad verba cōposita. Nā oratio eius qui veritati operā dat/incōposita debet esse ⁊ simplex.

Consideratio. xx. De memoria.

QVm res et dispositionē ac modum eas eloquendi ⁊ vulgarizandi excogitauerim⁹: anteq̄ audeamus ipsas ꝓferre/necessario memorie firmiter cōmēdari debebūt: ne cū loqui ceperim⁹: aut obliuione quadam cōfusi taceam⁹: aut alia loquamur q̄ ab initio ꝓposueramus. Idcirco de memoria consequenter dicendū. Est autē duplex memoria: naturalis scz: ⁊ artificialis. De artificiali q̄dam etiā in ea periti parū curant ad ꝓpositū nostrū: dicentes q̄ modicū eos releuat in p̄dicando. Si igit̄ p̄dicator illam artificialem memoriā vel nō nouerit/vel nō curat: tunc debilitati seu defectui naturalis memorie succurrat p aliquā chartam seu scedulā: principalia mēbra seu puncta sermonis/diuisionis ⁊ subdiuisionis in ea signando: vel etiam si placeat ac sibi cōueniat/totū sermonē ante se ponendo. Nec verecundet̄ de hoc: cū nō fit verecundia dignū: eo q̄ a valentibus viris sepe visum sit. Vnde in Theologia ⁊ iuridica doctores/inspectu librorū suas faciunt lectiones: ⁊ facere tenent̄. Preterea suas orationes/collationes seu ad clerū sermones inspectu librorū facere soliti sunt. Quod igitur incōueniens: si ceteris paribꝰ inspectu charte vel scedule vel memorialis aut quaterni faciat quis suum sermonē ad populum: dummodo nō legat de verbo ad verbū: sed aliquando inspiciat: ⁊c. Cautius em̄ est ⁊ minus poterit aliquid eorū q̄ ds dicendi ꝓposuit/obliuioni tradere/quod vtiq̄ ⁊ p̄dicanti ⁊ auditoribus accōmodū est ⁊ vtile: Vnde curiosi stulti videntur/qui de huiusmodi verecundantur. De solo em̄ peccato verecundari debem⁹. Quia dicit phs. vij. ethicorū. Verecundia est timor glorificationis. Reddit̄ aut̄ homo ingloriosus seu vituperio dignus: quando vitiosum quid seu turpitudinē cōmittit: cuiꝰ p voluntatē ipse est auctor. Non ergo debet homo verecundari de actibus virtuosis: neq̄ de defectibus naturalibus quorum ipse

nō est auctor. Posset etiam naturalis memoria fortificari et subleuari per bonum regimen studiosorum. Verumtamen quia de arte memoratiua seu artificiali memoria directionez aliquam habere petistis: eo q̄ prouerbio cōmuni dicitur: Si charta cadit/scientia non mecum vadit: per viginti particulas vobis tradere cogitaui.

Particula prima: De natura memorie. B

Later virtutes quas retētiuas appellam⁹. vnā dicim⁹ memoratiuā: aliā reminiscitiuā inter q̄s est magna differētia: q̄ memoria assimilat librō cum nō inspicit. Reminiscētia vero lecture: eo q̄ organū memoratiue p̄ sui officio solū habet imagines cōtinere/nō vt eas vel fm eas dijudicet: sicut neq̄ tabula scripturas indicat q̄ sunt in ipsa depicte. quo fit vt geometre etiā cum dormiāt memoriā geometrie dicunt habere. Nam vere loquēdo: neq̄ p̄ somnū/neq̄ p̄ ebrietatē/nec aliā hmōi mentis occupationē/pōt quis p̄prie dici scientiā aliquā obliuioni dedisse. Sic memorie cōtrariat obliuio p̄prie sumpta. Sed de reminiscētia nō solum somno vel ebrietate q̄s pellit: sed etiā q̄cūq̄ mētis turbatiōe t auersione. Verbi gr̄a. Si q̄s in magno libro legeret aliq̄d: t alius subito hincinde folia verteret/aut clauderet: tunc lector ille a passu in quo legit esset auersus. Verū est tamen: q̄ virtus memoratiua t reminiscitiua sunt circa idē: vtputa q̄ memoria egregij viri est velut imensus quidā liber in q̄ plurima sunt cōscripta. Reminiscentia vero est velut illi⁹ reuolutio/t in ei⁹ diuersis partib⁹ actualis inspectio. p̄pter q̄ō memoria p̄portionat habitui: sed reminiscentia actui. In p̄posito autē memoria capit pro quodā cōiuncto ex vtraq̄ virtute: quapropter hic tradit ars t retinendi: t quodlibet retentorū cū volueris cōsiderandi seu legendi.

Particula secūda: De differentia inter memoriā naturalem t artificialem. C

Quia superius dixim⁹ duplex

est memoria. ſ. naturalis ⁊ artificialis: hic eoꝝ differẽtias ſub iungere volumus. Naturalis memoria ſm Ciceronẽ/eſt ea q̃ noſtris animis inſita eſt et ſimul cũ cogitatione nata. Per qõ intelligo: q memoria naturaliꝫ eſt q̃ ꝓſtat veris/caſualibus/ aut mutuatis imaginibꝰ/alio nullo ꝑ induſtriã adminiculo iuncto. Veris dico: ꝓpter ea memorabilia q̃ prius ſunt viſa: aut aliq̃ alio ſenſu ꝓcepta. Talia nãq; veris rerũ imaginibus retineꝫ. Deinde ſequiꝫ caſualibꝰ: ꝓpter ea q̃ nõ ſunt a nobis viſa. Sicut ego memoriã habeo de eo q dauid interfecit Goliam. Hoc eñ retineo ex lectura Biblie ꝑ imagines a me fictas: q̃ forſan vere ſunt imagines ipſoꝝ Dauid et Golie. Et fortaſſis nõ ſunt eoꝝ imagines vere. Quod ideo ſciri poteſt: qñ ego in animo alias imagines habeo Dauid ⁊ Golie q̃ tu vel ille. imo inter mille milia hoim hoc legentiũ nõ erũt duo qui ipſum Dauid ſimilibꝰ imaginibꝰ in mente deſcribent aut Golyam: ſicut ⁊ ipſi a plurib⁹ pictoribus diuerſis imaginibꝰ depinguñ: immo ⁊ ab eodẽ pictore diuerſis temporibus nõ omnino ſiꝫ depinguñ. Quapropter merito imagines ille caſuales appellanꝫ. Nã fortuitũ eſt ſi ꝓpriã ipſi⁹ dauid imaginem quiſq; noſtrum habeat in animo. Conſequenter addidi: Aut mutuatis imaginibꝰ: ꝓpter res incorporales/q̃ non habent proprias imagines: vt ſubſtãtie ſepate a materia: ⁊ alie q̃s cõmuniter incorporales vocamꝰ: quas cũ intelligimꝰ/mutuamus imagines ab aliꝭ rebus: vt dicit Ariſto. qñ oportet vnũquẽq; intelligentẽ/phantaſmata ſpeculari. Et tales imagines etiã frequẽter alie ⁊ alie ſunt in aliꝭ et aliꝭ hoibꝰ. Vt ego capio ꝓ diuinitatis imagine infinitũ quẽdã ſplendorem. Alius aũt alia imagine ipſã figurat. Et ſic neq; ego/neq; ille ſibi verã donam⁹ imaginẽ: quia nõ habet. Itaq; naturalꝫ memoria eſt memoria cõſtans ex dictis imaginibꝰ: abſq; hoc q illis iungatur locus aliquis in quo non vere ſint: aut aliud adminiculum per induſtriã. Sed artificioſa memoria ſm Ciceronẽ: eſt ea quã cõfirmat inductio quedã ⁊ ratio ꝓceptionis: per quod intelligo q artificialis memoria eſt que cõſtat ex imaginibus quibuſcunq; veris: caſualibus aut mutuatis: alio quodam per induſtriã adminiculo iuncto: videlicet

aut loco seu locis: aut cōcathenatione. aut aliqua re tali: cum qua nō ꝯuertit̄ res memorāda a ꝑte rei: vt infra dicetur.

Particula tertia cōtinens tria tā ad naturalē q̄ etiā ad artificialē memoriā requisita. D

AD precōcipiendā materiā tria prerequirunt̄ tā ad memoriā naturalē q̄ etiā artificialem. s. vacatio. māsuetudo ⁊ sobrietas. Vacatio: ne memoria distrahat̄ per continuā occupationē extraneā. Mansuetudo. ne vis concupiscibilis turbetur per iram aut impatientiam. Sobrietas/ne vis concupiscibilis suffocet̄ per intemperantiam videlicet cibi ⁊ potus. Unde duo sunt impedimēta que memoriam naturalē impediunt: videlicet confusio ordinis ⁊ debilitas impssionis. Quantū ad ordinis confusionē clarum est. Nam ille qui materiam suam confuse ⁊ indistincte memorie commendauerit: non potest illa tamdiu retinere sicut illa que fiunt cū bona distinctione: quia omnis multitudo sine distinctione est inimica memorie. Quantū vero ad debilitatez impressionis etiā clarū est. Nam illa que debiliter ac supficialiter imprimuntur seu memorie cōmendant̄: etiam de facili a memoria abluunt̄. quia illud quod cito fit cito perit. Igitur necesse ē q̄ talia q̄ diu memorari volum⁹: cū exercitio ꝯtinuo imprimam⁹ ⁊ reiterem⁹. quia Lectio lecta placet decies repetita placebit. Ex actib⁹ nāq̄ frequenter iteratis fit habitus.

Particula quarta. De fundamento artis memoratiue. E

ARtificiosa memoria ex locis et imaginib⁹ constat. Hui⁹ facillime ꝓpositionis intellectio toti arti memoratiue pandit introitū. Quēadmodū em̄ qui lr̄as sciunt pñt id qd̄ dictuz est scribere: ⁊ ea q̄ scripserunt recitare: ita qui multa didicerūt: pñt hac arte qd̄ audiuerunt in suis locis collocare: ⁊ ex his memoriter ꝓnunciare. Cōparantur autē hi loci cere vel charte: et imagines in ipsis locate scripturis. Nam sicut tabula cerata primo capitur rasa et

planata:consequenter in ea scribimus quicqd volumus retinere. Et cū deinceps nō curamus retinere:dolere debemus. In ꝓmo capiunt loci sine imaginibus ⁊ vacui. Consequenter ea que volum⁹ retinere in eisdē locis per suas imagines depingim⁹ virtute phantastica:⁊ retinem⁹ q̄diu volum⁹. Cūq; nō curamus earū rerū habere memoriā:tunc animū ab imaginibus auertimus:⁊ per hoc eas delemus:ac iterum eadem habemus loca parata ꝓ nouarū rerum imaginibus collocandis. Item sicut locas cere ⁊ imagines scripture cōparantur:ita ꝓnunciatio lectioni comparatur: que quidem cum ordine fieri solent. Ordo est recta figurarum dispositio: qua vnaquęq; imago suum obtinet locū:ita vt que locis mandanda sunt:certo ordine collocentur. F

Particula quinta. De diuersis modis preparationis locorum.

IN precedenti particula de primis ꝓpijs ⁊ instrumentis in hac arte vtendis:tanq̄ de fundamento artis memoratiue ꝓmisimus. Necessariū erit amplius naturas ⁊ differentias locoꝝ ⁊ imaginū noscere. Et primo locorū. Duplicia igit̄ loca nobis cōstituere possumus videlicet aut vera aut ficta. Vera loca sunt q̄ extra phantasiā nostram habent existentiā:siue sint facta p artē:siue p naturā. Per artem dico:vt edificia ⁊ partes eoꝝ. Per naturā autē vt rupes/montes/valles/prata/fluuij/silue ⁊ alia talia ac partes eorū. Ficta loca sunt:q̄ in sola nostra phantasia ꝓsistunt. Poterim⁹ igit̄ ex quouis istoꝝ genere locoꝝ ea nobis parare q̄ voluerimus siue vera siue ficta. Adhuc autē quodlibet istoꝝ est duplex:quia duplicia sunt talia loca:scz maiora ⁊ minora. Maiora sunt camere seu habitationes aut alia naturalia seu artificialia.⁊ illoꝝ locorū fieri debet debita dispositio et debitus ordo:vt sciatur que sit prima habitatio in ordine. que secunda:que tertia:⁊ sic de alijs. Et q̄ recipiat etiā retrograde numerare ꝓpter maiorē impssionē situs. Ideo dicunt loca maiora:quia se habent tanq̄ preseruatiua locorū illorum mino-

rum: ad que debet tunc fieri applicatio materie aut affixio. Et loca in hac arte dāt ordinē materie. Et ꝑ ea memoria naturalis reflectit̄ de loco ad locū seu de materia ad materiā. Unde pro facili ⁊ prompta acceptione locoꝝ aduertendū: ꝙ ꝑfectio huiꝰ artis ex parte locoꝝ cōsistit in centū locis familiaribꝰ: q̄ faciliter tribus modis haberi possunt. Primꝰ modus est: vt accipiant̄ decem domꝰ nobis familiarissime: id est a nobis optime frequentate. in quarū qualibet accipiant̄ decem loca dumtaxat situ: figura ⁊ colore differentia. ⁊ ita per multiplicationem habebunt̄ centū loca familiaria. ⁊ hic locus est facilis et vtilis incipientibus. Secundus modus est accipiendo viginti figuras: animaliū. forma ⁊ figura distinctas. in quarū qualibet accipiant̄ quinq̄ loca dūtaxat naturaliter ordinata ſm mēbra organica earundez. Et vt habeat̄ ordo inter istas figuras: bonū est eas accipere ſm ordinem litterarū alphabeti: ita ꝙ per primā litterā scz a: intelligatur asinus. per b bos. per c canis. per d dromedarius. per e equus. per f fatuus. per g griffo. per h hircꝰ. per i imperator. per k katherina sancta. per l leo. ꝑ m monachus. ꝑ n nutrix. ꝑ o ouis. ꝑ p pastor. per q quiris: id est miles. ꝑ r rusticus. ꝑ s serpens. ꝑ t tubicinator per v vrsus. Tertius modus est accipiendo viginti mansiones vel spacia vel instrumenta. in quorū quolibet iterum quinq̄ loca accipiant̄. Et vt ordo habeatur inter illa: iterum accipiantur ſm ordinē alphabeti: ita ꝙ ꝑ a intelligit̄ aula. per b biblioteca. id est liberaria. ꝑ c capella parua. per d dormitorium. ꝑ e estiuale. per f fabrica. per g granariū. ꝑ h horreum. ꝑ i interlocutoriū. ꝑ k kathedra doctoralis. ꝑ l latrina. ꝑ m monasteriū. ꝑ n numulatoriū. per o officina: vulga. werckhus. per p pulpitū: vulga. letner. per q quinquatrinū. id est q̄nq̄ porticuū locꝰ seu spaciū. per r refectoriū. per s stuba. per t tentorium: vulga. zelt. per v velum templi. vulga. hungertuch. Et isto modo aliquando vsus fui: vt sic pro aula magnā aulā ecclesie Basiliensis acceperim: in qua est locus verus capitularis. pro b bibliotecam eiusdē ecclesie basiliensis prope eandem aulam. et pro c infra bibliotecam capellam paruā sancti Nicolai. pro d dormitorium vnum curie episcopalis vicinum

bibliotece. pro e. estiuale duoꝝ theutonicoꝝ ꝛc̄. ꝛ sic in q̄libet mansionū q̄nq̄ loca. Et est satis facilis iste modus. Posset tamen q̄libet sibi capere mãsiones alias q̄scunq̄ vellet vt pro a apotecã. antrũ vel armarlũ ꝛc̄. pro b burgũ. pro c coclea cubile capella cibariũ cellariũ. casa pastoralis. chorus ꝛc̄. pro d domus. pro e ecclesia parua nõ multũ frequentata vel estuariũ. pro f feretrum: id est ferens mortuũ. vel farinariũ: vulga. butelhus vel melhus. pro g gazophilaciũ: gallinariũ. vel grangia. vulga. schür. pro h hospitiũ hospitale. pro i inclusoriũ vl̄ iudiciariũ. i. ꝯsistoriũ. pro k kalendariũ magnũ cum rotis planetarũ. pro l lauatoriũ: vulga: weschuſ. pro m mensa molendinũ maceria: vulga. alt nider gefallen hus. pro n nauis. pro o ortus ostiũ. pro p portic⁹ salomonis: vulga: für schopff. vel pastoforiũ vulga. capel vor einẽ tẽpel: pons. pro q quadriga quadrangulũ: vulga. viereckecht turn. Quaternio. i. q̄tern⁹ in quo sunt folia distincta alba rubea ꝛc̄. pro r refectoriũ. pro s stuba. pro t tabernaculũ. pro v vexillũ ꝛc̄. Et ita iterum quolibet illoꝝ duoꝝ vltimoꝝ modoꝝ habebunt̄ centũ loca: q̄ per exercitationẽ nobis poterunt fieri aptissima.

Particula sexta. De numero: quãtitate: qualitate: distantia ꝛ ordine locorum. h

Loci de quibus supra diximus siue veri fuerint siue ficti: nõ sunt indifferẽter sumẽdi. Nã numerũ quãtitatẽ. q̄litatẽ. distãtiã ꝛ ordinẽ certa moderatione debẽt hr̄e. Vñ q̄ ꝑ artẽ simul multa voluerit memorari in maiori multitudine: locos ꝑpetuos sibi p̄parare debebit. quẽadmodũ q̄ simul multa volet in scp̄tis reponere. ceratã tabulã maiorẽ req̄ret: sꝫ qui pauca simul memorare voluerit: ꝛ illis reiectis seu deletis alia pauca: cõtent⁹ esse poterit minori numero locoꝝ. Debet etiã vnusquisq̄ loc⁹ moderatã habere quantitatẽ seu magnitudinẽ. Nam si loca sint nimis ampla: ampliuagas imagines reddunt. Si vero nimis angusta siue stricta: sepe nõ vident̄ imaginum esse capacia. Tum neq̄ nimis illustres neq̄ vehementer obscuros locos haberi opor-

tet:ne aut obcecent tenebris imagines:aut splendore p̄fulge ant. Si tamē veri loci sumant:debēt capi in regione derelicta hoc est in regione in qua nō est hominū frequentia ⁊ deambulatio multa. Nā cū res memorādas in huiusmodi locis p nos locatas memorari vellem⁹:simul occurrerent hoīm ob ambulationes ⁊ frequentie:⁊ ꝯfunderent imagines memoratiuas. Et ꝓportionaliter qui sibi loca ficta parare voluerit:fabricare debebit locū in spacio ſm phantasiaꝫ deserto ⁊ derelicto ac nō frequētato p hmōi deambulationes aut frequentias. Interualla vero locorum Ciceroni placet esse mediocria. vt fere pauloplus aut minus pedū tricenū. Nam sicut visus iudicat res diuersas abinuicē longe distantes p quandā ꝓgressioneꝫ seu deambulationē laboriosam qua vadit de ꝓpinquo visibili in remotū:⁊ de illo cōsequenter in remotius:⁊ sic deinceps: sic ⁊ virtus phantastica quendā habet motū similē deambulationi p quē ab vno cogitato discurrit in alterū:⁊ consequenter in tertiū:⁊ sic vlterius qui motus tanto difficilior ⁊ quodāmodo tardior ac laboriosior est:cū inter illa q̄ multū concipiunt a se distare processerit:quare nō minus debebunt loca distare. Sed etiā si nimis ꝓpinqua forent loca:possent ī ipsis imagines locande cōfundi:quēadmodū si lr̄a in cera vl' charta nimis sibijnuicē ꝓximarent. Preterea loci ordinē certū habere debent:vt ꝑpetuo sciam⁹ q̄s p̄mus:q̄s secūdus:quis tertius:⁊ sic deinceps vsq̄ ad finē. Nam cū ita p ordinem sint nobis loci statuti:⁊ in eis plures imagines posuerim⁹ ad pluriū rerū habendā memoriā:ex ordine cōsequemur hāc vtilitatē: vt scꝫ sit nobis indifferens:an ab initio velim⁹ memorata proferre versus finē procedendo:vel an incipiamus a fine retrogradiendo versus p̄ncipiū. vel etiā incipiendo a medio:⁊ partim versus finē procedendo:⁊ partim retrogradiendo versus p̄ncipiū. Quēadmodū si plures ꝑsone nobis note starent in ordine:nihil interesset vtrū a summo an ab imo vel a medio inciperem⁹ eoꝝ noīa dicere. ¶ Et ad prompti⁹ sciendum q̄ttus sit vnusq̄sq̄ loc⁹ in ordine:placuit Ciceroni vt p quinarios distinguant:sicut faciūt illi q̄ vtunt tertio mō in p̄cedēti articulo posito capiendi locos veros seu mansiones sicut ego

feci in locis meis: vbi in qualibet mansione sunt quinq; loci. Si em̄ velim scire in quotto loco locauerim id quod locaui in vltimo loco quinte mansionis: quia quinquies quinq; sūt vigintiquinq;. scio q̄ in vicesimoquinto loco rem meam locauerim. ⁊ sic consequenter.

Particula. vij. q̄ loca per meditationē assiduam animo debent imprimi. ⁊ q̄ in eis nō debent imagines noue scribi nisi deletis antiquis. k

Postq̄ ergo predicto modo loca nobis idonea aut meminerim⁹ aut finxerim⁹: oportebit ea frequenter p̄ phantasiā trāscurrere vacua. ⁊ sine imaginib⁹ existentia: q̄tenus cū eis vti oporteat. sint nobis omnino promptissima. Nā cū se causis offerret: quo sit nobis vtendum hac arte: si tunc locorū memoria sit querenda ⁊ laboriosa: qualiter imagines habebunt̄ in promptu. quas constat ex memoria locoꝝ pendere. Sic ergo loci debent nobis esse meditatissimi: ⁊ ꝑpetuo cū voluerim⁹ phantasie nostre sine mora p̄sentissimi. quod nullo modo fieri poterit nisi p̄ eoꝝ meditationem assiduam atq; frequentē. Sed quoniā vt dictū est. cum rerum quarū in locis imagines posuerimus ampli⁹ nolumus memorari: debebūt imagines ille deleri: videlicet nō cogitando ad ipsas. Frequenter expediet si hodie fuerimus vsi aliquibus locis pro rebus memorādis: vt cras pro rebus alijs memorandis: non eisdē sed alijs locis vtamur: quaten⁹ p̄ obliuionē imaginū primi loci bene planent̄ anteq̄ in ipsis imagines noue scribant̄. Si em̄ in eisdem locis quibus modico tempore transacto imagines posuerā. nouas iam locarem imagines prioribꝰ nondū sufficienter deletis per obliuionē: indubie contingeret: q̄ memoria conturbaret̄. ⁊ veteres imagines cum nouis confunderentur.

Particula. viij. Quales imagines debeant sumi.

Diximus hactenus de locis suf

ficienter: nunc de imaginibus est dicendũ. Imagines igitur sunt note quedã ⁊ similitudines eoꝝ que volum⁹ memorari. Sunt aũt alique imagines firme ⁊ ad mouendũ idonee. aliq̃ imbecilles ⁊ infirme: q̃ vix possint excitare memoriã. ⁊ qua de causa fiat vtrũq; nobis cõsiderãdũ est: vt cognita causa scire possim⁹ q̃s imagines seq̃mur: ⁊ q̃s vitare debem⁹. Docet aũt nos natura q̃d fieri oporteat. Nã ſm naturã quãto res animũ nostrũ min⁹ cõmouerit: tanto citi⁹ labit̃ ex memoria. Ecõtrario quãto forti⁹ mouerit tanto diuti⁹ ⁊ firmius memorie ꝑmanebit impressa. Res autẽ que parũ cõmouent animũ sunt ille q̃ sunt parue. vsitate quottidiane. Que vero fortiter mouẽt: sunt ille q̃ magne sunt. incredibiles. inuise. inaudite noue. rare. admirabiles. habẽtes egregiã turpitudinẽ vel difformitatem. aut singularẽ venustatẽ. aut q̃ sunt ridiculose: vl̃ deflende. ꝓpter qd̃ eoꝝ optime cõmemoram⁹ q̃ in iuuẽtute seu puericie nob̃ ꝯtigerũt: eo ꝙ tũc nobis recẽter hũc mũdũ intrantibus oĩa noua videbant̃. Senib⁹ v̄o q̃ plurima sũt vsitata et q̃ttidiana q̃ obrem ⁊ si alia nulla causa subesset: debiliter memorant̃ eoꝝ q̃ vidẽt in senio: nisi magnã singularitatẽ cõtineant. Igit̃ in fabricãdo nobis imagines: erit ꝑ nos imitãda natura: vt videlicet imaginẽ quãcunq; sumpserim⁹: eã faciam⁹ insignẽ ꝑ aliqd̃ rarũ. iniustũ. nouũ. ridiculosum. aut aliud huiusmodi sibi coimaginatũ. Et qꝛ naturaliter pauca facili⁹ memorant̃ q̃ multa: q̃ tũ poterim⁹ paucis imaginib⁹ ẽ vtendũ: nõ vagis ⁊ ociosis: sed aliq̃d agentib⁹: eo ꝙ agẽtes imagines poterũt pluriũ imaginũ vices suꝑplere. Et sic debẽt esse note: determinate nõ ꝯfuse. ꝓprie. nõ equoce. Sunt autẽ duplices imagines: rerũ videlicet ⁊ vocũ seu verboꝝ. Res aũt sunt duplices visibiles videlicet ⁊ inuisibiles seu corporales ⁊ incorporales: ⁊ earundẽ q̃dã sunt substãtie: q̃dã accidentia. Siliter voces sunt duplices. quedã em̃ sunt significatiue ⁊ note. q̃dã nõ significatiue aut ignote. Harũ aũt oĩm siue rerũ siue vocũ: quedã sunt simplices: vt hõ/equus/arbor/asinus/ignis. q̃dã autẽ composite/aut cõplexe: sicut ille que ꝑ enunciationẽ aut historiam/aut argumentationẽ significant. Scd̃m hec omnia imagines huiusmodi variantur.

Particula nona. De virginibus rerum corporaliū ⁊ incorporaliū simpliciter apprehensarū.

QDnsequēter vt a facilioribꝫ incipiamꝰ. res corporales simplicit apphēse: vt hō equꝰ domus: sol: luna: ignis: aqua ⁊ hmōi p suas habēt imagines. quarū cū huiusmodi rerū memoriā habere volumꝰ: suas imagines p virtutē phantasticā ponemꝰ in locis p̄dictis. Sed in corporaliuꝫ rerū magis laborioſe capiunt imagines. In his tñ iuuamur p aliqō qō ad ipsas habet aspectū satis appropriatum. Verbi gratia: vt si pro imagine scientie capiamus librū in quo sciētia scripta est. p imagine vtutis coronā de lauro vl currum laureatū. p imagine iusticie statherā aut gladiū. pro imagine diuinitatis splendorē. p imagine libertat; annulos aureos. Hec eñ oia quandā habēt habitudinē ad dictas res incorporales. Tñ in p̄dictis aliud est nota rei incorporal: vt liber sciētie. aliud p̄miū: vt corona laurea vtutis. aliud sīle: vt statherа iusticie. aliud instrumētū iusticie: vt gladiꝰ: ⁊ ita cōsequēter in alijs. Tñ ad accipiēdū rerū incorpaliū imagines multū iuuat locos dialecticos scire. nā cū vnaquęq res incorporal habeat aliquā localē habitudinē ad rē corporalē: si illa res corporal sit sat; ei ppria: poterit p ei⁹ imagine sumi. Sīr si p metaphoricas rōnes attributoꝝ psonaliū q̄ tribui pūt rei nō corporali: repiat ipsiꝰ ad rē aliquā corporalē satis appropabilis habitudo tūc eandē rē corporalē vel potiꝰ ipsiꝰ imaginē poterimꝰ sumere ad notādū rē incorporalē. Sed obijcit ꝓra dicta. Nā si p iusticia sūpserimꝰ imaginē statherе vl gladiū: ⁊ in loco posuerimꝰ. cū tps p̄nunciādi aduenіet nescire poterimus an talē imaginē statherе p statehra sūpserimꝰ an p iusticia. Et sīr de gladio ⁊ alijs pportionalibꝰ imaginibꝰ hoc mō velut equocis. ⁊ sic tali dubietate poterit cōfundi memoria. Nō igit videbunt tales incorporaliū rerū cōueniētes imagines. Ad hoc dicēdū q̄ nisi hō diligēter impmeret aio imaginē statherе p iusticia se posuisse: ⁊ nō pro materiali statherа talis surgeret indubitanter confusio. Sed in hoc est oratori seu

predicatori viriliter intendendū: vt fortiter imprimat animo ꝓ q̄ resumpserit talē imaginē. Et q̄uis hō in principio cum nondum hac arte plene potit: huiusmodi poterit difficultate turbari: postmodū tamē cū fuerit exercitat⁹ assidue: penitus liberabitur ab illo periculo: quēadmodū ⁊ in scripturis ꝓtingit: vt si quis scribat in tabula Petrum ⁊ canē: ad habendum illorū memoriā: q̄uis illa sint equiuoca: cum tamē ad legendum peruenerit: simul in mentē veniet si nō negligenter scripserit: de quo petro cogitauerit: ⁊ an per canē intellexerit stellam. aut canem latrabilem: aut piscem marinum.

Particula decima. De imaginibus rerū compositarum.

QVedam res vt supra diximus apphendunt cōposite: vt enūciationis: narrationis: historie: argumētationis ⁊ aliorū: ⁊ talium imagines nō cōponunt ex omnib⁹ imaginib⁹ suor⁹ simpliciū. Nā cū aliqua narratio seu historia licet parua: mille simplicia cōtineat oporteret imagines numis multas habere: ⁊ surgeret inextricabilis laborintus: ⁊ sic ars ista cū memorie deberet ferre ꝓficuū: ipsā potius multitudine rerū cōfunderet. Sed notādū: q̄ ois res cōprehensa cōposite: aut condependentiā habet a suo principio vsq; ad finē: faciliter memorie naturali cōmendabilē: aut ꝓstituit ex partib⁹ cōdependentiā talē nō habentibus: quar⁹ partiū quālibet ꝑ se sumptā poterimus coherentiam appellare. Exemplum primi: vt quēlibet egypti plaga ꝑ se sumpta. Exemplū secundi: sicut est narratio omniū plagarū. Vtil ad cōstituendū memoriā alicuius vnius plage vt eius q̄ per ranas facta est: nō oportet ponere imagines omniū eorum que circa plagā illā fecerit aut dixerit deus aut moyses aut Pharao aut alius: eo q̄ illa cōdependent: ⁊ faciliter ꝑ vnū actum naturalis memorie retinent. Sed ad illā vnā plagā retinendā: sufficit vnicam sumere notā principalissimā: videlicet imaginem ranē: ⁊ eā in loco debito situare. Si autē omniū plagarū velim habere memoriam: hoc per diuisionem est necessario

faciendū. videlicet vt vniuſcuiuſq; plage diuiſim ꝛ p ſe notā accipiā: ꝛ ſic oēs plagarū notas ordinate ponā in locis. Similiter ſi quis ad aliquod idē ꝓpoſitū cōfirmandū velit plures adducere rōnes: vnaquęq; taliū rōnū debebit habere vnicā notā ſeu imaginē. Et ita longa narratio poſſet in plures diuidi partes: cuilibet earū ꝓpriā tribuēdi: ꝛ ita in alijs omnibus plicitatē aut multitudinē habentib⁹. Tales autē imagines multū differunt ab imaginibus rerū ſimpliciū. Nā ſimpliciū rerū imagines cōtinent aliqualem ſimilitudinē eorū quorum ſunt imagines. Sed iſte cōpoſitoꝝ imagines nō ſunt niſi note innuitiue ꝓportionales inſinuationibus talibus quibus aliquem monemus ad aliquā rem explicandā ſerioſe: vt cum alicui dicimus. Expone nobis de vanis egypti: ꝛ ille ꝓbanc ſolam notam in memoriā poſitus incipiat ſerioſe plagā illam detegere. Ex quo patet q; in memoria rerū apprehenſarum compoſite: magis admiſceꝫ virtus naturalis memorie ēē in ſimplicibus. Nam licet in compoſitis ars innuat ipſam notā: naturalis tamen memoria rei note tribuit virtutem rem per ordinem explicandi. In ſimplicium autem memoria indicat ſtatim rem memorabilem imago ſola.

Particula. xi. De colligātia imaginū.

PRo collatione imaginū aduertendū eſt magnopere. q; optimū in hac arte ē ſeruare colligantiā imaginū inter ſe: ꝛ etiā ad ſua loca. Talis aūt colligantia duplex eſt/quedā naturalis: vt cum naturaliter imago vnius ſequit imaginē alterius vel alteri colligatur. Alia eſt artificialis: vt cū fm noſtrā conſiderationem vna imago ſe exerceat cū alia. vt ſi memoriam habere voluero de homine/equo/lapide/igne/porco/arboꝛe: ꝛ ſic de multis alijs. tunc in primo loco ponam hominē: conſequenter imaginer q; ille teneat equum per caudā in ſecundo loco exiſtentē deinde equꝰ in ſecundo loco exiſtens ita fortiter mordeat lapidē in tertio loco: vt ignis inde proſileat: ꝛ deinceps ignis ille in q̄rto loco incidat in ſetas ſeu pilos porci in q̄nto loco exiſtentis. Et po-

stea porcus existens in quinto loco: arborem in sexto loco existentem euertere conatur vel de facto euertit ꝛc̃. Et ista colligantia vtraq; valde vtilis est in hac arte.

Particula.xij. De memoria artificiali per cathenam habenda.

QVidam aliū modū artificialis memorie tradere velle videnť: quā cathenam seu concathenationē vocāt: maxime ex illa radice qua Cicero iubet vt accipiam⁹ imagines multa agentes: vt si memoriā habere voluero de hoie equo: lapide: igne: porco: arbore: ꝛ sic de multis alijs ex his oibus vnā cathenā efficiā sine p̄fabricatis locis: vt in p̄cedenti pticula colligātia illoꝝ figurata ē. Et iste modus virtualiter eq̄parať imagini multa agenti: q̄si illā totam cathenā tanq; vnā talē imaginē cōsiderem⁹. Hec est etiā ipossibile quin talis cathena p̄sideret in aliq̄ loco vero vel ficto: sicut ꝛ relique imagines: vt in p̄cedenti pticula fit: lz forte nō sit necessariū eā in aliquo loco p̄fabricato ꝛ p̄meditato statuere: sed indifferenter in loco q̄cunq;. Quibusdā autē videť memoria per talem cathenā vtilis valde. Primo q̄ nō req̄rit locos p̄fabricatos. Alia vero locos tales req̄rit q̄bus vti non possum⁹ nisi a veterib⁹ imagīnib⁹ sint planati. Secūdo quia p cathenā incidimus de primo in primū sine memoria. In memoria vero p locos incidit mediū. Tertio: q̄m cathena est infinite capacitatis: loci vero numero cōstant finito. Hec reprobo modū istū. Sed hoc habet incōmoditatis: q̄ nō sit facile semp repire modū concathenādi ꝛ cōnectendi quodlibet cū q̄libet. Itē ex concathenatione ꝓpter ꝓpinquitatē rerum concathenatarū poterit frequenter euenire cōfusio rerū memorandarū. Itē in cathena tali nō poterit prompte sciri q̄tū in ordine sit vnūquodq; memorabile: nisi semp ab initio computemus. Et idcirco artificialis memoria per locos ꝛ imagines mihi magis vtilis ꝛ facilior esse videtur.

Particula.xiij. q̄ quattuor sunt noticie omniū materiarū p̄o formandis imaginibus.

Sunt autē quattuor noticie omnīū materiarū quarū memoriā habere volum⁹: p q̄s formant imagines vt q̄dā tradunt. Prima est quo ad intellectū. Secūda ad sonū vel vocē q̄ idē est. Tertia quo ad initia dictionū ꝛ illarū ꝓuenientiā quā habēt ad alias dictiones significatiuas. Quarta p scripturā: q̄ se habet tāg̃ mediū in alijs trib⁹. Exēplū prime: vt ibi: Beat⁹ vēter q̄ te portauit: p imagine illi⁹ auctoritatis locāda ē btā virgo q̄ hoc fit ad intellectū vel sensum Sic̄r ctiā p illa auctoritate: Arbor bona fract⁹ bonos facit: locāda est vna arbor realis p imagine. Et sic hmōi sic̄itudinib⁹ rerū cōpositarū: videlicet auctoritatū vt sermonū formant imagines rōnis sensuū totaliū auctoritatū: vt sic sensus totalis alicui⁹ auctoritatis applicet loco p aliquā sic̄itudinē: vt iā dictū est. Exēplū secunde noticie quo ad sonū vel vocē formando imaginē: vt ibi liberū arbitriū p imagine isti⁹ dictionis ponēda ē arbor cū libris: vel p ista auctoritate: Ab humana natura deuiat qui scientiā ꝛ intelligentiā nō desiderat. Ponat abbas in loco p imagine: vel p ista auctoritate: Ignorantia inest homini: ponat ignis in loco p imagine: ꝛ tūc occurrūt auctoritates ille tē. Exēplū tertie noticie: q̄ se habet p initia dictionū: ꝛ illū: ꝛ illarū cōuenientiā quā habēt ad alias dictiones significatiuas: vt ba va na. Iste dictiones p se nihil significāt: sed imagines earū sic accipere possumus. Pro ba enī imaginādus est baculus ad locum. Pro va imaginānda est vacca ad locū. Pro na imaginemur virū cum longo naso: cū memorari poterim⁹. Exēplū quarte noticie videlicet scripture: q̄ se habet tanq̄ mediū in alijs trib⁹ noticijs: qualiter in eadem imaginū formatio fieri debet. Aduertendū q̄ illa habet p se vnā litterā vel duas sm q̄ materia incipit: ꝛ tales ifē imaginānde vel applicande sunt ad locum in magna q̄titate: sic imaginādo q̄ loc⁹ vix possit capere. Et q̄ imaginatio est libera: tūc ita cito imaginānda est scriptura magna sicut parua. quia magna citius obijcitur intellectui ꝛ visui per imaginationem: vt superius dictum est q̄ imagines debent esse rare: miraculose: quia de quanto rariores seu mira

bilior fuerit imago: de tanto memoria erit recentior et magis firmior. vt ꝑ illa auctoritate. Illa que scimus pauca et modica sunt respectu illorum que ignoramus. quia eius scriptura incipit ab i et l. Ponamus pro imagine magnū I ⁊ magnum L ad locum. ⁊ tunc memorando statim occurrit initiuꝫ illius auctoritatis scꝫ Illa. Et sic quando nulla aliarum noticiarū occurrit pro noticia materie: tunc applicatio scripture seu noticia scripture semper est prompta. Et illa omnia plus in practica patebunt: ⁊ exemplari viue vocis ostensione seu declaratione. quoniā viua vox magis docet q̄ꝫ scriptura.

Particula. xiiij. De vborū memoria. S

Tripliciter possūt imagines sumi verborum vt quidam alij exponūt. Uno modo ex rebus quas significāt. Secūdo modo ex rebus alijs seu alijs verbis: propter aliquā habitudinez quam habent ad ipsam. Tertio modo ex syllabis. Imagines prime nō valent nisi ꝑ verbis seu dictionibus significatiuis: vt si velim memoriam habere huius dictionis lapis: statuā in aliquo loco memorie imaginē illius rei que est lapis: ex cuius imaginis occursu dicti nominis cum oportuerit recordabor. Sed contra hoc obijcitur. Nam cum ea res que lapis est pluribus nominibus significetur. que sunt lapis/petra/saxum/silex/⁊ etiā alijs multis nominibus grecis: hebreis: ⁊ barbaris. Si quis pro memoria vnius illoꝝ nommū huius scripsisset imaginē: poterit ea dubitatione confundi memoria: vt ignoret pro quo illorū nominū imaginem sumpserit. Ad hoc dicendum est ꝙ hoc verum esset: nisi in hac parte per naturalem memoriā ars viriliter adiuuaretur: eodem modo sicut de imaginib⁹ equiuocis est superius dictum. Secundo modo possunt sumi verborum imagines ex habitudine quadā aliarū rerum aut aliorū verboꝝ ad ipsa verba memoranda: vt si velim habere memoriam horum verboꝝ. Libertas seruatur iusticia: pro imagine huius nominis libertas acciperē librum pro imagine huius verbi seruatur acciperem ceruam. et pro imagine huius

nominis iustícia accipiam⁹ imaginē iuris exp̄ssi ex vuis aut alijs herbis. Et iste modus p̄t valere ꝑ verbis seu dictionibus significatiuis q̄ nō significatiuis. Tertio modo poterunt sumi verbor⁹ imagines: adaptando cuilibet ei⁹ ſyllabe imaginē rei significate ꝑ dictionē cui⁹ p̄ma ſyllaba est similis illi: vt in p̄cedenti particula etiā ponit: vt si vellem habere memoriā huius dictionis nō significatiue acelipo: hoc quattuor imaginib⁹ facere p̄tero. vñ in p̄mo loco ponā imaginē aque. In secūdo imaginē cepe. In tertio imaginē libri. In quarto imaginē pomi. Et qm̄ aque p̄ma ſyllaba est a. ⁊ cepe p̄ma ſyllaba est ce. ⁊ libri p̄ma ſyllaba li. ⁊ pomi prima ſyllaba est po. Et sic ex dictis imaginib⁹ redire possumus ad memoriā hui⁹ dictionis acelipo. Et si vellemus: possumus ex omnibus his imaginibus: quasi vnā conficere: ⁊ in vno loco collocare per modū superius dictū de imagine multa agente. Et isti duo vltimi modi valent tam p̄o dictionibus significatiuis q̄ nō significatiuis: inter quos vltimus satis puerilis videt: tamen valere videt ad memoriā exercitandam.

Particula. xv. De memoria terminorū substantialium ⁊ accidentalium.

Amplius terminorū seu nominum substātialiū q̄dā sunt appellatiua/ quedā ꝓpria: Iterū substantiarū q̄dā sunt vniuersales: quedā singulares. Vniuersales substātie quātū hic sufficit sunt q̄ ꝑ noīa appellatiua substātialia significāt. Singulares vo q̄ ꝑ noīa ꝓpria significant. Ad memoriādū igit sbam vniuersalē vl nomē appellatiuū talē sbam significās. ponat sititudo vl imago talis substātie i demōstratiōe loci aliqō mirabile. ridiculosū: iocosū turpe vl inusitatū: agēs vel patiēs. Et dicit notāter agēs vel patiēs aliqō mirabile. qz quāto mirabilior fuerit actio vl passio imaginis: tāto diuturnior erit memoria. Ad memorandū vero substātias singulares vl nomē ꝓpriū talē significās: ponat in loco imago hois magis nō rōne laudis. vituperij vl cōuersationis vel alteri⁹ huiusmodi: qui tali noīe ꝓprio nuncu-

patur: que imago etiã aliqđ mirabile agat vel patiat: vt sepe dictũ est. ¶ Sed ad memorandũ accidẽtia seu terminos accidẽtales: sufficit ꝑ quolibet tali ponere in suo loco imaginẽ sui subiecti: in q̃ est ꝑ excellentiã vel ſm veritatẽ: vl ſm opinionẽ memoratis. verbi gratia. Ad memorandũ albedinem sufficit ponere imaginẽ cigni vel niuis vel margarite: in qb⁹ albedo est ꝑ excellentiã: ⁊ ita de alijs. Ratio autẽ huiꝰ ẽ: quia memorato tali subiecto: difficile est accidens ꝑticulare ignorare. Et q̃a q̃busdã noib⁹ accidentalib⁹ vel dantib⁹ accidentia intelligere q̃dã alia deriuant: ideo notande sunt hic aliq̃ regule ad ꝓpositũ vtiles: quarũ ꝓma est. Omne nomẽ significãs substantiã in quo est aliqđ accidens ꝑ excellentiã: dat intelligere duo. ꝓmo substantiam: ⁊ accidens secũdario. Verbi gr̃a. Lupus dat intelligere aĩal ⁊ voracitatẽ. lepus aĩal ⁊ timiditatẽ. monialis femina ⁊ castitatẽ. philomena auẽ: et cantũ: ⁊ sic de alijs. Secũda regula. Omne tale nomẽ vt in plurib⁹ ꝑ illo secundario q̃đ dat intelligere põt cõparari: siue fuerit nomen ꝑticulare: vt ibi. Qui sedet in sede ganimedior est ganimede: siue fuerit appellatiuũ. vt ibi. Trigide trigidior: vsior vsa femina lesit. Tertia regula. A tali noie ꝑ illo secũdario q̃đ dat intelligere. vt i plurib⁹ descẽdit nomẽ adiectiuũ: vel etiã v̈bũ vt a rosa descẽdit roseus a. um. ⁊ silr roseo as. are. Quarta regula ⁊ ꝓncipalis in ꝓposito ad memorãdũ dictiones deriuatiuas: siue fuerint noiales: siue verbales: siue participiales: vt in plurib⁹ sufficit habere memoriã sui ꝓmitiui eo q̃ deriuatiuũ sapit naturã sui ꝓmitiui. ✠ Ampli⁹ ad memorandũ dictiones ignotas etiã grecas vel hebraicas aut latinas nõ vsitatas ꝑticulas imagines nõ habẽtes: recurrendum est ad. xiij. particulam et. xiiij. superius positas.

Particula. xvi. De memorando propositiones: auctoritates ⁊ versus.

OMnis propositio autoritas et oratio simplex in ꝓposito ex dictionib⁹ significatiuis ꝓstituit ex q̃rũ vnione vnũ totũ significatũ resultat: q̃đ obiectũ illius

ꝓpositionis auctoritatis vel orationis appellat. Y Ad memorandū igit ꝓpositionē vel auctoritatē: sufficit ꝑ qualibet tali accipere obiectū suū ꝑncipale: ⁊ illud in suo loco collocare. quo memorato etiā habet memoria talis ꝓpositionis auctoritatis vel orationis. Cui⁹ ratio est. qꝛ signū ⁊ signatū correlatiue se habēt: ideo vno cognito statim cognoscit reliquū. Et ꝑ cōsequens vno memorato memorat ⁊ reliquū: vt etiam in. xiij. particula supius mentionatū est. Z Sed ad memorandū versus duo sunt modi: q̄bus versus memorie mandare possumus. Primus est ꝑ viā sententie: ita scꝫ vt a quolibet versu extrahamus sententiā meliori modo quo hoc fieri pōt. Et pro illa imaginē in suo loco collocemus: iuxta predictā doctrinā de memoria ꝓpositionū traditā. Secundus modus est per viā repetitionis: ita scꝫ ꝙ accipiant due vel tres dictiones principales ipsius versus. ⁊ cū illis legatur et repetat totus versus bis vel ter: Sic em̄ ars multū iuuabit naturā. Metrū em̄ ex sui natura iuuabit ad tria: vt poeta dicit. Metra iuuāt animos: comprehendunt plurima paucis. Pristina cōmemorant que sunt tria grata legenti.

Particula. xvij. De artificiosa memoria argumentorum. AA

Ex quo in memoria argumentorum requirit promptitudo: nō expedit vt ꝑ q̄libet dictione propria imago in suo loco collocet. Unde ad memorandū argumēta ⁊ rōnes syllogisticas: sufficit habere memoriam medij: qd̄ fit ꝑ ꝓprie imaginis in suo loco collocationē. Cui⁹ ratio est. quia Aristo. dicit in prioribus analeticis. Medium est tota vis ⁊ virtus syllogismi: ⁊ cuiuslibet argumenti ad syllogismū reducibilis. Sed quia ars inueniendi mediū ꝑm doctrinā eius ibidem traditam: que habetur in his versibus. Fecana cageti dafenes hebare edaco ⁊c̄. Maiorē habet difficultatem q̄ꝫ presens negocium requirat. Ideo pro inuentione medij sufficit inuenire causam illationis ipsi⁹ conclusionis. Pro cui⁹ facili inuentione datur hec regula. Si quis ve-

lit habere mediū siue causam illationis alicui⁹ ꝓpositionis illam in mente reuoluat ⁊ ꝓsideret: Si ei per modū questionis ꝓponeret: quid ad eā responderet: ⁊ quid ad eam probandā assumeret: ⁊ illud erit sufficiens causa ⁊ mediū inferendi talē propositionē. Ratio: quia sicut cognita causa cognoscit effectus: ita habita memoria cause habet memoria effectus. Verbi gratia sic arguendo. Omne currens habet pedes. Iste est currens: ergo iste habet pedes. Ponemus vnum currentē in loco per imaginationē longitudinē pedū habentē. Vel quicunq; peperit habet lac. Mulier peperit: ergo mulier habet lac. ponendo mulierē lactantē puerum in loco suo pro imagine. ⁊ sic de alijs argumentis.

Particula. xviij. De artificiali memoria orationum prolixarū premeditatarum vel auditarum ab alio et sermonum. BB

CVm autē in scholis legere aut ad populū ꝓdicare: aut coram iudice aut cōsolatu aut ꝓside aut concione: orationē ꝓmeditatā volem⁹ exponere: facillimū est ipsi⁹ orationis in nobis ꝓfabricare memoriā quantamcunq; plixitatē: aut qualēcunq; diuersitatē: ⁊ multitudinem coherentiarū ⁊ verboꝝ contineat. Sed cū retinere volemus ea que illico p aduersariū: aut alīū quēlibet audim⁹ proferri: plures incidunt difficultates. Nā aut is qui loquit modo boni oratoris: ordinē seruat in dicendo. Aut fluctuās incidit in finem ex principio: ⁊ deinde in mediū: aut alia qualibet de ordinatione vagat. Si ꝑ mū min⁹ erit difficile cōmendare memorie. Si secundū: erit sepe multū difficile. Vnde cū audimus alīū ordinate loquentē: oportebit omniū suarū coherentiarū: ⁊ nōnunq; quorundā verboꝝ habere memoriā. Nā cū ordinate ac debite loquit: nullā coherentiā profert inutilem. ꝓpter quod omniū memorari oportet. Sed quoniā in ipsis coherentijs plurima verba cōtinent ad sententiam seruiētia: que nihil nobilitatis continent: quin satis sit coherentie sententia comprehensum: non erit necessarium illorum verborū

ingeniari memoriã. Alij tamẽ interserunt in ipsis coherẽtijs verba qñq̃. q̃ nõ nihil nobilitatis designãt: qd̃ possit in nuda coherẽtie memoria nõ cõplecti. Quocirca taliũ verborũ imagines sũt etiã scribẽde memorie. Itaq̃ cũ aliũ audiem⁹ bene loquenttẽ: ipsum tota mẽtis attẽtione debem⁹ audire ⁊ suaꝝ coherentiarũ distinctiones ꝑcipere. qd̃ faciem⁹ si in principio totũ animũ nostꝝ aꝑplicuerim⁹: vt ꝑcipiam⁹ ꝑ quid exordiat: vt forte ꝑ vnã vel plures coherentias. Deinde q̃d narret: vt forsan vnũ vel duo vel tria per ordinẽ discõtinua tamen. Deinde q̃d patiat. Deinde quib⁹ ⁊ quot vtatur rationibus et cõfutationibus discontinuis: ⁊ sic de alijs que dici possunt. Et tota difficultas que in isto videtur accidere non est aliud nisi ꝙ sepe nõ satis percipitur coherentiarũ distinctio. Unde põt accidere ꝙ q̃uis oratio ꝓlixa videat: non tamen centum aut mille coherentias continet sed paucas: vt tres vel quattuor aut decem. aut viginti: aut alio non magno numero. Et hoc ꝑcipietur ab auditore attentissimo: adeo sepe: vt cum audiat principium alicuius coherentie: aut parum sit progressum in ipsa: intantũ comprehendat eius virtutẽ ⁊ intentionẽ: vt sibi sufficiat ad eius notam fabricandã ⁊ inscribendã alicui suorũ locorum: etiam anteq̃ dicens ad finẽ eiusdem coherentie venerit. fabricataq̃ eiusdem coherentie nota: si in ipsa sit dictuꝫ aliquod verbũ: quod notandũ sit vnum vel plura: illius vel illorum notas: ꝑm premissam de verbis doctrinã in cõsequentibus locis collocare debebit: aut in eodem loco per imaginẽ multa agentem: de qua superius extitit dictum. Et ita consequenter ⁊ pari modo coherentijs que sequuntur in earũ verbis: oportebit intendere totis diligentie viribus ⁊ earum notas sequentibus locis depingere: vtiq̃ coherentiarũ omniũ suorum notabilium verborum note vel imagines solidius retineantur. Oratione finita bis vel ter transcurri debebunt. Et ita tum per diligentem auditionem et attentionem: tum coherentiarum distinctionẽ tum imaginũ seu notarũ collocationem. tum earum seriosam ⁊ impressiuã meditationẽ adipiscimur firmã eorum memoriã que per aliũ erũt ꝓlata intantũ vt cũ ea repetere: aut in ipsoꝝ aliqua dicere voluerimus: ipsa

possumus ex memoria nostra palã edicere. Et ꝗuis partes orationis inordinate difficilius memorenť: eo ꝙ coherentias incõpletas sepe continent: ꝛ sibijnuicẽ particulas diuersarum coherentiarũ cõmisceat. Nihilominus quantũ poterimꝰ: per eandẽ formã erit necessario procedendũ: per quã in eruditione orationis bene composite nunc est ꝓcessum. Eadẽ eñ est ars vbiq̃. Sed oratio inordinate composita est ꝓceptis artis magis rebellis. Ista ꝛ multa alia in hac materia artis memoratiue: nõ necessitatis causa posui vel tradidi: sed ornatꝰ gratia. Et vt habeatis precepta doctorum etiam ad alias res inserutentia. ¶ Verum ad propositũ nostrũ: cum volumus sermonẽ: collationẽ: vel aliam historiam faciliter memorari: diuidamus sermonẽ vel collationẽ ꝛc. in propositiones seu articulos principales sententiarũ. Deinde locemus quẽlibet articulum in suo loco. Et si practici fuerimus abundantes in materia. sufficiet principalium diuisionẽ fieri partiũ ꝛc. Si vero abundantes nõ fuerimus: tũc necesse est vt quelibet pars principalis adhuc in minores partes seu clausulas diuidatur ꝛ subdiuidať. Illa eñ diuisio ꝙ partes facilius particulatim leuať q̃ tota simul. Et tũc pro qualibet clausula imago in suo loco ponať eo modo quo dictũ est de ꝓpositionibus et orationibꝰ simplicibꝰ. Vel sic posset se quis habere in sermonibus: collationibꝰ: aut historijs. Primo diligenter sermonẽ distinguat in sua membra ꝓncipalia. ꝛ tũc primũ membrũ principale ad primũ locũ ponat prime camere: ꝛ membra eiusdem principalis partis ad alia loca sequentia eiusdem camere. Et secundam partem principalem ad secundã habitationẽ et ad primũ locum eiusdem camere seu habitationis. Et alia membra ad loca sequentia ibidem. Et sic de tertia parte principali cum suis subdiuisionibus. Ratio doctrine est: quia sicut confusa vnio multoꝝ est causa erroris ꝛ obliuionis: ita ordinata diuisio est mater intelligẽtie ꝛ memorie. Et horum omnium doctrix est practica.

Particula.xix. Que et qualis sit vtilitas huius artis

Modus autē quo sit vtilis ars memoratiua: similis est ei qui in ceteris artib⁹. Cui cuius naturalis memoria si esset perfecta: foret multo magis egregia hac artificiali. Quia tñ fere nemo mortaliū eā vnq; pfectā habuit aut habebit: necessariū est ipsius defectū p artificiosam memoriā adimplere. Sed quāto naturalis memoria fuerit magis egregia data: tanto p artē celerius cōsequet aliquā admiratione dignā cōmemorandi virtutem. Quantoq; natura memorādi debilior: intantū artis memoratiue gloriā cōsequet minorē. Quēadmodū eīm ex natura pmū mediocriter pingentes: artis pcepta crescūt in pictores egregios. Similiter cantores citharedi ⁊ ceteri artifices: ita qui naturali memoria pollent: quasi deo dignā atq; admirabilē mundo conse quunt artificiosam cōmemorandi virtutē. Ceteri vero min⁹. Cunq; talis memorādi sit adepta potentia: ad duo repletur valere: videlicet retentionē pmanentē et trāsitoriā. Retentio pmanens est p quā aliquā scientiā ordine traditā: aut aliud similē scientie: vt iure statuta p legislatores. aut alia talia: ppetue memorie cōmendamus. Retentio trāsitoria est: p quā doctor lectionē aut disputationē. p̄dicator sermonē: aduocatus postulationē: ⁊ alij quedā alia ad modicū tempus: vt forte tñ vno vel duob⁹ aut paucis dieb⁹ satagūt memorari. Ad quālibet autē harū retentionū valet vterq; modus cōmemorandi prius dictus. videlicet quorum vnus est p locos ⁊ imagines: alius p cathenā. Sed in hoc est differentia: quia in primo modo pro qualibet scientia oporteret alios ⁊ alios preparatos locos habere: vt forte pro grammatica centū vel ducentos. pro geometria vero alios ducentos vl' trecentos: ⁊ sic de alijs. Et huiusmodi locis nō possem⁹ vti nisi ad illā scientiā que sic foret in ipsis descripta. In cathena vero nō sic: vt superius patuit: eo q; tñ vnū amplū locū occupet continentē totā cathenam. quo circa ad retentionē perpetuā magis valere videtur cathena. Quantū autē vtilitatis vtraq; dictarū retentionū: contineat fere non est necessariū dicere. Nam retentione scientiarum quid potest esse clarius: que cum alij libros habentes

sapientē bibliotecam: ignarū autē animū habent: hec animū ipsum p retentionē scientiarū vere sapientē efficiant. Deinde transitoria retentio ad duo reperiet valere. Nā aut deficientiam ꝓhibet: aut meditationē ꝓcedentem suspicari non sinit. Multi nāq; nō hac arte muniti in medio sepe suarū orationū deficiūt: videlicet cū nō recordant eoꝝ que vlterius se dicturos excogitauerant: quo tempore vel careant necesse est: aut forsan ad alia quedā inutilia ꝛ ad ꝓpositum nō seruientia stilum orationis conuertent: quoꝝ vtrūq; nemo nescit quantā teneat turpitudinē: que vitari poterit per huius artis industriam. Alij vero chartis: cedulis seu libellis vtunt suarū coherentiam continentibus notas: que cum premachinatas et ꝓfabricatas orationes insinuant: necesse est vt fidem orationum nō parū diminuant: necnō imbecillem ostendunt virtutem dicentis: a quibus turpitudinibus ꝓ hanc artem liberamur: cū ea que dicere volumus: nō in manuali scriptura: sed mentis libello respicimus atq; legimus. vt exterius audientibus nunciem⁹. Hoc attestat Seneca: qui in miraculum duo milia hominū: ꝛ ducentos versus recto ordine ꝛ etiā retrogrado recitauit. Ista nāq; ars a viris ꝓclari ingenij inuenta est ꝛ approbata: videlicet Aristotele: Seneca: Tullio necnō sancto Thoma de aquino ꝛ ceteris plurimis. Vnde sanctus Thomas in secunda secunde. q. xlix. arti. j. in responsione ad secundum argumentū: quattuor ponit documenta huic arti vtilia: sic dicens. Sicut prudentia aptitudinē quidem habet ex natura: sed eius complementū est exercitio vel gratia. ita etiam vt Tullius dicit in sua rhetorica: memoria non solum a natura proficiscit: sed etiā habet plurimū artis ꝛ industrie. Et sūt quattuor per que homo proficit in bene memorando. quorū primū est: vt eoꝝ que vult memorari quasdam similitudines assumat cōuenientes: nec tñ omno cōsuetas: qz ea q̄ sunt inconsueta magis miramur. ꝛ sic in eis animꝰ magis ꝛ vehemētius detinet. Et quo fit ꝙ eoꝝ que in ꝓsentia videmus magis memoremur. Ideo autē necessariū est huiusmodi similitudinū vel imaginū adinuentio: qz intentiones simplices ꝛ spirituales facilius ex animo elabunt: nisi quibusdā similitudinibus

corporalibus quasi alligent̄: quia humana cognitio potētior circa sensibilia. Vñ ⁊ memoratiua ponitur in parte sensitiua.

Secundo oportet vt hō ea q̄ memoriter vult tenere sua cōsideratione ordinate disponat: vt ex vno memorato facile ad aliud ꝓcedat̄. Vnde phus dicit in libro de memoria. A locis vident̄ reminisci aliqñ. Causa autē est: qꝛ velociter ab alio in aliud veniūt. Tertio oportet vt hō sollicitudinē apponat ⁊ affectū adhibeat ad ea q̄ vult memorari: quia quanto aliq̄d magis fuerit impressum animo: eo min⁹ elabit̄. Vñ ⁊ Tulli⁹ dicit in sua rhetorica: ꝙ similitudo cōseruat integras simulacroꝝ figuras. Quarto oportet ꝙ ea frequēter meditemur q̄ volum⁹ memorari. Vñ phs dicit in libro de memoria: ꝙ meditationes memoriā saluāt: quia vt in eodē libro dicit̄. Cōsuetudo est quasi natura. vnde q̄ multotiens intelligim⁹: cito reminiscimur quasi naturali quoddā ordine ab vno ad aliud ꝓcedentes: hec ille. Vltra etiam p̄dicta alij addentes dicunt. ꝙ multū proficiunt in bene memorādo: admiratio et delectatio in memorādo ⁊ silentiū: quia delectatio cōseruat operantē in opere. Et ꝓpter silentiū tpe nocturno aptiores sum⁹ ad memorandum ꝑm hanc artem q̄ in die.

Digna notatu

Particula. xx. et vltima: ꝙ ars memoratiua ꝑ exercitiū debeat adiuuari.

Finaliter animaduertendū ꝙ sicut in oīb⁹ alijs scientijs ⁊ ortib⁹ tria sunt necessaria ad habit⁹ adeptionē. s. natura: ars: ⁊ vsus: qm̄ illi q̄bus deest aliquod vnū illoꝝ triū: poti⁹ ad habit⁹ nauseā q̄ inuidiā aut cōtēptū ꝑueniūt q̄ ad habitū ip̄m. Sic ⁊ in habitu artis memoratiue. Vñ q̄ carēt oīno naturali memoria ⁊ ingenio: nō solū ad hūc habitū ꝑuenire vetant̄. īmo nec q̄d ars sibi velit intelligūt. Segnes autem ⁊ studio desidiosi: q̄uis illustri ingenio polleāt: ⁊ satis cito hui⁹ artis fundamēta ꝯcipiāt: nisi tñ p̄mo die possint esse mgr̄i: se ꝑ diē alterū recusant esse discipulos: et proijciunt e gremio librū. Quo ad vsum vero dixit Cicero: ꝙ cum in omni disciplina infirma sit artis preceptio sine sum

ma assiduitate exercitationis. Cū vero in memorijs minimū inqt valet doctrina: nisi industria labor: et diligētia cōprobetur. vñ volēs hui⁹ artis habitū adipisci: in pmis vt plurimos habeat locos sm pmissam doctrinā electos et arti accōmodatos curare debebit: et imaginibus in eis locandis cōuenit exerceri quotidie. Non eñ sicut in ceteris studijs nōnunq̄ p occupationē abducimur sic in hac re. Nunq̄ eñ est quin aliqd memorie tradere velimus. et tamen maxime cū aliquo maiori sepenumero detinemur negocio. Unde doctor occupat⁹ circa lectiones et disputationes se poterit excitare: partes seu coherentias eorū que dicere voluerit semp artificiose cōmēdando memorie. Econuerso vo discipulus ea q̄ audit. Similiter p̄dicator ad populū ea que volet sermone ad populū edicere: suis locis et imaginib⁹ artificiose mandabit memorie. Judex et aduocat⁹ in iudicijs: ac pleses et assessor in consilijs. Qui autem a talibus verbalib⁹ occupationib⁹ sunt imunes: pñt aliter exerceri. Mā ad habitū hui⁹ artis habendū: omnia que faciunt agunt patiunt videt vel audiūt: aut alio sensu pcipiūt: aut eor multa digna memoratu a mane vsq̄ ad vesperā: pñt pedetentim vt accidūt: artificiali cōmendare memorie: et ipsa per eundem ordinē meditari die finito: et ita die secundo/tertio/quarto: et plurib⁹ dieb⁹ ac tēporib⁹ quousq̄ pfecte p̄sentis artis habitus sit adeptus: quod scietur cū eadem arte poterimus sine labore et faciliter vti. In plurib⁹ etiā alijs rebus hāc artem exercere poterimus: sed he ad exercitandum discentis studium sufficiunt. Non autem omnib⁹ deberet hec ars communicari: quia nō ab omnibus perpenditur eius fructus et vtilitas que sequit ex eo. Nam staret q̄ ex illa scholaris posset sibi acquirere laudē summi doctoris. Staret eñ q̄ doctor aliquis materiā cespitando et cū timore narraret. Scholaris aūt in hac arte promptus: quā totius memoriter ordine recto et recogitādo pnūciaret. Idcirco summ⁹ phor pnceps Aristo. in libro de memoria et reminiscentia breuibus et obscuris verbis de hac arte mirifica locutus est sic dicens: Memoriā autē duo saluant: scilicet positio sua ordine: et frequens meditatio ꝛc. Habetis igitur memoratiuam artem qnam petiuistis

prout a maiorib⁹ meis accepi: nõ solũ sermonũ: sed etiã alior oim vt p̃misim⁹ in finẽ: vt p artẽ ⁊ exercitiũ eorundẽ etiã q̃ nõ sunt directe ad ꝓpositũ: meliori ⁊ faciliori mõ ad cõmemorandum p̃dicationes vestras ad ꝓpl̃m: viã habere possitis.

Consideratio. xxi. De Pronũciatione. A

DE industria seu modo pronunciandi nũc sequit̃. Cũ em̃ p̃dicãs dicẽda q̃ apud se primũ inuenit. ⁊ postea disposuit siue ordinauit: exornando etiã meliori mõ q̃ potuit: ⁊ deinde memorie cõmẽdauit: iã p ꝓnũciationẽ in lucẽ ponere debet ante oim ꝯspectũ: vt iã appareat in publico qd̃ laborauerat in occulto. Vñ si oia p̃missa añ ꝓnũciationẽ rite p̃dicãs fecisset: posset in ꝓnũciatione deficere: ꝓpter hoc oia dicẽda min⁹ grata redderent̃. Ideo de ꝓnũciatione seu mõ ꝓnunciãdi merito aliq̃d venit dicendũ. Diffinit aũt Cicero in noua Rhetorica sic ꝓnũciationẽ dicẽs. Pronũciatio ẽ vocis vult⁹ gestusq̃ cũ venustate moderatio: q̃ quidẽ moderatio ꝯsistit in hoc: vt oia hec tria in diffinitione tacta cõformiter teneant̃ rei dicẽde. de q̃b⁹ p ordinẽ aliq̃d subnectendũ est: vt in ꝓnũciandi mõ melius dirigamini. Nã Valerius viij. li. dicit. Doctrine ⁊ eloquẽtie ornamẽta ĩ ꝓnũciatõe apta ⁊ ꝯuenienti corpis gestu ꝯsistũt: q̃bus q̃ se instruxerit: tribus modis hoies aggredit̃: aures penetrãdo: oculos demulcẽdo: ⁊ animos inuadẽdo. i. mouẽdo. Primo ergo de voce dicendũ

B Itaq̃ p̃dicãs submissa seu depressa voce initiũ facere debet: quia ledunt̃ arterie si anteq̃ vox sit bñ ꝑmulsa acri labore complet̃: igit̃ acutas vocis exclamationes vitabit. Ictus em̃ fit ⁊ vulnus vocalis arterie p exclamationẽ nimis acutã ⁊ attenuatã: ⁊ si quis splendor esset vocis cõsumit̃: ⁊ raucitas generat̃. Deinde continue paulatiua eiusdẽ vocis fiat eleuatio: ne in principio nimia vocis eleuatione arteria ledat̃: anteq̃ adhuc incaluit et habitura fuerit. Primo ergo leuius est inchoandum: ⁊ tandem fortius et continuatius erit loquendũ. Eleuata autem iam voce: aliquando altius: aliquando submissius est loquendum: ita q̃ in eleuata voce non fiat diuti-

na cõtinuatio: ne loquentis arteria ledat: ⁊ ipse nimiũ graue tur vt fatiget. Varietas eñ auditorẽ maxime delectat. vnde cõformitate vocis auditores affect⁹ distraheret: nec fiat semp depressa vox: quia minus imprimeret: sed ꝑ modũ dialogi alternatim vox erit aliquando depressa: aliquando eleuata: et ꝓpter loquentis recreationẽ: ⁊ quandã etiã auditoꝝ iocunditatem: hoc tamen moderamine seruato: vt in depressione vocis non sit talis nimietas: q̃ auditores non possint intelligere loquentẽ. ℒ Vnde ꝓ vocis cõseruatione syllabaliter ⁊ tractum loqui debet: vitata nimietate: ⁊ cũ interuallo ad q̃q̃ vel sex dictiones maxime concordantib⁹ sententiarum clausulis: quia cooperatur ad intelligentiam auditorum. Idcirco satis necessariũ est ꝓ ipsis competens tardiloquium. Sitis ergo ꝑdicando tardiloqui: non cauillantes in ambone seu cathedra sicut artiste in disputatione vel lectione: sed distincte: morose ⁊ tractim: quia summa eloquentia est esse tardiloquũ. Hinc Seneca multũ reprobat celeritatẽ ⁊ festinantiã loquendi. ℒeleritas inquiens loquẽdi nec in sua potestate est nec satis decora philosophie. Modo in ꝑdicatione docetur diuina philosophia. Vnde Seneca vlterius dicit. Sũma summarũ hec erit: tardiloquum te esse ꝑcipio. Ratio quare in ꝑdicatione decet ꝑdicantẽ esse tardiloquũ est: quia ibi ardua tractantur: que nostrã fidem ⁊ totam nostrã salutẽ concernũt. Quapropter nec ꝑcipitanter nec celeriter est agendum: quia raro vnq̃ aliquod opus vtraq̃ gratia gaudet vt sꝛ celeriter fiat ⁊ bene. Hinc ait quidã. Nihil est quod stuul possit habere laudem diligentie ⁊ gratiã celeritatis. Et Seneca: Nihil ordinatum est quod ꝑcipitatur ⁊ ꝓperat. Quis eñ medicus egrotum in transitu curat. Hec tamen iam dicta nõ sunt intelligenda de ea tarditate quã aliqui faciunt vl̃ seruant longo nimis silentio: dicta sua interrumpendo quasi oberrauerit in dicendis: vel a memoria dicendorum ceciderit: sed de ea morositatis tarditate qua verborum acceleratio ⁊ ꝓcipitatio cauet. Hoc etiam notandum est: q̃ in familiaribus et planioribus planius est loquendum: in arduis vero seriosius ⁊ ponderosius. Et iam strenue: nũc clementer: nũc meste: nunc hilariter

iuxta negocij qualitatē: vt narrando ꝓprie rem ipsam videamur q̄si in facto gerere. ☞ Aduertēdū insup q magnopere curādū est vt p̄dicās affectuose loquat ⁊ viuaciter: hoc est cū feruore ⁊ viuaci voce. Illa em̄ viua vox (vt testat hieronym⁹ in ꝓlogo.) quid latentis energie habet: ad mouendū scz auditores. Alioquin si nō viua vox fuerit: nihil vł parū ipsum auditorem sermo mouebit: ⁊ magis ad dormiendū prouocabit auditores q̄z ad dolendū de peccatis: vel aliquod aliud bone affectionis. Et si quid iu huiusmodi viuaci ⁊ feruēti locutione sufferunt laboris ipsi p̄dicantes: nō est refugiendū: sed cogitandū est q nullum est tale deo sacrificiū sicut zelus animarum. Cogitandū etiā nobis est: quantū feruens p̄dicatio dei cōtemptū: ⁊ innumerabiliū animarū interitū multipliciter et valde p̄cauere pōt. Idcirco ꝓ tantis ꝓfectib⁹ exercēdis sūt ibi vires: ⁊ curandū est de toto corde ⁊ ex magno affectu loq: ita vt seriositas: diligentia: viuacitas: ⁊ feruor: qui apparent in predicante moueant auditores: si etiā materia in se ⁊ ex se nō moueret. cū dicit Aug⁹. in de doctrina christiana. Sepe non q̄ dicunt: sed modus quo dicunt accendit. Ergo ad sic nos loquendū adhortat beat⁹ Gregori⁹ dicens. Ad supnū desideriū inflāmare nō possunt verba q̄ frigido corde ꝓferunt. Itē ad hoc vt p̄dicator ita loquat vt alios moueat necesse est vt ꝓs ipsum moueri. Oportet ergo corde capere dicēda ⁊ affectum habere ad gloriam dei ⁊ ad animarū lucra. Et ex huiusmodi affectu ignea seu flāmea q̄si verba emittere ⁊ ꝓferre: ⁊ talia poterūt auditores inflāmare. ☞ Preterea inter p̄dicandū nōnunq̄z exclamationibus debitis est vtendū p̄dicanti cū vocis cōuenienti eleuatione ⁊ exaltatione: ⁊ maxime ibi: vbi vel dei beneficio veniunt extollenda et magnificanda: vel virtutes p̄conisande atq̄z cōmendande: vel vitia magnopere detestanda: vt ex hoc ea que dicunt magis magnipendant: ⁊ hoc modo etiā auditoriū ipsum magis excitatur ⁊ mouetur affectuose. Sermo nāq̄z debet esse declamatorius: eo q predicatores dicunt declamatores. Dicunt etiā caupones domini: quibus incumbit exaltare vocē. Unde contra illos qui submissa voce in p̄dicando loquunt quasi somnolenti ⁊ vires nō exer-

centes:nec declamatorie vocē eleuantes:scribitur et p̄cipitur Esa.xl. Exalta ī fortitudine vocē tuā q̄ euāgelizas hierusalē. Et iterū eiusdē.lviij. Clama ne cesses:q̄si tuba exalta vocem tuā:⁊ ānūcia ꝓplo meo scelera eoꝝ. Exquo em̄ q̄plures proch dolor peccati somno teneant̄:necessario ipse p̄dicator suscitās suscitabit eos ardue:granditer:vigilanter atq; declamatorie loquendo.⁊ quasi tuba vocē exaltando. Alioquin parum aut nihil ꝓficiet apud eos.⁊ tm̄ de voce p̄ma ꝑticula ꝓnunciationis. ¶ Vultus aūt modestia in hoc ꝯsistit:q̄ ipse cōformet̄ rei narrande:vt sic nō solū in verbis auditor legat intētionē: verūetiā de vultu loquētis:qui q̄si vultuositate natura videbitur aliq̄n irasci:aut hylaritate q̄dā nitescere:aut serijs quibusdā maturari ſm materie dicēde ꝯgruentiā. Sit igit̄ vult⁹ nūc hylaris:nūc mestus:nūc placidus:nūc acidus:aliq̄n seuerus:nūc eleuatus:nūc depressus:vt in omnibus vultus concors rei sit atq; testis. Hinc dicūt aliqui eloquentissimi q̄ vultus ꝓ sententie dignitate īmutādi sunt. In tristib⁹ em̄ lugubriter:in iocundis hilariter in vultu se exhibēdū est. Vn̄ pro vultus moderatione ꝯueniet aliq̄n acri ⁊ defixo respectu nos vti. Acri vt violentiā facti ostēdam⁹.defixo vt nō ex leuitate: sed ex ꝓfundo cogitatu negociū demonstrem⁹ edicere. In oī autē cōquestione mesto ⁊ conturbato vultu debebimus vti. ¶ Gestus v̄o corporis semꝑ sit honest⁹:⁊ sic modest⁹:ne loquēs capite sit discolus:id est motū nimiū vel inordinatū capitis exhibēs seu faciēs. Nec suspect⁹ nutib⁹:nec manibus ludens:nec brachijs dimicans:vt histrio seu ioculator esse putetur. Nec pedib⁹ vacillans:ne si turpitudo in gestu fuerit p̄dicantium:operarij videant̄ esse:hoc est: Ne in verbis nostris ꝓnunciandis motū corporis aut mēbrorū adhibeam⁹ talem qualē fullones pedibus aut textores manib⁹ efficiūt:⁊ ita de alijs operarijs. Cauendū est em̄ semꝑ predicanti;ne faciat q̄si verba iacere velit in facies audientiū:⁊ ne indiscretā manuū motum faciat aut brachiorum:neq; discurrat in ambone: nec saltum:strepitum aut percussiones ad ambonem faciat indiscrete: aut aliquid aliud huiusmodi. Sed in tristibus fiant vel planctus discreti vel figure lamentabiles:vel alie contri-

stationes exēplande ꝛ in letis modesti plausus letície. Et sic vniuersaliter: vt intentio p̄dicantis nō solū ostendat sermone verū ꝛ vultu ac gestu seu corpis motu' vt sermo suū magis sortiat effectū: ꝛ in auditorib⁹ fructū afferat intentū: ꝛ marie tūc vultus gest⁹ ꝛ verba plangētis assumere debet peritus ꝛ pudus p̄dicator: qñ loquit de magnitudine vl multitudine peccatoꝝ: vl de vindicta dei vel de penis iferni: vl de pctōꝝ piculositate terribili: ꝛ sic de alijs huiusmodi. Sicut Hieremias dicet in trenis deplangēs pctā ꝓpli sui. Hunc etiā modū p̄dicandi cum planctu ꝛ dolore de pctō alioꝝ: docet nos dñs in euangelio: cū videns ciuitatē fleuit sup eā. Hūc etiā modū loquēdi vt cū planctu excitemus ꝛ moueam⁹ impios ꝛ pctōres: docet nos in actibus apl̄oꝝ: vbi dicit auditorib⁹: Non cessam⁹ cum lachrymis: monens vnūquēq; ꝛc. vnde ad easdem partes in quas vox est distributa: ratio motus corporis semp videtur accommodanda. Et tm̄ de pronunciatione.

Consideratio. xxvij. De Condescēsione.

NOn sufficit autem predicāti verba habere examinata: et cū deliberatiōe: voce vultu ꝛ gestu moderatis ꝓferre: sed requirit q̄ sit sufficiēter condescēsiuus. Cū em̄ maxima pars audientiū sit rudis: exposcat eoꝝ ruditas valde: vt predicans eoꝝ capacitati in dicendis se cōformet: ꝛ cōdescendāt vt intelligere possint que dicuntur. Nam dicit Augustinus in libro de doctrina christiana. Loquendi omnino nulla est causa: si quod loquimur non intelligant: ꝓpter quos vt intelligant loquimur. Ideo dicit Gilbertus super Cantica. sermone. xxvij. Non tam debes attendere que te dicere deceant hominē litteratum: q̄ que debeat audire quos instruis. Quid em̄ inde cōsequunt̄ si ambulas in magnis: ꝛ in mirabilibus sup te: Non dico sup eos qui assident: Noli altum alte sapere: sed condescende humilibus. Ascendisti cathedram vt alios edifices: non teipsum infles. Hec ille. Unde de discreta predicationis mensura fm capacitatem audientiū ait Gregorius in moralib⁹. Oportet vt pre-

dicationis exhortatio singulis iuxta capacitatē ingenij confe
ratur. Debet ergo subtiliter q̄ docet ꝓspicere: ne plus studeat
q̄ ab audiēte capiť: predicare debet ad infirmitatē audientiū
semetipsum contrahendo descendere: ne dum paruis sublimia: ⁊ idcirco non ꝓfutura loquatur: se magis curet ostenta
re q̄ auditoribus ꝓdesse. Ad idem conformiter loquitur Ni
colaus papa. xliij. dist. c. vlti. Qui eñ ea docet inquit: que ab
auditoribus nō valent intelligi: nō ad eoꝝ vtilitatem: sed sui
ostentationē facit: qō vticꝫ est reprehensibile: cum predicatio
auditoꝝ debeat vtilitati deseruire: vt patet ex diffinitione p̄
dicationis superius posite. Et ꝑ Gregoriū in pastorali. ⁊tia
parte. vnde nō poterit p̄dicatio vtilitati auditoꝝ esse accom
modata nisi intelligibilia dicantur. quapropter in. c. oportet
viij. q. j. dicit: Oportet eū qui docet ⁊ instruit animas rudes
esse talem: vt pro ingenio discentiū semetipsum possit aptare:
⁊ verbi ordinē pro audientis capacitate dirigere. Ampli⁹
adhuc ad condescensionē nō sufficit si p̄dicans alta ⁊ subtilia
taceat: ⁊ plana seu intelligibilia dicat: nisi etiā illa omnino in
telligibiliter dicere curet. Ea scz que repperit legit: aut colle
git seu concepit dicēda: bene ⁊ sufficienter facilitādo ⁊ ad mo
dum ⁊ formā clariores ⁊ intelligibiliores ac faciliores q̄ in li
bris habentur: redigendo q̄tum potest vt rudes auditores
bene intelligere valeant quibus loquitur. Et profecto si dissi
mulare nō velimus: tanta est simpliciū ruditas: vt non modi
ca ad eos condescensione opus sit. Unde Bonauētura in de
claratione regule sancti Francisci. c. de predicatione dicit.
Ne predicatores tantū presumant q̄ pauperibus ⁊ simplici
bus predicare contemnant: ⁊ subdit. Ne predicent seipsos:
vt suam philosophiā ostendant: ⁊ fimbrias magnificent: sed
verborum ambages et sententias inuolutas: verba etiam ar
dua super capacitatem audientium excludāt: ⁊ sic multa con
descensione opus est. Cuius contrarium q̄plures etiā scho
lastici ⁊ docti viri fecisse visum est: qui tamen parum aut nihil
populo profuerunt.

**Consideratio. xxiij. De vitijs et caute
lis predicantium.**

Consequēter de vitijs p̄dicatorum generalib⁹ aliqua subiungere: ⁊ deinde cautelas certas predicantiū. quas prouidus p̄dicator in ambone habere debet: annectere curabimus.

Vitia p̄dicantis	Ignorātia p̄dicantis	intolerabile
	Infacundia	naturale
	Voluntaria dentiū denudatio	vitiū est
	Immoderatus vultus	
	Gestus indecentes	
	Nimia clamorositas	
	Somnolenta locutio	
	Oculorum clausura	
	Digitorum nimia demonstratio	
	Digressio remota	
	Pernicitas seu velocitas nimia.	

Cautele predicantiū i B

Ante omnia p̄dicator nō verecundetur. Verecundia eñ passio est nō virtus: q̄q̄ laudabilis sit in iuuenibus: sed non in senibus. eo q̄ senes scire debent quid obseruandū est: vt. iij. ethicoꝝ dicitur. Predicator autē non iuuenum: sed senū potius mores habere debebit: ⁊ idcirco magnanimū esse oportet. Vnde cū omni reuerentia nomen ihesu et Marie nominētur per eum. Sit ei exemplo q̄ nuncij principum faciunt cum principem nominant. Similiterq̄ cortisani et prelati ⁊c. cum bullas sanctissimi recipiunt: depositis birretis reuerēter osculantur ⁊c. Multo magis conuenit nobis: q̄ domino nostro creatori ⁊ redemptori omnem reuerentiam audacter exhibeamus.

Alia cautela. ij C

Hunq̄ p̄dicans nomen dei: Marie: aut alicuius sancti: proferat sine adiectiuo: sed dicat: Dilectus dominus noster Jesus christus. Venerabilis ⁊ excellens virgo Maria mater dei ⁊c.

Cautela.iij. D

Casta semper ⁊ examinata sint eloquia ꝑdicantis. Videat ergo ꝑdicans ne effluat in verba indecentia: turpia vel vana: ne simpliciam. s. laici: qui admodum sunt fragiles ⁊ cito scādalisabiles: ꝓ talia scandalisent: ne fortassis ibi destruat ꝑdicans vbi edificare debuerat. Et ne verbū dei habeatur contemptui ⁊ ridiculo: aut sit ꝓrum aurium offensiuum. Cum eñ ibi tractant ea que salutis sunt: non est imꝓmeditate aut inexaminate procedendū vel loquendū sed merito cuz omni aduertentia: premeditatione: maturitate caste atq; examinatissime erit loquendum. Ideo reprehensibiles sunt illi ꝑdicantes: qui ridiculosis prouerbijs: aut alijs truffaticis: iocosis aut ridiculosis vtuntur verbis ⁊ sermonib⁹: quibus magis prouocant homines ad risum q̄ ad deuotionem vel compunctionē: que ꝓ illam rem non ꝓtinent. Et talium predicatorum sermones plus audiuntur cause vane delectationis vel recreationis: q̄ causa deuotionis: quod vtiq; multum derogat dignitati ⁊ vtilitati verbi dei. Sunt pariter reprehensibiles: qui nulla necessitate seu vtilitate poscente: lubricas seu turpes materias in ambone ꝓtractant: vbi magis silentio pretereundum esset. vt aliq̄ circa festum cōceptionis de seminibus conceptu ⁊ embrione: eius coloribus ⁊ dispositionibus ꝓrioribus et posterioribus dicere solent quod satis horrendum est: ⁊ sic de alijs. E

Cautela.iiij.

Integra verba: intelligibiliter ⁊ tractim ꝓferat. Vltimā syllabam cuiuslibet dictionis tam integre: dure ac perfecte sicut primam: iuxta dicta in consideratione vicesimaprima supra. Hoc enim modo magis intelligibilis ⁊ apprehensibilis erit. F

Cautela.v.

Non dicat vnum verbū vel vnā propositionem bis aut ter repetendo: nisi ꝓpter difficultatē aut raritatem materie aliquando fieret: ꝓpter maiorem materie impressionem. Alioquin verba multiplicare vitiosum est

et tedium generat: immo ridiculū quādoq; audientibus.

Cautela. vj. G

Festinanter nimis ꝓcedere caueat: quia spiritus impellens ad festinantiā impedit loquentē: ⁊ cōfundit loquele maturitatem et sensum.

Cautela. vij. H

Auctoritates adducende sunt in originalibus prius vise. maxime in arduis factis in quib⁹ est magna vis: vel vbi grauia vulnera veniunt tangenda. Tūc eñ predicator non faciliter credat libris in quib⁹ allegatas reperit: sed originalia diligenter respiciat: quia sepe satis impūnēter ad propositū suū scripturas plerīq; retorquēt: adeo q; si recte inspiciantur in originalibus ⁊ bene pensent in cōnexione cū ꝓcedentibus ⁊ sequentibus: inueniunt sepe in veritate nihil vel parum conferre ad illud propositum ad quod adducuntur. Et sic contingeret cum aliquis in arduis super solido se fundasse putasset: careret omni fundamento. Et sic cum contradictores haberet: in quaq; se defendere posset. Debet ergo p̄dicans in arduis nō faciliter allegare: nisi plura originalia preuiderit: ⁊ autenticas talū expositiones: vt sic ꝓtineāt ad propositum suum facere possint.

Cautela. viij. I

Volens principali negocio fideliter inseruire debet. cauere debet a deductiōe acceptionū terminor⁹ ipsi p̄ncipali negocio vel ꝓposito impūnētiū: q̄rū deducto est palpabilis extrauagatio ⁊ a p̄ncipali ꝓposito digressio: ⁊ auditor⁹ verissima ⁊ oīmoda distractio. Non eñ pōt manifest⁹ cognosci q; aliquis extrauageſur: nisi cū auditur deducere acceptiones terminor⁹ principali negocio impūnentiū: vt etiaz in regulis vulgariſandi habet. vñ multū exorbitans est illic modos ⁊ ꝑ pluribus quotidian⁹: ignorantib⁹ se sic orare. Sumunt autē occasionem sui erroris ex dictionario vel libris distinctionum aut alijs libris: quib⁹ culpa nulla fortassis attribuenda est: sed eis dumtaxat qui abutuntur vel nesciunt vti:

credentes vnũ quodq; ibi repertoꝝ. Sic in p̃dicatione deducendũ vt prima fronte putant: quapropter magne inexpientie ⁊ ruditarũ iudiciũ est: ⁊ p̃cipuũ p̃dicatoris vitiũ.

Nona cautela. K

De iusticia seu misericordia p̃dicare volens caute p̃dicet de iusticia dei: vt auditorib⁹ nõ ingerat desperationẽ. Et de misericordia similiter caute p̃dicet: ne ingerat p̃sumptionẽ: qꝛ vtraq; dãnabilis est ⁊ detestãda. Qñcũq; ergo p̃dicans dicit aliq̃ ardua de iusticia diuina quib⁹ timorẽ ⁊ terrorẽ incutere põt: necesse erit in fine ꝓ cõsolatione aliq̃d subiungere de misericordia. Et econuerso de misericordia pariter. Et hoc mõ rite vtetur sacra scriptura. Vñ mos est scripture: vt vbi ponit aliqd̃ verbũ in magnã sonans securitatẽ: statim apponit verbũ qd̃ adducit in terrorẽ ⁊ ecõtra. Hãc cautelam seruauit sanct⁹ Gregorius: qui terribilib⁹ cõsolatoria ⁊ econtra adiungere cõsueuit. Vñ in Omel'. inq̃t: Sed qꝛ rem retuli q̃ diuina vos districtione ꝑterruit: aliud enimuero referam qd̃ ex misericordia ꝑterrita corda vestra consolet̃. Simile facit Aug⁹. in sermone: Si hec est causa tristicie que cõsolatio est: statim subnectes terrori cõsolotionẽ. L Et merito sic obseruãdũ est. Nã spes q̃ ex misericordia orit̃: ⁊ timor qui de iusticia: se habere debẽt sicut due sorores. Sil'r sicut duo molares/quoꝝ vnus sine alio nõ valet. Vnde Grego. in moral'. Superior ⁊ inferior mola est spes ⁊ timor. Spes q̃ppe ad alta supuehit. Timor autẽ inferius cor premit. Sed mola supior ⁊ inferior ita sibi necessario adiuugunt̃: vt vna sine alia mutiliter habeatur. In peccatoris itaq; pectore incessanter debẽt spes ⁊ formido coniungi: quia incassum misericordiã sperat: si non ⁊ iusticiam timeat. Incassum iusticiam metuit: si non ⁊ iam de misericordia confidit. Qui ergo peccatori predicat: tanta dispensatione componere predicationem debet: vt nec derelicta spe timorem subtrahat: nec subtracte spe in solo eũ timore relinquat.

Decima cautela. M

Nihil ĩ ambone sub dubio relinquat. Si

em̄ aliq̄ dubia vel q̄stiones dubiosas mouerit seu ꝓposuerit i ambone: nō recedat absq; solutiōe. Semp em̄ clare soluat aut distinguat: ne simplex ꝑpl's cespitet aut dubitet ⁊c̄. Meli⁹ est ꝓculdubio ambigua subticere: q̄ corā ꝑpl'o sb̄ dubio relinq̄re.

Cautela.xj.

A materijs opinatis caueat sibi p̄dicans

Non sunt tales materie simplici populo ꝓponēde: eo q̄ nihil edificant: sed plus destruūt. Eo ipso em̄ q̄ opinate sunt: nihil necessitatis habēt q̄ populo dici debeant. Simus cōtenti de his de quib⁹ certi sum⁹ populo ꝓponere exēplo beati Hiero. de assumptione beate Marie dicentis: De his de quib⁹ certi sumus tantisper loquamur ad exhortationez vestrā. Et non immerito: quia illa de quib⁹ certi sumus possunt sufficienter deuotionem nostrā edificare: vt nō sit opus ad alia transferre in quibus nō habem⁹ certitudinē. Neq; opus est aliquo modo: quoniā nec fidē neq; salutē nostrā respiciunt: ⁊ possunt sine periculo ⁊ sine p̄iudicio ignorari: qm̄ nec reuelata sūt: neq; in autenticis scripturis tradita. Et ideo nihil preiudicat huiuscemodi p̄terire. Unde Hiero. in hanc sententiā inq̄t: Qd̄ spiritui sancto non placuit explicare: hoc non sibi cura est. Et iterū de hmōi opinatis materijs Hiero. sic dicit. Qd̄ de scripturis (intellige canonicis) nō habet auctoritatē: eadē facilitate cōtemnit̄ qua ꝓbat̄: id est acceptat̄. Et Richard⁹ de sctō victore: in li. de. xij. patriarchis. c. lxxxj. dicit: Suspecta ē mihi omnis veritas: quā nō confirmat scripturaꝝ auctoritas. Nec christū in sua clarificatione accipio: si non assistant ⁊ Moyses et Helias. Et si forte aliquando et rarius necessitas exposceret aliquam materiam opinatam intrare ex causa: vt materiā assumptionis beate virginis: si corpore ⁊ anima sit assumpta: vel aliam probleumaticam inter doctores: videndum est que opinio saluti populi magis conueniat. Et tunc clare dicere seu distinguere inter materias theologicales certas ⁊ opinatas: et pro meliori persuadere quosdam patres et doctos viros sic dicere ⁊c̄. et illud christiane religioni congruum esse. Alioquin plus obesset q̄ prodesset apud simplices opina-

tas materias tractare: cum non sint capaces: immo scandalisantur ⁊ hesitant de sacra scriptura dicentes: Unus doctor dicit sic: ali⁹ sic. Uel alia verba grossiora: puta flectunt scripturā sicut nasum cereum: estimātes simile esse de certis ⁊ nō certis: opinatis: ⁊ nō opinatis. Dixit ad me q̄dā antiquus vinicula de populo parrochie mee: supiorib⁹ ānis cū audisset p̄dicatores de vna materia diuerso mō p̄dicantes: vtputa de materia cōceptionis beate v̄ginis. Quō est inq̄t q̄ vos p̄sbyteri ⁊ religiosi diuersimode p̄dicatis scp̄turā. videt̄ mihi q̄ sitis īprudētiores q̄ nos rusticici. habem⁹ artifices puta currifices: q̄ curr⁹ ⁊ rotas sic faciūt: q̄ vbiq̄ terrarū ad oēs orbitas valeāt ⁊ nihil exorbitāt: vos aūt mirabiliter exorbitatis ⁊ satis bene dixit. Nō ḡ in ambone disputādū est de opinionib⁹ doctor. ⁊ maxime de ꝯceptione īmaculata beate Marie v̄ginis: īmo si nihil fuisset determinatū in sacrosctā synodo Basilieñ. vl̄em ecclesiā rep̄sentāte: adhuc nullus p̄dicās in contumeliā beate Marie q̄cq̄ friuole seu p̄sumptuose dicere deberet. Magis eñ ꝯuenit honori ⁊ laudi btē v̄ginis pie credere q̄ friuole cōtrariā opinionē corā simplicibus defendere. Ex q̄ eñ oīa sunt deo possibilia: etiā possibile erat eligere tabernaculū seu habitaculū sctm̄ ⁊ īmaculatū in q̄ voluit īcarnari. videat̄ de hoc decreta ꝯcilij Basilieñ. ⁊ sūmā angelicā ī v̄bo ferie. §. vj. Uñ lz circa pl̄es alias materias apud doctores theologicos disputabiles liceat vnicuiq̄ absq̄ p̄iculo sensu suo abundare: ⁊ pia ac recta intētōe vl̄ dubitare vl̄ tenere ⁊ tueri opinionē quā voluerit: maxīe in scholis: circa eas tñ q̄rū altera p̄s ꝯtradictiōis dinoscit̄ esse vl̄ ꝯtra fidē rectā: aut ꝯtra bonos mores vl̄ piarū auriū offensiua: aut ꝯtra determinationē eccl̄ie catholice vel romani pōtifices: nulli fas est partē illā seq̄ vel defensare.

Cautela.xij.

Simplici ⁊ plano stilo ꝓcedat p̄dicans

Affectuosus eñ sermo nō polit⁹ nec ornat⁹ plus edificat. Ambrosius. Predicatio christiana nō indiget pompa neq̄ cultu sermonis. Non sit ergo predicatio compta.

Cautela.xiij.

Sobrius dicat: quia incōuenienter predicat: qui pauperem christum pingui ventre ⁊ rubentibus buccis annunciat. vt. xxxv. di. c. Ecclesie.

Cautela. xiiij.

Fabulas non immisceat: quia in vno ore cum Jouis laudibus se christi laudes non compatiuntur. vt lxxxvj. distin. c. cum multa.

Cautela. xv.

Visum cōtineat bene p̄dicans: quia obiecta mouent sensum. ⁊ per obiectū memoria naturalis dispergitur. ⁊ sic ordo memorie confunditur.

Cautela. xvj.

In corrigendo nō descendat ad specificationē p̄sonarū: nisi sint talia crimina ⁊ p̄ tales cōmissa q̄ oībus pateāt. Videatis de hoc glo. in v̄. detrahāt. in cle. Religiosi, de p̄uile. supius allegatā. Et maxime si aliquis cōmisisset crimen vltimo supplicio dignū. Ne dicat ille demeruit talem vel talē mortē. Si em̄ iura dicunt: quia si esset captus aut caperet ꝓpter talia verba: si persona specificata fuisset incurreret irregularitatem p̄dicans: vt videtur sentire. Jo. de anania. in. c. tua nos. de homi. vbi dicit. Si iudex habet latronem captū ⁊ consulit peritum. ⁊ peritus respondet ꝙ puniendus est morte: tunc erit irregularis: quia erit in culpa sic respondendo in casu qui tunc erat de facto. Secus si casus non erat de facto: sed iudex simpliciter querit qualiter essent tales puniendi: si accideret talis casus: ⁊ clericus respondet ꝙ morte: tunc non erit irregularis. Faciunt no. per glo. ⁊ doc. in. c. ex litteris. de excessi. prela. Sic etiam in genere posset p̄dicās dicere. Qui sic vel sic peccat. incurrit hoc crimen lese maiestatis vel tale. ⁊ per iura cesarea talis vltimo supplicio vel morte tali punitur. et ꝓpter hoc nō incurreret irregularitatem.

Cautela. xvij.

Si quid dubij: questionis: cōtradictiōis vel obiectionis circa ea que p̄dicans dicit: oriri possit: valde

expedit predicanti vt ibi occurrat et huiusmodi refutare curet:ne tunc occurrat vbi non erit qui respondeat:aut populus minus satiatus abscedat.

Cautela.xviij.

Ad precauendū contradictionem ⁊ detractionē quā indubie p̄dicator pro increpationibus sustineret si remediare non curabit:vtatur hac cautela.q̄ sepius et maxime circa curiores increpationes sic dicat. Quia tamen q̄ cōtra peruersos generaliter dicit:contra se specialiter dici reputāt.et se de illo culpabiles esse demonstrāt. Vnde beat⁹ Hieronymus ad Nepocianū dixit. Neminē sermo meus specialiter pulsauit.generalis disputatio vel increpatio de vitijs est. Sed qui mihi ex hoc irasci voluerit:prius ipse de se confitebitur q̄ tales est. Non ergo propter detractionem aliorum debet predicans a recta predicationis intentione recedere. xliij.dist.scimus.

Cautela.xix.

Fructū christi in p̄curando animas deo nō suū debet p̄dicans intendere.arg.c.olim.viij.q.j.vnde cū tanta maturitate se disponat ⁊ loquat p̄dicās:ac si de christo in sui presentia et aliorum principum seu regum loqui deberet:eo q̄ regimen ⁊ cura animarum in predicatione cōsistat. Si autē vellet facere diligentiam in principū seu regum presentia.etiam eandem faciat in presentia simplicium:vel circa oues sibi cōmissas:cū equalibus sit cura animarū illarū. Non enī est maior anima principis q̄ anima pauperis. Quapropter cū omni sollicitudine ⁊ diligentia exhibere se debet predicans.vnde si hoc modo scripture alimenta ecclesijs populis ministrauerit:aperientur super eum catharacte celi:et effundetur pluuia spiritualis.et sic vberiorem gratiam consequetur a deo.vt.xvj.q.j.reuertimini.

Cautela.xx.

Prolixitatē semper vitet p̄dicans quod faciet cum fructuosiorem materiam compendiose dicere cu-

rabit: ne populus tedio afficiatur. Nam melius est populum sic dimittere vt magis appetat audire. q̄ q̄ tedio affectus torpescat: ⁊ nunq̄ amplius de cetero ad predicationem veniat. Sit pro exemplo refectio corporalis si debitā mensurā excesserit ⁊c̄. Dicit em̄ poeta: Quicquid p̄cipies esto breuis vt cito dicta. Percipiant animo dociles: teneantq̄ fideles Omne superuacuum de corpore manat. Doctrina enim duobus modis animo fastidium gignere solet: videlicet qualitate si obscurior fuerit: ⁊ quantitate si prolixior extiterit. Quapropter in vtroq̄ magno moderamine vti expedit: ne qd̄ ad refectionē quesitū est: sumatur ad suffocationē. Ideo volens inter scillam ⁊ caribdim caute nauigare: non nimis obscurus neq̄ nimis ꝓlixus sit in p̄dicatione. Unde valentes viros predicare vidi: qui horalogium secum habentes: statim hora finita cessare soliti erant: ⁊ sic vos faciatis.

Consideratio. xxiiij. De conclusione sermonis.

Postremo de sermonis decenti cōclusione dicendū. Ubi est ꝓ salubri documēto magnopere aduertendū: q̄ si in deductione seu ꝓsecutione materie sermonis exhortatio sufficiens facta nō fuerit: tunc conclusio merito fieri debet cum quadā exhortatione. quia predicatio exhortatione carere non debet. Et fiat ista exhortatio iuxta circumstantias materie dicte: ⁊ ſm doctrinas datas: vt iuxta factam instructionē moueatur affectus auditorum: vt exempli gratia: hoc modo vel alio meliori: Charissimi: audiuistis in explanatione nostra litterali hec vel illa ⁊c̄. Audiuistis etiam in mysticatione vel moralisatione illa ⁊ ista salutaria documenta. Hortor in domino capiatis ea corde. commendetis memorie vel sitis memores: et omnino non negligit in ope practicare: quia vere non sufficit semen verbi dei suscipe: nisi bonoꝝ operū pariat fructum. Estote ergo factores verbi dei ⁊ nō auditores tm̄ fallentes vosmetipsos. Neq̄ em̄ christus auditores tm̄ beatificat: sed eos qui audiūt ⁊ custodiūt

nedum corde ⁊ ore: sed opere. Hoc igitur facite vt immarcessibilem eterne beatitudinis coronā tandem consequi valeatis. Quod vobis et mihi prestare dignetur deus pater: deus filius: deus spiritussanctus: Amen. Vel alio modo extensiori vel latiori. Et cū de sanctis sermo factus fuerit: per imitationem fiat exhortatio eius quē colimus. Hec eñ operosa est laudatio. Imitando eñ eius opera eadem laudandum protestamur ⁊c̄. Dicemus ergo sic: Charissimi: volo vos admonitos esse de imitatione ad quā hortamur ⁊c̄. quia per hoc grata et speciosa erit vestra laudatio: cū laus deo omnipotēti gratissima sit sanctorum electorum eius imitatio ⁊c̄. Si autem exhortatio sufficiens facta sit prius: poteritis ob meliorē memorie commendationē per breuem epilogum dictorum concludere. Hoc vel simili modo charissimi dabetis in presenti sermone illa ⁊ illa ⁊c̄. Et hec obseruantes ⁊ facientes: consortes eritis eterne beatitudinis. Ad quam nos perducat qui in celis sine fine viuit ⁊ regnat: Amen. Quod si nō videatur necessarium epilogare: sed simpliciter finem facere vltimi mēbri vbi placet. Tunc aduertendum est si ibidem sit sermo de deo per aliquod nomen commune omnibus personis: tunc poteritis finem facere dicendo. Cuius nomen ⁊ imperiū sine fine permanet. Vel sic. Qui regni sui nos participes faciat eternaliter: Amen. Si autē sermo fit per aliquod nomen ꝓpriū alterius personarū: poteritis dicere. Qui cū .N. et .N. viuit et regnat: iuxta exigentiā. Si vero de malo pene vel culpe dixerimus: poterimus facere finē ꝑ modū deꝓcationis dicendo. A cuius mali peste preseruet nos pater ⁊ filius ⁊ spūssanctus: Amen. Quod si fecerim⁹ sermonē de bono gratie vel glorie: concludamus sic. Cui⁹ boni nos participes faciat pater ⁊ filius ⁊ spiritussanctus. Si vero de malo declinando vel relinquēdo sermo fuerit: concludere poterimus hoc modo. Charissimi: propter deum ergo vel propter diuinam maiestatē mala cauentes ⁊ reliquentes: bonisq; operib⁹ inherētes: cōsortes eritis eterne beatitudinis. Quod vobis prestare dignetur qui viuit in secula seculorum benedictus: Amen. Vel alio modo placenti. Si autem sermo fuerit de aliquo faciendo: poteritis

sic concludere, Hec omnia facientes: eterne beatitudinis vel hereditatis participes eritis. Quod vobis prestare ꝛc. Vel sic. Chariſſimi: hoc iuxta documēta vobis data: vel iuxta datam vobis doctrinam opere adimplere curetis: vt mereamini cōſortes fieri felicitatis eterne. Quod vobis p̄stare dignetur deus pater ꝛ filius ꝛ ſpirituſſanctus: Amen.

Conſideratio. xxv. De libris amminicu latiuis huius artis.

Quia fides: vt ait apoſtolus: eſt ex auditu: auditus autē p verbū dei. verbū autez dei caſtū ꝛ examinatū eſſe debet: vt ſupra diximus: et ſine ſtudio nō poſſunt verba debito modo examinari. Vnde Bonauentura in declaratione regule Franciſci: ad ſtudium predicatores hortatur. Studium vero ſine libris nequaq̄ fieri poteſt: quoniā puerorum prouerbio dicit. Haurit aquas cribro qui vult diſcere ſine libro. Hinc eſt q̄ a libris ſumit originē q̄dā boni prouenit ſtatui clericali. Sunt enim libri vaſa ſapientie quibuſcunq̄ diuitijs preferenda: que veritatē potiſſime tuentur ꝛ continent. Quid eñ eſt aliud quo fides defendit commodius: dilatatur diffuſius: predicatur lucidius: q̄ librorum veritas libris inſcripta. Hoc euidenter figurauit ſaluator noſter: quando contra tentationem prelatarus: viriliter ſe ſcuto circumdedit veritatis: non cuiuſlibet ſed ſcripte: dicens. Scriptum eſt: non in ſolo pane viuit homo: ſed in omni verbo q̄ procedit ab ore dei ꝛc. Matthei. iiij. Preterea cum omnes homines natura ſcire deſiderant: ac per libros ſcientiam veritatis preoptandā diuitijs omnibus adipiſci poſſumus: quis homo ſm naturam viuens librorum non habeat appetitum: Quāuis eñ porcos margaritas ſpernere videmus: nihil in hoc prudentis leditur opinio: quo minus oblatas comparet margaritas. Precioſior eſt cunctis opibus librorū theſaurus ꝛ omnia que deſiderant huic nō valent cōparari: Prouer. iij. Quiſquis igitur ſe fatetur veritatis: felicitatis: ſapientie: ſcientie: predicationis vel etiam fidei zelatorem: librorum ne-

cesse est se faciat amatorē. Et quia scribit Eccēs vltimo. Faciendi plures libros nullus est finis. Queritis qui libri sint vobis vtiliores seu necessariū p primis: cū nō possitis habere plures ab initio. Hoc vobis p responsione do consiliū: vt habeatis Postillam Guilhermi Parisiensis episcopi sup Euangelijs t epistolis. Sermologū Thesauri noui de tēpore t sanctis. Textū sententiarū et Rationale diuinor officior. Compendiū theologie cum Speculo exemplor. Si tamen potestis habere Summā domini Antonini archiepiscopi florentini cū eius cronica. Concordantias maiores: et Bibliam nūc Basilee impressam: cū glosa ordinaria t Nicolai de lyra. Lumen anime. Librū similitudinū: valde proderit vobis. Preterea: si aliquotiens Sermones Discipuli aut sancti Vincentij legeritis: multa ibi popularia seu populo accommodata seu vtilia haurire possetis: p hoc tamen libros originales sanctorum videlicet Hieronymi: Augustini: Ambrosij: Gregorij illor seu etiā aliorum doctor sermologos. Juris canonici volumina. Super magistro sentētiarū scripta. Thome de aquino. Petri aureoli. Scoti. Bonauenture. Richardi. Alberti magni. Francisci de mayronis. Petri de aquila. Petri de palude. Petri de ailiaco. Petri de tharantasia. Thome de argentina. Stephani brulifer t aliorum doctorū nequaq̄ spretos esse velim.

Sūt t alij plures sermologi infra notati q̄s impssos vidi: scz

Augustini.
Ambrosij.
Alberti.
Antonij bitonti.
Antonij de vercelleñ.
Abbatis vercellensis Vade mecum intitulatus.
Ailiaco.
Antonini.

Bonauenture.
Bigesalutis.
Bernhardi.
Bernhardini.

Compēdij moralis.

Dormi secure.
Dinckenspühel.
Discipuli.
Deflorationes.

Euangelij eterni.

Francisci mayronis
Florum theologie.

Gotschalci ꝓceptorꝫ
Guilhermi Parisiensis.
Gerson.
Hugonis de prato
florum.
Haselbach.
Herpff.
Iacobi de voragine
Jordani.
Jacobi cartusiensis.
Itinerarij.
Leonardi.
Leonardi de vtino.
Laudum Marie.
Lochmayr.
Mariale.
Martini.
Meffret.
Michaelis de vngaria.
Michaelis de Mediolano
Nider.
Ortuli.
Parati.
Posnoniensis.
Pomerij.
Peregrini.
Quintini.
Quadragesimalia multa.
Roperti de licio.
Sensati.
Socci.
Stellarij.
Summa predicantiū
Turre cremata.
Thomasina.
Vincentij.
Vnno.
Wann.

Et plures alij impſſi et non impressi: quos nequaq̃ vituperandos seu vilipendendos dico. Nemo enim est quin aliquid sit studij consecutus. Valete feliciter.

Finit prima pars.

Liber secundus de practica artis predicatorie. iuxta vulgare theutonicum.

QVoniã vt dicit Aristoteles primo metaphysice. Operationes sunt circa singularia. Experientia enim est cognitio singularium: ars vero vniuersalium. Idcirco vt certius operari possitis circa regulas artis: ad practicam descendere volumus per viginti considerationes subsequentes.

Consideratio prima. De variis modis proponendi verbum dei populo.

Consideratio.ij. De auisamẽtis curatorum festa indicere seu predicare volentium.

Consideratio.iij. De modo indicendi festa sanctorum.

Consideratio.iiij. De exhortatione ad orandũ pro omni gradu ecclesie.

Consideratio.v. De forma ꝓponendi ad populum oratiõe dominicã: symbolũ ⁊ decẽ ꝓcepta: saltẽ dñicis diebꝰ.

Consideratio.vj. De confessione publica.

Consideratio.vij. De modo publicandi seu intimandi librũ vite.

Consideratio.viij. De modo intimandi primũ: septimum vel tricesimũ ⁊ anniuersaria defunctorꝝ.

Consideratio.ix. De modo proponendi edicta matrimonialia.

Consideratio.x. De modo contrahendi seu populandi matrimoniũ: ⁊ eius solennisatione ac benedictione.

Consideratio.xj. De exhortatione circa sacramenti eucharistie ministrationem.

Consideratio.xij. De exhortationibus circa extreme vnctionis administrationem.

Consideratio.xiij. De exhortationibus faciendis circa infirmos.

Consideratio.xiiij. De indulgentiarum intimatione seu insinuatione in certis festis.

Registrum

Consideratio.xv. De intimandis inhibitionibus a sacra cõmunione tempore quadragesimali.
Consideratio.xvj. De varijs cõsuetudinibus ecclesiarũ quo ad p̃dicationẽ: ꝛ alia que in parochijs fieri solent.
Consideratio.xvij. De exhortationibus in processionibus faciendis.
Consideratio.xviij. De modo intimandi reliquias sanctoꝝ.
Consideratio.xix. De insinuatione censurarum.
Consideratio.xx. De modo seruandi placitũ christianitatis.

Consideratio prima. De varijs modis ꝓponendi verbum dei populo.

In nomine patris et filij et ſpūſſancti: Amē. Primū querite regnū dei ⁊ iuſticiā ei⁹: ⁊ hec omnia adijcient vobis. Habent hec verba originaliter Matthei. vj. officialiter in euangelio ꝑſentis dominice vel in euangelio hodierno: nunc loco thematis aſſumpta. Ex quibus verbis erit breuis ſermo vulgaris: diuina mihi aſſiſtente gratia.

Guad vnd barmhertzikeit gottes deß almechtigē vatters kunſt vñ wyßheit ſyns eingeboren ſunß vnſers herren Jeſu chriſti. Gütikeit liebi vñ inſprechē gottes des heiligē geiſtes ſyent nün vnd zů allen zyten mit üch allen. Die diß begerent ſprechēt mit demüt Amē. Die heilige wort ſo ich zů latin im anfang geſprochen hab/beſchrybt vnß der wirdig evāgeliſt ſctūs Mattheus am ſechſten capittel: oder am ſechſtē vnderſcheid ſyner ewāgeliſchē hiſtorien vñ ſint die wort begriffen in dē heiligē ewāgelio/das man ſingt vñ lißt zů dē ampt der heiligē meß vff diſen gegenwertigē ſontag/lutendt nach dē latin zů tütſch alſo. Zů dē erſtē vor allen dingen ſüchent das rych gottes vñ ſyn gerechtikeit: vñ all ander ding werdē üch zů gefügt. Zů inleitūg diſer wortē kinder chriſti/ſo wiſſent ir oder ſollent wiſſenn/das got der almechtig die vernünfftig creatur den menſchen hat geſchaffen in diß welt das er das höchſt gůt erkēn: lieb hab vnd entlichē das nieſſen ſy im rych der himel. alſo ſchrybt der meiſter vō hohē ſinnē am andern bůch: diſtinctione. i. vñ hie von ſchrybt der wirdig Auguſtinus. Inquietū eſt cor hominis donec requieſcat in deo. Des menſchē hertz iſt nämmer rüwig vntz das es rů wet in got. Et Gregori⁹. Alia nō ad aliud ꝯ ad deū apetendū ⁊ habēdū facta eſt. Quicqd enī min⁹ eſt deo: nō ſufficit ei. Jdeoqꝫ huc ⁊ illuc agitat: ⁊ ab vnāqꝫ re faſtidio repellente remouet. Ex qbus patet q̄ totū deſideriū humanū circa temporalia occupatum perfecte ſatiari nō poteſt: ſi deum nō inquirit: quo habito habentur omnia. Dicit enī Auguſtin⁹ ſuper Johannē:

Deus tibi totum est. Gott ist dir alle ding. Si esuris: panis est: si sitis aqua tibi est: si tenebris es: lumen tibi est: si nudus es: imortalis tibi vestis est: ⁊ ibi de multis alijs humanis indigentijs enumerat Aug⁹. cõcludẽs finaliter: ꝙ omnia illa sine deo nulla sunt: ⁊ ꝙ ille qui deum habet omnia ista habet. Sine eñ deo omnia dulcia ⁊ amara sunt: eo ꝙ sine eo omnia copia inopia est: vt idẽ Aug⁹. dicit sup Ps̃. xxxvj. Quicq̃d mihi preter deũ est: dulce non est. Quicquid mihi vult dare dñs deus meus: auferat totũ: ⁊ se mihi det: hec ille. Patet ergo ꝙ qui deũ inq̃rendo diligit: omnia secũ habet. vñ Chrys. sup illud Ps̃. Inquirẽtes autẽ dñm nõ deficiẽt. Cũ diligim⁹ deũ: oĩa in ipso reperim⁹: vnus est q̃ querit: sed ipe est in quo omnia cõtinent. Hinc est ꝙ idẽ exclamãdo dicit. O lucrũ mirabile: cõpendiũ singulare: cur nos ꝑ diuersa fatigamus. Ad ipsum ergo vnanimiter festinemus. post quẽ cuncta bona vltra nõ querimus: sed tenebimus: hec ille. Merito ergo saluator noster nobis persuadet primũ querere regnũ dei ⁊ iusticiã eius: quia oĩa bona tꝑalia nobis adijcient: si ipsum solum habuerimus: vt dicunt verba nostri thematis. Primũ querite regnum dei ⁊ iusticiam eius: ⁊ hec omnia adijcientur vobis.

Vnd das sint die wort meines anfangs/ vß welchẽ wort fürer fruchtberlich ze reden/ vermag ich nit on sunder hilff vñ gnad des allmechtigen gottes. Dañ kein werck mag nützlich volkũmen verfancklich oder verdienlich syn on erlüchtũg der gnaden gottes. Hierumb so helffen mir anrüffen die hochwirdige himelkünigin die můter gottes Mariã/ die ouch ein můter ist aller gnadẽ vnd barmhertzikeit das vns die gnad erwerb von vnserm lieben herren Jesu christo/ mir verfancklich zů reden/ vñ üch fruchtberlich zů hören/ grüssent die mit dem engelischẽ grůß/ Aue maria. Qua quidẽ salutatione cũ genuflexione dicta: postq̃ surrexero: soleo dicere vt sequitur:

Die gnad des vatters liebe des suns/ gemeinschafft des heiligen geists vnd fürbittenn der himel küniginn Marie sy nůn vnd zů allen zyten mit vns allen Amen. Primũ querite regnũ dei ⁊c. loco ⁊ capl̃o ꝑtactis In his verbis tria ponunt. Primo nãq̃ saluator hortat nos ad strenuitatẽ laboris cũ dicit: Primũ querite. Scdo ꝓponit immensitatẽ mercedis cum

dicit: regnum dei. Tertio subiungit copiositatē subsidij: cum dicit. Et hec omnia adijcient vobis.

Quantū ad pmū hortamur pus celestia ⁊ eterna q̄rere q̄ terrena: nā si panis corporal nō pōt māducari sine sudore vult⁹. Gen. iij. Quāto magis ꝓsolatio celesti nō pōt haberi sine strenuitate laboris. Nō em̄ dat denari⁹ diurnus: q̄ est vita eterna nisi p̄ labore dei ⁊ est⁹. Mat. xx. Tria sunt attēdēda circa hoc vt q̄s q̄rens deū ⁊ regnū celeste inueniat scz tpis opportunitatis: q̄rendo rei p̄ciositas: ⁊ modi q̄rendi q̄litas ⁊c. Quātū ad secūdū aduertēdū: q̄ triplex ē regnū scz regnū timoris: regnū horroris: ⁊ regnū decoris: vide Holgoth sup̄ libz̄ Sap̄. v. ca. Quātū ad tertiū sciendū circa bonor̄ app̄hensionē iudiciū mūdanor̄ decipit. Nā tria sunt bona: scz nature: gr̄e: ⁊ fortune: vt Holgoth sup̄ lib̄ Sap̄. ca. iiij. ꝓsequit. Et sic ista mēbra diuisionis ⁊ subdiuisionis extendi ⁊ dilatari seu amplificari possunt: iuxta doctrinā in p̄mo libro supius posita ⁊c. Videte materiā si placet: in sermonario dñi Nicolai de Blonij: dñica. xv. post Trinitatis: vbi circa finē inducit saluator Mat. v. dicēs. Beati q̄ esuriūt ⁊ sitiūt iusticiā: q̄m̄ ipsi saturabunt. Ad quam saturitatez p̄ducat nos Jesus christ⁹: Amē. Vel sic. Audiuistis nūc p̄ciositatē eterne mercedis ⁊ strenuitate opis. Et quō merces felicitatis nō acquirit nisi p̄ laborē boni opis: vt Aug⁹. sup̄ Johanē inq̄t: ⁊ habet in c. ieiuniū. de ꝓse. dis. v. Oremus ergo vt dñs noster docuit in oratione dñica p̄mo. Aduenīat regnū tuū. Deinde panē nostrum quotidianū da nobis ⁊c. vt deo seruire possimus: ⁊ hic habere gratiā eius: postea vero gloriā eternā: quam nobis tribuat pater filius ⁊ spiritussanctus: Amen.

Alius modus p̄cedēdi in ista dñica. xv: capiēdo supradictū thema: p̄mū q̄rite ⁊c. vl illud: Nemo pōt duob⁹ dñis seruire: ⁊ post inuocationē diuini auxilij tria faciat p̄dicās. Primo dicat textū euāgelij fm̄ litterā plane. Scōo ei⁹ breuē intellectū postillando. Et tertio aliqua dubia.

Alius mōdus p̄cedendi in eadē dominica: si p̄dicās p̄ edificatiōe ꝓximi vellet p̄dicare de iusticia: defuiēdo

deo: vl' de auaricia ꝛc̄. capiat ex euāgelio aut biblia thema qd̄ voluerit: materiā dicēdā diuidat aut subdiuidat sic̄ placuerit ꝛ tūc doctrinā suā ꝓbet ꝑ textū euāgelij in p̄ma vl' secūda vel tertia ꝑte: dicēdo textū euāgelij ꝛc̄. Vel post inuocationē diuini auxilij statim dicat euāgeliū: q̄ finito ꝑm textū: subiungat: Diß ist der sinn der worten des heiligenn ewangelij: durch welche wort üch got der allmechtig ab wölle lassen all üwer sünd: Amen. Dico: der sin der worten. non sine cautela ideo: quia euangelia sunt in vulgari impressa: ꝛ ille sic: ali⁹ sic vulgarisat: et laici viri seu mulieres in domo prius legentes ista deinde dicerent. Liber meus nō habet sic textum vt p̄dicans dicit: quasi male dixisset. Ideo dicendo: Hec est sententia verborum euangelij. Et nihilomin⁹ iuxta tenorem textus dicat̄ meliori ꝛ breuiori modo: saluis regulis vulgarisandi in p̄mo libro positis: differēdo postillā dicatis: qꝛ populus libēter audit textū euāgelij: ꝛ q̄uis sedere posset: tamē stare solent discooptis capitib⁹ viri: postea sedent. Et tūc postillare potestis hoc vel simili modo. Saluator noster in hoc euāgelio tria nobis ostēdit: ꝛ ꝑm hoc diuidit̄ in tres partes. Primo ostēdit q̄ singulare seruitiū qd̄ deo debem⁹: nō possum⁹ deo ꝛ creature simul exhibere. Secūdo vult remouere a nobis curā supfluā rerū temporaliū cū dicit. Ideo dico vobis: ne solliciti sitis: et hoc ostendit ꝑ rationes ꝛ exempla ꝛc̄. Tertio ostendit nobis quid in tota vita nostra facere debemus: et ad quem finē principaliter opera nostra facere debemus vel ordinare: dicens. Querite ergo primū regnū dei ꝛ iusticiā ꝛc̄. In fine dicēdo: Nun hond ir gehört lieben kind drye christēlich ler/so vns vnser lieber herr Jesus christus in dem hütigē ewangeli gethon hat. Vñ das vnß dar mit die müter die heiligē kirch hüt vermandt das wir trülichē sollent got dienen/vnd all vnser sürnemen setzen in got. dar mit das wir überkummē mügen die gnad gottes hie/vñ darnach die ewig selikeit. Das verlych üch vñ mir gott vatter/gott sun/got heiliger geist: Amē

Declaratio predictorum.

In noīe patris ꝛ filij ꝛ spū ssancti: Amē. Principiū fieri volui: vel in nomine summe trinitatis ꝛc̄. vt

no. xxiij. dis. in noie dñi. de cõse. dis. iiij. c. in sinodo. et. c. a qdã. de bapt. ꝛ eius effec. c. j. et. L. de offi. pfec. preto. affir. l. in noie dñi. vbi dicit ꝙ in noie dñi ad oẽs actus pgredimur. Item sermo sic erit acceptabilis deo excelso: ꝛ benedictionẽ ab ipso pdicans acquirit. Unde Ambro. in cõmentario. Deus benedicitur inquit: cũ laudibus dignis extollit. Homines autem deus sic benedicit: vt sue gratie dona eis impartiat. Item demones territi fugiunt ad nomen dei: iuxta illud Pſ. Terribile ꝛ sanctũ est nomẽ ei⁹: Unde et sacramenta p inuocationẽ sancte trinitatis cõferunt p benedictione psequẽda: vt no. in c. nunqd. de conse. dis. v. Capiatis deinde thema qõ volueritis: iuxta doctrinã in. x. cõsideratione primi libri posstam. Et semp dñicis dieb⁹ dicatis euangeliũ in sermone primo plane ſm litterã vulgarem iuxta textũ solũmodo ꝛ postea colligite notabilia: vel postillã psequamini prout melius potestis. In festiuitatibus summis euangeliũ de festo. Similiter in omnibus festiuitatibus beate virginis cõsueuimus recitare euangeliũ de officio: dempto festo Natiuitatis Marie in quo difficile est predicare vl recitare Liber generationis: cuius semel ego pdicauerim. Sed populus attediat in istis raris nominibus ꝛc. Et nisi quis plures sermones faceret ex eodẽ euangelio: parũ edificaret. In festo Conceptionis pdicam⁹ euangelium: Extollens vocẽ quedã mulier de turba: dixit ad iesum: Beat⁹ venter q̃ te ꝛc. Luc. xj. Iuxta ordinationẽ pape Sixti quarti: ꝛ Innocẽtij octaui: qui largas ꝛ magnas indulgẽtias dederũt de hoc festo: vt eoꝝ bullis patet. Similiter in festiuitatibus apostoloꝝ: etiã si in dominicã inciderint. Uerũtamẽ si curatus aut predicans haberet in dominica aliqd pponere pro correctione vel edificatione populi in speciali: si tunc ad ppositũ suũ euangeliũ dñice plus deseruiat de tpe q̃ de sancto de quo agit: tunc capiat euangelium dominicale: alioquin poterit euãgeliũ de sancto vel de festo pdicare: sicut visũ fuerit melius expedire. Als si extra dominicã festũ alicui⁹ sancti occurrit in quo predicamus: omittimus euangelij recitationem si volumus: aut recitamus ad placitũ. Et recitato euangeliõ subiungimus. Per euangelica dicta deleantur vnuer-

la vestra delicta: vt supra dictum est: non q indulgentie date sint de euangelio potius q̄ de alia p̄dicatione: sed q lex euangelica iustificat. ad Roma. viij. Lex spiritus vite in christo ie su: liberauit me a lege peccati ⁊ mortis eterne. Vnde Augustinus. Nō est aliud inquit lex dei scripta in cordibus fideliū nisi p̄sentia spiritussancti: id est gratia que vtiq̄ habet iustificare: hoc est a peccato emundare.

Alius modus ex epistola.

In nōe patris ⁊ filij ⁊ spūssancti: Amē. In omnibus honorificetur deus. Habentur hec verba originaliter prima Petri quarto capitulo. Recitatiue seu officialiter in epistola currentis dominice. Transsumptiue vero in canone non solum. j. q. iij. In p̄sentiarum loco thematis assumpta. Ex quibus verbis facturus sum breuem sermonē vulgarem: diuina mihi assistente gratia.

In vnserm heiligen glouben christus Jesus warer got vñ mensch/ in ewigkeit geboren vß vetterlichē hertzen. Zytlichen von der reinen seligē küschē iunckfrowē Maria verlych vns syn göttlichē segē gnad vñ barmhertzikeit/ vnd nach disem kurtzen ellenden zergengklichē leben das frölich ewig leben/ die diß begerent sprechent mit andacht ires hertzen: Amen.

Jr andechtigen kinder christi/ dise wort so ich geredt hab zů latin/ hat vns beschriben der wirdig apostel sanctus Petrus in syner ersten epistel am vierden capitel/ vnd sindt die selbenn wort begriffen in der heiligenn epistel die man singt vnd list in dem ampt der heiligen meß vff disen suntag/ lustend nach dem latinn ze tütsch also. Got der allmechtig soll in allen dingen geert werden.

Jam aliqui faciunt introductionē per vnam auctoritatem aut plures. Alij non faciunt introductionē: sed statim procedunt ad inuocationem diuini auxilij hoc modo.

Vß disen worten etwas fruchtberlich zereden/ mag ich nit volbringē on sund gnad vñ influß des heiligē geist/ harumb so wöllē wir anrüffē die hoch gelobte himelkünigin die iunckfrow Mariā die můter der gnadē vñ barmhertzikeit das sie vns erwerb gnad mir verfanc lich oder fruchtberlich zereden vñ üch mit andacht zů hörē/ also das got der herr da von ge

lobt werd/vnd wir arme sündige mēschē da vō gespyßt vñ in vnserm leben gebessert werden/vnd die armē ellenden gefangnen selen da von getröst werden/darumb so sprech ein ieglicher mēsch mit andacht synes hertzē ein engelischē grüß sprechēt. Gegrüsset syest maria. Myn aller liebstē in christo zů diser gegenwirtigen predig will ich üch voran das heilig ewangeliū sagen bloß nach dē text/vñ daruff ein kürtze lüterung darnach ein frag fürē/warumb got der allmechtig alle ding hab geschaffen vff die wort myns anfangs. Vñ zů dem dritten viererley gůtet erzelen/in denen allen wir got den allmechtigen sollen eren ꝛc. Vide materiā ī sermonario vincētij.

Alius modus.

Der süß ewig grundloß barmhertzikeit got in himel verlych vns syn götlich gnad zum anfang vñ alles das vns gůt sy zů sel vñ lyb: Amē. Thema. Kinder christi dise wört die ich geret han in latin/deren ist vns ein schryber gewesē der wirdig cantzler vñ ewangelist vnsers liebe herrē Jesu christi sanctus Johānes der hochfligendt adler an synem. xiiij. vnderscheid syner ewangelischen ler/welichewort vnser lieber herr Jesus gesprochē hat vß synē götlichē mund. Ouch so sint dise wort begriffē in dē heiligē ewangelio das man hüt singt vñ lißt in dē ampt der heiligē wirdigē meß von der andechtigē löblichē zyt der gnadē des heiligē aduēts in dē liecht vñ nach der erkantniß der heiligē christēlichē kirchē nach ordnūg diß gegenwirtigē söntags. Vnd dise wort hab ich genūmen zů lob vñ eer dē allmechtigē ewigē got vñ vnsern armē süntlichē selē zů einē heil/vñ allē christgloubigē menschē zů einer geistlichē fruchtbarē beschowūg andechtigs götlichs lebens/vñ sint das die wort nach dē latin in tütsch. Oīs hō quicūqz īuo. no. do. sal. erit ꝛc. Nun vō denē wortē fürbaß fruchberlich zeredē/das vermag ich nit on sund hilff vñ gnad des almechtigē gottes/wañ ir wissent das kein werck volkūmē oder verdienlich ist/es sy deñ das es erlüchtet werdt durch die gnad Nam sanctus Thomas dicit. Nulla actio fit meritoria nisi ꝑ gratiā dei illuminatā: qm̄ sicut sol est causa oīm generabiliuz teste Aresto. iiij. phisi. vbi dicit. Hō generat hoiem ꝛ sol: sic ꝙ hō generat̄ a matre sol cooperat̄. Sic ver⁹ sol iusticie christ⁹: est causa oīm actionū gratuitarū. Ideo dicit Isidorus. O hō in omni tēpore tuo auxiliū posce a deo: quoniā sine illo nulla

opera bona possumus perficere: ipsa veritate attestante Johannis. xv. Sine me nihil potestis facere.

Durch sollichs vnd anders üwer noturfftikeit verman ich üch den allmechtigen ewigen gott trüwlich an zerüffen vnd zebitten das er vns verlych vnd geb alles das vns kumlich vnd nutzbar sy zů sel vnd zů lyb vnd in sunders vermann ich üwer andacht sunderlichen an zerüffen die můter aller gnaden vnd harmhertzikeit vns von irem lieben sun zů erwerben/mir krafft ze reden/vnd üch gnad zů hören/das got der allmechtig dar durch geeret werd/die můter aller gnadenn vnd alles himelisch hör gefröwt/vnd die armen ellenden selen in dem kercker des fegfüers dar durch getröst werden/vns krafft vnd macht gegebenn werd ab zeston von vnserm armen ellenden süntlichen leben/das vnsere güte wort vnd werck/vnd alles vnser thůn vnd lon dē allmechtigē ewigen gott ein wolgefallen sy. Das vns sollichs alles widerfar, so grüssent die můter aller gnaden vnd barmhertzikeit mit dē engelischen grůß/den ir von himel der starck ertzengel Gabriel bracht hat/sprechend. Gegrüsset syestu Maria. Post Aue maria. Gütlicher frid gnad vnd barmhertzigkeit sy nůn vnd zů allen zyten mit vns allen: Amen.

Zů inleitůg mynē worten begegnet mir ein andechtig frag eins heiligen Doctors: vtrů ꝛc. Et rō dubitādi est. Die sach so zwyfel infelt darumb gefragt würt ist die ꝛc. Sollichē frag zů verantwurten vñ zů volfüren/ist vorab zů wissen. Ponendo notabilia vel distinctionē ꝛc. Nůn zů der vorbewegten frag ist das die antwürt vñ schloßred ꝛc. Vel sic. Zů der frag gib ich durch bericht der gotlichē lerer dise antwurt ꝛc. Vel sic. Jr andechtigē in christo/dise gegēwirtig ler die ich für mich genummen hab/wil ich zerteilen in vier teil ꝛc.

Alius modus ꝛ in Natiuitate Christi.

Der allmechtig ewig got Jesus christus k ewigkeit geborē vß vetterlichē hertzē/zytlichen vß dem reinen küschen lyb der iunckfrowen Maria/vff den hütigen tag fünffzehenhundert vnd siben iar verloffen wölle verlyhē in angesicht siner heiligen geburt den lebendigē menschē gnad vñ abloß der sünden/ein gůt künfftig vñ vil güter seliger iar/den rotten barmhertzikeit vñ ewige rů w/der heiligē kirchē syn göttlichē fridē vnd segen/vnd vns armen sündigen menschē nach disem zer

genglichen ellendē iaren die frölichē ye mer werendē ewigē seligē iar. Die diß begerēt sprechent mit diemůt Amen. Hie mit so wil ich üch allen vñ ieglichē in sunder ein gůt selig iar gewünsch haben. Sic fuit consuetudo mea. Et in festo pasche similiter applicare hanc salutationis sententiam. In angesicht syner frölichen vrstend. Simittendo nouum annū. Vel sic posset quis etiam in alio festo vti.

Alius modus.

Der allmechtig ewig got Jesus christus zů disem heiligen fest wöll verlyhen den lebenden menschē gnad vñ ablaß der sünden. Den todten barmhertzikeit vnd ewige růw der heiligen kirchen syn götlichē friden vñ segen/vnd vns armē sünderen nach diser zergengklichen zyt die ewige seligkeit. Die diß begerent/sprechent mit andacht: Amen.

Alius modus.

Die allmechtigkeit gottes des himelischenn vatters/ die wyßheit synes eingebornen suns vnsers herren Jesu christi: die gnad vnd influß des heiligen geists. Hilff vnd barmhertzikeit der lobsamen künigin Maria/vnd ouch die gemeinschafft aller heiligen die kumment vns zů hilff vnd zů statten in allen vnseren nöten vnd angsten/vnd beständenvns in einē waren christenlichem glouben vnd in allen gůten werckenn: Alle die das begerent/die sprechen mit andacht ires hertzen: Amen.

Alius modus.

Die gnad vñ barmhertzikeit vnsers liebē herrē Jesu christi/die liebi gottes vñ gemeinsami des heiligē geists/sy nün vnd allweg mit vns allen. Sprechent mit andacht: Amen.

Alius modus.

Frid vñ gnad vnsers liebē herrē Jesu christi/hilff vñ trost der ünckfrawē Marie vñ alle gottes heiligē die beschirmūg des heiligē crützs sy all zyt mit üch vnd mir/vnd behüt vns vor aller widerwertikeit des lybs vnd der selenn. Das verlyhe vns die barmhertzikeit gottes/sprechent: Amen.

Alius modus.

Der frid got des vatters gnad vñ barmhertzikeit des suns Gütikeit vñ milnikeit des heiligen geists. Hilff vnd trost der můter der barmhertzikeit vnd allen lieben heiligē vñ engelē sy hüt vnd zů allen zyten mit vns allen: Amen.

Myn aller liebsten in christo iesu ꝛc.

Alius modus.

Der frid vnd die gnad des allmechtigen ewigen gottes/ hilff vndtrost der hymel kungin Maria/ das inspreche des heiligen geysts/das gebet aller heiligen/ sy mit vns zů allen zyten: sprechent Amen.

Alius modus cũ tribus virtutibus.

In einẽ waren vesten christenlichẽ glaubẽ/ in steter hoffnung/in einer volkummnẽ liebi/ouch in allẽ güten christenlichẽ wercken/behalt vns die barmhertzikeit gottes all zyt/ sprechend mit andacht üwers gemöts Amen.

Alius modus.

Die allmechtikeit gottes vatters weißheit des suns/ gütikeit des heiligen geists/verdienst der hochberümbten gottes geberertin vnd iunckfrawen Maria vnd auch aller heiligen sy nun vnd zů allen zyten mit vns allen sprechẽt Amẽ.

¶ Seligen kinder gottes/ dise wort so ich für mich genummen vnd gesprochen hab zů latin/ beschrybt vns der wirdig ewangelist vnd zwelffbot sanctus Johãnes an dem. xvi. capitel syner ewangelischen ler. Vnd by denen worten sollent ir viererley ding merckẽ. Das erst von dẽ gebet/ wie das so ein groß wirdig ding oder mittel ist dẽ menschem. Das ander, wenn oder warumb der mensch bitten sol. Das dritt wie ein mensch sol bittẽ. Das vierd was er doch sol bitten das er von gott mög gewerdt werden vnd nemẽ. Von den vier punctẽ oder dingen/ hab ich üwer liebi ein wenig wil lẽ zesagẽ. Das mag ich nit volbringẽ on sunder gnad vnd influß gottes des heiligen geists. Darumb so söllẽt wir ein botten zů gott erwellen/ dem gott nit versagen mag/ das ist die můter der genadẽ vnd barmhertzikeit/ die lobsame küngin iunckfrow Maria. Die sollen wir senden zů dem allmechtigen gott das sie vns erwerb gnad mit ze reden/ vñ ych mit andacht ze hören/ das gott der almechtig/ syn wirdige můter/ vñ alles hymelisch hör gelobt wir armẽ ellendẽ sünder gebessert/ vñ die armẽ selẽ im fegfür getröst werdent. Darumb so grüssent sie mit dẽ englischẽ grüß Aue maria.

¶ Vel sic: precipue in festiuitatibus beate Marie.

Hierumb so grüssent sie mit dẽ Salue regina/ vnd sprechẽt.

Gegrüsset syest künigin der barmhertzikeit/leben süssigkeit/ vñ vnser hoffnung/syest gegrüsset. Zů dir rüffent wir ellende Eue kinder. Zu dir süfftzend wir klagēt vñ weinent in disem tal der trehern. Eya darumb du vnser fürsprecherin/die dyne barmhertzige ougen ker zů vns. Vnd Jesum die gesegnet frucht dynes lybs erzeig vns nach disem ellend. O gütige. O milte. O süsse Maria. Sancta Maria bit got für vns.

Et ista clausula etiam obmitti posset. Deinde dicas.

Hilff vnd trost der hochwirdigen můter gottes Marie sy allzyt mit vns allen.

Resumitur Thema ꝛc. Disen worten ein fēstigung zegeben/ so nim̄ ich für mich den spruch so geschriben stat ꝛc. Vel sic. Denen worten verstatung oder krafft zegebrn/so nim ich für mich den spruch den künig Salomon gethon hat ꝛc. Vel sic. über dise wort spricht sanctus Ambrosius oder Augustinus.

Vel sic. Das ir die wort dester baß luterer vnd clarer verstanden/so ꝛc. Et post probationē vel deductionē adiungitur thema et dicitur. Vnd das sint myn fürgehalten wort.

Alius modus.

Thema ꝛc. Hec verba thematis pro presenti sermone assumpta: scribuntur. N. capitulo. N. Super quibus verbis scribit venerabilis. N.

Gnad vnsers herren Jesu christi/frid vnd liebi gottes/gemeinsam der heiligē/beschützūg vñ beschirmūg des heiligen crützs/die gnadryche tugēt vñ gůti der iūckfrowen Marie/ hilff vnd trost aller gottes heiligen/syent mit vns allen. Die sollichs begerent/sprechen mit andacht Amen.

Die wort mynes anfangs geredt zů latin sindt vns beschriben durch den hochwirdigē. N. vñ lutēt nach dē latin zů tütsch also ꝛc. In welchē vns werdēt begriffē zweiding. Zū erstē ꝛc. Vel sich. über welche wort vns schriben ist der heilig wirdig lerer ꝛc. Nun fürer oder fürbaß mer zeleru oder zesagen. dar durch der allmechtiß ewig got gelobt/ wir armē sünder hie in disem iamertal gebessert vñ die selen so die sindt in dē kercker des fegfüres erlößt werdēt/gnad zů erwerbē so grüssent die hoch gelobte himelkünigin Maria mit dē engelischē grüß sprechēt. Gegrüsset syest Maria. Dise predig wil ich setzē vff dry puncten. Zum ersten wil ich sagen das heilig ewangeliū nach dē latin zetütsch mit einer lüterūg oder cleinē vßlegūg

Zů dē andern etwas vō mynē anfencklichē fürgelegtē wor/ten ꝛc. Vnd zu dem dritten ein exempel üch dar mit gott be/felhen. Das hütig heilig ewangeliū das vns beschryben ist der heilig himelfürst vnd ewangelist sanctus Mattheus an dem vorgenanten capitel/ lutet nach dem latin zů tütschenn also. In der zyt ꝛc. In fine. Diß sindt die wort des heili/gen ewangelij/durch welche wort vns got verzyhen vñ ver gebē wöl all vnser sünd vñ missetat. Amē. Vel sic. Kinder christi/vß disen worttē mynes anfangs/sollēt ir vermercken dry oder vier punctē. Vel sic. Dise gegē wirdige ler die ich für mich genūmen hab zesagen/wil ich zerteilen in vier teil.

¶ Primo que sint illa que imitari debemus Secundō que sint illa que proximo fieri debent. Tertio qualiter nos dispo nere tenemur. Et quarto quid nobis premij debeatur.

Nůn von dem aller erstenn teil welche die ding sint denen wir nachvolgen sollenn/die leret vns der wyß Salomon in dem spruch so er thůt Prouer. iij. ꝛc. probetur ille punctus cū suis dependitijs vsqz ad finē: et tūc dicitur. Das ist nůn der erst teil diser predig dem es not sy der rüsper sich: vel der er/munder sich/ne dormiant. sed et attentiores fiāt. Nůn zům andern welche ding vnserē neben menschen gehörē zetünd/ das vnderwyset vns der andechtig lerer sanctꝰ Ambrosius so er spricht ꝛc. Das ist nůn der ander teil/rüspern üch dē es not sy. ¶ Zů dem dritten wie wir vns bereiten sollen das vn derwyset vns der text des götlichen rechten. Vel sic. Des haben wir ein löbliche anzeigung in dem text des götlichen rechten. de conse. dis. ij. c. nihil in sacrificijs ꝛc. Nun zů dem vierden ꝛc. Das ist nun der vierd teil myner predig/vnd der beschluß myner zerteilung der gegenwirtigē ler vnd da mit so kum̄ ich wider vff die wort mynes anfangs ꝛc. Dise wort ein ieglichs mensch vel ein ieglich frömbs hertz billich be/trachten sol. In welchen worten wir ouch sunder vnderwy/set werdē/das wir vns von diser welt keren sollen/vnd vn/ser hoffnung setzen sollen zů got dem allmechtigen/der da al le frummen menschen belonen will.

¶ Vel sich. Das wir aber all vnser hoffnūg allen vnsern trost vnser liebi/vnser andacht/alle vnser gedenck wort vñ werck/ alle vnser thůn vñ lon also zů got setzen das es syner gotlichē maiestat angenē empfēklich vñ wolgefellig sy das wir durch

sin gōtlich libe vnd gnad erholen alles das das vnß noturfftig ist hie in zyt: vñ nach disem zergenglichem zyt das ewig leben. das helff üch vnd mir gott der vater/gott der sun/vnd got der heilig geist: Amen.

Declaratio prædictorum.

Notetis allegando ius canonicū dico: Der text des gotlichen rechten der do anfacht ꝛc. Et aliqñ subiungo. Vnd sindt vrsprungklich. die wort Alexandri des babsts: vel magistri Gratiani vel Augustini ꝛc. Vel dico. Ein satzūg oder spruch der christenlichen kirchenn/in dem text des heiligen rechten/des anfang also lutet. n. vnder dem titel: de penitētijs ꝛ remissionib⁹ ꝛc. qz ecclesia regit spūsancto: ꝛ sunt determinationes ecclie ꝛa deo: vt Luc. x. ōz: Quis vos audit me audit. Et Matth. xviij. Qui nō audierit ecclesiā: sit tibi sicut ethnic⁹ ꝛ publican⁹. Posset etiā dici/des babstlichen rechtē. Sed raro vel nūq̄ dico: des geistlichen rechten. qz laici sepe irrident iura dicētes: q̄ sit vnus nasus de cera: qui flectitur ad dextrā ꝛ sinistrā: huc ꝛ illuc: sic vt placuerit doctis: ꝓpter iudicialia ꝛ alias ꝓstitutiones: q̄ sepenumero mutant ꝛ abrogantur ꝛc. Idcirco honestiori modo possibili in cathedra vel am bone verba ꝓponi debēt populo. Itē in iure ciuili allegando aliqñ dicimus. In den keiserlichen rechten: ſm q̄ ē materia dicenda. Aliquādo sufficit dicere. In dem text des geschribnē rechten. Codice de crimine sacrilegij: der do anfacht M. ꝛc. Ex dictis ergo faciliter colligere potestis modū aliquē magis vobis accomodatū: vel eū qui plus videtur expedire vobis. Aliqui tamē in omni sermone nouā salutationē faciunt iuxta tēporis aut festi exigentiā: inserendo nōnunq̄ effectū collecte vel aliquid officij misse ꝛc.

Consideratio.ij. De auisamentis curatorꝫ festa indicere seu ꝓdicare volentiū.

QVia parochiales ꝓsbyteri dominicis diebus debēt populo indicere festa ꝛ ieiunia future hebdomade: vt simplices sciāt se gubernare. Priusq̄

cathedrā seu ambonē quis ascenderit: bene preuideat kalendariū: ordinarium et directorium per singulos dies: vsq; ad diem lune alteri⁹ hebdomade future inclusiue: ꝛ bene resoluat se vtrum sint dies qui feriantur: seu in loco isto ꝓ festo habeantur: ne contingat errorem seminare in cathedra. Et bene consideret: qui dies sint de precepto ieiunandi: ꝛ qui de consilio. Item si ad diem lune: hoc est in secundā feriā proximam post istam hebdomadam futuram aliquod festum habens vigiliam contigerit euenire: tunc die sabbati precedenti vigilia debet ieiunari: et sic indici: vt habetur in ca. j. de obseruatione ieiuniorum. Item si dies quattuor temporum in hebdomada venerit: iuxta ỽ. Post crux: post cineres: post spiritus atq; lucia. Est tibi angaria quarta sequens feria. Item si aliquod festum mobile futurum sit: quia ista nō ponuntur in kalendario: vt Ascensionis: Rogationum: Corporis christi ꝛc̄. Item si exequie: septimus: tricesimus: vel anniuersaria sint celebranda in illis dieb⁹: ꝛ que sint illa: de quo etiā liber vite videri debet: in quo fundata anniuersaria describi solent. Item si festa sint ventura que habent indulgēcias: vt illas intimare predicans nō negligat: sicut sunt festa. Trinitatis: Corporis christi: Conceptionis Marie: ꝛ Visitationis eius ꝛc̄. Item si banna matrimonialia sint ꝓponenda q̄ fiat memoriale: et nomina bene: discrete: et distincte inscribantur et intelligibiliter legantur. Item si aliqui mortui sint publicandi: vel pro eis orandum. Ista omnia inter indicendum festa: vbi cōmode fieri potest publicentur. Extranee tamen cedule seu charte viuorum ꝛ mortuorum ꝛ alia publicanda post finem sermonis fiant. Unde nōnulli omnes cedulas seu chartas mortuorum aut viuorū publicandas particulatim infra sermonem legunt ꝛ publicant: quod facere non debetis: quia populus audiendo talia noua distrahitur: ꝛ nō est amplius attentus in sermone. Item aliqui cū inceperunt sermonē ꝛ thema cum introductione: proposuerunt inuocato diuino auxilio: statim ante prosecutionem sermonis indicūt festa: ꝛ illo facto prosequunt materiā sermonis. Hoc mihi plurimū displicet: q̄ populus tunc cogitat de futuris laboribus

aut negocijs illo vel alio die faciẽdis: ⁊ nõ aduertũt materiã sermonis: ⁊ sic sine fructu p̃dicat̃. Postremo aduertẽdũ: q̃ p̃dicare volẽs de sermone faciẽdo cũ oĩb⁹ appenditijs ⁊ requisitiuis bene p̃meditat⁹ sit: bono ⁊ maturo tp̃e oĩa p̃ui derit et p̃cogitauerit: cũ diligẽti studio sepi⁹ repetito: iuxta cõmune ꝓuerbiũ: Lectio lecta placet: decies repetita placebit.

Consideratio.iij. De modo indicendi festa sanctoꝝ dominicis diebus.

HEilige zyt vnd heilige tag diser nachkünfftigen wochen so do not sint einẽ ieglichem christ gloubigen menschẽ ze wissen das er die selben eren sye nach dem vnd er wöll teilhafftig werden irer fürbittung gegen got dem herren.

Zu dẽ ersten so verkünd ich üch den heiligẽ sontag der als vil ist gesprochẽ als ein söntag: ob sich der mensch yena vergessen hett in disen vergangẽ acht tagẽ an syner arbeit oder hinderlessikeit. es sy mit worten oder wercken/mit kirch gon mit almůsen geben/oder an synẽ gebet/der soll sich hüt vereinen mit dem allmechtigen got vnd versůnen.

Si occurrat etiam festũ alicuius sancti de quo habet̃ commemoratio: tunc addatur:

Es ist ouch hüt des lieben heiligẽ sant. N. tag als er vß disem zyt gen himel gefaren vnd kummen ist.

Vff morn verkünd ich üch eines heiligẽ bychters sant Morands tag/der da gar ein fürtrefflicher diener gottes gewesen ist/syn wonũg zů altkirch by der stat baßler bistumbs/in einẽ clöster des ordens clumax gehebt da ouch syn lychnã begraben erhebt ist/durch welchen heiligen got der allmechtig vil grosser mirackel vñ wunderzeichẽ wirckẽ ist in mangerley weg. Den sollent ir wissen zů eren vff morn.

Vff zinstag verkünd ich üch eins hochwirdigẽ bischoffs sant Thiebolds tag/der do vrspringlichẽ im latin Vbaldus geheissen/so in der stat Eugubio in dẽ fürstenthům des hertzogen võ vrbin bischoff gewesẽ ouch da by vff einẽ hohẽ berg by sãt geruasi vnd prothasi capellẽ kostlich erhabẽ begrebnuß hat. des heiligẽ nãlich ein tum̃ von der handt in der ersamẽ stat

zů Tañ baßler bistumbß loblich vnd christlich gehaltē ist. So hin ouch mechtige grosse walfart ist vß allen landē. Wañ da selbs her vil miracke̊l vnd wunderzeichen geschehen. Dann der selb heilig bischoff sant Thiebolt hie in zyt vmb got verdienet hat mit synē strengen andechtigen seligen leben/das alle die menschenn so in anrüffendt in irenn nötten/es sye in wasser oder füer/zů lanndt oder zů feldt/die ist gott der almechtig gemeinlich erhörē vmb synes verdienes willenn. Denselben heiligen bischoff wissent zů eren vff zinstag nechst künfftig mit üwrem gebet/kirchgang/almůsen/vnd mit andern gůten andechtigen wercken/als ir ouch begerenn von im geeret zů werden in allen üweren nöten.

Vff mitwoch verkünd ich üch des heiligen zwölffbotē vñ himelfürstē sant. N. abēt den gebüt ich ze fasten by dē bañ vñ christenlicher gehorsame einē ieglichen mēschen der do alter krankheit oder iugent halb das gethůn mag.

Biß Sonrstag verküud ich üch des selben himelfürstē tag vnd hochzyt. Der mit synem gůten christenlichem wesen/vnd mit syner marter hat verdienet das ewig leben. Den selbigē tag gebüt ich üch zů fyren by dem bann vnd by christenlicher gehorsami.

Vff frytag kumbt einer heiligen iunckfrawē tag sant. N. die do got dem allmechtigen zů lob vnd zů ere ir iunckfrowliche reinikeit hat behalten. den lyb vnd die sinnlikeit überwunden do durch sie bekrönt ist worden mit dem crönlin der iunckfrowen in dem rych der himel. die selbig wissent zů eren vff den künfftigen frytag.

Biß morn über acht tag so kumbt vnnß das groß wirdig loblich hochzyt/der hochwirdigen himelkünigin Maria der eeren oder der himelfart: als sie in die himel ist enpfangen: Wañ nůn die christēlich satzung. c. i. de obseruatione ieiuniorum. inhelt: das die vigilien vnd fastag vff den sontag fallen am sambstag da vor sollent gefastet werdē. So gebüt ich üch den selbigen abent vff sambstag nechōkünfftig zů fasten by dē bañ vnd by gehorsame.

Postēs sic omnia festa et vigilie sunt indicte: sequitur: Nit mer namhafftiger heiligē sindt vnß kummē in diser wochē. Wañ die vñ alle gotte̊s heiligē helffent mir an rüffē vmb

allen gebresten so anligen ist der heiligen christenlichen kirchen das den got der allmechtig von irs verdiennēs willē wenden wöll nach synē göttlichē willen/vnd nach vnser notturfft rc. vt inferius Consideratione quarta.

Alius modus.

Heilig zyt vnd heilig tag so gefallent oder kūmēt in diser künfftiger wochē/vnd ein ieglichs mensch wissen soll zů eren nach dem vnd es begertt geert zewerden vōnn got dem allmechtigen vnd den liben heiligen. Vel sic

Seligē oder andechtigē kinder gottes die heilig zyt in der künfftigen wochen sollent ir wissen/do mit das ir dester baß mügent lobenn vnd eren die lieben heiligen/ als sy des wol wirdig/vnd wir vß der massen notturfftig sindt. Vel sic.

Heilig zyt vnd tag die vns in diser wochē gefallē sint/die sollen ir wissen zů eren mit beten/fasten oder almůsen gebē/ kirchgang/meß vnd predig hören/vñ mit allen andern gůtē wortē vnd wercken/als ir den wöllent das die liben heiligē ůwer gůt fürsprecher oder fürmünder sin sollēt vor got dē allmechtigen. Vor ab vff hüt ist vns gefallen der wirdig loblich sonnentag/an dem sich ein ieglichs christen mensch versönen sol mit got dē herrē/ob es sich gesumbt het mit gůten wortē oder werckē/oder sunst mißhandelt in der vergāgnē wochē das soll es ablegē mit kirchgang/beten/vnd anderen gůten wercken. Es sol ouch in syner pfarkirchen oder lütkirchē das ampt der heiligē fronmeß von anfang biß zum end/ouch die predig hören ob man da prediget/vnd dar zů alles das erfüllen das es ein gantze woch versumbt hat.

Et notetis hoc verbū: gefallen sindt. qđ est nobiscū in consuetudine. Si tū veniretis ad aliā ꝓuinciā vel aliū locū: cōsideretis semper cōsuetudines loci: ne sitis aliis ridiculo t nobiscū de parochia visitanda nō obmittatis: cū sinodales constitutiones ad hoc nos obligāt. Et si in dñica incideret festū alicui⁹ vel aliquor⁹ sanctor⁹: etiam publicetis vt si sit Dumsio apostolorum in dominica: addatis hoc vel simili modo.

Vff hüt ist ouch gefallen der tag der teilūg aller apostelen oder zweffbottē Dumsio apostolorū in latin genempt als sie von einander schieden in die vier ort der welt/ wañ die liebē fründ gottes/die da nun sind fürsten der heiligē/ als sie zů sa

men berüfft wurdent in die zal der zwelfbotten alles dz ir ver
liessend/christo Jesu nachuolgten zů der zyt des lydens vn-
sers herren/miteinander varent in grosser betrübniß/vō ein-
ander zertrendt wurdent. wider zůsamen varnach komen/
vnd. xij. iar in Judea byeinander warent/vnd aber nun von
einander soltent scheiden in alle land/nemlich in die vier ort
der welt zů predigen zē. Was grosser lieb vnd fründtschafft
sich da hat erhaben/ouch fründtlich erzeigung/vmbfahung/
vermanūg vñ andechtig wort/ee das sie von einander sindt
geschaidē/Sant Peter gen Rom. Sant Andres in Achaiam
Sant Jacob der minder in Judeam vnd Hierusalem. Sant
Matthis in Macedoniā. Sant Bartholomeus in Indiam.
Sant Philip in Ciciliā vnd Scithiā. Sant Symon in Egyp-
ten vnd Persiden. Sant Thomas in Parthiam. Sant Judas
Thadeus in Persiā. Sant Matheus in Mörenland. Sanc-
tus Johānes in Asiā. Vnd sant Jacob der gröſſer oder mey-
rer in Hispanien. Ach gott von himelrich was grossen leids
vnd schmertzen in dē scheiden gewesen sy/mag ein ieglichs
frümbs hertz selbs wol betrachtē. Jst vngezwyfelt welcher
mensch vff disen tag als sie von einander schiedē das andech
tigklich betrachtet/vnd sie eret mit betten/almüsen vnd an-
dern gůten wercken das es inen gar angenem sy/vnd sie es
vnbelont nit lassent/wañ sie doch die sindt die zů den letsten
zyten werdent mit got dē herrē zů gericht sitzē. Vff mon-
mentag ist vns gefallen das wirdig fest der empfengniß vn-
er lieben frowē/Conceptionis zů latin genant/als die heilig
uneckfrow vñ můter gots Maria empfangē ward in můter
lyb. Jn welcher empfenhniß die iunckfrow Maria für kümen
ist mit götlicher gnad vñ gefryet vō aller erbsünd vñ wirckli
char sünd. Wañ nun das heilig loblich Cōciliū zů Basel gehal
ten in dē iar als man zalt nach christi vnsers liebē herren ge-
burt tusent vierhundert dryssig vñ nün iar/mit zytlicher für-
betrachtūg sullichs zů geschlossen vñ wyter vffgericht/süders
ouch mit allē ablaß/den babst Vrbanus gebē hat zů der meß
mettin/vesper/vñ andern zytē/vff dz hochwirdig fest vnsers
herrē fronlychnās/zů latin Corporis christi genāt, vñ im text
des göttlichē rechten. in cle. si dñm. de reliquiis et veneratōe
sanctorū. vergriffen begobt/welchs fest Cōceptiōis ouch die
heiligē bebst Sixtus quartus vnd Innocētius octauus/mit

Dijew vōn

wyter ein grösseren ablaß begabt hond nach lut irer bullen/ wann aber diß vnd andere hochzyt der höchgelobten himel künigin Marie mit grosser erwirdikeit sindt zů begon von allen christen dan wer dise můter eret/der eret ouch iren sun vnsern lieben herrē Jesum christů/darumb so wollent geflissen syn/vnd lassend üch diß zů hertzen gen ꝛc. Das selbig fest gebüt ich üch zů fyren by dem bann.

Vff zinstag ist vns gefallē des heiligen marterers tag sant N. der da in diser zyt tag vnd nacht got gedient/syn blůt vergossen hat vmb der gerechtikeit vnd christenlichs gloubens willen da durch er das krönlin der marterer überkummen hat. Den selben tag wissen zů eren. Vel sic. Den selben tag gebüt ich üch by dem bann zů fyren/vnd alle sündtliche werck zů vermyden. Vff dornstag künfftig in diser wochen sindt wir begon einer heiligen witwen sant. N. tag. Vel sic. Die da geheissen ist. N. die mit irem strengen steten seligē demütigem andechtigem leben die ewige kron verdient hat/oder besessen hat die ewige frōd. Die söllent ir flyssigklichen eren vnd anrüffen vff den tag.

Jeiunium quattuor temporum sic indicitur.

Vff nun mitwoch frytag vñ sambstag kūpt vns die zyt der heiligē fronfast/das ein iegliche frumbs christē mēsch ī ō or denūg der heiligē kirchē billichē fasten sol. Den mitwochē in der gedechtniß als vnser her Jesus christus verkoufft ward: Am frytag als er an dē stāmen des heiligē crütz den bittern tod vmb vnsern willen gelittē hat. Am samstag der betrübniß vnser lieben frowē/vñ der heiligē zwelffbotten. Die selbē dry tag gebüt ich üch zů fasten/allen den die das iugent/alter/oder kranckheit halb gethůn mügent.

Postēz omnia festa cum vigilijs ꝛc. sunt indicta sequitur.

Mit me namhafftiger heiligenn sindt vns gefallen in diser künfftigen wochen. Die vnd alle gottes heiligē helffent mir anrüffen vmb allen gebresten so da anlyt der heiligē christenlichen kirchen ꝛc. vt supra. Vel sic.

Mit mer haben wir namhafftiger heiligē in diser künfftigē wochē. Nun rüffent an die heiligē vnd alle gottes heiligen. Voran die můter der barmhertzikeit die iunckfrowen Mariā vnd alles himelisch hör/das sie vnser botten vñ fürsprechen

syn wöllen gegen dē allmechtigen gott/vmb alles das vns angelegen ist zů sel vnd zů lyb/angst vnd not/vnd vmb allen gebrestē so der heiligē christēheit anligt. Das got der almechtig alles das wend/verwandel vnd verker nach syner göttlichen barmhertzikeit vnd vnser notturfft.

Consideratio. iiij. De exhortatione ad orandum pro omni statu ecclesie.

Si fuerit dies dominica et festa fuerunt indicta per dies future hebdomade: tunc hoc vel simili modo consueuimus exhortationē facere ad populum ad orandum pro omni gradu ecclesie.

Nit mer habent wir namhafftige heiligē in diser wochē/ dañ die vnd all ander gottes heiligē syent anrüffen/das sie got für vns bitten/vnd also mit denen vnd allen gottes heiligen/so helffen mir got den herren trüwlichen bitten vmb allen gebrestenzů wenden so vns an gelegenn ist zů sel vnd zů lyb/vnd für alles das do wandelbar ist in der heiligen christenheit ꝛc. Sunders vmb gnad vñ frid/vmb ein fruchtbars wetter. vñ vmb die früchr wo die sindt/dz die gott beschirm vnd behüt mit synen göttlichen gnaden.

Für die höupter der christenheit / das geistlich vnd das weltlich. Für vnsern heiligen vatter den babst. N. den. N. zů Rom. Für alle cardinal/patriarchen/ertzbischoff vnd bischoff ept vnd prelaten/vnd für all priesterschafft vnd geistlicheit. Inen krafft vnd gnad zů verlyhen/das sie die heilig christenheit also wysent lerent vnd regierent in gütem glouben. das der gloub gemeret also das sie vnd wir von got nimmer gescheiden werden:

Für das weltlich houbt/vnsern aller gnedigsten herren den Römischen keiser oder künig für all fürsten vnd herren/ vnd sunderlichen für vnser gnedige herschafft von. N. Si estis in aliquo dominio principis ꝛc.

Für all ander herren ritter vnd knecht/so do regirent den weltlichē stand/das inen got der her verlyhe kraft vñ macht zů regierē/also das land vnd lüt/wit wen vñ weisen beschirmet werden/vñ das gemein göttlich recht fürgang hab/vnd in disem vnd andern landen güter frid blyben müge/darmit

das sie vnd wir verdiennen vnd erlangen mügen den ewigen frid vnd ewigs leben.

Für ein werde statt von Basel. Hic nobiscũ addimus. Für ein gãtz verein der eidtgnoschafft. Für die höupter diser stat. Für ein gantzen rat/vnd für ein gantze gemeind. Das inen allen got verlyhẽ wölle vernunft/kraft vnd wyßheit. alle ire gedenck wort vnd werk zů ordnen vnd zů verhandlen nach gottes lob vnd der selen heil. Addunt aliqui. Für den erdwůcher vnd alle frücht der erden/das vns got die wöll behütẽ/vnd lassen erschiessen nach aller vnser notturfft.

Für all witwen vnd weisen/vñ für all betrübte trurige hertzen das sie vnser her trösten wöl mit synen gütlichẽ gnaden

Für all schwanger christen frowen/das sie vnser her genedigklich entbind/vnd inen verlyhe ein frölichẽ anblick irer geburt/vnd der frucht das heilig sacrament des touffs.

Für all trüw arbeiter vnd arbiterinn. Für all gefangen.

Fürall todtsünder vnd todtsünderin/das sie got gnedigklich beker von iren sünden. Vel. Das inn got verlych ware bekantniß ir sünd/vnnd besserunng irs lebenns. Für all kranck lüt/das sie gott gesundt mach an sel vnd an lyb.

Ouch für all bresthafftig vnd für arm lüt/die brestens halb nit mügẽ her zů kirchẽ kũmen/das sie got aller gůter werck teilhafftig mach. Für alle die so mir ye gůts gethon habẽd sie syent lebent oder todt das got der allmechtig verlych den lebenden irs lebens ein selig end/vnd den todten die ewige růw. Helffent mir ouch got bitten für alle die die diß gots huß vnd des gots dienst darinn stiffter/fürderer oder gůtterer siut das inen got frist ir leben den lebenden/vnd über die todten sich gnedigklich erbarm. Für all bilger vnd bilgerinn so vff dem gots weg sindt. Vnd für alle die so vns zů diesem gotshüß zů versprechen stond. Besunderlich so bittent ouch ein ieglicher mẽsch für sich selber ob yena eins wer hie gegenwirtig das got berůffen wult vß diser welt an disem tag/an diser nacht/in diser wochẽ/in disem monat/oder in disem iar/das im got verlych an synem letsten zyten warẽ rüwen luttere bycht/volkumne bůß/vnd nach disem lebenn die ewige selikeit. Amen.

Pro defunctis.

So wir nun für die lebendẽ hond gebetten/sollen wir der

todten nit vergessen. Hierumb so gedencken ouch der todten die im selbüch oder iarbrieff geschribē stond. Ouch aller derē so man begrebnuß/sibendt/dryssigest/oder iar zyt diser wochen begon würt. Darzů für all gloubig vergessen selen/für alle die deren lychnam in disem gotzhüß begraben ligen. Für die selen von denen üch oder mit ye güts beschehenn ist. Für alle die selenn die sich mit vnd mynen herren in vnser gebett enpholhen haben. Ob der selen eine oder mer in lydenn oder pynn wer/das inenn der allmechtig gott barmhertzig sy/vnnd sie zů ewiger rüw setzenn wöll. Für all ellend betrübt selenn die nit anders hond dann das gemein gebet. Darmit so gedenck ein ieglicher mensch syns vatters seligen sel/syner lieben müter seligē selē. Myner vnd aller syner vorderen seligen selen. Denen vnd allen gloubigē sele/vñ ouch vmb alles das darumb got der allmechtig gebettē will werdē/sprech üwer yeglichs mit andacht syns hertzen ein Pater noster vñ ein Aue maria/sprechent Vater vnser ꝛc. vt inferius ponitur in sequenti consideratione.

Notandum autē q̄ ista forma precedens solum dominicis diebus ad parochianos valet ad longū addēdo vel minuendo sicut alicui placet. Non tamē in aliis festiuitatibus beate Marie ⁊ apostolorum: aut si post prandiū fieret sermo: quia tunc breuius exhortari solemus.

Aliquando sic.

Bittent got für alle stet der christenheit. Vel sic. Vmb alles das vns angelegē ist in der heiligen christenheit zů sel vñ zů lyb. Für ein ersame stat von Basel. Für die höubter. Für ein gātzē rat vñ gemeind/das inen got der allmechtig gnad verlyhen wöll/all ir anligenn zů ordnen vnd zů verhandlen nach gottes lob vnd der selen heil ꝛc.

Si tamen esses in villagio: posses dicere:
Für ein gnedige herschafft vō. N. Für alle regentē diser landschafft. Für ein gātze gemeind diß kirspels oder diser pfar ꝛc. Darzů vmb ein gemeinē friden/vmb den erdwücher. Ouch für all die todten ꝛc. Söllich alles zů erwerbē/so sprech üwer yeglichs ein Pater noster vnd Aue maria:

Statim deinde procedendo ad generalem confessionem.

Consideratio quinta. De forma recitan-

di seu proponendi ad populū orationē dominicā: symbolū et decē precepta saltem dominicis diebus.

QVia in synodalibus constitutionibus nostre diocesis: sub rubrica de officio decani: habetur statutū tale: Omnibus ⁊ singulis ciuitatis et diocesis nostrarum decanis parochialium ecclesiarum: clericis quoq; curatis seu loca tenentibus eorundem: cuiuscunq; status seu conditionis existant: in virtute sancte obedientie districte precipiendo mandamus: quatenus quilibet eorum singulis dñicis dieb⁹ suis parochianis corā cōgregatis: publice in ambone alta ⁊ intelligibili voce materna lingua exponere debeāt sm merā litterā latinā ⁊ pure litteraliter infra scripta: videlicet Orationē dominicā. Salutationē angelicā: Symbolū apl'oz atq; p̄cepta decalogi. Illaq; in tabulis in eoz ecclesijs affigendis aperte cōscribi faciāt. Populum quoq; sibi subiectū: aut sub ipsoz cura degentē: in ⁊ de p̄missis diligēter informent. Nullūq; dictoz suoz parochianoz vtriusq; sexus cuiuscunq; conditionis qui p̄missa nesciuerit seu ignorauerit: ad susceptionē sacratissimi eucharistie sacramenti admittant. Nec secus faciant: put omnipotentis dei nostramq; indignationem cupiant euitare: hec ibi: Et si profecto nō haberemus illa in statutis synodalibus: adhuc de iure cōmuni talia fieri debent: vt per doctores notat' in c. deus qui. de pen. ⁊ remis. Idcirco iuxta meliorem doctorū hincinde meo iudicio expositionem ⁊ vulgarisandi regulas: hoc sequenti modo in materna nobiscum lingua ꝓponere consueui: sic et vos ꝓponere velim. Exhortatione igitur ad orandum pro omni gradu ecclesie finita subiungite.

Sprechent.

VAter vnser/der du bist im himeln/geheiliget werd dyn nam. Zů kum̄ vns dyn rych. Syn will geschech als im̄ himel vnd im̄ erdrych. Vnser teglich prot gib vns hüt. Vnd vergib vns vnser schulden/als vnnd wir vergeben vnseren schuldnerē. Vnd nit laß vns ingefürt werdē in verschuchūg. Sund⁊ erlöß vns vonn übel. Amen.

GEgrüsset syest maria vol gnadē/der her ist mit dir du bist gesegnet über allfrowē/vñ gesegnet ist die frucht dynes lybs Jesus christus: Amē. Diß gebet kum zů trōst vnd zů hilff vns vnd allen gloubigen selen: Amen. Also habent ir in dem heiligen Pater noster/warumb ir got denn herren bitten sollen. Darmit wir ouch erkennē das alles gůt vnd alles das wir bedörffent von got kumbt.

Wañ ein gebet kein krafft nit hat das nit in rechtem glouben beschicht. Denn on den glouben niemant got gefallenn mag/so sprechent den glouben.

ICh gloub in gott vatter allmechtigen/schöpfer des himels vnd erdrychs/vnd in Jesum christum syn einigē sun vnsern herren. Der empfangen ist von dem heiligen geist. Geboren vß maria der junckfrowē. Gelitten vnder pontio pilato/gecrütziget/gestorben vnd begraben. Ab gefaren ist in die hellen. Am dritten tag wider vff gestanden von den tödten. Vffgefaren ist in die himel/sitzet zů der gerechtē gottes des allmechtigen vatters. Dannen er künfftig ist zeurteilen die lebendigen vnd todten. Ich gloub in den heiligen geist/die heilige christenliche kirch. Gemeinsamī der heiligen. Ablassung der sünden. Widerufferstendung des lybs. Vnd ewig lebenn: Amen. Hierinn hond ir begriffenn die zwelffbotten ir ieglicher einem gedicht oder gesprochen hat.

Sydmals aber der gloub on die werck ist gantz krafftloß vnd tödt vnd wirt nit lebend dann durch die haltung der zehen gebott. Darumb so haltent vnd lerent die zehen gebott also. Das erst gebot. Du solt nit frömbde gött anbetten/weder mit vnglouben noch mit segen/oder keiner zoubery.

Das ander gebot. Du solt den namen gottes nit lychtfertiglich nemen/weder mitt schwerenn/noch mit flüchenn oder gottes lesterung. Das drit gebot. Gedenck das du den fyrtag heiligest/mit güten gedencken/mit güten wortē vnd ouch mit güten wercken. Das vierd gebot. Du solt vatter vnd můter erenn/beide die lyblichen vnd die geistlichen/als die priesterschafft vnnd die heilig kirchenn. Das fünfft gebott. Du solt niemand tödten/noch mit dem hertzen hassenn/oder mit dem mund syn eer abschnydenn/noch mit der hand verwunden. Das sechste gebot.

Du solt dyn ee nit brechē/noch vnküsch syn/weder mit worten noch mit wercken noch mit geberd. Das sibent gebot.

Du solt nit stelen. Das ist niemant das syn wider got abnemē/gewinnen oder besitzen. Das achte gebot. Du solt kein falsche gezügnüß geben/wider dynen nechsten menschen weder vmb lieb noch vmb leid/vnd solt nit liegenn. Das nünde gebot. Du solt niemands ee menschen begeren weder mit gedencken worten noch werken. Das zehend gebot. Du solt niemands gůt oder eer/noch knecht noch megt noch kein ding das eines andern ist/wider gott begeren.

Diß sindt die zehen gebott vnsers herren/die ein ieglichs christen mensch verkünden ist zewissenn vnd zehalten/by synr selen selikeit.

Sequitur oratio in lingua Gallica.

NOstre pere qui es ezcieulx. Sainctifie soyt ton nom. Nos aduiengne ton roy aulme. Soit faite ta voulente cōme au ciel t en terre. Nostre pain quotidian donne nous aiourdhun. Et pardōne a nous nous pechez cōme nous pardonnons a nous debteurs. Et ne nous souffre pas estre en teuptation. Mais deliure nous de male: Amen.

Aue maria.

IE te salue Marie de gracie plaine: nostre seignur et auec toy. Benoiste tu es entre le femines. Et est benoist le fruict de ton ventre Jesus christus. Amen.

Credo

IE croy en dieu le pere tu puissant createur du ciel et de la terre. Et en iesucrist son filz seul nostre seigneur Qui fuit conceu de sainct espirit: nez de la virge Marie. Souffrit dessouz ponce pylate crucifie: mor: enseuely. Descendit es enfers le tierz iour resuscita de la mort. Monta es cieulx: syet a la dextre de dieu le pere toupuissant. En aprez viendra iugier le vifiz et le morz. Je croy en sainct espirit: et a la saincte egliſe catholiq̄. La cōmunion de sanictz: La remission des pechez La resurrection de la chayr. La vie eternella. Amen.

Decem precepta.

j. Ung seul dieu tu adoreras: et aymeras perfectement.
ij. Dieu eu vain ne iureras: ne aultre chose parellement.

iij. Le dimenches tu garderas: Et le festes de cōmādement:
iiij. Pere ⁊ mere honoureras: Affin que viues longement.
v. Homicide point ne feras: de faicit ne voluntaierement.
vj. Luxurieux point ne seras: du corps ne de consetement.
vij. Tu ne feras point de larrecin: labeur et traual daultrui ne retiendras a escient.
viij. Faulx tesmoinaige ne diras: ne mētiras aucunement.
ix. Tu ne desireras femme dautre mariage: que en ton mariage solement.
x. Bien daultruy ne cōuoudras. por auoir iniustement.

Quinq; precepta ecclesie sancte.

Les dimenches messe ouyras ⁊ le festes de commādement.
Tout te pechez confesseras tout le moins vne foys lad.
Et ton createur receueras a moins a pasques humblement.
Lez festes tu sanctifieras: qui sunt de cōmendament.
Quatre temps vigiles iuneras et la quaresme entierement.

Deinde sequitur publica confessio: Nu vmb das ir dester teylhafftiger syent ⁊c̄. vt in sequenti cōsideratione.

Declaratio predictorum.

Quia cura animarū est vigil ⁊ onerosa ac sollicita custodia animaꝝ alicui cōmissa: vt curet ne pereāt sed salnēt̄: cū deo rationē reddere teneat̄: vt in. c. irrefragabili de offi. or. et in. c. cū ad monasteriū. §. abbas. de statu monachoꝝ habet̄. Et curat⁹ debeat habere curā pascēdi: cū ei sicut Petro dicit̄: Pasce oues meas: Joh. vlti. Et. j. Pet. v. Pascite eū q̄ in vobis gregē dñi. Ter autē dixit dñs petro. Pasce: quasi diceret dñs: dicit Bern̄. Pasce verbo p̄dicationis: ꝯuersationis ⁊ fructu or̄onis. Debet ḡ parochial̄ p̄sbyter seu aīaꝝ curator ꝓ suis parochianis orare specialit̄ in altari ⁊c̄. Et etiā populū informare vt orēt: cū oratio sit de p̄cepto: ita q̄ q̄libet teneat̄: vt probatur ratione ⁊ auctoritate. Ratione sic: Homo tenet̄ de iure naturali ad omnia illa que recta ratio dictat non posse sine ipsis salutem consequi. Patet. Ea necessitate qua quis vult aliquid: ea necessitate vult illud sine quo tale quid non potest habere. ij. Physicorum. Finis imponit necessita-

tem bis q̄ sunt ad finē. l. oratio. ff. de spon. Sed nō non pōt sa
lutem consequi sine oratione: ergo ad eā tenet de necessitate.
Auctoritate Aug. libro de doctrina christiana. d. Nullus pōt
saluari nisi fuerit iustificatus. Justificari nō pōt sine meritis.
Merita habere nō pōt sine gratia. Gratiā habere non potest
nisi impetret ⁊ petat. Et Grego. in. c. obtineri nequa. xxiij.
q. iij. Ea que sancti homines orando efficiunt: ita p̄destinata
sunt vt precibus obtineant. Et Paulus ad Phil. Non sum⁹
sufficientes a nobis etiā bonū cogitare: ergo multomin⁹ opa-
ri: nisi ex gratia dei nobis donet posse: quod quidē nō donat
regulariter adultis nisi petant: p argumētū a cōtrario. Job.
vj. Petite ⁊ accipietis. Ergo cum sine bona oratione nullus
possit saluare: quia habitabit in tabernaculo dei q̄ operat iu-
sticiā: iuxta dictū p̄s. Et bona oratio non possit esse sine ora-
tione: ergo. Propositū confirmat. Exo. xx. Memento vt diē
sabbati sanctifices. quod sine oratione fieri non pōt ⁊c. Inter
omnes autē orationes efficatior est oratio dñica. Tum ꝓpter
auctoritatis dignitatē: quia christus eā fecit ⁊ discipulos do-
cuit Matth. vj. Tū ꝓpter sententiosam eius breuitatē. Tū
etiā ꝓpter petitor⁹ vtilitatē: cū omnia q̄ desiderare debem⁹ et
petere in ea continent. Idcirco p̄sbyter parochialis debet po
pulum docere quō orare debeant. Et q̄uis varijs modis vul
gariſetur oratio dominica: tamen ista p̄missa videt mihi expe
ditior: vt etiā superius li. j. Consideratione. xviij. regula quin
ta tetigi. Et istam vulgarisationē scribatis ad chartā vel ad
kalendariū: ex quo festa indicere soletis: ⁊ ex ea legatis popu
lo: vt semper vno modo dicatis: et populus retinere valeat.
In tabula etiam aliqua in ecclesia ponatis: vt ex scriptura ce-
teri addiscere vel rescribere valeant ⁊c. Hoc idem de symbo-
lo et preceptis decalogi faciatis. Unde vt dicit Augustinus
Fides est bonorum omnium fundamentum: ⁊ humane salu-
tis initium: sine qua ad consortium filiorum dei nemo poterit
peruenire. Et ad Hebreos. xj. Sine fide impossibile est place
re deo. Nam si quis tot ⁊ tanta bona faceret: quot et quan-
ta totus mundus sine fide: non habebit regnum celorum.
Sed pro vna oratione dominica quam diceret in vera fide

et charitate maius premiũ haberet: ⁊ precipue regnũ celorũ: qd̄ nõ haberet: etiã pro oib⁹ opib⁹ mũdi q̄ faceret extra fidẽ.

Continet autẽ hec fides duodecim articulos ſm numerũ duodenariũ apoſtoloꝝ. Quos autẽ articulos ſinguli compo ſuerunt apoſtoli: nõ multũ curandum eſt: cum certum ſit eos ſpiritu ſancto auctore: qui teſte Paulo: Omnia in omnibus operat̄ vnus atq; idẽ ſpũs: diuidens ſingulis ꝓut vult: illos ediſſe. Juxta tñ probabilioꝝ doctoꝝ ſententiã appropriantur ſinguli ſingulis: vt inferius notatur.

Articulus Primus	Credo in deũ patrẽ oĩpotentẽ creatorem celi ⁊ terre.	Petrus
Secundus	Et in Jeſum chriſtũ filiũ eius vnicũ dominũ noſtrũ.	Johannes.
Tertius	Qui ꝯceptus ẽ de ſpũſancto:	Jacob⁹ zebedei
Quartus	Paſſus ſub pontio pylato cru cifixus mortu⁹ ⁊ ſepultus.	Andreas
Quintus	Deſcendit ad inferna	Philippus
Sextus	Tertia die reſurrexit a mortuis	Thomas
Septimus	Aſcendit ad celos: ſedet ad dex terã dei patris oĩpotentis.	Bartholome⁹
Octauus	Inde ventur⁹ eſt iudicare vi uos et mortuos.	Mattheus
Nonus	Credo in ſpiritum ſanctũ	Jacob⁹ alphei
Decimus	Sanctã eccleſiã catholicam ſanctorũ cõmunionẽ.	Simon
Undecim⁹	Remiſſionem peccatorum.	Judas
Duodecim⁹	Carnis reſurrectionẽ. Et vitã eternam.	Matthias

Hoc modo appropriãtur articuli ſm ſctm̄ Thomam et etiã Scotũ in tertio ſententiarũ diſt. xxv. quos imitari poteſtis. Et ideo hic apponere volui: vt ſi aliquando de articulis predicare volueritis: habeatis ſolidius funda mentũ. Articuli em̄ fidei diſtinguunt̄ dupliciter. Uno mo do q̄tum ad ipſos apl̄os. qui aſſeruntur articulos fidei poſu

isse vt p̄mittitur. Alio mō q̄tū ad ipsa credibilia: ꝯsiderando que radicaliter sunt credēda: tūc articuli sunt. xiiij. quoꝝ. vij. spectant ad diuinitatē. vij. ad christi humanitatem.

Quo ad tertiū scz precepta decalogi notandū: ꝙ quilibet christian⁹ necessario tenet̄ scire decē p̄cepta saltē quo ad sensum: si nesciret ordinē: qꝛ Matth̄. xix. dixit saluator: Si vis ad vitā ingredi serua mandata. Unde cū nemo possit recte viuere vel agere nisi cognoscat quid rectū ⁊c̄. Itē vnusquisq̄ seruus tenet̄ ea scire que necessaria sunt ad seruitiū suū si velit recipere stipendiū: qꝛ tenet̄ ea facere: ergo ⁊ scire. Sed oēs christiani sūt serui christi ⁊ dei/ vel debēt esse. igit̄ necessario tenent̄ scire que sunt necessaria ad seruiendū deo ⁊ christo. Uñ scriptū est: Ignorās ignorabit̄. Qui em̄ ignorat seruire: ignorabit̄ cū merces dabit̄. Ideo Hiero⁹. in epl̄a: humane referūt historie. dicit: duplici pena esse dignū eū qui nō scit facienda: ⁊ nō facit faciēda ⁊c̄. Uñ dicit̄ cōiter: Wys oder ler vnd thu recht: vnd blyb stet so bistu ein werder knecht.

De vltimis duob⁹ preceptis est alia ⁊ alia dinersa traditio: ꝓpterea quia Exod̄. xx. anteq̄ in textu dicit̄: nec desiderabis vxorē eius. dicit̄: Non cōcupisces domū ꝓximi tui: et postea subiungit̄: nec desiderabis vxorē eius: ⁊ postq̄ ꝓhibuit cōcupiscentiā vxoris subdit: Non seruū: nō ancillā: nō bouē: non asinū: nec oīa q̄ illi⁹ sūt. Et sic aliq̄ nonū decimū: ⁊ decimū nonum dicunt. Ego tñ sequor magistrū sn̄iarū: quē etiā sanctus Thomas doctor subtilis Scotus. s. Bonauentura. Petrus de aquila: ⁊ plures alij circa hoc imitant̄: Qui li. iij. sen. di. xl. septē p̄cepta secūde tabule ponentes. sextū dicūt: Non desiderabis vxorem proximi: et hoc est nonum in ordine decem. Et septimū seu vltimū ibi est: Non cōcupisces rem proximi tui: et illud est decimū in ordine omniū. Unde versus.

Unum crede deum: nec iures vana per ipsum.
Sabbata sanctifices: habeas in honore parentes.
Non sis occisor: mechus: fur: testis iniquus.
Alterius nuptam: nec rem cupieris vnq̄.

Sic ponit Augustin⁹ ordinē in lib̄. de ꝯueniētia p̄ceptoꝝ

ꝛ plagarū egypti:ꝛ i libro de decē cordis. Et sic nonū ꝑceptū ꝓhibet appetitū mechandi:ꝛ decimū ꝓhibet volūtate furandi. Et sanctꝰ Tho. dicit: Deus est cordiū iudex. Ideo ꝓhibet ne etiā corde ꝓximū ledamꝰ vel offendamꝰ ꝓcupiscendo sua. Et hoc nocumentū ꝓhibet ꝑ vltima duo ꝑcepta quibꝰ ꝓhibetur vniuersaliter oīs mala ꝓcupiscentia. Sicut enī. j. Joh. ij. dicit: Omne qđ est in mūdo cōcupiscentia carnis est ꝛ concupiscentia oculoꝝ:ꝛ supbia vite. Omne desiderabile in istis tribꝰ cōsistit. Et cōcupiscētia carnis ꝑ nonū ꝑceptū ꝓhibet:ꝛ illud iusto ordine ꝑcedit decimū: qz grauiꝰ est ꝓcupiscere vxorem ꝓximi q̄ res eiꝰ: sic etiā in decretalibꝰ continuat rubrica de adulterijs ad illā de raptoribus ꝛ furtis.

Et q̄uis decē ꝑcepta breuius vulgarizari possent vt sequitur. Das erst gebot. Du solt nit habē frömbd gōt. Das ander. Du solt den namen gottes nit lychtfertiglich nennen. Das. iij. Gedenck das du den fyrtag heiligest. Das. iiij. Du solt vatter vnd mūter eren. Das. v. Du solt nit tödten. Das. vi. Du solt nit vnküsch syn. Das. vij. Du solt nit stelen. Das. viij. Du solt nit falsche gezügniß geben. Das. ix: Du solt niemands ee menschen begeren. Das. x. Du solt nit frömbdes gůts begeren.

Tamē ego iudico melius sic fieri vt supius cū additionibus sicut doctores exponūt posui: qz in. c. si aduersus. de hereticis. dicit: Plus timeri solet quod specialiter inungit q̄ qđ generaliter imperat. Ea enī q̄ notabiliter fiūt: nisi specialit notent videntur neglecta. ar. de confir. vti. c. bone: ꝛ sic diuinatio: incantatio: ars magica: maledictio: blasphemia: inuidia: mendacium ꝛc. ibi ſm doctoꝝ expositionē addidi: vt sic doceatur populus: ꝛ talia facere magis formidet. Per hoc enī quod dicitur: Non assumes nomen dñi dei tui inuanū: sicut aliq̄ vulgarizant, Du solt den nāmen gottes nit üppiglich nemmen. simplices nō intelligunt qđ fit: sed vt specificatur supius melius sentiunt. Et vos nō dicatis: üppeglich: sed lichtfertiglich melius vulgare est nobiscū. Per hoc etiā q̄ dicerek in octauo. Du sc t nit falsche zügniß geben: non intelligerent simplices mendaciū etiā ibi ꝓhibitū: sed solū in iudicio falsum testimo-

nium crederent ꝓhibituz. Ideo dicatis ꝓlixius vt superius posui. Et si volueritis: potestis sine prologo dicere symbolũ ⁊ decem precepta: obmittendo prohemialia superius posita sicut placuerit ⁊c̃.

Consideratio.vi. De confessione generali ⁊ publica.

O Ratione dominica et symbolo ⁊c̃. finitis: sequitur generalis confessio hoc modo:

Vnd vmb das üwer gebet vnd andere güte werck got dẽ herren dester angenemer syent/vnd ir ouch teilhafftig syent des ablaß vñ der gnad so ir habẽt von dẽ vort gottes/ouch von disem gotzhuß/so sprechẽt üwer offen schuld mit rüwigẽ hertzen vnd mit bezeichnung des heiligen crütz:

Ich sündiger mensch gib mich schuldig got dẽ allmechtigen. Marien der barmhertzigen müter gottes/allen gottes heiligen vnd üch priester/das ich leider vil gesündet hab/mit bösem willen/mit bösen gedenckẽ/bösen worten vñ werckẽ/mit versumniß wil güter werken/wie es got an mir erkennt in allem mynem leben/ es sy heimlich oder offenlich/wissent oder vnwissent/teglich oder tödtlich/das rüwt mich vnd ist mir leid von gantzem hertzen. Ich verzych allen den die mir ye leid hond gethon. Ich bit dich barmhertziger got verzych mir all myn sünd/vnd frist mir myn lebẽ vntz ich dyn götlich gnad überkũm. Ich bit dich müter gotz Maria heiliger her sant. N. patronũ ecclesie noĩando/vel sanctũ diei occurrentẽ. vnd alle gottes heiligen das ir got den herren trüwlich für mich bittẽ. Dañ ich beger gnad vnd ablaß über all myn sünd Neigent üwere hertzen zů dem allmechtigen got mit rüwen vnd begerent syn götliche gnad vnd barmhertzikeit/vnd der sünden ablassung. Et dic:

Misereat̃ vestri omnipotens deus: ⁊ dimittat vobis oĩa peccata vestra: liberet vos ab omni malo: ⁊ custodiat vos cũ sanctis suis in vitam eternã: Amẽ. Indulgentiã ⁊ remissionẽ tribuat vobis omnipotens pius ⁊ misericors domin⁹. Amen.

Ich hab üch ablaß gebetẽ vmb all üwer sünd/vñ nach disem lebẽ das ewig lebẽ/dz verlych üch vñ mir got vatter got sun

got heiliger geist: Amen. Si habentur indulgentie de sermone vel festo. tūc subiūgūtur sequētia. Allen denē so das göttlich wort gehört habē verkünd ich viertzig tag ablaß tödlicher sünd. Söllich vnd ander üwer gütat/spar üch got der allmechtig an die end da ir des notturfftig sind. Dar mit setz ich üwer sel/lyb/er vnd güt in den schirm gott des vatters/vnd des suns/vnd des heiligen geist: Amen. Bittent gott für mich/das will ich ouch thün für üch.

Alia generalis confessio breuis.

Ich armer sündiger mensch/gib mich schuldig got dē allmechtigē, Marien der wirdigē müter gottes/allen heiligen vnd üch priester/aller der sünd so mich got schuldig weiß/vñ ich begangē hab mit thün oder lassen/biß vff dise stund/es sy tödtlich teglich/wissen oder vnwissen/so rüwet es mich vnd ist mir leid/vñ beger gnad. Neigent üch zů göt/vñ begerēt was ich üch wünsch mit worten das es war werd. Misereatur ꝛc. Indulgentiā ꝛc. Ich hab üch gewünsch gnad vñ ablaß üwer sünden vnd das ewig leben/das verlych üch vñ mir got vatter/got sun/got heiliger geist: Amen.

Bittent got für mich das wil ich ouch thün für üch in dem ampt der heiligen meß.

Alia generalis confessio extensior iuxta quorundam consuetudinem.

Vmb das üwer gebet got dē herren dester angnemer sy/so reinigen üwere hertzen/vel üwere gewissen mit der offen bycht/vnd sprechēt mir nach. Ich sündiger mensch/vergich got dem herren/vnser lieben frowen/allen gottes heiligen/vnd üch priester an der statt gottes/aller der sünd die mich got schuldig weiß/die ich ye begangen hab/von mynen kindtlichen tagen biß vff den hütigen tag. Ich gib mich schuldig/das ich gesündet hab mit mynen fünff synnen mynes lybs. Mit sehen/mit hören/mit schmecken/mit kosten/mit gryffen mit geen/mit steen vnd mit allen mynen glidern/das ist mir leid. Ich gib mich schuldig das ich gesündet hab an dem zehen gebotten vnsers lieben herren/das ich myn schöpffer nit lieb hon gehebt von gantzē mynem hertzen/von gantzer myner sel/von gantzen mynen krefften/vnd mynē eben cristen menschen als mich selbs/das ist mir leid. Ich gib mich schuldig das ich gesündet hab an den siben heiligkeitē. An mynē

vonn̄ an myner firmung/an dem heiligen öl/an myner ee/an myner geuatterſchafft/an myner bycht/an myner büß/das ich die nie volbracht hab als gantz vnd als andechtiklich als ſie mir iſt vffgeſetzt/das iſt mir leid. Ich gib mich ſchuldich das ich geſündet hab an den ſechs werckendē der heiligē barmhertzikeit/das ich die hungerigē nit geſpyſet hab/den dürſtigen nit getrēckt hab/den ellenden nit beherbergt/den nackēden nit bekleidt/den gefangen nit getröſt/den tödten nit begraben. vnd wie ich daran geſündet hab iſt mir leid. Ich gib mich ſchuldig das ich geſündet hab mit den ſiben tödſünden mit höffart/mit gytikeit/mit vnküſcheit/mit nyd/mit haß mit zorn/mit übereſſen vñ mit übertrincke/mit tragheit an gotz dienſten/mit liegen/mit triegē/mit ſpottē/mit ſchelten/mit flüchen/mit nachzeden/wie ich denn geſündt hab/das iſt mir leid. Ich gib mich ſchuldig das ich geſündt hab gend/ſtend/ligēt/ſitzēt/ſchlaffent oder wachēt mit mir ſelber oder ander yemands herr gott wie du die ſünd an mir erkenſt: ſie ſyent tödtlich oder leßlich heimlich oder offenlich/ſo ſindt ſie mir leid vnd rüwe mich von gyntzē mynē hertzen. Ich gib mich ſchuldig/das ich mich verſündt hab an dē werdē fronlychnā vnſers herren Jeſu chriſti/das ich dē als wirdiglichen vnd andechtiglichē nie enpfangē hab als er ſyn wol wirdig iſt/vñ ich armer ſünd oder ſünderin wol dürfftig bin/dz iſt mir leid. Alſo gib ich mich ſchuldig vff dyn gnad vnd grundloſe barmhertzikeit/vñ bit gnadhoch wirdige kunigin vnd müter Maria vñ all gottes heiligē das ir wöllen fur mich bittē/dz mir got myn leben friſt als lang das ich myn ſünd büß vñ ſyn göttlich gnad erwirb/vñ bit üch prieſter an gots ſtat/das ir mir ablaß ſprechent über all myn ſünd/wañ ſie mir leid ſindt vñ rüwent mich von gantzē hertzen. Neigent üwers hertzen houbt gegē got dē allmechtigē/vñ ſprechēt in groſſer demütigkeit/gütiger barmhertziger got biß gnedig mir armē ſundigen menſchē. Miſereatur veſtri oīpotēs deus: et dimittat vobis oīa pctā veſtra: et perducat vos ī vitā eternā. Amē. Indulgentiā et remiſſionē oīm pctō: um veſtrorū tribuat vobis oīpotens deus pius et miſericors dñs. Habent üch vff/als ſich Maria magdalena vffhebt da ir vergebē wurden all ir ſünd. Ablaß vñ vergebūg üwer ſünd/friſtung üwers lebens hab ich üch gebettē vñ nach diſem leben dz ewig lebē. Amē.

Nach offner bycht gehört offne büß das ein ieder mensch zů lób dē allmechtigē got/der heiligē wandlūg sprech.iij. Pater noster/vñ syner wirdigē můter so vil Aue maria/das sie got für vns bit das er vns gnadig sy/vnd vnser gebet erhört.

Alia generalis confessio breuis.

Ich armer sündiger mensch vergich got dē allmechtigē/der hochgelobtē himelkünigin vnd iunckfrowē Marie/allen gottes heiligē/vnd üch priester an der stat gottes/aller der sünd deren mich got schuldig weiß/ die ich ie begangen hab von mynē kindtlichē tagē biß vff den hütigē tag/sie syent tödlich/ leßlich/heimlich/offenlich/wissenlich oder vnwissenlich/ mit mir selbs od ander iemāds so gib ich mich ir schuldig vñ bit gnad/ ich gib mich ouch schuldig das ich mich versündt hab an den fünff sinnen mynes lybs/mit sehen/hören/kosten/berüren mit geen mit steen/ wie ich mich dē versündt hab/ so sint mir all myn sünd leid vñ rüwen mich vñ bit üch priester ir wöllen mir ablaß sprechē an der stat gottes über all myn sünd. Zů einē zeichen neigēt üch vñ kloppfen an üwer hertzē vnd sprechen. Gütiger barmhertziger gott biß genedig mir sündigen menschen. Misereatur vestri oīpotens deus ē.

Alia cōfessio generalis longa quā in q̄dragesimali tpe et in natiuitate dñi cū hoies cōicare volūt: dicere soleo. vt discant subditi de decē p̄ceptis specificē et cōfessionē formare.

Ich armer sündiger mēsch gib mich schuldig got dē almechtigē/Marie der můter gottes allē gottes heiligē vñ üch priester/dz ich leider vil gesündet hab/mit bösem willē/bösen gedencken/bösen worten vñ wercken/mit versomniß vil güter werck wie es got an mir erkēt sunder im heiligē christēlichē gloubē/dz ich nit ein rechter warlicher christē mēsch bin starcker hoffnūg vñ volkūner liebi vorab an dē. x. gebotē vnsers herrē/dz ich dz meest noch dz mindst nie gehaltē hab. In dē erstē dz ich myn got myn schöpffer nit geert/in nit lieb hon gehebt von gantzē hertzē/vō gantzer sel/vō gantzē krefftē über all ding/noch myn nechstē als mich selbs. In dē andern das ich den namē gottes dick lychtfertigklichē in mynē mund genūmē/dē verspottet vñ verschworē hab. In dē drittē das ich den sontag vñ dē fyrtag nit geheiliget/vñ fastag nit gehaltē hab. In dē vierdē dz ich vatter vñ můter geistlich vñ lyblich nit geert hab/für die lieben selen flyßlich nit gebettē hab. In

Dem fünfften gebot das ich myn nechſtē getödt hab geiſtlich vnd lyblich/oder ſyns tods vnd ſchadens begert hab. In dē ſechſten das ich bin vnküſch geſyn mit worten wercken oder geberden/oder ouch an got erbüchig worden bin. In dem ſibendē gebot das ich geſtolen hab mynē nechſtē das zytlich vnd das geiſtlich. In dē achtē das ich falſche gezügniß gebē hab wider mein nechſten den betrogē oder hinderlogē hab. In dē nünden das ich dick vnd vil eins andern ee menſchen begert hab für das myn/oder böſt begird/ſün vnd gedenck gehebt hab. In dē zehendē das ich ouch frömbdes gütz begert hab/diß alles wider myner ſelen heil/vñ wie ich die zehen gebot nit gehalten vñ übertrettē hab iſt mir leid. Ouch in den sibē todtſündē. Mit hoffart/mit nyd oder haß mit zorn/mit tragheit an gottes dienſt/mit gytikeit/mit übereſſen über trinckē/vnd mit vnküſchcit. So dē an mynē vſſerlichē fünff ſinnē. mit ſehē/mit hörē/mit verſüchē/mit riechē/mit berürd zeül vnbehürſam geweſē/od zeml luſts in vſſerlichē ſinnē geſücht hab. Ouch mit vil vnnützē worten/darzů mit geen vnd ſteen. An dē fünff innerlichē ſinnē. In dē gemein inerlichē ſin vō vil dingē über zeurteilē. In der bildūg vō böſßheit zů volbringē. In der fantaſy od erſchynūg myner eigē fantaſy nach gevolgt. In der ſchetzerin. id eſt eſtimatiōe: geirt/dz recht vn recht/oder dz falſch für war geſchetzt hab. In der gedechniß die begāgē ſünd nit beleidiget/ſund frōd da vō gehebt hab. An dē ſechs werkē der heiligē darmhertzikeit. An dē sibē heiligen ſacramentē. An mynē touff/an myner firmūg/an dem heiligē öl/an myner ee/an myner bycht/an myner büß/dz ich die nit ſo volkümenlich volbracht hab/als ich thün ſolt. An dē hochwirdigen fronlichnā vnſers liebē herrē/das ich den als wirdigklichē nie enpfangē hab vnd als andechtigklichē/als er ſyn wol wirdig iſt/vnd ich ſündiges menſch ſyn wol notturfftig bin. Dz iſt mir leid. Ich gib mich ſchuldig an den sibē gaben des heiligē geiſts die nit gehebt geübt oder mich darzů nit geſchickt hab. An den nün frömbdē ſünden/der ich teil hafftig bin geſin. An den ſtümendē ſünden. An dē rüffenden ſündē. An den ſündē in dē heiligē geiſt. Ouch in dē. xü. ſtuckē des chriſtenlichē gloubens zů vil oder zů wenig geloubt hab Vnd wie ich mich verſündt hab in allē mynē lebē/es ſy heimlich/oder offenlich/tödtlich od teglich/wiſſent od vnwiſſent/

das ist mir leid. Jch verzych allen denē die mir ye leid hond gethon. Jch bit dich barmhertziger got/verzych mir all myn sünd vnd frist mir mynn leben so lang/vntz ich dyn göttliche huld and gnad überkum̄. Jch bit dich müter gottes Maria heiliger apostel sant Jo hanns/lieber herr sant Theoder. N. patronū vel sanctū occurrentē cuius festū agitur nominādo Vnd alle gottes heiligen vnd üch priester/das ir got den herren trülich für mich bitten. Neigent üwer hertzen zů gott dē allmechtigen mit einem rüwen oder mißfallenn üwer sünd/klopfent an üwer hertzē vnd sprechent. Gütiger barmhertziger got/biß gnedig mir sündigē menschen. Misereatur vestri omnipotens deus ꝛc. Indulgentiā et remissionē ꝛc. Jch hab üch vmb ablaß gebeten aller üwer sünd/vnd nach diser zergengklicher zyt das ewig leben/das verlych üch vnd mir got vatter/got sun/got heiliger geist: Amen.

Postremo si sunt littere vel cedule defunctorum ꝛ petitiones si sunt leguntur:

Declaratio predictorum.

Sciendū ꝙ duplex est confessio: scz generalis ꝛ specialis vel sacramētalis. Generalꝭ ꝯfessio est q̄ fit q̄tidie in p̄dicatione ad populū: ꝛ in missarū initio: et aliquotiēs ante cōmunionē eucharistie: ꝛ illa nō ē sua sed ecclie. no. xxij. q. ij. c. humilitatis. Nec fit in ea pnie iniunctio: nec absolutio vt frequēter: sicut doctores notāt in. c. Oīs vtriusq̄. de pe. et remis. Alia est confessio sacramentalis: que fit in secreto.

Confessio generalꝭ valet ad delenda venialia; ꝛ si valeat ad remissionē mortaliū oblitorū. vide Richardū in. iiij. dist. xxj. Aliqui post generalē ꝯfessionē ꝛ ante Misereatꝭ dicūt: Sprechent die wyl ein Aue maria. Alij dicūt: Die wyl offen bycht offen buß wyll haben so sprechent ein Pater noster vnd ein Aue maria. vel. iij. Pater noster vnd. iij. Aue maria ꝛc. Deinde Misereatꝭ. Sed nō placet hoc mihi: qꝛ ista ꝯfessio nō est sacramētalis: ꝛ ideo ñ īponitꝭ satisfactio seu pnia: nec absolutionis forma dicitꝭ. Non em̄ est ista confessio sua ꝓpria: sed ecclesie ꝛc. vt doctores notant in. c. Oīs vtriusq̄. de pe. et remis. Itē cū q̄s infirmꝰ iā fecit in domo cōfessionē sacr̄alem specialē

cū ad eū sacramentū deferr:nihilominus cū ianua que ꝓpter sacramentalē absolutionē habendam clausa fuit aperīr:et homines intrāt:debet dicere generalē confessionez publicam in persona ecclesie:vt recognoscat se membrū ecclesie:ꝛ est quasi protestatio:ꝙ vult reputari membrū ecclesie:ꝛ christianuz se perseuerare. Posui superius longā generalē confessionē:q uā frequenter circa quadragesimā dicere solco:vt homines addiscant melius formā confessionis more boni medici:qui primo maiora vulnera:postea minora sanare conatur. Et ideo de fide ꝛ preceptis primo mentionem facio. In ea etiam de quinq; sensibus interioribus posui quos obmittere potestis. Si tamen placet retinere:consideretis hanc dictionē. Sifem: in cuius litteris designantur per s de sensu communi male iudicando. Per i/Imaginationem de malicia perpetranda. Per f/Fantasiam propriā sequendo. Per e/Estimationem verum vel falsum verum extimando. Per m/Memoriā:preterita mala non plangendo.

Sed si opponis cōtra me in ista generali longa publica cōfessione:p.c.cū humilitatis. xxij.q.ij. vbi in libro de verbis dñi Aug⁹ scripsisse dicit. Cū humilitatis causa mentiris:ꝛ si nō eras peccator antecq̄ mētiris:mētiēdo efficieris. Nā quō ibi est humilitas vbi regnat falsitas. Sz multi de populo nō sunt culpabiles in omnibus p̄ceptis seu etiā alijs articulis illius cōfessionis plixe:ergo in cōmuni ad oēm ꝓpositum nō licebit talē extensā generalē ꝓfessionē dicere. Rūdeo ad talē obiectionē dupliciter. Uno mō ꝙ obiectio bene ꝓcederet:si confessio esset ꝓpria ꝛ secreta seu sacramentalis. Sed ista generalis publica cōfessio nō est sua sed ecclesie. Nullum aūt vitiū ibi nominatū est qō nō reperiat in aliquo mēbro ecclesie. Sic etiā sacerdos cū accedit altare:cuius antea in sacristia imediate vel alibi fuit ꝓfessus:nihilomin⁹ ante altare dicit generalē cōfessionē:ꝛ hoc in ꝑsona ecclesie:ergo ꝛc. Simili modo etiā oratio dominica ꝓfertur in ꝑsona ecclesie. Et ideo q̄tum ad istam clausulam. Et dimitte nobis debita nostra sicut ꝛ nos dimittim⁹ debitoribus nostris. Si aliquis ex odio vel inimicitia nolens dimittere debita ꝓximo dicendo

istam clausulā: nō mentit: q̄uis dicat hoc qō nō est verū quo ad suam personā: verū tamen est quo ad personā ecclesie: extra quā ipse est merito: et sic carer fructu orationis. Q̄ñq̄z tñ aliq̄ peccatores parati sunt debitorib⁹ suis remittere: ꝛ tūc ip si orantes exaudiunt. Eccī. xxviij. Relinque primo tuo nocenti te: ꝛ tūc deprecanti tibi peccata soluent. Et Mar. xj. dicit: Cū stabitis ad orandū: dimittite si quid habetis aduersus aliquē vt ꝛ pater vester q̄ in celis est: dimittat vobis pcā vestra. Alio mō respondeo: q̄ sicut Aug⁹. dicit. In vno pctō multa peccata notari pñt. Cū enī q̄s peccat mortaliter: cōmittit homicidiū occidendo animā suā. Cōmittit furtū: quia se subtrahit deo. Adulteriuz: q̄ recedit a deo: ꝛ fornicatur cū diabolo. Periurīū: quia fidē p̄missam in baptismo nō seruat. Et sic cū dicit in omnib⁹ vitijs in quibus miser hō peccare pōt ꝛc. Ibi cōprehendunt genera singulor̄ ꝛ non singula generū. Tres enim sunt modi peccandi. s. delectatione/consensu ꝛ opere. de pe. dis. ij. Sicut. Et glo. xxij. q. ij. Cum humilitatis. Bonarū enī mentiū est ibi timere culpā vbi culpa minime reperitur. v. di. c. ad eius. Item Gerson in cōpendio de sacramentis de penitentia septēnali dicit: ꝓpter septēplicē concursum peccatorum: vno pctō ꝓpetrato cōcurrunt oīa septem capitalia: fm opinionē dicentiū q̄ habito vno habent oīa. Iterūq̄z Gerson de decē p̄ceptis dicit. In primo p̄cepto omne peccatū mortale prohibetur ꝛc. Et sic potestis argumenta soluere que veniūt contra istam generalē longā confessionē: quā dico aliq̄n vt homines addiscant formam cōfessionis quā scire tenent: vt dicit in. c. deus qui. de pe. et re.

Consideratio. vij. De modo publicandi chartā defunctor̄ seu librū vite ꝛ fraternitatis.

IN multis propē nos locis consuetū est: vt oim mortuor̄ noīa p vnū integrū annū legant seu pnuncient dñica die in ambone: vt sic p̄sbyter parochialis: curat⁹ seu locū tenēs: participationē oim orationū et bonor̄ parochie ꝛ parochianor̄ illis applicet. Nobiscū vo in maiori ꝛ minori basilea: illor̄ noīa solū legunt: qui vel quoꝝ

heredes petunt inscriptionē vno vel plurib⁹ annis: ⁊ tūc consuetudo habet ꝙ ꝑmo anno denk̄ curato q̄ttuor blaphardi et ꝓ sequētib⁹ quolibet āno duo blaphardi. Aliqui exigūt censum ꝑpetuū q̄ttuor blaphardoꝝ supra vel citra singulis ānis curato dandoꝝ vt ꝑpetuo ꝓnūcienk̄ ⁊c̄. Et istā chartā aliqui appellant paginā dominicalē. Alij litterā seu chartā vel cedulam defunctoꝝ: alij librū animarū seu defunctoꝝ: alij librū vite: ꝓpterea ꝙ inscribunk̄ cōmuniter in eo libro in quo aniuersaria defunctoꝝ fundata: et vltime voluntates inscribi solent kalendariū ⁊ cōsuetudines ecclesiarū laudabiles. Et si in parochia sit aliqua cōfratria: pariter in eodē vel alio libro inscribuntur confratres: ⁊ tunc in vna dominica legunk̄ noīa mortuoruu: in alia viuoꝝ. Si vero parochia magna ⁊ nomina copiosa inscripta forent: nunc dimidia pars legitur in vna: alia pars in alia: ⁊ viuoꝝ noīa in sequenti dominica. In angarijs vel dominica post quattuor temporꝝ omnia simul legunk̄. Et istā pronunciationē seu lectionem aliqui ante: aliqui post sermonē facere solent. Nos cōmuniter facimus ante sermonē statim post cōpulsationē. Et ꝓpter hoc aliqui citius veniunt ad ecclesiam volentes audire memoriā ⁊ pronunciationē suoruz parentū ⁊ ꝓgenitoꝝ ⁊ orare pro illis ⁊c̄.

Modus pronunciandi nobiscum.

Andechtigen kinder christi/helffent mir got den allmechtigen bitten für alle menschē vel für alle die so zů diser pharkirchen zů disem gotshuß gehörent vnd befolhen sint/das gott der allmechtig verlyhen wöll/den lebendē irs lebens ein selig end/den todten die ewige rüw. In sunderheit für die todten so im selbůch in geschribenn sind für die man das gemein gebet begert hat. Nemlich. N. et. N. ⁊c̄. Et eū oīa noīa pronūcianda lecta sunt subiungimus in fine. Bittent got den allmechtigen/habent die wider synn götlichenn willen ye gethon/oder sich yena gesumpt in gůten gedencken worten oder wercken/darumb ir selenn in pyn werent das inen got der allmechtig barmhertzikeit mitteilen/inen verziehen vnd vergeben vnd sie zů ewiger růw setzen wöll. Darmit so bedenck ein ieglich mensch syns lieben vatter seligenn sel/syner lieben můter seligē sel/ouch myner vñ aller syner vordern seligē selē

Denē vñ allē gloubigē selē sprech üwer ieglichs mit andacht syns hertzē ein Pater noster vñ Aue ma. sprechēt. Vater vnß Et tūc sub silentio etiā ipse dicere solet. Et postea ad vlteriora ꝓcedere ꝛc̄. Declaratio p̄dictoꝝ.

Notandū ꝙ suffragiorum participatio aliqñ ꝑ litteras dat̄: tā per religiosos q̄ꝫ etiā ꝑ alios ecclesiasticos viros seculares. Vñ apl's Paulus non solū orones suas singulares ꝓprias alijs cōmunicasse legit̄: sed etiā orationes alioꝝ q̄bus p̄fuit: vel q̄ sibi fuerūt coniuncti. Nā litteras qñqꝫ trāsmisit solū suo noie: qñqꝫ vero non solū suo noie: sed etiam sui et Timothei et Siluani: ꝛ ceteroꝝ fratrū nominib⁹: nam qñqꝫ ex parte illoꝝ scribit pluraliter: vt. j. Thessal'. iiij. Nunc viuimus si vos statis in dño. Quā em̄ gratiarū actionē possumus deo retribuere pro vobis in omni gaudio quo gaudemus ꝓpter vos ante deū nostrun: die ac nocte abundantius orantes: vt videam⁹ faciē vestrā: ꝛ cōpleamus ea que desunt fidei vestre. Hec dicit ex parte sui ꝛ ex parte fratrū tanq̄ꝫ ipsorum p̄positus et p̄latus: ꝛ habens merita eoꝝ ꝛ labores in potestate vt sit beneficus: dicente christo Luce. xxij. Qui potestatem habent sup eos benefici vocant̄. Hac simili forma dicit p̄latus Carmelitarū vel predicatorum. Omniū que ꝑ fratres nostros dignabit̄ operari clementia saluatoris: vobis participationē perpetuā concedimus Et p̄latus carthusiensiū dicit participationē plenā vobis vel tibi concedendo: omniū missarum: orationū: ieiunioꝝ: elemosynarū disciplinarū: ceterorumqꝫ spiritualiū bonoꝝ ꝛ exercitorū ꝛc̄. Et tales formas sustinent verba pauli dicentis: Omnia em̄ ꝓpter vos: ꝛ gratia abundans: per multos in gratiarū actione abundet in gloriā dei: ꝓpter q̄d nō deficimus. ij. Coꝝ. iiij. In eo em̄ ꝙ nūq̄ꝫ deficit orare et oīa facere ꝓpter fratres: apostolus spondet ꝛ promittit perpetuā ꝛ plenā participationē bonoꝝ. Quod quia in vno semper impleri non potest: ideo supponit gratiā talem abundante: ꝑ multos scꝫ presentes ꝛ sua successione futuros. Ille em̄ est modus loquendi scripture de perpetuo ritu: qui semper seruari debuit: vt spontaneo non obmitti nec mutari: q̄ꝫdiu successores illa communitas est habitura ꝛc̄. Sci-

endū deniq; q̄ satisfactio seu pena satisfactoria facta per opus difficile ⁊ bonū ex suo genere: sicut sunt oratio: p̄teplatio: ieiunium: abstinentia a carnalib⁹: a mollibus vestibus vel delectatione q̄ aliquis licite vti posset: pegrinatio: elemosyna: ⁊ sic de alijs habet triplicē effectū seu vtilitatē. Prima vtilitas est q̄ merek gloriā celestis patrie vel eius augmentū: ⁊ hoc ē premium essentiale: quia gratia dei vita eterna: ad Roma. vj. Et hanc vtilitatē quilibet gratia decedens habet p̄petuo: nec potest in aliū transferri p aliquē purū hominē: qđ dico ppt̄ christum: qui hanc vtilitatē nobis meruit: eo q̄ habuit gratiā infinitā: Job. iij. vbi dicit: Datus est ei spūs non ad mensuram.

Secūda vtilitas est: quia est remediū cōtra malam inclinationē: ⁊ vt abscidat causas pcōr̄ sequentiū: seu q̄ ordinat cōtra pctm̄ futurū vt nō cōmittat. Et ꝯtū ad hūc effectū seu vtilitatē fm̄ Alex. de ales in. iij. habet rationē medicamenti: p̄sertim cōtra sequales peccati. Nā satisfactio q̄ fit p ieiuniū extinguit concupiscentiā carnis: ⁊ sic de alijs. Et hoc modo pena satisfactoria nō potest transferri de vna psona in aliā: nec satisfactio vnius prodest alteri: quia vt sic est antidotum cōtra peccatū: seu remedium p̄tra morbū aie peccatricis. Sed antidotū debet apponi infirmāti ⁊ nō alteri: sicut nec morb⁹ vnius nō curat̄ p medicinā alteri applicatā. Itē ex ieunio vni⁹ non extinguit cōcupiscentia in altero: nec ex bona opatione vni⁹ alter assuescit bene agere: imo talis vtilitas manet in aia vel corpore facientis. Tu pś. Virga tua ⁊ baculus tuus ipa me cōsolata sunt. Dicit me: ⁊ non aliū. Et alibi: Scōm multitudinem dolorum meorum cōsolationes tue letificauerūt aiam meā. Et dico ꝑpue loquendo de satisfactione: quia p modum meriti vnus bonus hō pōt alijs suis p̄cibus ac deuotis operibus augmentū gratie obtinere: sicut etiā diuina p̄destinatione complet in p̄destinatis mediantib⁹ p̄cibus sanctorum. vt xxxiij. q. iij. c. obtineri dicitur. Tertia vtilitas est preciū solutionis debiti: ⁊ ordinat̄ cōtra peccatū p̄teritū: vt ei⁹ reatus tollat̄ vel minuat̄: et hoc modo satisfactio vnius valet alteri. Galath. vj. Alter alterius onera portate: ⁊ sic adimplebitis legem christi. Glo. Subuenite vobis inuicē orationib⁹ et alijs

hmõi quasi sit sarcina vestra: ⁊ sic adimplebitis legẽ. i. charitatẽ. Ex charitate eiꝰ christꝰ pctã nr̃a tulit. Cũ autẽ sicut ofo: sic ⁊ in genere satisfactio penitẽtialis est q̃ddã onus ipsiꝰ penitentis: g̃ videt qvnꝰ hõ p altero istud onꝰ portare possit vt in toto vel in pte. Hoc pz: qz deꝰ ẽ benignior in offense reconciliatione q̃ hõ. sed hõ offensus acceptat emẽdã factã p alterũ qui eũ nõ offendit: ⁊ maxime dũ ille q̃ offendit cõmẽdose non põt satisfacere. Cũ ex hac rõne sic posset argui: Plus valet amicitia charitatis apud deũ q̃ amicitia humana apud hoes: qz fortis est vt mors dilectio eiꝰ: Cant. viij. Sed amicitia hũana tñ facit: q̃ si q̃s tenet̃ soluere debitũ alicui dño: tale sibi dimittitur satisfaciẽte amico ipsi dño p tali debitore. Igit̃ a fortiori a maiori deꝰ remittit penã debitã p petis vniꝰ: qñ alius pro eo soluit. Cũ magister in. iiij. sen. dicit: Amicoꝝ orationibus ⁊ elemosynarũ largitione pondus penitẽtis subleuandũ. Et xiij. q. ij. c. in pẽnti. ⁊ se. et. c. Aie defunctoꝝ. Itẽ Esa. liij. dicit attritus est ꝓpter scelera nostra. i. christꝰ sua pena p nobis satisfecit. Itẽ lauit nos a petis in sanguine suo: Apocal. j. Cum autẽ nos vnũ sumꝰ in christo ⁊ mẽbra eiꝰ.). Coꝝ. xij. debemꝰ esse imitatores ipsiꝰ: Eph̃. v. patet q̃ vnus possit: imo debeat in necessitate p alio satisfacere. Et ꝓbari põt per similia. Primo in naturalibꝰ. Videmꝰ in corpore aialis: qz vnũ membrũ põt se exponere si vult: ⁊ sepius exponit se ad sustinẽdũ lesionem pro alio: sicut brachiũ p capite. Sed cũ in corpore mystico est cõnexio p assimilationẽ ad corpus naturale. j. Coꝝ. xij. Videt silr q̃ vnũ mẽbrũ onus alteriꝰ possit ⁊ debeat supportare. Scõo p simile in actibꝰ humanis. Videmꝰ eñ si alicꝫ ẽ debitor alteriꝰ: nõ refert apud creditorẽ: vtrũ ipse vel alius sibi soluat. Sed deꝰ est multo benignior ⁊ magis voluntarius ad recipiendũ solutionẽ q̃ hõ terrenꝰ: ideo videt q̃ cõtentus sit ⁊ sufficiat. Sed dic. Exquo sancti viri põt bona spũalia alijs cõmunicare: nunqd possunt etiã indulgentias dare: Rsdet. Indulgentia seu relaxatio differt a cõmunicatione. Nam relaxatio vel indulgentia plus dicit q̃ cõmunicatio: dicit enim quãdã auctoritatẽ rõnẽ cuiꝰ põt indulgentia ꝓstari ⁊ relaxatio fieri. Et ideo q̃uis quilibet hõ habens charitatem bona

sua possit alteri cōmunicare: non tñ quilibet pōt relaxare: sed qui ad hoc habet potestatē concessam. Itē relaxatio fit de malis ptēritis p merita xpi vel ecclie q̄ pcesserunt. Cōicatio autē nō solū respicit bonū ptēritū sed futurū. Et q̄uis aliqs posset alteri dare qō nōdū alicui est datū vel determinatū: sicut vnā missam vni mortuo p quo qs eā dicit: tñ si dixit vel cantauit eā p suis peccatis: vel dedit seu attribuit eam alteri vel alijs: nō pōt eā sua auctoritate cōmutare. Hinc est q̄ qui recipit relaxationes p se: nō pōt alteri dare: qr etsī eccl̄ia soluit debitū alicui⁹ apud deū: nō ppter hoc dedit potestatē q̄ ipse vlteri⁹ solueret p alio. Et si de⁹ dimisit illi debitū: non ppter hoc pōt ille dimittere alteri qō deo debeb. Nec valet illud argumentū a cōicatione tp̄aliū. s. qcūq; est libere cōditionis t libere possidet libere potest alteri dare. Nam licet hoc videat verū: tamē ille q̄ seruus est: nō pōt hoc facere sine auctoritate dñi. Omnia autē nostra sunt christi: t oia merita spūalia t nos sum⁹ eius: et ideo nō possum⁹ illa in alterū transferre vel dare nisi sit auctoritas a christo. Unde Augustin⁹ de ancona dicit.

In ecclesia duo sunt: scz { Cōicatio charitatis t dilectiōis. / Auctoritas iurisditionis.

Quedā em̄ impendunt p cōicationē charitatis t dilectionis vt suffragia oronū: elemosynarū: sacrificioz et aliozū bonoz: quedā ipendunt p auctē iurisditionis: vt indulgētias dispensando de thesauro eccl̄ie. Scti q̄ viri pñt eoz spūalia bona impendere alijs p cōicationē charitatis t dilectionis: sed nō pñt indulgentias dare. Et sctūs Tho. in. iiij. sen. dis. xx. inqt. Licet ille thesaur⁹ cōis de q̄ dant indulgentie nō pōt ab oibus dispensari: sed solū p epos t alios supiores plātos: tñ thesaur⁹ spūalis vel etiā singularis pōt ab alijs q̄ illi⁹ habēt potestatē dispensari. Exemplū de singulari. Quilibet pōt orationes suas t cetera opa satisfactoria alteri cōicare in toto vel in pte. Si tñ in totū cōicauit alteri: tūc sibimet p modū satisfactionis nō p̄sunt: licet ex radice charitatis sibi p̄ficiunt ad meritū viteeterne vel augmenti salutis eterne: qō est longe meli⁹. Et Et hoc modo cōiter fiūt suffragia merittoz: ieiunioz et elemosynarum tē. pro animab⁹ defunctoz que q̄tū pro ipsis fiunt

in singulari ꝑ illa vel ista: tātū ibi de pena eidē relaxat: qꝛ pena est pene resolutoria. In speciali autē thesaur⁹ alicui⁹ cōmunicat: cū quis orat ꝑ sua cōgregatione familiaribus ⁊ suis benefactoribus. Et ad hec opa sua satisfactoria ordinat. Et sic tunc ille qui huic cōgregatione preest: pōt opa sua scz illi⁹ congregationis: et opera ꝑsonarū eiusdē modo premisso alij communicare: applicando intentionē suā ⁊ illoꝝ qui sunt de sua cōgregatione ad hunc determinate.

Consideratio. viij. De modo publicādi primū: septimū: tricesimū: ⁊ anniuersaria defunctoꝝ.

Quando habemus primū seu exequias defunctoꝝ: septimū vel tricesimū earundē isto modo pronunciare solemus in cathedra.

Es ist kürtzlich vß diser zyt verscheidē der erber. N. dē wil man morn volgen oder syn erst begeeu. Bttē got für die sel.

Si autem in presenti habetur primus: tunc dicimus.

Bittent gott den allmechtigē/hab er wider syn götlichen willen ye gethon oder sich yena gesūpt mit güten gedencken worten oder werckē/darumb die sel sy in penē des fegfüers das im got der herr genedig vñ barmhertzig wol syn/vmb der gütheit willē so der sel nach beschicht in den emptern der heiligē meß/ouch mit dē ampt der heiligē vigil/vnserm vñ üwerē andechtigē gebet/almůsen vñ anderer gůtat. Vñ die sel wöll gnedigklich erledigē vō der strengē bittern pyn des fegfüers/vñ die besetzē wöll in die ewige rů w. Dar mit gedenck ein ieglich mēsch syns vatters seligē sel/syner můter seligen sel vñ aller syner vordern seligē selē. Denē vñ allē gloubigē selē sprech ein ieglich mēsch ein Pr̄ nr̄ vñ ein Aue maria Et tūc occulte dicit oratio dñica vsqꝫ ad finē. Aliq̄ tñ sacerdotes vertēdo se versus orientē: ⁊ etiā dicūt submissa voce occulta voce orationē dñicam: q̄ finita vertendo se ad ꝑplm dicunt:

Diß gebet sy got dem allmechtigen angenem/vnd kum̄ zů trost vnd zů hilff diser genempten sel dern wir ersten/sibent/oder dryssigest begeend vnd allen gloubigen selen. Amen.

Bittent got für mich/das wil ich ouch thůn für üch.

Et nunc procedit ad vlteriora ⁊c.

In pluribus locis cōsuetudo est cū celebratur p̄mus Septimus/tricesim⁹/vel anniuersari⁹ dies/tunc in missa statim cantato vel lecto euangelio/imediate vertit se sacerdos in altari:si ꝑpe populū altare est:vel ad cathedram seu ambonē ascendit:ꝛ exhortat populū in hanc sententiam.

Lieben fründ vel lieben kind, vel kinder christi/helffen mit got bitten über all gloubig selen/so vo mir vñ andern prieste ren hie befolhenn sindt zů disem gotzhuß. In sunderheit für N. vnd. N. dem wir hüt ersten/vel sibenden/vel dryssigesten oder iarzyt begond ꝛc. Oder des begrebniß oder volg wir haltent ꝛc. Bittent got den allmechtigen. vt supra.

Si tñ volueris facere ꝓlixam: vide sequentē exhortationē quā in villagio Heitwyler ꝑpe Altkurch Anno. MDcccclxxv. In die sancti Augustini dū fuissem nouellus sacerdos et magister Parisien. ad p̄ces dñi decani Sunt gaudie: in exequijs domicelli Johānis de morsperg feci: vbi fuerunt. lxx. sacerdotes: qz ipse fuit magnus fautor sacerdotū. Et dñs Johannes curatus in Hundsdach: valens admodū ꝛ magn⁹ p̄dicator reputatus: me rogauit vt copiā ei darem: sicut ꝛ inferius patet eius intuitu descripsi: Cantauimus autē p̄mo vigilias defunctorz: deinde q̄ttuor missas. Primā de spūsancto. Secundā de animabus: scz requiē. Tertiā de beata virgine: ꝛ quartam de sancto Augustino. Secundā autē ego cantaui ex ordinatione dñi decani: et cū cantassem euangelū: ad populū in hanc sententiam dixi exhortationem sequentem.

Andechtigen kinder christi/syt dem mal dys ye ein mēsch für das ander bittenn sol vmb das eins vnd das ander vnd wir alle miteinander selig werden/denn wir sindt alle geschüsterd oder gebrůdert in christo Jesu vnserm herren vnd alle gottes heiligen im himel/alle christglöubigen selen so da sindt in pen des fegfürs/vnd alle menschen die in der liebe gottes von hinnen gescheiden sindt/and wir alle hie vff erden sindt alle gehörder/vnd thůnt alle einen lyb in christo/vnd christus ist vnser haubt/als der heilig apostel Paulus Rom. xij. inquit. Omnes sumus vnum corpus in christo ꝛc. Vnd ye ein gelid mag dem anderen zů hilff vnd stattenn kummen. Glycher wyß als an dynem lyb hastu vil glider da ye eins ein

besunder würcklich leblich ampt hat denn das ander. sicut oculus videre: manus laborare: pedes ambuiare ꝛc. vbi vnū membrū inseruit alteri. Nam oculi vident quo sit ambulandum: ne quis cadat in periculū: vident etiam quando est aliqua macula vel aliquid mali in manibus: vbi veniūt auxilio. Ostendunt etiā ad tergendū et sanandū manus. Qđ si etiā aliquid ceciderit in oculum: tunc manus suffragantur ꝛ auxiliantur oculis: quoniā extrahunt festucas et maculas ex oculis. Item si vna manus inciderit aliam: nō rescinditur ab ea: sed potius adiuuatur et sanatur ab ea.

Also ouch geistlich sind wir vndereinander glider/mügēt einander zů hilff vnd stür kummen. Die heiligenn in dem himel bittēt gott für vns/vñ erwerbent vns vil gnad vnd gůtheit die wir sunst nit hettent/vmb ires verdienens willen ꝛc. Vnd aber die selen im fegfüer die vmb ir teglich sündt oder vmb ir vergessen sünd die sie hie nit gerüwet oder gebychtet hond oder ouch nit gnůsame bůß enpfangen hatten. Oder ir bůß nit gar vnd gantz volbracht hettenn. Darumb da selbs grosse schwere pyn hond. So müssen wir gefegt vnd geleütert werden vfqz ad minimū quadrantē/biß das sie lüter vñ schön geschickt sindt in das rych der himel.

Et qꝛ sunt extra statū merendi: nos vero in statu vie ꝛ gr̄e vbi mereri possumus: ꝛ illas animas iuuare possum⁹. Nam vt apl's. ij. Coꝝ. vj. in q̄t. Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis ꝛc. Duo sunt tempora hoīs. Vnū misericordie qđ habemus in hac vita: qua possum⁹ mereri multa pro nobis et alijs. Aliud est christ⁹ iusticie: qđ est post hanc vitā: in qua nullus amplius meretur: sed premiatur iuxta opa sua: vel in purgatorio purgat̄. Nā in hui⁹ officij epistola q̄ est Johannis Apocal. xiiij. dicit̄. Audiui vocē de celo dicentē mihi. Scribe beati mortui q̄ in dño moriunt̄. i. qui in amore dei decedunt: quia opa nostra sunt meritoria p charitatē: p quā spiritussanct⁹ habitat in nobis ꝛc. Ammodo iam dicit spiritus: vt req̄escāt a laborib⁹ suis. Opera eñ illoꝝ sequunt̄ illos ꝛc. Nos vero quia nescimus vtrū anime ab hac vita decedentes euolent in celum statim: an ingrediantur purgatorium ꝛc. facimus officium mortuorū pro omnibus: quoniā si sunt in ce-

lo: orones nostre sunt gratiarũ actiones: vt ait magister ĩ officijs i. in rõnali diuinoꝝ: si sunt in inferno: sunt q̃lescũq; viuoꝝ cõsolationes. Si aũt in purgatorio sunt: tũc precibus nostris aut eoꝝ pena minuit̃ ⁊ remittit̃: aut totaliter a pena liberant̃. Unde magister in officijs li. vij. titulo de officijs mortuorum narret: quõ Petrus damianus scribit: ꝙ sanct⁹ Edibo apud Vulcanũ cecilie audiuit voces crebras et vlulatus demonũ: ꝑ eo ꝙ ꝑ p̃ces ⁊ elemosynas hominũ liberabant̃ anime de manibus eoꝝ: q̃propter apud suos monachos statuit: vt semꝑ sequenti die post festũ oĩm sanctoꝝ celebret̃ officiũ ⁊ cõmemoratio animarũ: qđ postea a tota ecclesia fuit approbatũ ⁊c̃. in finẽ etiã vt fideles aĩe q̃ nullos hic habent successores vel amicos cõmunib⁹ p̃cib⁹ iuuent̃ ⁊c̃. Item apud Grego. iiij. dialogorũ habet̃: quõ multi defuncti apparuerũt viuis vt ꝑ eis orarent: quo facto nõ amplius apparuerunt ⁊c̃. Pro tanto ecclesia statuit ⁊ ordinauit officiũ mortuoꝝ: vt in rationali diuinorũ lib̃. vij. p̃allegato. Possumus nãq; iuuare aĩas sicut habemus. ij. Machab̃. xij. Sancta ⁊ salubris est cogitatio ꝑ defunctis exorare vt a peccatis soluant̃: Id est a penis quas ꝑ his merentur. Et quia sumus omnes fratres in christo: debet alter alterum iuuare. Nam deus omniũ pater est: quem nullus sibi appropriare potest: sicut neq; solẽ qui super omnes mittit suos radios Matthei. v. Qui facit solem oriri super bonos ⁊ malos ⁊c̃. Ideo nullus potest sibi appropriare solem. Sic christus cum docuit suos discipulos orare: ait ad illos: Cum oratis/dicite: Pater noster qui es in celis ⁊c̃. Ergo sumus fratres. Et Jacobi. iij dicitur: Si quis viderit fratrem suum necessitatem habere: et clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas dei manet in illo.

Darumb sollen wir billich für einander bitten.

Vnd wañ wir yetz began die begrebnyß völge/oder ersten/ wie man es dañ nempt/vnd ouch den sibenden miteinander wylent des edlen frummen vnd vestẽ Juncker Hansen von mörsperg der kürtzlich vß disem ellend gescheidẽ ist/dẽ got der almechtig wöl gnedig vñ barmhertzig syn der da ist ein verdienter mã gewesẽ gegẽ aller mẽglich/also das alle die so

syn gemeinschafft oder kuntschafft gehebt handt/im̃ lob vnd rům noch sagent in mengerley tugent/sunders das er gotsforcht gehebt/vñ merckliche gotzdienst gefürdert hat nach sy nem besten vermůge. Das ander/das er allen priestern vñ gottes dienern/er reu. rentz vnd fründtschafft erzögt hat allenthalb wo er kond mocht. Ouch arme lüt beschützt vnd beschirmet hat. Hußarmen vñ andern armen lüten vnd iederman fründtlich gethon hat. Vñ gegen aller menglich/gegen edlen/gegen vnedlen/gegen stattlüten/gegen dorfflütē/vnd gegē yederman sich gemeinsam vñ verdienlich gehaltē oder gesyn ist. Darüb ein ieglichs frumbs hertz billich leid sol hon vmb sollich syn tod vnd abgang. Hie von so helffen mir gott den herren bester trüwlicher für in bitten. Bittet got den almechtigē hab er wider syn gotlichē willen ye gethon/in einicherley wyß oder weg/darumb die sel in penen des fegfürs sy/das im gott der allmechtig genedig wöl syn/vnd in wöl setzen zů ewiger rů w ꝛc. vt supra.

Declaratio predictorum.

Pro animabus defunctorū facim⁹ nunc exequias seu primū: nūc septimū: nūc tricesimū: ꝛ deinde āniuersariū ꝛc. Exequie ab exequor exequeris dicit: qz inter alias sui significatiões exequi idē est qđ extra alia sequi. Officiū ergo seu exequiū in sepulturis mortuoꝝ exequie vocant: qz celebrat dū moriui extra viuos sepeliendi ferunt: vel quia extra horas canonicas speciales habet obseruantias. Et dicat aliquando prima agenda mortuorū vel primū obsequiū ꝛc.

Initū accepit in veteri lege. Sicut enī Amb. ait: Mortuo Jacob: ioseph ꝛ alij fratres sui cū multis egyptijs attulerunt eū in ebron. Sed pus fuerūt. xl. dieb⁹ in egypto: ꝛ postea fleuerūt eū septē dieb⁹ in zab: Geñ. l. c. Itē Deutero. vltio ca. legit: Mortuo moyse fleuit ꝑs israel triginta dieb⁹: ꝛ simiter fecerunt de Aaron ꝛ de Maria ꝛc. Septimū autē celebramus multis rationibus. Primo: vt defunctus ad sabbatum eterne quietis citius valeat peruenire. Secundo: vt ei remittantur oia peccata q̄ cōmisit in vita: que p septē dies ducitur. Tertio propter septenariū anime ꝛ corporis. Anima enī tres habet vires: scz rationabilitatem: concupiscibilitatem: irasci-

bilitatē. Corpus vo constat ex quattuor elementis. Et ergo peccata que hō p hunc septenariū: siue in hac vita que p septē dies ducit cōmisit deleant: septenariū siue septimus mortuis celebramus. Quarto: sicut filij Jacob defuncti fleuerunt per septem dies: ita t ecclesia pro suis defunctis celebrat officiuz septē diebus. Tricesimū vero celebramus: quia filij israel tot diebus fleuerūt Moysen et Aaron vt pmissum est. Item ideo: quia ter decē faciunt triginta. Per ter trinitatē: p decem autē decalogū intelligim⁹. Ternariū ergo mortuis facimus: vt quod in obseruatione decalogi seu ꝓceptoꝝ christi t cōtra trinitatē peccauerunt: eis dei misericordia condonet. Tertio quia numerus lune triginta diebus pficit: ideo tricesima vel triginta diebus fit mortuis officiū. vt opera coꝝ corā deo plena esse intelligant. Rursus anniuersariū diez obseruamus triplici de causa. Primo vt defuncti de annis calamitatis pueniant ad ānos eternitatis siue ad vitā eternā: que sine fine est Secūdo: quia sicut sanctoꝝ anniuersariū ad ipsoꝝ honorem t nostrā vtilitatē celebramus: sic etiā anniuersariū defunctorū ad ipsorū vtilitatē t nostrā deuotionē agimus. Tertio: quia vt dicit. xiij. q. ij. canone tempus. Nescimus qualiter sit eis in alia vita: t melius est vt eis supersit beneficiū nostrā ꝙ desit.

Curandū est ergo semp vt mortuis suffragia impendam⁹. t populum ad hoc faciendū sollicitemus.

Consideratio.ix. De modo proponendi edicta matrimonialia.

QVando matrimonia sunt contrahēda: debet in ecclesia edictū ꝓponi assignato termino: infra quē qui voluerit contradicere oponat. Et si probabilis coniectura fuerit de impedimento: impediatur matrimonium donec de ea cognoscatur tē. Nos proponimus sic.

Andechtigē kinder christi/ es habent willen das sacramēt der heiligē Ee an sich zū nemē/ die ersamen Hans holdselig vnd Adelheid wolkönnend von. N. Jst da yemand der ützit wiß das da irrē od hindern soll oder mög ob ir eins sich anderswo verbundē, versprochen/ oder vertredt het/ oder ob

sibschafft/mogschafft/geuatterschafft/ leyblich oder geistlich
fründschafft/oder ander irrūg zwischen inen sy/darumb das
sacramēt nit lutern eelichen fürgang habē mūg/ dē gebürt ich
by gehorsame der heiligē christenheit/ das mir vnder dryen
tagen den nechsten zeoffenbaren/vñ das zů dē ersten mal ꝛc.
Alio die dicitur. Vnd das zů dē andern mal. Et ī tertia pub-
licatione dicitur. Vnd das zů dem dritten mal ꝛc.

Sane nobiscū cōsuetudo est: quando partes disputant de
matrimonio cōtrahendo: vel conueniunt in certum diem lo-
cum ꝛ horā: si concordant ꝛ cōcludunt inter se de cōtrahendo
inter partes: statim vocant presbyterū parochia'ē ꝛ cōiungat
ꝛ tunc sacerdos ad vitandū clamdestinitatē egredit domū cū
sponso ꝛ sponsa: ꝛ in publico vico p̄sente vicinia ꝓponit edi-
cta: et copulat seu coniungit personas simpliciter. Et hoc sit
ideo ne emuli alterius partis contractum impediant: si con-
tractus differri deberet ad plures dies ꝛc. Et tunc in ambone
sic publicare solemus.

Kinder christi/ vel lieben fründ/ es habent die ersamen. N.
vnd. N. das sacrament der heiligenn Ee an sich genummen/
vnd habenn das willen zů bestatten mit dem heiligen kirch-
gang nach christenlicher ordenung so erst es sich fügt. Ist ye-
mandt der da ützit wisse das da hindern oder irren sol oder
mūg dem gebūt ich by dem bann / oder by gehorsame der
heiligenn christenheit mir das zeoffenbaren vnder dryen tag-
genn den nechsten. vel dicatur: so baldest ꝛc. Vnd das zů dem
ersten mal.

Vel dicatur vt supra latius extendendo vt placet. Et sitis
cauti ne ꝓcedatis ad solennisationē aliquo mō: nisi ter prius
in ecclesia publicatio facta fuerit: qz mandatū accepim⁹ ab or-
dinario nostro inhibitorium: ne aliquod matrimoniū in facie
ecclesie solennisare: seu partes cōtrahentes intronisare pres-
mamus: nisi matrimoniū huiusmodi prius ꝑ aliquē presby-
terū in ambonibus ꝛ cancellis ecclesiarū tribus diebus domi
nicis seu aliis festiuis diebus se sequentib⁹ publicatū fuerit: et
hoc sub pena excōmunicationis late sententie: trīū tū dierum
canonica monitione p̄uia. nec nō duarū marcarū argenti pu-
ri irremissibiliter ad fiscum persoluendarum ꝛc.

Cū autē graue fuerat ⁊ periculosum ac onerosum valde: solēnisationē ⁊ intronisationē ꝯtract⁹ matrimonij hmōi ꝓpter hmōi publicationē ad tres dies dñicos seu festiuos differri: vt aliq̄ q̄rulati sunt. Ad supplicationē eorūdē articulus dicti mādati inhibitorij tēperat⁹ ⁊ moderat⁹ est: ita ꝙ sub dictis penis ⁊ sentētijs in antea inuiolabiliter obseruari debeat ꝙ matrimonia ꝯtracta q̄cunq̄ ante eorūdē solennisationē ⁊ partiū cōtrahētiū intronisationē: ꝑus ꝑ aliquē ꝑsbyterū in ambonib⁹ ⁊ cancellis ecclīarū: trib⁹ dieb⁹ se sequētib⁹: inter q̄s vnā dñicā aut als festiuā diē esse. d. ordinari⁹ voluit publicenť: statutis synodalib⁹ nō obstātib⁹ ⁊c. Et si appareat aliqd̄ impedimētū: nō ꝓcedatis vlteri⁹: sed ꝑtes ad dñm officialem cōstañ. vel ad cōmissarios iuratos ꝓ declaratiōe iuris recipienda remittatis. Si qui autē reperti fuerint rebelles q̄ hoc facere recusarent: tales fiscali Constañ. denūciare oportet iuxta tenorem mandati prefati.

Declaratio predictorum.

Sepe cōtingit ꝙ aliqui pluries in diuersis locis cōtrahūt publice vel occulte: aliqñ etiā iūcti affinitate vel cōsanguinitate: ⁊ deinde pueros generāt illegitimos: ⁊ cū ꝑ multos ānos cohabitarūt tūc impedimēta veniūt in lucē ⁊ cū graui scandalo diuortiant̄ demū. Ideo matrimonia clamdestina sunt ꝓhibita. Et nullus sacerdos talib⁹ interesse debet. Alioquin ꝑ trienniū ab officio suspendit̄: vt in. c. cū inhibitio. de clamdestina despon. dicit̄. Unde qui cōtrahunt cōtra formā expressam in ista decretali dicta. s. cū inhibitio: filij eoꝝ illegitimi erūt: ⁊ paterna ignorantia eos nō excusat. Itē puniuntur etiam qui faciunt contra canones. Rursus cōstitutio continens idem quod consuetudo particularis dicit̄ ius scriptum: ⁊ sic constitutū est cum matrimonia sunt contrahenda: debet in ecclesia edictum ꝓponi assignato termino: infra quē q̄ voluerit ⁊ valeat cōtradicere opponat: ⁊ si ꝓbabil cōiectura fuerit de īpedimēto: interdicat̄ mr̄imoniū sicut supius dictū ē Et nota ꝙ termin⁹ hui⁹ edicti ꝓponendi non est a iure determinatus sed relinquitur ſm doc. arbitrio iudicis. c. de cauſ.

supra de offi. dele. Et facit: quia regulariter tempus dilationum est arbitrarium iudici. c. j. de dila. Item dominus ordinarius potest ex causa tempus illud prorogare vel abbreuiare et dispensare ꝛc.

Consideratio. x. De modo contrahendi seu copulandi matrimonium: ac eius solennisatione acq; benedictione.

Sacerdos statuat masculum ad dexteram suam: ꝛ femellam ad sinistram. Et primo faciat exho. tationem sequentem vel similem.

Kinder christi ir sollent wissen das einem ieglichē christen menschē/das das sacramēt der heiligē Ee an sich nemē will zů gehört das es hab ein rein gewissen/das ist ein rein conscientz/vñ dar zů ein gůt meinůg. Zů dē ersten. Die wyl gott der allmechtig zů einē ieglichen sacrament gnad verlycht/sa soll der mensch kein versperrůg der gnaden habē sünders er soll gerüwt vnd gebycht syn. Zů dem andern so soll üwer meinnng gůt syn/üwyr meinung soll syn die eer gottes.

Si sunt iuuenes vel prolificatiui: dicas.

Also das ir gott kind geberent/vnd die zů gottes dienst vnd eer ziehen wöllen.

Si autem sunt senes dicatis.

Also das ir wöllen übels vermydē/vñ güte ersame eeliche geselschafft miteinander zehabenn alles in der ere gottes. Fürer so sol üwer ieglichs ledig syn/also das üwer keins sich mit einē andern menschē versprochen oder verredt het. Des glychē das kein sibschafft/mogschafft/oder geistliche fründtschafft sich zwischen üch beden halt. Señ sollich irrůg bringt hindernüß zekummen in diß sacrament der Ee.

Et si placet: potestis q̄rere ab eis: si sint liberi sic sine impedimēto. Et tūc p̄sbyter inquirit nomina sponsi ꝛ sponse: ꝛ aduersus populū deinde ꝓclamando dicit in hanc sententiam.

Lieben kinder christi/es sindt hie gegē wirdig zwei ersame menschē/mit namen. N. vnd. N. die da an sich nemē wöllent das loblich sacramēt der heiligē Ee. Ist da yemant der ützit wiß/das das hindern od̄ irren soll/es sy das ir eins sich mit

einem andern verrett oder verheissen/oder zwischen inen sib schafft/mögschafft geuatterschafft/oder geistlich fründschafft sy oder ander irrung. Dem gebüt ich by gehorsam der heiligen christenheit/das sollichs yetzund von stunden zeoffenbaren/einest/andereſt/zů dem dritten mal.

Et ſi mulier fuerit allegatũ impedimẽtũ: ſacerdos ꝓcedit ad dexteras ſponſi ⁊ ſponſe copulandũ. Et querit ꝓmo a ſponſo nolando eũ. N. accipis. N. in vxorem legitimã? Et rñdet ita. Conſequẽter inquirit a ſponſa nominando eã. N. accipis. N. in maritũ legitimũ? Et dicit ita. Vel dicat ad ſponſum ꝙ loq̃tur ad ſponſam ſic: Ich nim dich zu miner eefro wẽ. Ad ſponſam vero vt ita dicat: Ich nim dich zu minẽ eeman. Aut iuxta morẽ patrie vt ſupra ⁊c. Quib⁹ ſic conſentientib⁹ coniungit eos matrimonialiter verbis conſuetis vt ſic.

Alſo gib ich üch zůſamen nach christenlicher ordnung/vnd beſtet üch in diſer pflicht der heiligẽ ee. Vnd glycherwyß als vnſer lieber herr Jeſus chriſtus ſyn wirdige můter/ſynẽ lieben iunger ſant Johanſen empfalch/vnd herwiderumb den iunger ſant Johans ſyner lieben můter empfolhen hatt/alſo empfilch ich üch ye eins dẽ andern/das ir einander nimmer verlaſſent/weder durch lieb noch durch leid/vntz an den tod. Ich erloub dir hanſẽ adelheit/vñ verbüt dir alle and frowẽ vnd iunckfrowẽ. Vnd üch adelheit erloub ich hanſen vñ verbüt üch all ander mañ vnd iüngling. Vel ſic. Vnd gebüt üch beden/vnd ieglichem in ſunderheit das ir celiche träw vnd pflicht gegeneinander haltent/vñ keins an dem andern brüchig werd nach inhalt des göttlichen rechten.

Et ſi ſponſus habet anulũ ꝓout habere decet: benedicat primo anulum. Benedictio anuli.

Ad cuius benedictionem dicitur vt in omni benedictione dici debet. ỽ. Adiutorium noſtrum in nomine domini: Qui fecit celum ⁊ terram. Oratio.

OMnipotens ſempiterne deus creator ⁊ conſeruator humani generis datorq̃ gratie ſpiritalis omnipotens deus: mitte ſpiritum ſanctũ paraclytum ſuper hunc anulum aureum vel argenteum: ⁊ ſuper eos qui accepturi ſũt: In nomine patris et filij et ſpiritus ſancti.

Deinde sacerdos accipit annulū: et tradit sponso ad manum dexteram. In cuius tribus digitis firmiter tenet. Deinde recipit sacerdos dictam manum sponsi: ⁊ ducit seu applicat ad sinistram sponse: ⁊ sic ad annularē: id est ad quartum digitum sinistre manus sponsus sponse annulum imponat: sacerdote interim dicente. Annulo suo subarrauit me dominus iesus christus: et tanq̄ sponsam decorauit me ✠ corona: faciendo signum crucis ⁊ subiungendo. Matrimoniū itaq̄ vos contractum ratifico ⁊ confirmo. In nomine patris ✠ et filij ✠ et spiritussancti ✠ Amen. Deinde presbyter accipit librū: ⁊ facit exhortationem sequentem.

Andechtigen kinder christi/dem nach vnd got der allmechtig zů einē ieglichen sacramēt sunder gnad verlyhen ist/wañ sich anderst der mensch dar zů geschicklich vnnd empfenlich machet/ vnd dar zů alle nottürfftige ding durch das mittel des gebets verlyhen wil. Vnd nun dise zwei menschen das sacrament der heiligen Ee an sich genummen/ vnd das mit dem kirchgang versteten wöllen/nach ordnung der christenheit. So bittent got den herren das er inen verlyhē vnd mitteilen wöll syn götlich gnad zů einē gůten anfang/vnd das sie in dem eelichen staet nach synem götlichen willen/also ir leben volfürendt/das sie nach disem ellend besitzē das ewig leben. Bittent ouch got den allmechtigē flyssiglich/was ich inen wünsch vnd sprich mit den wortē yetz in den collecten/ ouch in der meß vnd darnach das inen got das erzögen vnd verlyhen wöll mit den wercken: dicendo ad sponsum et sponsam. Stond ir zwei still. Die andern mögen nider knüwen: Vnd das yů erlangē sprech üwer ieglichs von den vmbsten deren ein Pater noster vnd ein Aue maria. Deinde sacerdos legit ex libro Psal.

Leuaui oculos meos in montes: vnde veniet auxiliū mihi. Auxilium meum a domino: qui fecit celum et terram. Non det in commotionem pedem tuum: neq̄ dormitet qui custodit te. Ecce nō dormitabit neq̄ dormiet: qui custodit israel. Dominus custodit te dominus protectio tua: super manum dexteram tuam. Per diem sol non vret te: neq̄ luna per noctem. Dominus custodiat te ab omni malo: custo

diat animam tuam dominus. Dominus custudiat introitum tuum ⁊ exitum tuum: ex hoc nunc ⁊ vsq; in seculū. Gloria patri et filio ⁊c̄. Kyrie eleyson. Christe eleyson. Kyrie eleyson. Pater noster. Aue maria. Et ne nos inducas. ℣. Saluos fac fideles tuos. Deus meus sperantes in te. ℣. Mitte eis domine auxilium de sancto. Et de syon tuere eos. ℣. Domine exaudi orationez meam. Et clamor meus ad te veniat. Dominus vobiscum. Oremus.

Omnipotens sempiterne deus: multiplica sup nos gratiā tuā: et fideles tuos quos hodierna die sacris ecclesie tue liminibus p̄sentamus: ab omni peccato ꝓpitiatus absolue. Omnipotens sempiterne deus: instituta ꝓuidentie tue pio fauore prosequere: ⁊ quos legitima societate connectis: longeua pace custodi.

Retende quesumus domine fidelib⁹ tuis dexterā celestis auxilij: vt te toto corde ꝑquirāt: ⁊ que digne postulāt cōsequi mereant̄. Per christū dn̄m nostꝝ. Deinde asꝑgant̄ aqua bn̄dicta spōsus ⁊ sponsa: ⁊ etiā astātes dicendo: aqua benedicta vestra deleant̄ vniuersa delicta: subiungendo. Nu kumment herin zu der meß: vnd geb üch gott gluck vnd heil. Postea ꝓceditur ad missam. Et notate si canitur missa de beata virgine vel alia: tunc adiungatis in missali etiam collectas super sponsum ⁊ sponsam. Finita missa si sunt secunde nuptie: hoc est si ambe partes vel altera partiū prius fuit in matrimonio constituta: tunc non fit benedictio nuptialis: sed sufficit cū aspersione aque benedicte post missā contentari. Si vero prime nuptie fuerint: veniunt sponsus ⁊ sponsa simul ante altare. eo ordine quo prius ante ecclesiā steterunt. s. masculus ad dexterā: femella ad sinistrā: ⁊ ibi manē flexis genub⁹. Sacerdos legit euangeliū. In principio erat verbū. Quo finito legit psalmum.

Beati omnes qui timent dominū: qui ambulant in vijs eius. Labores manuum tuarum: quia manducabis: beatus es ⁊ bene tibi erit. Vxor tua sicut

vitis abundans in lateribus domus tue. Filij tui sicut nouel
le oliuarū: in circuitu mense tue. Ecce sic benedicet homo qui
timet dñm. Bene+dicat tibi dñs ex syon: & videas bona hie
rusalē oib⁹ dieb⁹ vite tue. Et videas filios filioꝝ tuoꝝ: pacem
sup israel. Gloria patri. ℟. x. ℟. Pater noster. Et ne nos. ℣.
Saluos fac fideles tuos: deus meus sperantes in te. ℣. Mitte
eis auxiliū de sancto: Et de syon tuere eos. Domine exaudi
orationē meā: Et clamor me⁹. Dñs vobiscum.

Benedictio super sponsam. Oremus.

DEus qui potestate virtutis tue de nihilo cuncta creasti: & qui dispositis vniuersitatis exordijs: homini ad imaginē dei facto: ideo inseparabile mulieris adiutoriū contulisti: vt femineo corpori de virili carne dares principiū: dicēs qđ ex vno placuisset institui: nūq̄ liceret diuinngi. Deus qui tam excellenti mysterio coniugalē copulam cōsecrasti: vt christi & ecclesie sacramentū p̄figurares in federe nuptiali. Deus p quē mulier iungit viro & societas principaliter ordinata: ea benedictione donat que sola nec p originalis peccati penā: nec per diluuij ablata est sententiā. Respice ꝓpitius super hanc famulā tuā: que maritali iungēda consortio: tua se expetit ꝓtectione muniri. Sit in ea iugū dilectionis & pacis: fidelis & casta nubat in christo: imitatrixq̄ sanctarum permaneat feminarū. Sit amabilis vt rachel viro suo: sapiens vt rebecca: longeua & fidelis vt Sara: nihil in ea ex actibus suis auctor ille preuaricationis vsurpet: cōnexa fidei: in mandatisq̄ dei pmaneat: vni thoro iuncta: cōtactus illicitos fugiat. Muniat infirmitatē suā roboꝛe disciplīe. Si verecūdia grauis: pudoꝛe venerabilis: doctrinis celestibus erudita Sit fecunda in sobole: sit probata et innocens: et ad beatorum requiem atq̄ celestia regna perueniat. Et videat filios filioꝝ suoꝝ vsq̄ in tertiā & quartā progeniē: et adoptatā pueniat senectutē: Per christū dñm nostrū: Amen.

Super ambos.

DEus Abraā+deus Isaac+deus Jacob+Benedic adolescentes istos: et semina semen

vite eterne in mentibus eorum: ⁊ imple hereditatem tuam in eis: vt videant fructū suum vsq; in tertiā ⁊ quartā generationem: ⁊ postea vitam eternam habeant sine fine: adiuuāte domino nostro iesu christo. qui viuit ⁊ regnat in secula seculoꝝ: Amen. Respice dñe super hanc coniunctionem per angelum tuum Raphaelem: vt sint sani digni ⁊ pacifici: atq; tua benedictione perfusi. Per christū dñm nostrū.

BEne ✠ dicat vos pater ✠ et filiꝰ et ✠ spiritussanctus: qui trinus est in personis ⁊ vnus in essentia. Ille multiplicet semen vestrum: ⁊ augeat incrementa frugum iusticie vestre: vt cum iustis et deum timentibus secure astare mereamini in die domini. Qui viuit ⁊ regnat deus in secula seculorum.

BEne ✠ dic domine de celis hanc cōuentionē: ⁊ sicut tu misisti sanctū angelū tuum Raphaelē ad Tobiā ⁊ saram filiā raguelis: ita digneris dñe mittere benedictionē tuā snp istos adolescentes: vt in tua charitate permaneant: ⁊ in tua voluntate consistant: ⁊ in amore tuo viuāt ⁊ senescant: ac multiplicent̄ in longitudine dierum: Per christum dominum nostrum.

DEus pater deus filiꝰ deus spiritussanctus: qui est trinus ⁊ vnus sit vobiscū. Ipse cōiungat vos: impleatq; benedictionē suam in vobis. Crescite ⁊ multiplicamini ⁊ replete terrā. Et benedictio ✠ dei patris et ✠ filij ⁊ spiritus ✠ sancti descendat super vos ⁊ maneat semper. Amen. Deinde thurificentur si est cōsuetudo: ⁊ aspergantur aqua benedicta dicente sacerdote: Angelus domini bonꝰ comitetur semp vobiscum. Amen.

Aduertendū tamen quia nobiscū est cōsuetudo quando amici futuri sponsi ⁊ sponse habent dietā siue tractum de matrimonio contrahendi: si concordant statim aduocant sacerdotem curatū vt copulet: tunc sacerdos egreditur cum sponso et sponsa ad plateam ante domū publicam ad vitandum clamdestinitatē: et in publico vico proclamat:

sicut in.ix. consideratione in principio dictum est. Et deinde ad sponsum dicat:

Hans du nimpst Adelheit zu einer eelichen frowen.

Et respondet ita: Ja. Deinde ad sponsam.

Adelheit ir nement ouch hansen zu einem eelichan man.

Respondet ita. Manibus vtriusq; cõiunctis sacerdos dicit: Also gib ich üch zesamen: vnd verstet üch in der heiligen Ee nach ordnung der heiligen christenheit. subiũgendo statim: Matrimoniũ itaq; p vos contractũ ratificio & cõfirmo. In nomine patris & filij & spũssancti ✠ Amen. Si sponsus offert annulũ: tunc sacerdos ducit manũ eius ad quartũ digitũ sinistre manꝰ dicẽdo: Annulo suo subarrauit me dominus meus iesus christus: & tanꝫ sponsam decorauit me: in nomine patris & filij & spũssancti: Amen. Si tamen nõ habet annulũ: ante ecclesiam dabit: & nihil plus facit sacerdos nisi dicere.

Got geb üch glück vnd heil.

Non dicat: Ich erloub dir Adelheit vnd verbüt dir ander &c. Quia non debent ad copulam carnalem procedere: nec sibi inuicem coniacere: nisi solennisauerint prius matrimonium in facie ecclesie. Immo mortaliter peccarent ante benedictionem nuptialem coniacendo &c. Et tunc coniunctione predicta in vico facta: sponsus accipit sponsam: & reducit in domũ: et bibunt vel comedunt simul cum honestate. Et postea recedit sponsus. Proponuntur edicta in ecclesia: vt supra dictum est tribus diebus.

Deinde sponsus & sponsa: si nõ erant confessi ante contractum: debent confiteri ante intronisationẽ seu solennisationẽ. Alioquin non intronisentur &c.

Et tunc cum ante fores ecclesie peruenerint: statuit sacerdos sponsum ad dexteram suam: & sponsam ad sinistram. Et facit exhortationem supradictam: si non erat facta ante contractum. Et proclamat denuo.

Andechtigen kinder christi/ hie stond zwey menschẽ von eren mit nämen. N. vnd N. die habent an sich genümen das sacrament der heiligẽ Ee. vnd wöllent das ietz besteten mit dem heiligẽ kirchgang nach christẽlicher ordnung. Ist do iemant

noch hüt by tag der ützit weiß das die ee zwischen inen hindern oder irrē soll es sy sibschafft/mogschafft/geuatterschafft lyblich oder geistlich fründschafft oder ander irrung/dem gebüt ich by gehorsam der heiligen cristenheit ietz von stund an das mir zeoffenbaren/einest/andrest/zum dritten mal. Et cum nihil opponitur: procedit ad dexteras sponsi et sponse copulandas: et dicit ad sponsum primo. N. du bekēnest in angesicht der kirchen/das du. N. genummen hast zů einem elichen wyb/vnd begerst das ietz zů besteten mit dem heiligen kirchgang. Respondet ita. Deinde ad sponsam dicit. N. ir bekennent hie das ir. N. zů einem elichen man genummen haben/vnd begerent das zů besteten mit dē heiligen kirchgang nach cristenlicher ordnung.

Respondet ita. Et tunc procedit sacerdos: vt superius post principiū huius considerationis dictum est: cū omnibus ibi dictis etiā psalmum Leuaui legendo ꝛc.

Scōm Gallicos enim sic contrahitur.

Pro Gallicis habek sequens modus.

Sequitur modus desponsandi.

Dicat sacerdos pſentib⁹ ambab⁹ partib⁹ ꝛ coram populo.

Mariage se denūce a nostre mere saincte esglise pour la quarte foys entre. N. et. N. per quoy ledit mariage ne sepouroient a complir quil vng le dye deuant que vng pcede plus anant car apres ne seroient pas de croire mais de moureroit excommunie.

Post querat sacerdos nomen sponsi: ꝛ post nomen sponse: Et post dicat sponso.

N. veulx tu. N. icy presente pour ta loy alle femine ꝛ espouse cōme dieu et la saincte esglise lont ordōne et la saincte esglise de romme le conferme.

Et totidē dicit sacerdos sponse. Post accipit sacerdos annulum: ꝛ ponit inter tres digitos dextre man⁹ sponsi. Et accipit illam manum: et sinistram manum sponse dicens.

Dy apres moy ie prens. N. pour ma loy alle femine: et espouse comme dieu. et nostre mere la saincte eglise de Rome le conferme: ou nom du pere. Ponendo anulum in pollice. Et

du filtz in indicem: et du sainct espirit in medio. Amē in medio. Et ibi dimittat. Alia vt supra.

Alius modus.

Qñ sacerdos cōiunxit t manꝰ sponsi copulauit: tūc remittūt t retrahūt ad se manꝰ: t sacerdos a sponso recipit anulū t tenet ante se in hūc vel similē modū dicēdo.

Andechtigen kinder cristi/ir wissent oder sollent wissen/ das das loblich sacramēt der ee hat dryerley güter so die heilig geschrifft nempt. Fides/proles/sacramētū. Das ist trüw frucht vnd vnzerteilsamkeit. Dise dry güter bedütet vns der guldin mahelring. Zů dē ersten/also das gold gebirt fridliche gesunde froliche krafft/vñ machet den menschē wacker/ also sollent ir in eelicher trüw miteinander fridlichen leben. teglichs dem andern mit zimlicher vernufft vnd mit ordnūg eelicher schuld zů zimlichē zyten bezalen/vñ in keinē weg das gesetz der ee über tretten. Hierumb Hans so erloub ich üch iunckfrow Adelheit/vnd verbüt üch alle ander frowen bild. Des glychen üch iunckfrow Adelheit erloub üch Hansen/vnd verbüt üch all ander mañ vnd iüngling. Also das ir das erst gůt der ee/das ist die eeliche trüw gegen einander stet haltent. Zů dem andern als das gold das edelst ertz vñ das kostlichest lieb gehebt ist von aller mengklich. Also ist proles das ander gůt der heiligen ee/das ist die frucht gegē got das aller edelst. Dem selben nach sollent ir/ob üch got der almechtig frucht oder kinder verlyhen würt/die selben frucht got dē allmechtigen zů lob vnd eren in allenn tugenden vnd güten cristenlichen sitten vffziehen/wysen vnd leren. Vnd zu dē dritten also der ring vnzerleglich gantz sinwel vnd vnzerteilsam ist/onch kein ende nit hat/also zögt er vns an das dritt gůt der heiligen ee Sacramentū genempt/das ist die vnzerteilsamkeit. Dañ nun fürbin me so sollent ir syn zwů selen vñ ein lyb. Vnd sydt üch got der allmechtig zů samen hat geordnet/so soll üch nützet scheidenn weder lieb noch leid gesundtheit noch kranckheit/fründschafft oder fyndtschafft vntz an den tod inhalt des göttlichē rechten. Vnd darumb so gehört der mahelring von dē brütgom der gesponsen zů geben an das vierd fingerlin der linckenn hannd/da das hertzederlin synn rechten gang hin hatt/in anzögung das üwer hertzen gantz

miteinander vereint sollen syn als ein hertz vñ ein lyb/vñ be dütet vns das heilig sacramēt der Ee/die vereinigung vnsers liebē herrē Jesu christi mit der heiligen christenlichē kirchen welche kirch on all befleckung der sünden got den herrē lieb sol han/als vnd er sie übertreffenlichen lieb hat. Vnd also sol üwer liebe in got gekrönet vñ geordnet syn miteinander tugentlich on alle befleckung der sünden ye mer vnd ye mer zů allen zyten beharren.

Et tunc sacerdos dat sponso anulum ad dextram dicendo:

Nun gebent ir den rinck.

Et sacerdos capit sinistrā sponse applicando ad digitū anularem. Et interim ꝙ sponsus imponit sponse anulum: sacerdos dicat: Anulo suo subarrauit me dñs meus Jesus christus: et tanq̄ sponsam decorauit me corona. Et subiūgit: Matrimonium itaq̄ per vos contractum: ratifico ⁊ confirmo: In nomine patris ⁊ filij ⁊ spiritussancti.

Nun fürbaß kinder christi die wyl es ein ernstlich ding ist vmb das loblich wirdig sacrament der Ee/so soll aller ernst vnd kein gespöt dar zů gebrucht werden/dañ es ist der siben sacrament eins des nüwen testaments. Welchs ouch als ein yeglichs anders ein sunder gnad von got erlangen sol. Darumb so kerent üwer hertzen zů got dem allmechtigen. Ouch alle ir vmbstender/vnd bittent gott den herren/das er denn zweien menschen verlyhen vnd mitteilen wöl syn götlich genad zů einem gůten anfang/vnd das sie also in dem eelichen stat leben syent in dem willen gottes/das sye nach dem staet diß lebens besitzen mügenn das rych der ewigenn selikeit.

Bittent ouch got den allmechtigen was ich mit den collecten hie für sich bitten/ouch inn der meß vnd nach der meß/das inen got das erzöige vnd verlyhen wöl mit den werckē Psalmus. Leuaui oculos meos ꝛc. vt supra.

Declaratio predictorum.

Circa volentes cōtrahere matrimoniū ꝙ duo reqrunt: scz munda cōscientia: ⁊ intentio recta. Expedit em̄ oino vt volentes contrahere matrimoniū prius confiteant peccata sua: vt penitentiali absolutione mūdati: nō ponant obijcē gratie sacramētali: eo ꝙ salubrius inchoare valeant nouum viuendi statū. Sacerdos autē in tali confessione:

diligenter ꝓuide ac discrete inq̄rat de impedimētis matrimonij. Nec nominet ea impedimēta vt ꝯfitens eo audenti⁹ exprimat. Q⁹ si inuenerit impedimentū nullatenus admittat tales ad cōtrahendū. Si autē ꝑ seipsos antea cōtraxerint matrimoniū tale nō solenniset: nisi legitima discussio sup huiusmodi impedimento fuerit facta. Caute tamen agat confessor: vt confessionis sigillum non violet. Hortetur inq̄ personā confitentem in confessione: vt ꝓpter salutē anime sue tale impedimentum extra confessionē dicat: aut desuper impetret dispensationem. Vel si dubitauit quid agendū fuerit in tali casu: cōfessor consilium a vicario vel penitentiario petat. Cum autē nullum inuenerit impedimentū: vtrūq; informet diligenter in confessione: qualiter in matrimoniali statu fideliter pacifice pudice ⁊ honeste viuendum sit in timore dei ⁊c. Secūdo intentio recta requiritur: que tunc recta est si in finem vltimū humanarū actionū: qui est gloria dei: cōtractus matrimonialis dirigitur: iuxta apostoli doctrinam. .Corinth. x. dicentis: Omnia in gloriā dei facite. Tunc autē hoc fit si amore posteritatis deo educande contrahat. De quo Tobiā angelus Raphael instruxit dicens: Accipies virginem cū timore domini: amore filiorum magis q̄ libidine ductus: vt in semine abrae scz christo: benedictionē in filijs consequaris: Tobie. vj. Itē si quis propter fornicationem in se vel coniuge vitandam: ad quam carnis infirmitate trahitur vxorem ducit ne deū offendat: recta est intentio. Sic eīn. j. Corinth. vij. dicit ꝓpter fornicationem autē: scilicet vitandam: vnusquisq; vxorem suā habeat: ⁊ vnaqueq; virum suum: sequitur. Hoc autem dico ſm indulgentiam: non ſm imperium. Sunt etiam alie cause minus priucipales: quarum alique sunt honeste: vt pacis reinte gratio: inimicorum reconciliatio. Minus honeste: pulchri udo questus honor libido: ſm magistrū in. iiij. distinc. xxxiiij.

Item Scotus in quarto sen. di. xxj. q. j. dicit: q̄ due gratie cōtrahentibus infunduntur ad mutuā ⁊ gratiosam animorū coniunctionem quo facilius cōsentiant ⁊ honestius matrimonij onera supportent: que gratia valde necessaria est cōtrahentibus propter difficultates obligationis indissolubilis. Hec

autē gr̄a cū nō sit p̄ma: requirit̄ q̄ cōtrahens nō sit fictus: nō mō respectu sacramenti: sed etiā penitēs siue purgat⁹. Et s̄m Petrū de Palude in.iiij. Qui in mortali cōtrahit p̄ verba de p̄senti p̄eccat mortaliter: p̄ eo q̄ indigne suscipit sacramentū. Esa.lij. Mundamini q̄ fertis vasa dñi. Multo magis q̄ suscipit sacramenta que sunt vasa gratie. Et Dyonisius de eccle: hierar.c.j. Immundis nec symbola.i.sacramentalia tangere fas est. Et Aug⁹. contra Perminianū. Sacramenta talia fiūt vnicuiq; quali corde quis accesserit ad ea.

De secundis vel tertijs ⁊c̄: nuptijs cum querit̄: vtrū habeant rōnē sacramēti: Rñdet̄ q̄ sic q̄tū ad oīa q̄ sunt de essentia ⁊ necessitate sacramēti. Aliq̄ tñ accidētia desunt. s. p̄fectio signatiōis. Significatio nāq; ꝯiūctionis xp̄i cū ecclesia est de necessitate sacramēti mr̄imonij. S; significatio ꝯiūctionis vni⁹ cū vna ē de ei⁹ p̄fectione: q̄ deest scd̄is nuptijs vñ nō reddūt quē ineptū ad receptionē ordinis: q̄ nō sunt sacramētū: snd ꝓpter p̄fecte signationis defectū: q̄ tñ nō p̄tinet ad essentiā sacramēti: sed ad decorē ⁊ accidentalē perfectionē.

Utrū autē sint bñdicende: Respōdet̄. Si nullus ipsoꝝ in alijs nuptijs cōtractis fuit bñdict⁹: possent bñdici. Si vero alter eoꝝ in alio mr̄imonio fuit bñdict⁹: nō debet bñdictio iterari: q̄ alter sine altero nō debet bñdici. Tho. vero in.iiij.dis. xlij. tenet. q̄ v̄go licet ꝯtrahat cū bigamo debet bñdici: q̄ soluatur aliq̄ mō significatio. Cui opinioni ꝯsentit Bern̄. iu glo. in.c. Uir autē. de secun. nup. dicēs: q̄ tales nuptie bñdici p̄nt si hoc habeat ꝯsuetudo loci. Et hoc Astexan⁹ limitat: si papa talē cōsuetudinē sciat ⁊ nō ꝯtradicat: al's nō licet. Presbyter autē qui bñdicit bigamos: debet ad sedē apostolicā mitti suspensus ab officio ⁊ bñficio: vt in.d.c. Uir autē. ⁊ s̄m Hosti. videt̄ q̄ alius q̄ papa dispensari non possit. tñ Jo. an. dicit q̄ ista pena intelligit̄ ꝯtra sacerdotes q̄ bñdicūt secūdas nuptias viuente altero. Itē cōiter tenent docto. cū Hosti. q̄ non est suspensus ipso iure sed suspendendus. Nobiscū nullas secundas nuptias benedicim⁹. Itē in.c. sponsus. xxx. q. v. dicitur: Sponsus cū acceperit benedictionē eadē nocte pro reuerentia bñdictionis in virginitate p̄maneant: hoc tamē consitū est

Consideratio.xi. De exhortatione circa sacramenti eucharistie ministrationem.

AD visitandū infirmum cum eucharistie sacramēto: sacerdos indutus decēter suppellicio ⁊ stola ⁊ capucio seu almutio in locis vbi almutia portari solent: lumine ⁊ campanella seu nola p̄cedentibus: cum bona cautela reuerenter deferat sacramentū in via orando psalmum: Miserere mei deus. vsq; ad domū infirmi: quam ingrediendo dicat: Pax huic domui: ⁊ omnibus habitantib⁹ in ea. Et deinde aspergat egrotum cum aqua benedicta dicendo: Asperges me domine. cū versu Miserere. et Gloria patri. et repetitur Antiphona. Asperges me dñe. Deinde confiteatur infirmus si non sit antea confessus: ⁊ recedunt alij vt sit solus confessor cum infirmo: cui dicat absolutionē sacramentalem. Postea familia domus seu alij homines redeunt. Et cum illi fuerint presentes: nihilominus generalē ⁊ publicā cōfessionē lingua materna in presentia omniū infirmo predicere debet: subiungendo in fine: Misereatur tui omnipotens deus: ⁊ dimittat tibi omnia peccata: liberet te ab oñi malo: et custodiat animā tuam in vitam eternā. Indulgentiam ⁊ remissionem omniū peccatoꝝ tuoꝝ: spacium vere et fructuose penitentie: emendationē vite: gratiā ⁊ consolationē sanctiſpūs tribuat tibi omnipotens pius ⁊ misericors dñs: Amen. Dñs noster iesus christus p̄ suā magnā misericordiā te absoluat. Et ego auctoritate ip̄ius qua fungor: absoluo te a vinculis excōmunicationis maioris ⁊ minoris si ligaris: ⁊ a peccatis tuis. In nomine patris ⁊ filij ⁊ spiritussancti: Amen.

Deinde sacerdos lauat digitos: ⁊ accipit geniculādo reuerenter ex scrinio seu inclusorio eucharistiā: recludendo inclusoriū ⁊ valde caute. Primū in fenestra ostendit populo more nostro. Postea infirm⁹ adorans dicat semel: Dñe nō sum dignus vt intres sub tectū meū: sed tm̄ dic verbo ⁊ sanabit anima mea. Deinde sacerdos tradens infirmo eucharistiā dicat: Accipe viaticū dñi nostri iesu christi: qui custodiat te ab hoste maligno: ⁊ perducat te ad vitam eternā: Amen. Vel sic:

Corpus dñi nostri iesu christi custodiat animā tuā invitā eternā. Amen. Pax tecū. Postea abluat anteriorē partē digitorū in vino vel aqua: et ꝓpinet infirmo nihil dicens.

Postq̄ autem cōmunicauerit: potest sacerdos dicere hanc orationē. Dominus vobiscum. Oremus.

OMnine sancte pater omnipotēs eterne deꝰ te fideliter deꝓcamur: vt accipiēti famulo tuo sacrosanctū corpꝰ dñi nostri Jesu christi filij tui: tā corporis q̄ aie ꝓfit ad remediū sempiternū. Per eundē christū dñm nostrum: Amē. Et aspgat infirmū aq̄ bñdicta dicendo: Benedictio dei patris oipotentis et filij et spūssancti descendat sup te et maneat semp: Amen. Aliqui subiungere solēt. Charissime si infirmitatē tuā contingat forsan augeri vt vsum rōnis amitteres anteq̄ inunctus esses: quod deus auertat: nunquid in eum cuentū ex toto corde optas vt etiam administrer tibi sacramentū extreme vnctionis iuxta ritum et ordinē ecclesie catholice. Et respondet ita: Peto. Deinde dicendo ab infirmo sacerdos dicit: Charissime: age gratias omnipotenti deo: q̄ cum bona ratione et cautela sumpsisti venerabile sacramentum corporis et sanguinis domini nostri. et cordialiter deū ora vt nunq̄ a te separari velit. quinimmo omnia peccata tua tibi remittat: et gratiam conferat qua vitam istam feliciter finire: et ad vitam eternam peruenire valeas: Amen. Pax tecū. His peractis cum psalmo: Miserere mei deus, sacerdos ad ecclesiam redeat.

Notandū tamē q̄ aliqui postq̄ cōmunicauerūt infirmum statim dicunt p̄s. Deus misereat nostri. ad finem. Gloria patri. ℟. x. ℟. Pater noster. Et ne nos. Saluum fac famulum tuū deus meus sperantē in te. Domine exaudi orationē meā. Dominus vobiscum. Oremus.

DEus infirmitatis humane singulare ꝓsidiū: auxilij tui sup infirmū famulū tuū ostēde virtutē: vt ope misericordie tue adiutus: ecclesie tue sancte incolumis rep̄sentari mereatur: Per. Concludendo. Benedictio

dei patris omnipotentis ꝛ filij ꝛc.

Quando autē infirmus propter vomitum aut aliud infirmitatis rationabile impedimentū non fuerit cōmunicandus potest sibi ostendi corpus christi ad infirmi maiorem deuotionem ꝛ digitorum lotio dari vel melius nō dari: dicendo. Deus misereatur nostri ꝛc. Oremus.

OMnipotens sempiterne deus: q̄ subuenis in periculis ꝛ necessitate laborantib⁹: maiestatem tuā suppliciter exoramus: vt mittere digneris sanctū angelum tuū qui famulū tuū in angustijs ꝛ necessitatibus laborantē cōsolationib⁹ attollat: quib⁹ de p̄senti auxiliū et eterna remedia consequant. ℞ Per christū dōm nostrū: Amen.

Cū autē sacerdos ad ecclesiam reuersus fuerit cū eucharistie sacramēto: in loco cōsueto fixus stabit erga populū: se vertendo iuxta consuetudinē loci: ꝛ dicit.

Andechtigen seligen menschen/ helffent mir got den herren trū wlich bitten für alle menschen so zū disem gotzhuß gehörent/ sie syent lebendig oder todt/ das gott der herr verlych den lebenden ires lebens ein selig end/ den todten die ewige rū w. In sunderheit für disen krancken menschen/ den ich bewart oder versehen hab mit dē loblichen sacrament des zarten fronlychnams vnsers lieben herren Jesu christi. Bittend got den allmechtigen/ das im das heilig sacramēt sy ein abweschung aller syner sünd krafft vnd sterckung aller gnaden spysung/ bereitung vnd wegwysung zū dem ewigen leben. Dar mit so gedenck ein ieglichs mensch synes vatters seligē sel/ syner mūter seligen sel/ myner/ vnd aller syner vordern seligen selen. Denen vnd allen glōubigen selen. Besunders disem krancken menschen zū trost sprech üwer ieglichs ein Pater noster vnd ein Aue maria. Sprechennt vatter vnser der du bist in den himeln ꝛc.

Et pariter dicat sacerdos. Quo finito subiungit.

Diß gebet kum zū trost vnd zū hilff disem krancken menschen vns vnd allen glāubigen selen. Amen.

Allen denē die da nochgenolget hond dē heiligē wirdigē sacramēt/ den verkünd ich hundert tag ablaß/ vñ denen die

entzündeten kertzen zwey hundert tag bebſtlichs ablaß tödtli
cher ſünden. Dar zů yegklichē viertzig tag biſchofflichē ablaß
ſo ir habēt zů diſem gotßhus. Gen ablaß vñ and ůwer gůt
tat ſpar ůch got der herr an die end/do ir des aller notturfti
geſt ſint. Do mit ſo ſetz ich ůwer ſel lyb/er vñ gůt ī dē ſchirm
got des vatters/des ſuns vnd des heiligē geiſtes. Amen.

✠ Faciendo crucis ſignū cū ſcrinio verſus populū: ꝛ tunc re
ponitur in locum ſuū: ꝛ detur aſperſio aque benedicte.

Declaratio predictorum.

Euchariſtia: id eſt ſancta cōmunio cor
poris chriſti: eſt ſacramentū ſumme reuerentie et excellentis
pfectionis: quoniā coniungit hominē cū chriſto. Illud nemo
cōficere pōt niſi ſacerdos rite ordinatus. Et hoc ſacramentū
non debet dari niſi pſonis que iam habent etatē diſcretam: vt
poſſint cognoſcere reuerentiā ſacramenti: quia actualis deuo
tio requirit ad euchariſtie ſumptionē. Quilibet autē chriſtia
nus in etate debita cōſtitutus de qua ſanct⁹ Tho. in quarto
ſen. di. ix. dicit: in decimo anno vel vndecimo vel citra: ſi in eo
ſigna diſcretionis ꝛ deuotionis appareant: tenet hoc ſacramē
tum ſuſcipere in paſcate: quod extenſum eſt auctoritate apo
ſtolica ad octo dies ante ꝛ poſt paſca. Et ſic in die palmarum
aliqui cōmunicant. Alij in cena domini. Reliqui in die paſce:
vt in ca. Omnis vtriuſq; ſexus. de peni. ꝛ remiſ. notatur et di
citur. Et cum hoc in quilibet mortis articulo ſuſcipere debet
quilibet chriſtianus hoc ſacramentū: vt in. c. deus qui. de pe
nit. et remiſſio. dicitur.

Mortis autem articulus eſt: cum quis infirmatur quoti
diana febre: vel obſeſſus in loco vbi machine iaciunt: vel ab
hoſtibus iturus ad bellū: nauigaturus p loca periculoſa: vel
itu⁹ us per loca inſidioſa: et ate confectus ꝛc. vt patet. ff. de do.
cau. mortis. l. mortis cauſa: cū trib⁹ ſequentib⁹. Vel dic q; ar
bitriū boni viri eſt ſequendū in hoc.

Et ſciatis q; nō niſi ieiuni hoc ſacramētū
ſuſcipe debem⁹: vt in. c. liquido. de ꝑſe. di. ij. Excipiunt tñ in
firmi: qbus in neceſſitate dat quocūq; tpe. Verūtamē videte

si mulieres pregnātes vel infirmi vel peste infecti: ambulare valentes veniunt post prandiū ad ecclesiam: nō detis eis eucharistiam cū nō sunt ieiuni: nisi maxima necessitas interuenerit: ita q̄ aliter seu meliori modo fieri nō poterit.

Consideratio. xij. De exhortationib⁹ circa extreme vnctionis administrationem.

Sacerdos volens administrare vnctionis sacramentū: indutus superpellicio ⁊ stola p̄cedentibus ministris cū aqua benedicta ⁊ cruce iuxta consuetudinem loci: tenens in manibus scriniū sacri olei: pergat ad infirmū: ⁊ in introitu domus dicat: ℣. Pax huic domui: ⁊ omnibus habitantib⁹ in ea: ⁊ deinde aspergat aqua benedicta circa infirmum: dicendo: Asperges me domine ysopo ⁊ mundabor: lauabis me ⁊ sup niuē dealbabor. Miserere. Gloria p̄ri. Asperges. Et querit ab infirmo si desiderat sacramētū extreme vnctionis. Respondet infirmus desidero. Tunc dicet sacerdos. Dominus vobiscum. Oremus.

Omnipotens et misericors deus: qui sacerdotibus tuis tantā p̄ce ceteris gratiā contulisti: vt quicquid in tuo nomine ab eis digne perfecteq̄ agitur: a te fieri credatur quesumus immensam clementiam tuam: vt quicquid modo visitamus atq̄ benedicimus: intercedente beata maria virgine cum omnibus sanctis tuis; visites et benedicas: fiatq̄ ad nostre humilitatis introitū fuga demonū: ⁊ angelorum pacis ingressus. ℣. Per.

Exaudi nos dñe sancte pater oīpotēs eterne deus: ⁊ humilitatis nostre officijs gratiā tue visitationis mitte: vt quorū admus habitaculū tuā in eor̄ cordibus facias mansionē. ℣. Per christū dominū nostrū.

Deinde dicant̄ septem psalmi penitentiales cum antiphonis: si cōmode fieri potest: qui etiā p̄mittunt̄ ⁊ in via dicunt̄ dum itur de ecclesia ad infirmum: vel in reditu ad ecclesiam: si commode ante dici non potuerunt. Domine ne in furore.

Añ. Sana dñe qm̃ cõturbata sunt ossa mea ⁊ aĩa mea turbata est valde: sed tu dñe cõuertere ⁊ eripe animã meã. Ps̃. Beati quoꝝ ⁊c̃. Añ. Erat q̃dã regulus cui⁹ fili⁹ ĩfirmabat̃ caphar naũ: hic cuꝫ audisset quia iesus veniret in galileã: rogabat vt sanaret filiũ ei⁹. Ps̃. Dñe ne in furore. ij. Añ. Dñe puer me⁹ iacet paralyticus in domo ⁊ male torquetur. Amen dico tibi: ego veniã ⁊ curabo eũ. Ps̃. Miserere. Añ. Cor contritum ⁊ humiliatũ deus ne despicias: sed ꝓpter magnã misericordiã tuã miserere mei. Ps̃. Dñe exaudi orationẽ meã ⁊ clamor. Dñe descẽde anteq̃ moriat̃ fili⁹ me⁹ dixit ei iesus: vade filius tuus viuit. Ps̃. De ꝓfundis. Añ. Dñe non sum dignus vt intres sub tectũ meũ: sed tm̃ dic verbo ⁊ sanabitur puer me⁹. Ps̃. Dñe exaudi orationẽ meã aurib⁹. Añ. Cum autẽ sol occidisset oẽs qui habebant infirmos varijs languorib⁹ ducebãt illos ad iesum ⁊ curabant̃. Deinde hortet̃ infirmũ vt inuocet sanctos vt orent ꝓ eo deũ. Similiter hortet̃ circũstantes. Aut si tẽpus patit̃: faciat exhortationẽ in hanc sententiã vel sil̃em: Amice charissime dixi septẽ psalmos penitẽtiales pro te: vt si q̃d excesseris in septẽ pctis mortalib⁹ a deo tibi remittat̃. Recognosce ergo ꝙ omnes sumus subiecti potenti manui dei: et ꝙ statutum est omnibus semel mori ſm voluntatẽ dei in quocunq̃ statu fuerimus: siue diuites siue pauperes: senes seu iuuenes: quia sumus peregrini in hoc seculo: ⁊ hic positi non ꝙ hic semper maneamus: sed vt bene viuendo ⁊ deo seruiendo fideliter: penam vitemus infernalem: ⁊ acquiramus eternam beatitudinem. Recognosce diligenter cum gratiarum actione: ꝙ deus omnipotens in hoc tempore infirmitatis tue seu in hac hora: tibi dedit tuijpsius cognitionem ⁊c̃. et ꝙ non preuenerit te subitanea morte gratias age. Refugias insuꝑ ad infinitam suam misericordiam omnium peccatorum tuorum veniam petendo et gratiam. Et deinde refugium habeas ad reginam celorum matrem misericordie: vt te reconciliet cum vnigenito suo domino nostro iesu christo: vt ille pro amore ipsius omnia peccata tua tibi remittat: ⁊ inq̃tũ expediat saluti anime tue: sanitatem pristinã tibi reddat. Sinautem omnino placeat sue maiestati vt ab hoc seculo decedas: ꝙ

extunc in gloriã suã te recipiat. Et ꝓpter ista iam dicta letaniam legere volo: Primo deum et sanctam trinitatem inuocando vt tui misereat̃. Deinde beatam virginẽ ⁊ omnes sanctos vt pro te intercedant. Et ideo vt cõformes te ordinationi ecclesie: in corde tuo etiã inuocabis illos ⁊c̃.

Kyrie eleyson. Christe eleyson. Ky. Saluator mũdi adiuua eũ. Et si sit mulier infirma dicas adiuua eã. Sctã maria ora ꝓ eo vel ea. Sctã dei genitrix: ora. Sctã v̄go v̄ginũ: ora. Sctẽ michael: ora. Sctẽ gabriel: ora. Sctẽ raphael: ora. Oẽs scti angeli ⁊ archangeli: orate ꝓ eo. Oẽs scti btõꝝ spirituũ ordines. S. iohẽs baptista. Oẽs scti p̃riarche ⁊ ꝓphẽ: orate ꝓ eo. Sancte petre. S. paule. S. andrea. S. iacobe. S. iohẽs. S. thoma. S. iacobe. S. philippe. S. bartholomee. S. Matthee. S. simon. S. thadee. S. matthia. S. barnaba. S. Luca. S. marce. Oẽs scti apli ⁊ euãgeliste. Oẽs sancti discipuli dñi. Oẽs scti innocẽtes. S. stephane. S. laurẽti S. vincẽti. S. fabiane. S. sebastiane. S. blasi. S. iohẽs ⁊ paule. Scti cosma et damiane. Scti geruasi ⁊ prothasi. Scti christofere. S. theodore. S. panthaleon. S. osualde S. geori. S. pelagi. S. albane Sctẽ maurici cũ socijs tuis. S. dionysi cũ socijs tuis. Oẽs scti martyres. S. siluester. S. leo. S. gregori. S. martine. S. augustine. S. ambrosi. S. hieronyme. S. nicolae. S. ludouice S. conrade. S. arbogaste. S. galle. S. vdalrice. S. bernarde. S. othmare. S. anthoni. S. benedicte. Sctẽ theodole. Oẽs scti cõfessores: orate ꝓ eo vl̃ ea.. S. maria magdalena. S. agnes. S. lucia. S. cecilia. S. agatha. S. dorothea. S. katherina. S. barbara. S. clara. S. elyzabeth. S. otilia. S. appolonia. S. verena. S. genoeua. S. afra. S. vrsula cũ sodalib⁹ tuis: orate. Oẽs sctẽ v̄gines et vidue: orate. Oẽs scti: orate ꝓ eo vel ea. Propiti⁹ esto: parce ei dñe. Propiti⁹ esto: libera eũ dñe. Ab ira tua: libera eũ dñe. A dãnatiõe ꝑpetua: li. Ab aĩe ⁊ corporis ĩfirmitate: li. Ab omne lãguore ⁊ molestia: li. Ab omni angustia: li. A subitanea ⁊ improuisa morte: lib̃. Ab omni malo: libera eũ dñe. Per incarnationẽ tuã: libera eũ dñe. Per aduentũ tuũ: li. Per natiuitatẽ tuã: Li. Per crucẽ ⁊ passionẽ tuã: Li. Per mortẽ ⁊ sepulturã tuã: lib̃a. Per resur-

rectionē ꝛ ascensionē tuā. Li. Per gratiā spūscti. Li. In hora mortis. Succurre ei dñe. In die iudicij: Libera eū dñe. Peccatores. Te rogam⁹ audi nos. Ut veniā ei dones. Te rogā. Ut pacē ꝛ sanitatē ei donare digneris. Te ro. Ut in p̄senti tribulatione ei succurrere digneris. Te ro. Ut cordis cōpūctionem fontēq; lachrymarū ei donare digneris. Te ro. Ut gratiam sanctiſpirit⁹ cordi ipsi⁹ infundere digneris. Te. Ut misericordia tua ei subueniat. Te ro. Ut cor contritū et penitēs ei dones. Te ro. Ut in p̄senti tribulatiōe ei succurrere digneris. Te ro. Ut lecto egritudinis tua potentia eū erigas ad salutem. Te ro. Ut celesti eū medicina reficias. Te ro. Ut p̄sentiā ꝛ solatiū sanctor⁹ angelor⁹ ei adesse iubeas. Te ro.. Ut ad gaudia eterna eū p̄ducere digneris. Te. Ut nos peccatores exaudire digneris. Te ro. Fili dei. Te ro. Agne dei qui tollis peccata mundi. Parce ei dñe. Agne dei qui tollis peccata mundi. Exaudi eū dñe. Agne dei qui tollis pecceta mūdi. Sana eum dñe. Christe audi nos. K. X. K. Pater noster. Et ne nos. Dominus opem ferat illi. Super lectum doloris eius. Ego dixi domine miserere mei. Sana animā meā quia peccaui tibi. Saluū fac famulū tuum. Deus meus sperantē in te. Mitte ei domine auxiliū de sancto: Et de syon tuere eū. Mirifica misericordias tuas: Qui saluos facis sperātes in te. Nihil p̄ficiet inimicus in eo. Et filius iniquitatis nō apponet nocere ei. Esto ei domine turris fortitudinis: A facie inimici. Domine exaudi orationē meā: Et clamor meus ad te veniat. Dominus vobiscum. Oremus.

APesto dñe supplicationib⁹ nostris: ꝛ me quietiā misericordia tua prim⁹ indigeo clementer exaudi: vt quē electione meriti: sed dono gratie tue p̄stituisti huius operis ministrū: da fiduciā hui⁹ muneris exequendi: ꝛ in nostro ministerio quod tue pietatis est operare. Per christum dominum nostrum. Oremus.

OMnipotens et misericors deus: immēsam pietatē tuā dep̄camur: vt ad introitū humilitatis nr̄e hūc famulū tuū. N. in hoc habitaculo fessu iacentē

salutifera cõsolatione visitare digneris sicut visitasti dñe thobiam ⁊ sarã socrũ petri puerũq; centurionis: ita ⁊ istũ: vt pristina sanitate anime corporisq; recepta: gratiarũ tibi in ecclesia tua referat actionem. ℘er. Oratio.

OEus qui famulo tuo Ezechie ter quinos annos ad vitã donasti: ita ⁊ hunc famulum tuũ a lecto egritudinis sue: ita tua potentia erigat ad salutem. ℘er christum dominũ nostrum. Oratio

REspice domine famulum tuũ in infirmitate corporis sui laborantẽ: ⁊ animam refoue quam creasti: vt castigationibus emundatis continuo se sentiat tua medicina saluatum. ℘er. Oratio.

OEus q̃ facture tue pio semp dominaris affectu: inclina aurẽ tuã supplicationibus nostris: ⁊ famulũ tuũ ex aduersa valitudine corporis laborantẽ: propitius respice ⁊ visita eum in salutari tuo: ⁊ celestis gratie ei presta medicinam. ℘er. Oratio

OEus qui humano generi ⁊ salutis remediũ: ⁊ vite eterne munera cõtuliſti. Cõſerua famulo tuo tuarũ dona virtutũ: ⁊ cõcede vt medelã nõ solũ in corpore: sed etiã in anima sentiat. ℘er. Oratio.

VIrtutum celestiũ deus qui ab humanis corporib⁹ omnẽ languorẽ ⁊ omnẽ infirmitatẽ precepti tui potestate depellis. Adesto ꝓpitius huic famulo: vt fugatis infirmitatib⁹ ⁊ viribꝰ receptis: nomẽ sctm̃ tuũ instaurata protinus sanitate benedicat. ℘er. Oratio.

ODomine sancte pater omnipotẽs eterne deus: qui fragilitatẽ ꝯditionis humane infusa virtutis tue dignatione ꝓfirmas: vt salutaribꝰ remedijs pietatis tue corpora nostra ⁊ mẽbra vegetent. Sup hũc famulũ tuum ꝓpiciat⁹ intende: vt omni necessitate corpore infirmitatis exclusa: gratia in eo ꝑstine sanitatis ꝑfecte repareꝫ. ℘er.

Hic sacerdos imponat manum suam dexterā tribus vicibus dicendo. Sanet te deus pater qui te creauit: Amen. Sanet te dei filius qui pro te passus est in cruce: Amen. Sanet te spiritussanctus qui super te fusus est in baptismo: Amen. Et respondent semper astantes cum presbytero: Amen. Deinde cum signo crucis dicat. Sanet te sancta trinitas vn⁹ deus ab omni dolore ⁊ infirmitate. Qui viuit ⁊ regnat deus per omnia secula seculoꝝ. Amen. Deinde ammoneat sacerdos infirmū de cōfessione si prius nō erat cōfessus: aut si aliquid oblitus fuerat: ⁊ interroget si vnq̄ excōmunicat⁹ fuerat vel ꝓpt contumaciā ꝓpter debita: vel ꝓpter violentā manuū iniectionem in clericū aut alio modo. Et si sic: tūc notetis si satisfactio alicui fuerit impendenda. q̄ prius facta satisfactione: vel idonea p̄stita cautione: absoluatur periculo seu articulo mortis. Als absoluens incurreret excōmunicationē: prout in sixtina in fine roselle impressa declaratur. Item interrogetur si fecerit testamentū ⁊ elegerit sepulturā: aut si velit aliqua vlterius pro salute anime sue legare sicut tūc sacerdoti visum fuerit expedire. Et tunc absoluat infirmū a vinculis excōmunicationis ⁊ a peccatis dicendo: Misereat tui omnipotens de⁹ ⁊ dimittat tibi omnia peccata tua: liberet te ab omni malo: et custodiat te cū omnibus sanctis suis in vitā eternā. Amē. Indulgentiā ⁊ remissionē omniū peccatoꝝ tuoꝝ: spaciū vere et fructuose penitentie: emendationē vite: gratiā ⁊ consolationē sancti spiritus: tribuat tibi omnipotens pius ⁊ misericors dominus: Amen. Dñs noster iesus christus per suā magnā misericordiā: dignet te absoluere: ⁊ ego auctoritate qua fungor absoluo te ab omnibus vinculis excōmunicationis maioris ⁊ minoris si ligaris: ⁊ a peccatis tuis. In nomine patris ⁊ filij ⁊ spiritussancti: Amen. Dñs vobiscū. Oremus.

Exaudi dñe p̄ces nostras: ⁊ cōfitentiū tibi parce peccatis: ⁊ quos cōscientie reat⁹ accusat: indulgentia tue miserationis absoluat: Per christū.

Reueniat hunc famulum tuum quesumus domine misericordia tua: vt omnes iniquitates

eius celeri indulgentia deleantur. Per. Oratio.

ADesto domine supplicationibus nostris nec sit ab hoc famulo tuo. N. clemētie tue longinqua miseratio. Sana vulnera eiusq; remitte peccata: vt nullis iniquitatibus a te separatus: tibi domine semper valeat adherere. Per christū. Oratio.

DOmine deus noster qui peccatis nostris offenderis: sed satisfactione placaris: respice quesumus ad hunc famulū tuū: qui te sibi grauiter peccasse confitetur. Tuū est em̄ dñe absolutionē criminū dare: ⁊ veniā prestare peccantib⁹: qui dixisti penitentiā te malle peccatorū q̄ morte. Concede ergo dñe hoc: vt tibi penitētie excubias celebret: ⁊ correctis actibus suis conseruari sibi a te sempiterna gaudia gratuletur. Per christū. Oratio.

PResta quesumus domine huic famulo tuo dignū penitentie fructū: vt ecclesie tue sancte a cuius integritate deuiauerat peccando: admissoꝝ reddat̄ innoxius veniā consequendo. Per christū. Oratio.

OMnipotens et misericors deus: qui omnem hominē confitentem magis vis emendare q̄ perdere: respice propitius super hunc famulum tuū: ⁊ auerte ab eo iram indignationis tue: ⁊ ei omnia peccata dimitte. Per christum. Oratio.

OMnipotens sempiterne deus: miserere supplici famulo tuo: ⁊ da quesumus: vt ei plus non noceat cōscientie reatus ad penā q̄ indulgentia tue pietatis veniam. Per christū. Oratio.

DEus humani generis benignissime cōditor ⁊ misericordissime reformator: qni hominem inuidia diaboli ab eternitate deiectum: dominici filij tui sanguine redimisti: viuifica hunc famulum tuum qnem tibi nullatenus mori desideras: ⁊ qui non derelinquis deuium: assu-

me correctum. Aboueant pietatem tuam quesumus domine huius famuli lachrymosa suspiria. Tu eius medere vulneribus. Tu iacenti manū porrige salutarem: ne ecclesia tua aliqua sui corporis portione vastetur: ne grex tuus detrimentū sustineat: ne de familie tue damno inimicus exultet: ne renatum lauacro salutari mors secunda possideat. Tibi ergo domine supplices preces: tibi fletū cordis effundimus. Tu parce confitenti: vt sic in hac mortalitate peccata sua te adiuuante defleat: quatenus in tremendi iudicij die sententiā damnationis eterne euadat: ⁊ nesciat quod terret in tenebris: qō stridet in flāmis: atq; ab erroris via ad iter reuersus iusticie nequaq; vltra nouis vulneribꝰ saucietur: sed integrū sit ei atq; perpetuum: et quod ei gratia tua contulit: ⁊ quod misericordia reformauit. Per. Oratio.

OMnipotens sempiterne deus: criminum absolutor et indultor peccaminū: qui apostolis tuis a postolorūq; successorib⁹ dixisti. Sine me nihil potestis facere. Et si duo ex vobis consenserint: de omni re quacunq; petierint. fiet eis a patre meo. Qui etiam beato Petro apostolorum principi: ligandi et soluendi pontificum tradidisti: et postea generaliter omnibus discipulis insufflasti. Accipite spiritumsanctū: quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Tu domine nostro ministerio insere clemētiā: ⁊ in nobis peccatoribus quod tuum est operare. Et quod nostra nō exigūt merita: tue virtutis impleatur effectu. Supplices ergo poscimus omnipotens deus: vt huic famulo tuo omnibus cordis ⁊ operis gemitibus suorū relaxationē peccatorum postulanti: pius adiutor existas. Nihilq; ei in p̄senti angustia siue exitu obstet: quod fragilitas cumulauit humana. Adsit ei domine rex celestis tua misericordia in tribulatione constituto: sicut affuit latroni confitenti et peccatrici gementi cui dimissa sunt peccata multa: quoniam dilexit multum. Ne reminiscaris domine deus malorum factorum suorum: sed recordare q̄ pollicitus sis. Nolo mortem peccatoris: sed magis vt conuertatur et viuat. Tu enim solus potens es: non solum peccata

dimittere: verūetiā ipsos peccatores iustificare. Qui viuis et regnas deus per omnia secula seculoꝝ.

OMnipotēs sempiterne deus: qui per beatum Jacobū apostolum dixisti: Infirmatur quis in vobis: inducat presbyteros ecclesie ⁊ orent super eum: vngentes eum oleo in nomine domini: ⁊ oratio fidei saluabit infirmū. Et si in peccatis sit dimittentur ei. Te suppliciter exoramus: vt hic famulus tuus per mysteriū nostre vnctionis et donum tue sancte pietatis: peccatorum suorum veniam consequi: ⁊ ad eternam vitam peruenire mereamur. ℘er christū dominū nostrū. Tunc p̄sbyter si dubitat si sit confirmatus interroget an sit confirmatus. Et si non: inducat eum si cōualuerit q̄ procuret se confirmari: ⁊ q̄ doleat de negligentia talis sacramenti. Deinde sacerdos lauet manus: p̄parans se ad vngendum infirmū. Et in vulgari sermone exhortetur infirmum taliter. Charissime ora deum si in quinq̄ sensibus exterioribus offendisti eum: videlicet per visum: auditum: gustum: olfactum: tactum: q̄ deus omnia peccata tibi remittat: et ideo in organis sensuum sacro oleo te vngere curabo.

Tunc recipiat oleum ad pollicem dexterum: et faciendo signū crucis dicat. In nomine patris ⁊ filij ⁊ spiritus sancti vngo te oleo sacrato: vt per hanc ✠ vnctionem accipias plenā peccatorum tuorum remissionem: et corporis tui sanitatem: Amen. Statimq̄ cum pollice intincto de oleo faciat signū crucis super vtrunq̄ oculū infirmi: et primo super dexterum: deinde super sinistrum oculum dicendo. ℘er istam sanctam vnctionem ✠ et suam pyssimā misericordiam indulgeat tibi dominus quicqnid deliquisti per visum: Amen. Ad aures similiter: primo ad dexterā: deinde ad sinistram dicēdo. ℘er istam sanctā vnctionem ⁊ suam pyssimam ✠ misericordiā indulgeat tibi dominus quicqnid deliquisti p̄ auditū: Amen.

Ad nares. ℘er istā sanctā vnctionē ✠ et suā pyssimā misericordiā indulgeat tibi dñs quicquid deliquisti per odoratū. Amen. alij dicūt p̄ olfactū: Amē. Ad os. ℘er istā sanctā ✠ vnctionē ⁊ suā pyssimā misericordiā indulgeat tibi dominus

quicqd deliquisti p gustū ꝛ illicitū sermonē: Amē. Ad manus ambas interius omnib⁹ laicis. Sacerdotib⁹ autē exteri⁹ dicendo: ℘er istā sanctā vnctionē ✠ ꝛ suā pissimā misericordiā indulgeat tibi dñs quicqd deliquisti p tactū: Amē. Super pedes. ℘er istā sanctā vnctionē ✠ et suā pissimā misericordiam: indulgeat tibi dñs quicqd deliquisti p incessum pedum ꝛ inordinatā affectionē: In nomine patris ꝛ filij ✠ ꝛ spiritussancti: Amen. Aliqui tamen dicunt in fine. p ardorē libidinis. Hoc tamen includitur in inordinata affectione. Et post quālibet vnctionē tergat locū intinctū cū stupa: reponēs eam in vase mūdo: q̄ postea cōburatur: vel in piscina mittat. Quib⁹ pactis lauet manus cū aqua ꝛ sale: ꝛ faciat illud totū cū stupis mitti in ignē. Deinde inducat infirmū ad dicendū symbolū apostolo⁹ in istam vel similem sententiam.

Lieber fründ die wyl vnnser heiliger gloub ist aller gůter ding ein pfulmēt vñ grundfeste/ouch ein anfang alles heils/ wañ on den gloubē ist vnmüglich got zů gefallen. Vnd wer nit gloubet der ist ietz verurteilt. Darumb das ir gesterckt werd en in festikeit des gloubēs/vnd die bösen geist verjagt vnd vertriben werden/die den glouben nit hören mügen/so sprechē mir nach den glouben. Ich gloub in got vatter allmechtigen schöpffer des himels vnd erdtrychs. Vnd in Jesum christum synen einigen sun vnsern herren. Der empfangen ist vom heiligen geist/geborn vß Maria der iunckfro wē Gelitten vnder pontio pylato/gecrütziget/gestorben vnd begraben. Abgefaren ist in die hellen/am dritten tag wider vff gestanden von den todten. Vff gefaren in die himel/sitzet zů der gerechten gottes des allmechtigen vatters. Dannen er künfftig ist zeurteilen die lebenden vnd todten. Ich gloub in den heiligen geist/die heiligen christenlich kirch/gemeinsame der heiligenn/ablassung der sünden/widervffstendung des lybs/vnd ewig leben: Amen.

Cōsequēter dicat sacerdos: Lieber fründt. M. also wöllēt ir ī dē heiligē gloubē beharrē/festigklichē blybē/sterbē vñ genesen wie es got fügē wil/wollēt ir dz thůn. Kündet ita: subiūgitur p:esbyter/dz verlych vñ verstat got. Et dicat sacerdos. Mu fürer vmb dz ir in sterkeit des gloubēs vñ in allē gůtē bester baß bewart syen/so wöllē wir got dē herrē trüwlichē bitten

dz er üch ein gůtē engel send/ der üch behůt vñ beschirm vor allē übel/ das wöllent ouch in üwerē hertzē von got begerē.

Pro angelica custodia. Dominus vobiscū. Oremus.

OMnipotens sempiterne deus: q̄ subuenis in periculis ⁊ necessitate laborātib⁹: maiestatē tuā suppliciter exoram⁹: vt mittere digneris sanctū angelū tuū de celis: qui hunc famulū tuū in angustijs ⁊ necessitatibus laborantē cōsolationib⁹ attollat: quibus ⁊ presens auxilium et eterna remedia consequatur. Per.

PRopitietur dominus cunctis iniquitatib⁹ hui⁹ infirmi: ⁊ sanet oēs languores illius: redimatq; de interitu ꝑpetue mortis vitā ei⁹: corroboret in omni bono: ⁊ cōpleat in bonis desideriū ipsi⁹. Qui viuit ⁊ regnat.

OMnipotēs sempiterne deus: qui per os beati iacobi apl̄i tui hoc mysteriū infirmis oībus facere p̄cepisti. Conserua famulo tuo tuarū dona virtutū: vt medelā tuā nō solū in in corpore: sed etiā in mente percipiat. Per christū. Tunc cōmunicet infirmū si nō fuerit prius communicat⁹ dicendo: Corpus dñi nostri Jesu christi ꝓficiat tibi in vitā eternā: Amen. Pax tecū. Deinde legat ps̄. Deus misereatur nostri. ꝑ totū ⁊ cōsequēter hos versiculos. ℣. Saluum fac famulū tuū. Deus me⁹ sperantē in te. ℣. Mitte ei auxiliū de sancto. Et de syon tuere eū. ℣. Nihil ꝓficiet inimic⁹ de eo. Et fili⁹ iniq̄tatis nō apponet nocere ei. ℣. Esto nob̄ dñe turris fortitudinis. Dñe exaudi orōnē meā. Dñs vobiscū. Orem⁹.

AScendāt ad te dñe p̄ces nr̄e: ⁊ animā famuli tui gaudia eterna suscipiant: vt quam fecisti adoptōis ꝑticipē: iubeas hereditatꝭ tue eē ꝯsortē. Per. Orō.

DOmine sancte pater omnipotēs eterne deus te fideliter deprecamur: vt accipiente fratre nostro. N. sacrosanctam eucharistiā corporis ⁊ sanguinis domini nostri Jesu christi filij tui tam corporis q̄ꝫ anime sit salus. Per eundē christū. Ti tamen prius fuerat communi-

catus: tunc ista imediate p̄cedentia obmittunt. Q̄ñ autē infirm⁹ ppter vomitū: aut aliud infirmitatis rationabile impedimentū nō fuerit cōmunicādus: pōt sibi ostēdi corp⁹ dñicū ad ipsi⁹ infirmi maiorē deuotionē. Et q̄uis aliqui lotionē digitoꝝ tunc infirmo dari solent: nō tū hoc placet mihi: ne simplices credāt ibi aliq̄d sanguinis sumere. Deinde benedicat infirmū cum sequentibus benedictionibus.

BEne ✠ dicat te pater omnipotēs deus: custodiat te christus: illuminet te spūssanctus: faciem tuam super te dirigat: ⁊ misereat tui: ⁊ conuertat dñs vultum tuum super te: ⁊ det tibi pacem: Amen.

BEne ✠ dicat te deus pater qui in principio verbo cuncta creauit. Bene ✠ dicat te dei fili⁹: q̄ a paterna sede pro te saluando descendit. Bene ✠ dicat te spiritussanct⁹ qui in specie columbe in iordane fluuio in christo requieuit. Ipse te in trinitate ⁊ vnitate sanctificet: quē omnes gentes venturum expectant iudicem venientem ⁊ regnantē in secula seculorum: Amen.

DOminus iesus christus apud te sit vt te defen ✠ dat. Intra te sit vt te reficiat. Circa te sit vt te con ✠ seruet. Ante te sit vt te dedu ✠ cat. Post te sit vt te cu ✠ stodiat. Sup te sit vt te vndiq̄ muniat ⁊ bene ✠ dicat. Spiritussanctus descendat ⁊ maneat super te: Amen. Propitietur dominus cunctis iniquitatibus tuis: Amen. Et sanet omnes languores tuos: Amen. Redimatq̄ de interitu vitaꝝ tuam: Amen. Et faciat in omnibus bonis desiderium tuum. Qui solus in trinitate vnus deus viuit ⁊ regnat in secula seculorum: Amen.

Deinde sacerdos infirmū blande leniterq̄ alloquatur: benigne monens vt omnem spem suam in deum ponat: et vt infirmitatem seu flagellū dei patienter ferat. Et vt hec ad purgationem suam prouenire credat: et vt de dei misericordia nunq̄ diffidat aut desperet. Et tunc porrigat infirmo imaginem crucifixi in hanc vel similem sententiam loquendo.

Das ist die figur vnd das zeichen des heiligē crützes als vn ser lieber herr Jesus christus die marter vñ den bittern tod für üch vñ alle menschē gelitten hat an dē stämen des heiligē crützes/ wañ er nit wil oder begert des menschē ewigē tod sunder das er sich beker vnd ewigklichen leb. Darumb so sol lent ir nit an der barmhertzikeit gottes verzagen/ sunder all üwer hoffnung vnd zůuersicht in got setzenn/ üwer krankeit gedultigklichen lyden/ vnd üwer cleins lyden opfern in das groß lyden christi. Darumb sollent ir kein anfechtūg nit forch ten. Aber in allen nöten ein zůflucht haben vnder den schirm des heilichen crützes. Sollent got den herren trüwlichen an räffen vnd bitten das er das gemeldet syn bitter lyden setzen wöl zwüschē üwer sünd vñ syn strenges gericht/ vnd üch ver lyche söllich syn bitter lyden andechtiklich zů betrachtenn mit aller danckberkeit/ also das ir der frucht des lydens immer ewigklich teilhafftig werdēt. Dar by so wöllent anrüffen die wirdige vñ hochgelobte künigin vñ můter gottes die iunck frow Maria vnd alle gottes heiligē vnd engeln/ das sie üch wöllent bystand thün an üwerem letstenn end. Vnd so ir vß disem zyt scheiden das sie üch geleiten wöllen zů der ewigen seligkeit. Subiungat. Ist also üwer gloub begird vñ will/ wie ich gesagt hab. Et respondet ita. Tunc posset sacerdos si velit addere. Die vngründtliche barmhertzikeit gottes des allmechtigē vatters/ der kostlich verdienst des schmertzlichē lydens vnsers lieben herren Jesu christi. Das trüw mitlydē vnd fürtrettung der edlen verrümpten gottes gebererin der wirdigen iunckfrowen Marien. Das verdiennen aller heili gen. Vnd der trostlich schirm des heiligen crützes syent mit üch in üweren letsten nöten/ vnd syent üch beschirmen vor al lem dem das üch schedlich syn mag zů sel vnd zů lyb: Amen.

Postea aspergat in firmum & habitationē eius: atq; alios astantes aqua benedicta dicendo: Benedictio dei patris om nipotentis et filij et spiritussancti: descendat super te et ma neat semper: Amen.

Postēq; sacerdos rediret ad ecclesiam: in loco solito conuer tit ad se populum dicens.

Andechtigē kinder christi/ bittēt got den herrē für alle men schen so zů disem kirchspel gehörēt sie syent lebēdig oder tod: das got der almechtig verlych den lebendigē ires lebēs ein

ſelig end/ vnd den todten die ewige rüw. In ſunderheit für diſen krancke menſchen ſo ich mit dem ſacrament der heiligē ölung. Vel mit dem ſacrament des iungſten touffs verſehen hab. Bittent got das im das ſacramēt ein abweſchung ſy vñ ablaſſūg aller ſyner ſünd/heilſame artzeny zů geſundheit des lybs vnd der ſelenn zů erlangen. Vnd ob es der will gottes wer das diſer kranck menſch diſer kranckeit ſterben ſolt/das im diß heilig ſacrament ein ringe für denüß ſy zů dem ewigē leben. Dar zů ſo bedenck ein ieglichs menſch ſyns vatters ſeligen ſel/ſyner můter ſeligen ſel. Myner vnd aller ſyner vorderen ſeligen ſelen. In ſunders diſem krancken mēſchē zů troſt/ ſprech üwer ieglichs ein Pater noſter vnd ein Aue maria. Sprechent vater vnſer ꝛc.

Et ſacerdos etiam dicit orationem dominicam ſubmiſſa voce: qua finita dicit.

Diß gebet kum̄ diſem krancke mēſchen zu troſt vñ zů hilff ouch vns vnd allen glaubigē ſelen: Amē. Allen denen die der heiligen ölung nach gevolgt haben verkünd ich ietz viertzig tag ablaß tödlicher ſünd. Dar zů allen anderen ablaß ſo wir haben zů diſem gotzhuß. Sollich vnd ander üwer gůtat ſpar üch got der allmechtig an die end da ir des notürfftig ſindt. Hie mit ſo ſetz ich üch in den ſchirm got des vatters vñ des ſuns vnd des heligen geiſts. Amen.

Et notetis quia nō habemus niſi quadraginta dies indulgentiarum ab ordinario noſtro ad hoc ſacramentum.

Si autem extrema vnctio ꝛ etiam cucharistia ſimul adminiſtrata ſunt: tunc ſic facit exhortationem.

Seligen kinder chriſti ꝛc. In ſunderheit für diſen krancken mēſchē/den ich mit beden ſacramentē verſehen hab/ mit der heiligē ölung/vnd mit dē zartten fronlichnā vnſers liebē her Jeſu chriſti. Bittent got das diſe perſon ſollichē ſacramēt alſo enpfangē hab/das im ſien ein abweſchūg aller ſyner ſünd krafft vnd ſtercke aller görlicher gnaden. Spyß vñ troſt vnd wegwyſung zů dē ewigen leben. Dar by bedenck ein ieglich menſch vt ſupra. Oratione finita.

Allen denen die dieſen heiligē ſacramēten nach gevolgt habēt dē verkünd ich hündert tag bebſtlichs ablaß tödlicher ſünd vffgeſatzter büß. Den mit entzündtē kertzē zwei hundert. Vñ von ieglichē ſacrament viertzig tag biſchofflichs ablaß tödtli-

cher sünden. Dar zů allen andern ablaß so wir habent zů disym gotzhuß Den ablaß vnd all ander üwer gůtat spar üch gott der allmechtig an die end da ir des aller notturfftigest sindt. Dar mit so setz ich üwer sel, lyb/er/vnd gůt in dē schirm got des vatters/vnd des suns vnd des heiligē geist: Amen. Faciendo signum crucis cum scrinio eucharistie.

Declaratio predictorum.

Extreme vnctionis sacrametū principaliter ordinatū est cōtra penā seu morbū spiritualē: ⁊ ex consequenti ad sanādū morbū corporalē: vt Bonanē. inq̄t. iiij. sen. dis. xxiij. Sed di. ꝯtra. Jaco. v. dicit. Si in pctis sit remittent ei: ergo ordinatū est ꝯtra morbū pcti. Cū ergo non ꝯtra originale nec ꝯtra mortale relinquitur ꝙ cōtra veniale: ⁊ hoc tenet cōis opinio. Unde de veniali loq̄mur dupliciter. Uno modo ꝓut quis est in statu vie: ⁊ sic est morbꝰ q̄si inseꝑabilis et q̄dā necessitate iterabilis: ⁊ ꝑ hoc q̄dāmodo incurabilis: ⁊ ideo nō debuit cōtra ipsum aliqua medicina ordinari. Alio modo vt est in egressu vie: ⁊ sic pot curari morbꝰ venialis sine iteratione. Cū igit̄ aīa posset ꝯtrahere talia q̄ retraherēt ipsum a gloria: ideo diuina clementia remedium instituit: quo aīa curari posset quantū ad remissionez culpe: ⁊ etiā partis pene: et hoc est sacramentū vnctionis extreme? Materia eius est oleum oliuarū ab ep̄o consecratū. Forma est illa que in ordinario habetur. Per istam sanctā vnctionē ⁊ suam pijssimā misericordiam indulgeat tibi dn̄s quicquid deliquisti ꝑ visum. Et iniunguntur instrumenta quinq̄ sensuū. s oculi: aures: nares: manus: labia: ⁊ pedes. Mutilati vero vel ceci in locis magis ꝓpiuquis vnguntur. Et solus sacerdos potest hoc sacramentum conferre: vt in. c. vnico. de sacra. vncti.

Quibus autē conferri potest Respondetur: nō pueris nec furiosis nec amentibꝰ: sed adultis vsum rationis habentibꝰ seu doli capacibꝰ qui in mortali nō sunt: in articulo mortis existentibus infirmis. Non euntibus ad bellum aut alio modo in periculo casuali mortis existentibus neq̄ vltimo supplicio deputatis. Et datur illis adultis qui eucharistie sacramētū suscipiunt aut suscipere possunt. Qui-

cunq; eñ aptus est ad dignius ꝛ excellentiꝰ sacramentū: etiã capax est minoris.s. vnctionis. Immo peccant qui negligunt hominẽ in hui⁹ sacramẽti adeptione: qz hõ citius morit cũ nõ suscipit: vt patet in effectib⁹ hui⁹ sacramẽti. Superstitio eñ est q; aliq; dicũt. Vnctꝰ nõ debeat pedes postea lauare: nec chorea visitare ꝛc. Hã si posset absq; petõ chorizare post eucharistie sumptionẽ: cur etiam nõ post vnctionis sumptionẽ: aut pedes lauare. Reuerentiale tñ est ad triduũ se cõtinere: et sic superstitio est in causa q; multi abhorrẽt iuuenes boues inungere: ꝛ illã diabolus suggerit ꝛc. Vtrũ autẽ hoc sacrm iterari debeat ꝛ pluries sumi? Rñdet: sacramẽta que characterẽ imprimunt habent perpetuũ effectũ sicut character est indelibilis: ꝛ ideo nõ pñt iterari nec debent: ꝛ sunt tria.s. baptismus: confirmatio ꝛ ordo. Alia vero sacramenta nec characterem imprimunt: nec officiũ habent ꝑpetuũ in suscipiente: cuiusmodi est extrema vnctio: ꝛ ideo iterari potest: licet eñ suscipiẽs fuerit plene curatus: ꝛ sic effectũ suũ fuerit ꝓsecutus q̃ ad corpus et quo ad animã: si tñ postea incipiat infirmari: cessat effectꝰ ei⁹: ꝛ ideo põt denuo dari: qz iã desijt alia infirmitate supueniẽte: vel ipso in eadẽ recidiuãte. Et licet quidã dicãt q; in vna infirmitate nõ debet q̃s bis inungi nisi vltra ãnũ ꝓtrahat: ita q; in ãno semel dũtaxat inungamur: tñ opinio tenens cõtrariũ est verior ꝛ benignior: sicut Tho. et Bona. tenẽt dicẽtes. q; nullus in aliqua infirmitate inungẽdus est: nisi ꝓsumat ipsum ad exitũ appropinquare: ꝛ hoc est in infirmitatis aggrauatione: quẽ statim natura diu sustinere nõ põt. Aut eñ vincit aut vincitur. Si infirmꝰ vincit infirmitatẽ: ita q; diutius viuat: ꝛ si nõ ꝑfecte curetur: tñ ab intensione morbi curat aliquo modo: et ideo quia venialia iterũ redire pñt: ꝛ iterũ corporalis infirmitas aggrauat: põt ꝛ debet sacramentũ vnctionis iterari.

Aduertendũ etiã q; loca seu instrumenta q̃nq; sensuũ vngũt.s. oculi: aures: nares: labia: manꝰ ꝛ pedes manꝰ ꝓpt tactũ q; in pulpis digitoꝝ p̃cipue viget: pedes ꝓpt motiuã ꝛc. Mutilati ꝯo ꝛ ceci vngunt i locis magis ꝓpinqs p̃dictis mẽbris si careant mẽbris. De forma ꝯo alius et alius modus in diuersis diocesib⁹ habet. Quidã dicunt ad aures:

In noie patris ⁊ filij ⁊ spūssancti: Amē: ⁊ sic ad quodlibet mē brū cū dicūt: ꝑ istā vnctionē ⁊c. q̄cq̄d deliquisti ꝑ odoratū: In noie pr̄is ⁊ filij ⁊ spūssancti: Amen. Hoc mō facim⁹ nos: qꝛ est vnicū sacramētū/sacr̄m vnctionis: ⁊ ē vna trinitas: quā semel inuocasse sufficit cū in p̄ncipio dicim⁹: In noie patris ⁊ filij et spūssancti vngo te oleo sacrato: vt ꝑ hāc vnctionē accipias plenā peccatoꝝ tuorū remissionē ⁊ corporis tui sanitatē: Amen. Itē si post quālibet vnctionē diceret totiēs: In noie patris ⁊ filij et spūssancti videret tunc ꝙ semper esset sacramētū: quod tamen dici nō potest: quia quando sunt multe actiones ordinate ad vnū effectum: vltima est formalis respectu omniū precedentium: ⁊ agit in virtute earum: ⁊ ideo in vltima vnctione gratia infunditur que effectum sacramenti prebet: vt sanctus Tho. in. iiij. senten. distin. xxiij. inquit.

Effectus autē hui⁹ sacramēti seu fructus eius sunt octo. Prim⁹ est deletio venialiū. Secūdus diminutio pene debite pctō mortali. Terti⁹ gratie augmētatio: q̄ vi hui⁹ sacramēti augeri habet: nō tm̄ ex deuotione suscipiētis ⁊ ministrantis: sed etiā ex v̄tute opis opati miscd̄ia dei assistēte opi suo: ⁊ aucta gr̄a auget ⁊ gloria. Quart⁹ ē interior leticia ⁊ robur cōtra demon.s insidias q̄ non est ita potens sumpto isto sacramēto. Sext⁹ corporis sanatio vbi expedit saluti. vñ in primitiua ecclesia multi sanabant. Jaco. v. Oratio alleuiabit infirmū. Septim⁹ ꝓtestatio decedentis ꝙ ꝑmāserit in fide militātis ecclesie: ex q̄ signo vadit ad ecclesiā triūphantē tāq̄ q̄ fideliter pugnauit. Octauus tollit pctm̄ veniale ⁊ mortale etiā q̄ntū ad culpā: dūmodo nō ponat obex ex parte recipientis: vt sanctus Tho. in. iiij. dis. xxiij. inquit.

Consideratio. xiij. De exhortationibus faciendis circa infirmos.

Patiētes piculosam infirmitatē añ oīa exhortādi sūt vt ad spūales medicinas. s. sacrorum recursum habeāt: quia frequēter corpalis infirmitas ex aīe languore ortū habet: ⁊ ideo papa in decretali cū ifirmitas

de peni. et remis. cuilibet medico corporis districte p̄cipit ne cuiq̄ egroto corporeā ꝯferat medicinā: p̄usq̄ de sp̄ualis medici. s. cōfessoris req̄sitione eundē monuerit. Et ideo bonū est statutū qd̄ in hospitalib⁹ certis habet̄ q̄ infirmi ibi recepti in p̄mo ingressu ⁊ p̄mo die ꝯfessionē faciāt ⁊c̄. sicut Parisius obseruat̄. Istis necessario p̄missis: tunc ad infirmos fiunt q̄ttuor exhortationes sequētes. Prima est. Amice dilecte aut dilecta cousidera nos omues subiectos esse potenti manu dei ⁊ ipsi⁹ voluntati: omnes nos cuiuscunq̄ cōditionis aut stat⁹: reges principes: diuites ⁊ pauperes: mortis tributū soluere necesse est. Uenimus em̄ in hunc mundū peregrinoꝝ more: vt ex eo transeamus: nō vt mansionē in eo stabiliamus: quinpoti⁹ vt hic bene ⁊ meritorie viuentes ⁊ deo seruientes: horribiles inferni penas euitemus: ⁊ gloriā eternā habeamus. Secūda est: Recognosce diligenter cū gratiarū actione a deo tibi concesso beneficia: q̄ tibi etiā in hac extrema hora sui cognitionē dederit: nec te morte subita p̄occupauerit. Gratias pro his et alijs innumeris donis nunc eidē refer: ad suā infinitā misericordiā cōfugiens: et de cōmissis a te criminibus veniā humiliter poscens. Tertia est: Amice dilecte aut dilecta: sollicite cogita te in vita tua plurima delicta ꝑpetrasse: quib⁹ penā ferre meruisti. Unde ⁊ huius infirmitatis ⁊ mortis penas patienter tolerare debes. Rogans deū vt presentis doloris acerbitas remissionē operetur peccatoꝝ: et purgatorij horribilis cruciatus in hanc afflictionē tuam per suā misericordiā commutet. Tolerabilius est nāq̄ hic p̄sentialiter q̄ in futuro puniri. Q, si sic corde contrito patiens penam necessariaꝫ tanq̄ voluntariam feres: ⁊ omnē penā ⁊ culpam remittet deus: certusq̄ paradisum introibis. Alioquin per impatientiā eternā penā ⁊ dānationē incurres. Quarta est. Sup omnia in hac extrema hora constitutus meditare circa tuā spiritualem salutem. Nunq̄ enim fortassis in futuruꝫ huius meditationis occurret oportunitas: omnē aliā sollicitudinē et rerum terrenarum curam relinque: quas relinqui necesse est: que etiam nec ab inferni precipitio corruentē eripere valent. Plena fide te deo committe: ⁊ ei qui omnipotens: bonus ⁊ sapiens est: te

et tua ꝛ tuoꝝ regenda prebe. Omnē preterea cogitatū tuum in eum dirige. Astantes solūmodo ꝛ superstites rogans: vt p salute tua deum precibus exorent.

¶Possunt etiā interrogationes sequētes ad infirmum fieri sicut Gerson ait. Dilecte aut dilecta: vis tu mori ꝛ viuere in solidirate fidei christiane respectu dei et domini nostri Jesu christi: tanq̄ verus fidelis et obediens sancte matris ecclesie filius? Respondeat volo. ¶Petis a deo veniam peccatoꝝ ~~meorum~~ commissoꝝ ꝛ obmissorum: que cōtra eiusdem amorem: maiestatem atq̄ bonitatem fecisti: nec eum prout debebas honorasti? Respondet peto. Habes ne sincerum propositum ꝛ explicitam voluntatē vitam tuam in melius commutare atq̄ corrigere: si vita comes superfuerit? Rogas etiam deum vt tibi gratiā prestet hoc propositum continuandi: veramq̄ contritionē habendi? Es ne cōscius tibūpsi alicuius peccati mortalis vel criminis de quo non sis confessus? Optas ne etiam cor tuum illuminari ad oblitorum criminum: si que sint: habendam noticiam? ꝛ si tu libenter confiteris ea? Illis ablata per te restitui integraliter quantū ad id teneris: iuxta tuarum facultatum valorem etiam vsq̄ ad omnium bonorum tuorum cessionem ꝛ renunciationē vbi alias satisfactio fieri non valeret: ꝛ coram deo ꝛ hominibus veniā iniurie petis? Indulges ex corde omnibus qui tibi nocumētum iutulerunt: ob reuerentiā ꝛ amorem domini nostri Jesu christi: a quo ꝛ veniā speras? Petis similiter indulgeri tibi et remitti ab his quos verbis aut factis lesisti? Ad has omnes interrogationes affirmatiue respondeat volo.

Consequenter exhortandus est infirm⁹: vt sequentes vel similes orationes dicat. Primo quidā dicat. Deus meus pijssime pater miserere mei. Deus meus pijssime pater: in manus tuas cōmendo spiritū meum. Pater misericordiarum misericordiā fac huic paupercule creature tue. Adiuua me nunc etiā in hac vltima necessitate. Succurre domine iam anime egenti ꝛ desolate: vt nō a malignis spiritib⁹ captiuetur: ꝛ a canibus infernalibus deuoretur. Dulcissime

Jesu ob honorem ꝛ virtutē tue benedictissime passionis: iuborecipi intra numerum electorum tuorum. Saluator meus ꝛ redemptor meus: reddo me totum tibi: non me renuas: ad te venio: non me repellas. Domine paradisum tuum postulo nō ob valorem meorum meritorum: sed in virtute et in efficatia tue benedictissime passionis: per quam me miserum redimere voluisti: et mihi paradisum precio tui sanguinis emere dignatus es. Ipsum mihi conferre festina: propter quem nec tue diuitie nec tua potentia minuetur: nec ipse paradisus angustior aut minor inuenietur. Salutet postea beatissimam virginem Mariam dicens. Regina celorum: mater misericordie: confugium peccatorū: reconcilia me vnigenito filio tuo: eius clementiam pro me indigno peccatore interpella: vt ob amorem tui mea remittat crimina: perducēs in gloriā suam.

Angelos dehinc precibus inuitet inquiens: Spiritus celorum: angeli beatissimi: assistite queso mihi migranti ex hoc seculo: ꝛ potenter eripite me ab omnibus aduersariorum insidijs: ꝛ animam meam in vestrum consortium assumite. Tu precipe angele bone custos meus.

Deinde ad illum sanctū ꝛ illam sanctā cui deuotus semper extitit precem offerat dicēs. O gloriosissime sancte Christofere vel. N. vel sancta Katherina vel. N. singularem in te dum viuerē spem ꝛ confidentiam reposui Succurre nunc mihi in hoc extremo necessitatis articulo laboranti. Nunc quidem anxior supra modum. Tēpus eñ nunnc instat ꝛ hora. Jam in adiutorium meum intende. Item orationē dominicam ꝛ annunciationē angelicā atq; symbolū fidei dicat infirmus. Et si non preueniatur morte festina: sed prolixum temporis spacium ad suam collectionem habeat: legantur coram eo ab astantibus historie ꝛ orationes deuote: in quibus sanus ꝛ viuens amplius delectabatur. Jtē passio domini. Vel recensenda essent diuina p̄cepta: vt profundius meditetur si quid aduersus ea negligenter oblitū deliquerit. vel similis coram eo instructio recitetur. Et p̄sentetur infirmo imago crucifixi vel alicuius sancti quē sanus specialiter venerabatur. Jtem si patiens vsum loquendi p̄diderit: habet tamen sanā ꝛ integram

noticiam ad interrogationes sibi factas: vel orationes coram eo recitatas: signo aliquo exteriori: vel solo cordis cōsensu respondeat. Hoc eñ sufficit ad salutem.

Declaratio predictorum.

Ex quo fideles amici cuiuslibet infirmi diligentem curam habent pro eius vita corporali: fragili et defectibili conseruanda: multo fortius pro salute sua spirituali sollicitudinem gerere debent specialem. In hac enim extrema mortis necessitate fidelis probatur amicus. Nullus enim est opus misericordie maius siue cōmodi⁹: quod tanti apud deum meriti estimatur: quemadmodum persone nostri saluatoris Jesu christi si in terris nobiscum degeret: impensum seruitium corporale ⁊c. Jdcirco bonum est habere breuē quendam exhortationis modum: circa eos qui sunt in mortis articulo constituti: vt superius describitur ⁊ valent ista omnibus christianis ad artem etiam ⁊ noticiam bene moriēdi. Nullatenus autem aut minime: si fieri potest morituro amici carnales: vxor: liberi vel diuitie ad memoriam reducantur: nisi inquanti id exigit patientis spiritualis sanitas: ⁊ dum alīs conuenienter omitti nequit. Non detur etiaz infirmo nimia spes corporalis salutis consequende. Jngeratur potius eidez prima monitio seu exhortatio inter quattuor superi⁹ explicatas. Cerebro enim per vnam talem inanem ⁊ falsam consolationē et incertam sanitatis corporee confidentiam: certam incurrit homo damnationem. Quinimmo hortandus est patiens: vt per contritionem ⁊ confessionē anime sanitatem procuret. Et hoc etiā ad salutem corporis si fuerit expediens valere poterit: ⁊ tunc semper securior ⁊ quictior erit.

Aduertatis tamē diligenter si infirm⁹ ex cōmunicationis vincula est astrictus: q̄ submittat se totis viribus ordinationi sancte matris ecclesie vt absoluat. Vnde cum infirmus fuerit excōmunicationib⁹ vel alijs censuris innodatus: a iure vel ab homine latis. Sacerdos coz̄ testibus accipiat ab eo cautionē pignoraticiā aut fideiussoriā vel saltē

promissoriã: ꝙ infra mensis spaciũ post cõualescentiã suã velit cõparere iuri si cõualuerit. Si autẽ migrauerit ex hoc seculo: ꝙ velit oĩa bona sua q̃ reliquerit obligata fore satisfactioni expensarũ iuris ⁊ creditorib⁹ vl' illis q̃s lesit. Et tũc cautione tali recepta: eũ corã testib⁹ absoluat ab excõicationib⁹ ⁊ alijs censuris: restituẽdo eũ vnioni sancte matris ecclesie. Deinde audiat ei⁹ cõfessionẽ: ⁊ absoluat eũ a pctis: sacramẽta penitentie: eucharistie ⁊ vnctionis extreme sibi administrãdo: ꝑm ꝙ necessitas postulauerit. Et si in illa infirmitate decesserit. debet corpus suũ sepeliri ecclesiastica sepultura: si nõ obstat synodale vel ꝓuinciale statutũ. Nec oportet iudicis licentiã ab hoc requirere: nisi paschalem p̃teritã neglexisset cõmunionez aut alia subesset causa ꝓpter quã ecclesiastica sepultura ei foret deneganda: ꝑ regulã. Cui cõmunicamus viuo cõmunicamus ⁊ mortuo. c. fi. de sepul. in glo. et. c. ex parte. eo. ti. xxiiij. q. ij. sane. Qꝫ autez in mortis articulo quis absolui posset per simplicẽ sacerdotez quẽcunq; habetis in. c. a nobis. ij. de sen. ex. c. ex tenore. et. c. cũ desideres. eo. ti. Juramentũ autem nõ est de substãtia absolutionis: vt no. glo. sup ꝟ. forma. in dicto. c. a nobis. Unde postq̃ cõualuerit cessante impedimento: q̃ primũ cõmode potest: cõspectui illius se p̃sentet: a quo al's absolui debuit: alioquin reincideret in pristinã sententiã. per. c. eos qui. de sen. ex. libro. vj. Si tñ excõmunicat⁹ fuisset ꝓ notoria offensa in aliquẽ: nõ absoluat̃ nisi prius sufficiẽs emenda p̃stetur. Pro contumacia autẽ ⁊ pro offensa dubia: sufficit iuratoria cautio. c. si ex parte. de ver. sig. Ubi autẽ expense vel satisfactio damni soluenda sunt: nõ absoluat̃ nisi prius satisfaciat si potest. Si autẽ emendã prestare nõ potest: recipiat̃ ab eo idonea cautio ꝙ satisfaciat: cũ ad pinguiorẽ fortunã peruenerit ⁊ absoluat̃. Dicitur autẽ idonea cautio pignoraticia vel fideiussoria. c. odoardus. de solu. et si illam p̃stare non potest saltem prestet iuratoriam.

¶ Modus absoluendi talem ab excõmnnicatione.

Sacerdos primo dicat psalmũ Miserere mei: vel alium penitentialẽ: cum Gloria. Postea. K. X. K. Et

ne nos.℣. Saluū fac seruū tuū deus meus sperantē in te.℣. Nihil proficiat inimic⁹ in eo.℣. Esto ei dñe turris.Dñe exaudi orationē meā.Dominus vobiscum.Oremus.

DEus cui ppriū ē misereri semp ⁊ parcere:suscipe deprecationē nostrā:⁊ hūc famulū tuū quē sententia excōicationis ligatū tenet.miseratio tue pietat⁹ absoluat.Per.Verberabit autē absoluens excōicatū virgis aut corrigijs aut baculo:nudas scapulas habentē. Sed ista sunt de bene esse ⁊ nō de essentia seu de substātia absolutiōis.Seq̄t forma.Dñs noster iesus christus p suā misericordiā dignet̄ te absoluere. Et ego auctoritate q̄ fungor:absoluo te a vinculo excōicationis qō incurristi:⁊ restituo te sacramētis ecclesie et cōmunioni fideliū:In noīe patris ⁊ filij ⁊ spūssancti Amē.Si autē fuerit in multis excōicationib⁹ dicat.Ego absoluo te a vinculis excōicationū q̄ incurristi:⁊ restituo te sacramētis ecclesie ⁊ cōmunioni fideliū.In noīe patris ⁊ filij et spūssancti: Bonū etiā esset exprimere causā excōicationis dicendo:a vinculo excōmunicationis qō incurristi ꝓpter cōtumaciā vel iniectionē manuū in clericū: aut aliā causam si nota tibi fuerit.

Item quis excōmunicat⁹ forte in fraudem censurarū petit absolui:et eucharistie sacramentū dūtaxat sibi dari:absq; extrema vnctione:dicens se adhuc forte ⁊c.nō absoluatis eum: exquo nō reputat se in periculo mortis.

Consideratio.xiiij.De indulgentiarum intimatione seu insinuatione in certis festis.

QVm circa festiuitatū aliquarū veneratione i plerisq; ecclesijs atq; locis tā curatoꝝ q̄ subditoꝝ:adeo deuoti ōis tepuit affect⁹ q talia festa i nōnullis ecclesijs atq; loc⁹ minime aut saltē min⁹ q̄ deceat aut ꝓducat solēniter ⁊ honorifice celebrent:ac p hoc indulgētie hmōi p remissione peccaminū tā cōducibiles cōsequi negligant:in diuine laudis diminutionē:ꝓceptoꝝ aplicoꝝ contēptū ⁊ animarū salutis nō modicū detrimentū. Idcirco expedit q̄ rectores ecclesiarū plebani seu curā animarū regentes sint solliciti

vt qualibet die dñica festũ hmõi ꝓxime p̃cedente tã ipsa festa q̃s aplicas synodales et ep̃ales indulgentias ad ip̃m festũ respectiue concessas diligenter intiment ⁊ insinuant.

¶ Sũmariũ indulgentiarũ de festo corporis Christi.

Indulgẽtie ad festũ corpis xp̃i ꝟm tenorẽ bullarũ felicis recordationis Urbani pape q̃rti: Martini pape quinti: et Eugenij pape q̃rti concesse: q̃s tandẽ sacrosancta synodus Basilieñ. ratificãdo cõfirmauit: ⁊ litteras desup concessit datas quinto nonas Julij. Mccccxxxiiij.

In festo eiusdem festi.

Qui in ꝓfesto vl̃ vigilia festi corporis xp̃i ieiuniũ vl̃ loco illi⁹ aliud piũ opus iuxta cõfessoris sui consiliũ fecerit: centũ dierum a Martino papa. v. et totidẽ ab Eugenio papa. iiij. Sũma dierum ducenti.

In eodem festo Corporis christi.

De p̃mis ⁊ secũdis vespis: matutinis et missa: ꝓ q̃libet illorũ officioꝝ ab Urbano. iiij. centũ. a Martino. v. ducẽti et totidẽ ab Eugenio. iiij. Sũma dierũ duo milia. De completorijs in ꝓfesto et festo: ac prima: tertia: sexta et nona: ꝓ q̃libet horarũ ab Urbano quadraginta: a Martino octoginta: et toti..ẽ ab Eugenio p̃dictis. Summa dierũ mille ducenti.

Infra octauam eiusdem festi.

In q̃buslibet dicti festi corpis xp̃i octauarũ dieb⁹: ꝓ oĩb⁹ officijs ꝯiunctim ab Urbano cẽtũ: sed a Martino ꝓ singul̃ matutinaliũ: missarũ ⁊ vesparũ centũ. Reliq̃rũ aũt horarũ officioꝝ hmõi q̃draginta dierũ: Et totidẽ ab Eugenio p̃dictis. Summa dierũ mille ⁊ centũ in qualibet dierũ octaue.

Ad Processiones festi.

Illis p̃terea q̃ ꝓcessiones in q̃bus eucharistie sacramentũ dicto festo iuxta ritus ecclesiarũ deferẽ cõtinuo securi fuerint: a Martino centũ. Et totidẽ ab Eugenio p̃dictis. Sũma dierũ ducenti pro qualibet processione.

Missas celebrantibus vel al̃s cõmunicantibus.

Quibuslibet in festo ⁊ octauaꝝ dieb⁹ hmõi ꝓ pace ⁊ traquillitate eccl̃ie missas deuote celebrantib⁹: ꝓ singul̃ ipsaꝝ necnõ alijs in festo eucharistie sacramentũ deuote sumentib⁹. Etiã

centū a Martino: ꝛ totidem ab Eugenio. Summa dierū pro qualibet missa vel communione ducenti.

¶Sacramentū dū infirmis defertur sequentibus.

¶Qualibet vice eis qui cū corpus dominicū cōmunicandis defert infirmis: illud cū incenso luminari p̄cedēdo vel sequendo venerant: similiter centū a Martino ꝛ totidem ab Eugenio. Summa dierum ducenti. Eis vero qui illud als deuote secuti fuerint: quinquaginta dies a Martino: et totidem ab Eugenio: facit centum dies.

¶De terris ꝛ locis ecclesiastico interdicto subiectis.

¶Martinus ꝛ Eugenius pape p̄scripti auctoritate apostolica cōcesserūt: q̄ in festo viuifici Corporis christi: ꝛ in diebus octauarū ei⁹: in terris ꝛ locis ecclesiastico interdicto q̄us auctoritate supposititis: pulsatis cāpanis: ianuis aptis: ꝛ alta voce excōmunicatis exclusis: sed interdictis vt citius recōciliari studeāt admissis. Et illis q̄ causam aut occasionē huiusmodi interdicto dederūt altari nullatenus appropinquantibus misse ꝛ officia p̄missa licite possint celebrari.

Alio modo describuntur indulgentie, p̄o festo Corporis christi concesse a summis pontificibus, scilicet Urbano: Martino: Eugenio vt hic.

	Urban⁹	Martin⁹	Eugeni⁹	Sūma dierū
Jeiunantib⁹ in p̄festo	c	c	c	ccc
Interessentib⁹ vesp̄is	c	cc	cc	ccccc
Completorio	xl	lxxx	lxxx	cc
Matutinis	c	cc	cc	ccccc
Primis	xl	lxxx	lxxx	cc
Tertijs	xl	lxxx	lxxx	cc
Sextis	xl	lxxx	lxxx	cc
Nonis	xl	lxxx	lxxx	cc
Misse	c	cc	cc	ccccc
Processioni	c	c	c	ccc
Vesperis	c	cc	cc	ccccc
Completorio	xl	lxxx	lxxx	cc

¶Summa dierum omnium Tria milia octingenti.

Per octauam Indulgentie pro festo Corporis christi.

	Martin⁹.	Eugenius.	Sūma dierū.
Interessentib⁹ matutinis	c	c	cc
Primis	xl	xl	lxxx
Tertijs	xl	xl	lxxx
Sextis	xl	xl	lxxx
Nonis	xl	xl	lxxx
Misse	c	c	cc
Vesperis	c	c	cc
Completorio	xl	xl	lxxx

Summa omniū dierum per octauam sex milia dies.

Singulis eñ diebus habenť mille dies indulgentiarū.

Celebrantibus	c	c	cc
Communicantibus	c	c	cc
Nihil negligentibus	c		c

Sūma oim dierū p totā octauā vndecim milia ꝛ cētū dies.

¶ Indulgentie festi sancte Trinitatis.

Benedict⁹ papa.xiij. largit⁹ ē oīb⁹ ꝛ singulis q̄ in matutinali: misse: vesptino: tā i vigilia q̄ die: necnō p̄me: tertie: sexte: none: ꝛ cōpletorijs i eccl̄ijs i qb⁹ celebrabūť intereunt officijs: siles indulgētias p Vrbanū papā q̄rtū ad festū corpis christi cōcessas: id est p matutinis festi centū pro missa totidē: p p̄mis vespis centū: p secūdis vespis totidē ac p qualibet horarū minor quadraginta: ꝛ hoc in die festo.

Summa dierū indulgentie diei festi sexingenti dies.

Trib⁹ ꝯ dieb⁹ ipsam dñicā Trinitatis subsequētib⁹ siles etiā p dictū Vrbanū cōcessas: interessentib⁹ officijs p octauas dicti festi corpis xp̄i: hoc est q̄libet harū dierū centū dies. Cetēris autē dierū octauarū ipsi⁹ festi Trinitat⁹: qbus ne cōsuetū Corporis xp̄i ipsis dieb⁹ ppter cōcursum impediať officium nō de Trinitate: sed de Corpore xp̄i i eccl̄ijs ip̄m officiū fieri voluit: q̄ deuotā i eccl̄ijs de ipsa Trinitate cōmemoratiōnē fecerint: q̄draginta dies indulgentiarū. Sūma dierū indulgētiarū totī⁹ festi Trinitatis cū octaua: mille et sexagīta dies.

Indulgentie festi Visitationis beate Marie virginis.

Urban⁹ papa sext⁹ statuit festū visitatio nis beate Marie p vniuersū orbē cū solēnib⁹ octauis celebrari. Suasit iciuniū fieri vt fit in vigilia assūptiōis ꝛ matutinis eiusdē: largiēs indulgētias interessentib⁹: videlicz natiuitatis cētū dies: missę totidē: p̄mis vesp̄is cētū: ꝛ scōis vesp̄is totidē: ꝛ alijs minorib⁹ horis p̄ quilibet. xl. Illis vo q̄ hmōi officijs cōiunctim interessent: in quilibet die octauarū centū dies. Et quia ab hac luce decessit lr̄is desup nō cōfectis. Bonifacius papa nonus ei⁹ successor: p̄stitutionē festi ꝛ cōcessionē indulgētiaꝝ hmōi suis patentib⁹ lr̄is p̄firmādo roborauit. Demū sacrosancta synod⁹ Basilien. sūr festū idipsū instituēs: oīb⁹ diuis officijs ipsi⁹ festi: videlicet matutinis: p̄cessioni: sermoni: missarū solēnijs vl̄ p̄mis aut scōis vesp̄is interessentib⁹: p vnoquoq; officioꝝ p̄scr̄toꝝ centū dies de iniunctis penitētijs largita est Sūma dierū indulgētiarū festi visitationis beate Marie virginis cū diebus octaue Mille nongenti quadraginta.

Indulgentie festi Conceptionis beate Marie virginis.

Sacrosancta synod⁹ Basilien. p̄dicta cōcessit indulgentias oīb⁹ vere penitentib⁹ ꝛ cōfessis q̄ in hoc festo missarū solēnijs interer̄t centū. Qui vo p̄mis vesp̄is aut secūdis totidē. Qui vo sermoni verbi dei de eadē festiuitate interfuerunt: centū q̄draginta dies indulgentiaꝝ ꝓpetuis tp̄ib⁹. Itē Sixt⁹ papa q̄rtus statuit ꝛ ordinauit q̄ oēs ꝛ singuli x̄pi fideles vtriusq; sexus q̄ missā ꝛ officiū cōceptionis btē Marie iuxta piā ꝛ laudabilē ordinationē mḡr̄i Leonardi de nagorolis clerici veronen. notarij sui: ꝛ q̄ desup ab ipso Sixto emanauit misse ꝛ officij hmōi institutionē in die festiuitatis ꝓceptionis eiusdē v̄ginis Marie ꝛ p octauas ei⁹ deuote celebrauerit ꝛ dixerint: aut illis horis canonicis interer̄int: q̄tiēs id fecerit eandē prorsus indulgentiā pctoꝝ remissionē cōsequant: quā iuxta felicis recordationis Urbani q̄rti in cōcilio wienēsi approbatā: ac Martini pape. v. ꝛ alioꝝ romanoꝝ pōtificū p̄decessoꝝ suoꝝ p̄stitutiones: p̄sequunt illi q̄ missam ꝛ horas canonicas in festo corporis ꝛ sanguinis dñi nr̄i iesu christi: a p̄mis vesp̄is ꝛ p illius octauas. iuxta romane eccl̄ie p̄stitutionē cele

brant.dicūtt:aut misse officio ꝛ horis hmōi intersunt ꝓpetuis tpib⁹ duratiuis.Sūma indulgētiarū a synodo ad festū Conceptionis beate Marie datarū q̄dringētis q̄draginta.Sūma dierum a papa Sixto ad hist oriā vt supra datarū in die festi: tria milia ducēti dies.Sūma dierū indulgentiarū ab eodē vt supra:ad quālibet dierū octauarū ꝓcessarū:mille ꝛ centū dies Facit per septē dies octaue septē milia et septingento3 dies. Sūma summarū totius festi cōceptioni3 marie cū ipsi⁹ octaua ꝓut supra:vndecim milia tricenti q̄draginta dies.

Consideratio.xv. De intimādis inhibitionibus a sacra cōmunione in quadragesimali tēpore.

VOlent ecclesiarū rectores plebani seu curā aiaꝝ regētes certos articulos in q̄dragesima ꝓpo insinuare:ꝓpter q̄s a cōione,phibenť:in finē vt simplices addiscāt sua pcā cognoscere ꝛ ea ꝓfiteri.Et hoc aliquiter faciūt.s.in ꝓncipio:medio ꝛ fine q̄dragesime:aliq̄ bis:nos vo semel facere ꝓsueuim⁹:ꝛ hoc i dñica passionis dñi.s.dñica prima post mediū q̄dragesime:qꝛ tūc aliq̄ se disponere curāt ad suscipiendū sacramētū in die palmaꝝ.Alij in cena dñi ꝛ sequentib⁹ diebus ꝛ die Pasche.Hā Eugeni⁹ papa q̄rt⁹ in q̄dā decretali habita in consistorio:determinauit satisfactū esse canoni:si in hebdomada sancta:hoc est octo dieb⁹ ante Paschā vel infra octauā paschē resurrectionis dñice fm meliorē dispositionē ꝓscientie:ꝛ aptiorē mentis deuotionem fideles ꝓparatione debita sanctū eucharistie pignus suscipiunt.

Sequuntur Inhibitiones.

Sunt ergo infrascripti omnes quos nominabo prohibitti a ꝓceptione eucharistie:nisi cōtriti ꝛ confessi fuerint ꝛ absoluti:et satisfecerint vel adhuc satisfacere velint iuxta consilium suorum confessorum.

Itē oēs excōicatiōis vinculo astricti:Et qꝛ duplex est excōicatio.s.maior ꝛ minor.Minor separata a sacramētis ecclie:qꝛ nullū sacrm ecclie accipiēdū ē in minori excōicatione:nec etiā osculum pacis:ꝛ istā excōicationē incurrit

hō ꝯcito sciēter ꝓtra ꝓhibitionē eccl'ie cū excōicato cōmunicat: loquēdo: comedēdo: emēdo: vendēdo ⁊c. ⁊ ab ista pōt absoluere qlibet sacerdos qui habet potestatē sup talē hoiem absoluendi eū a peccato mortali. Et fit ista absolutio solo verbo dicendo. Ego absoluo te a vinculo excōmunicationis minoris si ligaris. In noīe patris ⁊ filij ⁊ spūssci. ⁊ pōt ista absolutio fieri sine sacrali ꝓfessione. ¶ Maior autē excōicatio separat ab ingressu ecclesie: cōmunione fideliū ⁊ a sacramētis ecclesie. Et ideo nullus excōmunicatus maiori excōmunicatione potest absolui a pctis: nisi ꝑus sit ab excōicatione absolut⁹ ab eo q̄ ptātē hz: et ꝓsequēter nullū sacrm accipe pōt excōicatus. Unde si aliqs vestrū manū violentā misisset in clericū: freuelhant an gewichte persōn geleit. vl' religiosū aut religiosā: nō debet cōicari nisi prius sit absolut⁹. Si etiā aliqs ꝑ contumacia vel al's excōicatus est: ꝓcuret se prius absolui.

Pueri ⁊ oēs carentes vsu rationis: quia actualis deuotio requirit ad susceptionem istius sacramenti: Similiter frenetici: ⁊ oēs vsu rōnis carentes. ¶ Sunt ergo pueri ad minus decē annoꝝ: vt sanct⁹ Tho. in. iiij. sen. dis. ix. inquit: et iuxta cōsiliū discreti confessoris apti.

Oēs Pater noster: Aue maria ⁊ symbolum ignorātes: qz qlibet existēs in ānis discretionis illa scire debet. c. de⁹ q̄ de pe. ⁊ re. Itē articulos fidei qlibet scire tenet. ⁊. xxxvij. di. c. vlti. viij. q. j. Nec sufficere. Itē puuli facti adulti tenent ad fidē quā in baptismo ꝑ eis spoponderūt offerentes. Et isti etiā debent eos docere symbolū ⁊ orationē dñicā: vt in. c. Vos ante omnia. de conse. dis. iiij.

Omnes nō habētes catholicā fidē: sicut iudei ⁊ saracent: ⁊ etiā infideles christiani qui nō credunt ibi esse verū corp⁹ christi. de pe. ⁊ re. c. ois vtriusq; sexus fidelis.

Oēs sortilegi ⁊ carminatrices hominū ⁊ etiā pecoꝝ. Alle segner vnd segnerin: vnholden/zouberin/ qui querūt phitonissas ꝓ rebus furatis. Seruātes somnia/ fata/ dies egyptiacos/ et qui portant litteras ad collū contra dolorem dentiū vel oculoꝝ. de sortile. c. j. et. ij.

Qui iurant falsum testimoniū in iudicio et illi qui quotidie iurant in verbis suis mendaciter per deū et per omnes sanctos.

Blasphematores dei: beate Marie virginis et sanctorum. Alle gottes lestrer: qui iurant per membra christi seu sanguinem et vulnera ꝛc̄. de male. c. vltimo vbi dicitur. Si quis contra deum et aliquem sanctorum suorum: et maxime beatam virginem Mariā: linguam in blasphemiam publice relaxare p̄sumpserit: per episcopum suum pene subiatur: vt septem diebus dominicis p̄cedentibus ecclesie in manifesto dum aguntur missarum solennia: maneat vltimo dierum horum dominicorum nudipes: sine pallio: ligatus corrigia circa collum: septemq; p̄cedētibus sextis feriis in pane ꝛ aqua ieiunet: ecclesiam nullatenus ingressurus. Quilibet quoq; p̄dictorum dierum tres si potest: alioquin duos reficiat pauperes siue vnum ꝛc̄. per temporalem etiam potestatem quadraginta solidorum: alioquin triginta siue viginti et si ad id non sufficiat: quinq; solidorum vsualium monete pena mulctetur.

Qui dominicis diebus ꝛ alijs p̄cipuis festiuitatibus ad minus integram missam non audiunt in ecclesia sua parochiali. Nam grauiter peccat qui suam ecclesiā parochialem contemnit ad quam venire obligatur. de paro. in. c. nullus/de conse. dist. j. missas. et. c. se. et. c. omnes fideles et statutis sinodalibus.

Qui nō audiūt dominicis dieb⁹ sermonē seu verbū dei in parochia cū ibi p̄dicat. de p̄se. dis. j. c. sacerdote. et. c. oēs fideles. de p̄se. di. ij. et statutis sinodalibus.

Qui dominicis diebus in tabernis seu zunfftis aut stubis comedunt ante missam: negligētes sermonem ꝛ missam in parochia sua.

Bibuli qui se sciēter inebriant: ꝛ in ebrietate sua deum blasphemant: nisi confessi et desuper absoluti: et velint cum effectu desistere.

Qui festa nō celebrant: sed ex cōtemptu laborant: seu vecturam exercent pro pecunia.

Qui vadūt ad nundinas dñicis diebus: & emunt causa lucri: ꝓpter hoc a diuinis se subtrahentes.

Oblationes debitas: testamēta: & missarū cōparationes in parochijs plebanis subtrahentes seu obmittentes causa odij. de ꝓse. di. j. Omnis christian⁹. Laute tñ loquat sacerdos circa hunc articulum: vel omittat eum.

Verbo dei in plateis & tabernis detrahentes. vj. q. j. deteriores.

Oēs q̄ faciūt ordinationes leges vel statuta q̄ nō offerat in ecclesijs parochialib⁹: vel causa odij clericoꝝ: vel al's cōtra ecclesiasticā libertatē ecclesias vel beneficia aut sacerdotes grauantes. Et oēs officiales locorū statutarij tales: scriptores: potestates: et qui cōsulunt ad hoc: & iudices qui ꝑm ista statuta iudicant cū consiliarijs: quia omnes sunt ipso facto excōmunicati: vt in. c. Mouerit. et. c. grauē. de sen. excō. & in. c. fi. de rebus eccle. nō alie.

Graue nāq̄ peccatū est in his reb⁹ ecclesiasticis in q̄bus solus deus colendus et respiciēdus est: atq̄ salus animarū: libere ꝓcurandus: per odiū: inuidiā seu alias causas sinistre fiant practice: impediendo christifideles viuos & defunctos ab ipsorum salute &c.

Qui ex contemptu soluunt ieiunia. Die kein redliche eehafftige entschuldigung haben nit ze fastenn als alter kranckeit &c.

Debitam decimam non soluentes. de deci. c. j. quenit. et per totū titulū. xvj. q. vij. c. decimas. c. oēs decime: et. c. peruenit. De iure cōmuni de omnibus fructib⁹ decime dari debent: de fructib⁹ molendini: piscarijs: feno: lana. Decime integraliter sunt soluende.

Impedientes deuotionē aliorū: diuinū officium aut verbum dei per insolentias. de vita et honestate clericoꝝ. c. cum decorem.

Ecclesiastica statuta cõtemnentes: ꝛ plebano suo debitam obedientiam non seruantes. Nam tales non merentur dici christiani cum hieronym⁹ in epistola humane referunt: dicit. Ad christianum pertinere scientiam: fidem et obedientiam.

Qui non confitentur suo proprio sacerdoti. de pe. et remis. Omnis vtriusq;.

Qui sine licentia sui plebani alteri est cõfessus ex cõtemptu: vt in. c. Omnis vtriusq;. de pe. et remis.

Qui vni sacerdoti dicunt partẽ: ꝛ alteri aliã partẽ diuidẽtes ꝓfessionẽ. de pe. di. iij. sunt plures.

Qui cõfessi sunt ꝛ penitentiã nõ impleuerũt vt iniuncta est. de peni. dist. j. nonnulli.

Qui false religionis habitum gerunt. de peni. ꝛ remis. Cum ex eo.

Qui habent propositum peccatũ nõ dimittendi: quia talis impenitẽs censet: cũ penitẽtia sit ꝑterita mala deplangere: ꝛ plangẽda iterũ nõ cõmittere. de pe. dis. j. Ecce nunc tempus ꝛc̃.

Omnes qui rem aut pecuniã iniustam ꝛ male acquisitã recipiũt satisfacere nolunt: iuxta. c. Peccatum de regu. iu. libro. vj. vbi dicit Aug⁹. Peccatũ nõ dimittit nisi ablatum restituatur.

Omnes qui res inuentas occultãt. Nãius naturale est: Quod tibi vis fieri fac alteri. Sed velles cũ amitteres aliq̃d: inueniens illud restitueret tibi: fac ergo ꝛ tu similiter alteri. Et sic quicũq; aliquid inueniret: si nesciat cui pertineat: faciat in cancellis publicari: vt sic tandem inueniatur iste cui pertineat.

Omnes isti qui nõ dant equã mensurã panis: vsui seu aliarum rerum. de emp. et ven. c. ij.

Qui arando rastrãdo seu edificãdo suas metas excedunt.

homicide: nisi fuerint confessi: contriti et absoluti.

Qui oppimunt pueros. die ire kind ver warlosent.

Qui sunt censuales ad ecclesiam: et non soluunt census.

Qui res ecclesie vendūt seu alienant contra iuris formam. xij. q. ij. indigne.

Serui ⁊ ancille propria dominia negantes. Eigen lūt die warlich eigen sindt/ vnd irer herren verlougent.

Famuli ⁊ famule qui annonā vendūt que ptinet ad dominum seu magistrū: ⁊ etiā emptores talium rerum.

Qui primis suis graue damnū fecerunt nec eis desup satisfecerunt: cum tamen satisfacere possent.

Qui erigunt lites et odia concitant inter homines.

Usurarij qui de decem florenis concessis vnū florenū recipiunt annue. Vel qui als vsuram cōmittunt.

Lusores cōtinui: ⁊ omnes qui cōsentiūt eis ⁊ consedent: ⁊ qui cōcedunt domos suas ad talia.

Parentes qui pmittunt pueros suos blasphemare deū et maledicere hoibus. Et q̄ pmittunt eos ludere ad taxillos: et qui permittunt eos fornicari: chorcisare.

Percussores parentū suoꝝ: ⁊ filij pterui ⁊ rebelles q̄ maledicunt parentibꝫ: nisi sint confessi: ⁊ velint se emendare.

Qui habent cōcubinas manifestas. Vel si quas dimiserint: ⁊ habent ppositū reassumendi eas.

Adulteri ⁊ adultere: nisi fuerint cōtriti confessi ⁊ absoluti.

Aborsum procurantes. Die crüter oder getranck in nemē die frucht zu verderben.

Qui mendaciter abstulerunt famā proximi: nisi sint confessi ⁊ velint reuocare: et famam restituere.

Sustinentes in domibus suis turpes res.

Fistulatores: figellatores: q̄ festiuis diebus publice ad chorcisandum ludunt.

Qui sine causa comedunt lacticinia in quadragesima.

Omnes peccatores manifesti ⁊ peccatrices.

Generaliter omnis in mortali peccato ꝓstitur⁹. nā ꝓtritio ⁊ ꝓfessio necessaria ē cuilibet pctōri. de pe. di. j. Tres sunt. Unde qui nō sūt integraliter ⁊ plene oīa peccata sua cōfessi q̄ habent in memoria: sed scienter ꝓpter verecundiam aliquod peccatū obticuerunt: vel etiam qui stant in ꝓposito mortale peccatū faciendi: et sic ꝓ quolibet peccato mortali prohibetur quilibet a cōmunione.

Potest autē quilibet curat⁹ addere vel diminuere de istis articulis: ſm q̄ videtur sibi suo populo expedire.

Declaratio predictorum.

Pro p̄dictorū declaratione questio moueri pōt: Cur isti articuli ꝓhibentes a sacra cōmunione solēt publice in tanto numero legi: nun q̄d sufficit iste vnic⁹: videlicet q̄ nullus hoīm vtriusq; sexus existēs in pctō mortali fuscipere debet hoc venerabile sacramētū? Rñdet q̄ ex ꝓsuetudine ecclesie solēt q̄dā plus frequētata seu magis enormia notatim singulis annis populo in speciali intimari: in terrorē: ⁊ est bona ꝓsuetudo: q⁹ in. c. si aduersus. de here. dicit: q̄ plus timeri solet qđ specialiter iniūgit: q̄ qđ generaliter imperat. Utile nāq; ē vt iuuenes a talib⁹ abstineāt: ⁊ alij simplices addiscāt sua peccata cognoscere ⁊ ea cōfiteri: ac melius se ꝓbare ⁊ preparare ad susceptionē tanti sacramenti.

Consideratio.xx. De varijs consuetudinibus ecclesiarum quo ad predicationem: ⁊ alia que in parochijs fieri solent.

Quersitas cōsuetudinū pro loco ⁊ tpe: dūmodo nō sunt vitati cōtrarie: nō est repro banda: vt in canone scit sancta romana. xij. dis. et. c. nouit. ⁊. c. sequēti: imo ꝓsuetudo illoꝝ cū qb⁹ cōuersat q̄s si nō sit quersa semp est obseruāda: vt. xij. dist. c. illa. Ut̄ in eccl̄ia collegiata parochiali sancti Petri maioris Basilee: in q̄ ante tpa canonicus ⁊ decan⁹ extiti: talis mod⁹ in vsu est. Factur⁹ sermonē plebanus vl̄ alt⁹: in ꝑmis legit scedulas q̄s reperit in cathedra seu ambone. Et si postea inter p̄dicandū venirēt scedule re-

seruantur vsq; ad finem sermonis ne sermo interrumpatur. Deinde ꝓnunciat scedulas citationū: monitionū et excōmunicationum si habet. Postea indicit festa per futuram hebdomadam celebranda: et statim subiungit anniuersaria fundata vulgariter gestifft tarzyt.

Item pagina dñicalis: liber vite seu fraternia viuoꝝ et mortuoꝝ legitur hoc modo. In vna dñica nota mortuoꝝ. In alia dñica nota viuoꝝ. vel pars vna in vna dñica: alia in sequenti. Et in quattuor angarijs seu dominicis angariā sequentibus simul legunt omnia. De illis plebanus habet pro salario suo ij. ß. pro vno nomine: et cū cessant dare cessat pronūciare. Consequenter pro omnib⁹ gradibus et statibus ecclesie vniuersalis ac totius christianitatis exhortatio ad orandū fieri solet: et circa finem illius aliqui subiungūt. Quia orauimus ꝓ viuis et mortuis: ne simus immemores ꝓprie salutis: dicat quilibet mecum: Pater noster: Aue maria et Credo: et sic in teutonico dicit illa coram populo: et aliquando decem precepta subiungit vt iuniores addiscant.

Quibus peractis proponit thema et ordinat sermo: et deducitur vsq; ad vulsum qui fieri solet: et tunc cessando dicit generalis confessio: et cōmendat se orationibus populi. Tunc incipitur cantus in choro.

In ecclesia vero parochiali sancti Leonardi mane infra septimā et octauā horas vel citius canitur vna missa que dicitur parochialis. Et post eius eleuationem sacerdos ascendit cathedrā. Et primo indicit festa. Deinde librum vite et nomina defunctoꝝ: Anniuersaria: scedulas citationum: monitionū et excommunicationū: et alias scedulas. Deinde thema proponitur: predicatur. Et in fine sermonis generalem confessionē pronunciat.

Consideratio. xvij. De exhortationibus in processionibus faciendis.

QVando speciales processiones instituunt: vt tpe belloꝝ: tpe pestilētie: tpe pluuiarū:

vel alijs de causis: cõsueuimus ire aliquando ad beatam virginem in ecclesia maiori Basiliensi. Aliquando ad sanctam Annam vel aliam ecclesiam. Et tunc canimus primo missam de die in parochia. Et eleuatione facta cõsueui ascendere ambonem: et exhortari populum ad deuotionem et orationem hoc modo vel simili.

Andechtigen kinder christi/ dē nach vnd wir einē crützgāg für genūmen hond in vnsern gegenwirtigē anligenden nöten als vns dañ der allmechtig got von vnser sünden wegē in vil weg strafft vnd kestiget/ ietz mit sterbēd/ ietz mit kriegē/ ietz mit ander widerwertikeit. Vnd nun zů disenn zyten mit N. vnd aber vns alle gnad vnd genůgsamkeit verlyhen will durch das mittel des gebets/ als er selbs vns bericht hat Johannis. xvi. da er sprycht. Petite et accipietis.

Vnd des widersins anzeigūg inhelt. Bittēt ir nüt so würt äch nüt. Vnd syt der text des gotlichē rechtē. xxij. q. ij. c. Obtineri. inhelt/ das vns der allmechtig gott alle not wendig ding durch dz gebet verlyhē will. Wir sehēt ouch ougēschynlich das die mēschē die kein gotßförcht hond/ kein liebi nit höd zů beten. Aber gotzförchtig mēschē die hond gnad zů beten. Darumb so wöllent wir ein crützgang thün zů der himel kūnigin vnd junckfrowē Maria vff burg. Die mit aller demüt trüwlichē anrüffen das sie vnser fürmünderin syn wöll gegen got dē allmechtigē vns gnad vnd barmhertzikeit erwerben/ das vns gott der allmechtig verzych alle missetat/ vnd vnns die widerwertikeit abnem/ darmit wir ietz beletzt sint/ frid gnad vñ gesuntheit verlyhē wöl. Vñ darüb sollen ir mañ züchtig zwen vñ zwen oder drey vñ drey miteinander vordannen on sch wetzē miteinander geen/ vnd ir frowen ouch zwů vnnd zwů in aller demütikeit mit andechtigē gebet hin nach gon/ vñ dort mit andacht die meß hören/ üwer ieglichs zehē Pater noster vnd zehen Aue maria sprechē/ vñ so die meß geschehen ist mit dē crütz sitlichen mit üwerē gebet wider herheim keren/ vñ hie den segē nemē. Aber vmb das üwer crützgang fruchtber/ vñ üwer gebet got dē allmechtigē angenem sy/ so sprechen üwer offen schuld/ Ich sündiger mensch ꝛc.

Quo expedito statim canimus antiphonā. Sub tuam protectionem confugimus ꝛc. et vadimus.

Alius modus.

Charissimi: vos scitis vel scire debetis: q̄ deus omnipotens varijs modis ꝛ flagellis hoies punit ꝓpt peccata: sicut christꝰ Joh. xvj. dixit. Ille paracletus arguet mūdū de pctō: ꝛ hoc octo modis p̄cipue. vt Inno. in c. q̄liter ꝛ q̄ñ el. ij. de accu. et Augꝰ. xxj. de ciui. dei inquiūt: q̄ octo sunt genera penarū in legibꝰ: videlicet dānū. s. in tpalibꝰ rebꝰ: mobilibus vel imobilibꝰ: vincula. v̄bera: ignominia: exiliū: talionis pena: seruitꝰ ꝛ mors. Et iste pene hoc mō memorari p̄nt. Damna vinculant ꝛ verberāt ignominio os. Et exiliū talionis pena seruos mortificat. Vel sic. Diffamis dāna vinculant ꝛ verberant: atq̄ Exilium talio seruulus atq̄ necat. Verū q̄ oēs leges iuste a sūmo rege deo emanant originaliter: dicente christo ad pylatū. Joh. xix. Nō haberes in me potestatē vllā: nisi tibi datū esset desup. Et Prouer. viij. Per me ait sapiētia reges imperāt: ꝛ legum cōditores iusta decernūt. Idcirco de eisdē similibꝰ penis peccatores in vtroq̄ hoie plectere solet. Dat eñ aliq̄bus damna in rebus tpalibus q̄ñ depauperant. Vinculat cū infirmitates infligit corporis: ꝓpter q̄s libere a loco moueri nequeūt. Verberat cū in guerris vel fame terrarum hoies p̄mit. Ignominiā in aliq̄s sinit q̄ñ superbiunt: vel alios temerarie de publicis iudicāt: q̄ tales i inhonesta publica facinora cadere p̄mittit. sicut Petrū in piurū. Salomonē in luxuriā: et Origenē in errorē. Exiliū tribuit: q̄ñ in tentationem desperationis vel inordinati timoris fluctuare p̄mittit. Talionē dat: q̄ñ auaris q̄ sua ꝓ deo dare renuūt: p malos maiora recipi dissimulat: q̄ñ inhonorantes parentes in p̄uationē vite cadere iubet: ꝛ sīlibꝰ. Seruitutē patiunt: q̄ñ pctōres subq̄busdā māluis pctis gemunt: vt est odium amor hereos: vel amor pecunie inordinatꝰ q̄ restitui deberet: vel p̄manentia in impedimento matrimonij occulto. Mortem infert q̄ñ sordentē in pctis plus sordescere p̄mittit. Audiuistis nūc octo genera penarū: ꝛ si bene p̄sideraſtis: casus nostre p̄cessionis cōp̄enditur sub. M genere ꝛc. Et tūc extendi p̄t ista plaga vel pena iuxta scripture sacre extensionē ꝛc. Itē si placet thema recipi p̄t aliq̄s: ꝛ in modū sermonis deducit vsq̄ ad finem ꝛc.

Vide ad hoc intentū: ea q̄ in letanijs: in Rationali diuinor: ⁊ in tēpore Rogationū cōscripta sunt ⁊ p̄dicari solent ⁊c.

Declaratio predictorum.

Populus cōis cōfluendo ad eccl̄siā sepius cū euagatione mētis paruā attētionē habet aliq̄n ad faciendū ea ordinate q̄ p̄cedentib⁹ festiuis diebꝰ intimata fuere ⁊ sic distrahit multiplicit. Ut ḡ vires aīe recolligāt in deū ad debitā attentionē ⁊ deuotionē: bonū est vt exhortatio quātūcunq; modica fiat ad pl̄m: explicando q̄re ⁊ ꝓpter quā caulā ꝓcessionē facturi sūt: vt sint oronibꝰ suis attēti: ⁊ fructuosiorē faciāt ꝓcessionē. Sēp enī sensibilibꝰ signis ⁊ documētis ducit plus: fortificat ⁊ recolligit ⁊c. vt ordinate ⁊ distincte oones suas ad deū fundāt. Sic ergo ad deuotionē se ꝑparant: iuxta illud. Ante orationē ꝑpara animā tuā: ne sis quasi qui tentat deum. Et generalem confessionē predicet eis.

Consideratio. xviij. De modo intimādi reliquias sanctorum.

In opido Cann Basiliēsis dyocesis confluunt multi peregrini ad sanctū Theobaldū Et illi cupiūt videre reliquias ⁊ capite cōtingere: saltē monstrancia seu reseruaculū in quo reliquie continent Et tunc sacerdos habens reliquias ad summū altare: ad populū se vertendo in hunc modū insinuationem facere solet.

Andechtigē kinder christi. Vel sic: Jr andechtigē brüder vñ schwestern/ diß ist das wirdig loblich heiligtum des hoch wirdigē himelfürstē vnd nothelffers sant Thiebolt der vmb got dē allmechtigē verdient hat/ das alle die menschē die in anrüffent in irenn nöten es sy in wasser od für zů huß od zů feld ⁊c. die will got der allmechtig erhörē vmb syns verdinēs willē. Hierumb so göd herzů mit andacht/ vñ lassent üch mit dē heiligtum bestrychē vmb das der lieb heilig üwer güter fürsprech od fürmünder gegē got sy/ üch frid vñ gnad zů erlangē/ vñ üch alles das darüb ir die walfart od bilgerschafft fürgenūmē habē von got zů erwerbē/ vñ also gesundt vñ frölich wider zů üwerem heimet keren mügent: Amen.

Et tunc veniendo sacerdos super capita singulor̃ ponit reliquias seu monstrantiã reliquiarũ. Et deinde cũ duab⁹ tedis seu luminibus p̃cedentibus: ind⁹tus cappa et stola reportat reliquias ad suam habitationẽ seu sacristiam: ꝛ caute claudi-ditur: prouiso tamen q̃ semper sint lumina cum reliquijs ꝛc. Multa eñ miracula ibi fiunt ꝛc.

Declaratio predictorum.

Notandũ ẽm scr̃m Thomã in. iij. parte q. xxv. ar. iiij. q̃ nullus honor vel reuerẽtia debet nisi creature rõnali: vel increate essentie: vel rõne alicui⁹ istor̃. Oportet eñ q̃ p̃cipale honoratũ sit rõnale seu itellectuale: vnde imagines sanctorũ etiam veneramur: similiter reliquias eorũ: vt corpora vel ossa: vel que possederunt vel tetigerũt vt vestes ꝛ similia: que licet sint insensibilia: tamen reliquie sanctor̃ sunt ꝛ dicunt: ꝛ in eis nõ terminamus p̃cise veneratiõnẽ: sed in sanctis quor̃ res sunt vel fuerũt: ꝛ signa vel memorialia sanctorũ sunt: sicut vtens berillo non terminat visum ad berillum sed vlterius ad libz̃. Sic nos veneramur reliquias sancti Theobaldi: terminando veneratiõnẽ nostrã ad ipsũ sanctũ. Sed diceres: Cur reliquie sanctor̃ sunt venerande? Respondetur p̃ clemen. si dñm. de reliquijs et veneratione sanctor̃. Si propter quia dominũ in sanctis eius laudare iubemur iuxta illud ps̃. Laudate dñm in sanctis eius. Sed quot de causis reliquie sanctor̃ sunt venerande? Rñdet ẽm Aug⁹. in de ciuitate dei: et Hiero. in epla ad Ripariũ: et Thomã vbi. s̃. nouẽ de causis. Primo ꝓpter exempla patrũ q̃ hoc fecerũt in veteri testamento: vt Joseph q̃ cũ Geñ. vlti. solẽnissime Jacob veneratꝰ est mortuũ. Et sic̃ filij israel ossa Joseph p̃ desertũ ab egypto duxerũt: Geñ. vlti. et Josue vlti. Sic̃ Act. viij. beatꝰ stephanus magno planctu veneratus est. Et. j. dial. beatꝰ libertinꝰ sancti honorati caligula quã secũ deuote portauit puerũ suscitauit. Secũdo sunt venerande: quia deus met venerat⁹ est multa miracula p̃ reliquias faciẽdo. Tertio q̃ organa ꝛ istrumenta virtutũ fuerũt p̃ spm̃ sanctũ. Sic eñ filius diligit plus instrumenta chari sui mortui. Quarto: quia templũ fuerunt

bic corpora sanctor sancte trinitatis. Joh.xiij. Si qs diligit me tc.ad eū veniemus:t mansionē apud eū faciem⁹. Quinto reliquie sunt bona amicor nostror t conciuiū q̄ pceserūt: sicut filia plus diligit cultellum modici valoris matris defuncte q̄ florenū alieni. Sexto:quia sunt apud summū regē sancti nostri aduocati t intercessores. Prouer.xiij. Accept⁹ eīm est dño minister intelligēs. Septimo qr dei potentiā p̄dicant reliquie in miraculis q̄ p ea ostendunt interdū in suscitatione mortuor:infirmor curatione:t actuali deuotione tc. Octauo:qr futurā resurrectionis fidē augēt. Nono qr cū reliquijs istis alia q̄ nūc fruit deo fuit cōiuncta t adhuc p̄iungit.

Consideratio.xix.De insinuatione censurarum.

Sententia censure appellat̄ nervus ecclesiastice discipline. Hā quēadmodū vires hominis cōsistūt in neruis:ita vires ecclesie cōsistunt in snia censure. Et in eccl̄ia dei nō reperit maior pena.xxiij.q.iij.corripiunt. Censure autē appellatione venit excōicatio: interdictū t suspensio.c.querenti.de verbo.sig.t ab in.c.cum clerici.de pac.in glo.fi.in fi. Et est differentia inter censurā ecclesiasticā t seueritatē ecclesiasticā:quia appellatione seueritatis ecclesie venit pena al's a iure p illo delicto imposita:t si nō reperitur expressa:venit imponenda arbitrio iudicis:vt in.c.de causis. de offi.dele.t sic appellatiōe seueritatis ecclesiastice venit alia pena extrinseca fm delicti qualitatē. Unde celebrās scienter cora excōmunicato maiori excōmunicatione:cuius irregularitatem p̄o p̄ima vice nō incurrit tamen penā suspensionis ab ingressu ecclesie:vt in.c.episcopor.de p̄iuile.li.vj. Et si postea tali suspensione durante:si secūda vice celebrat incurrit irregularitatem:vt probatur in.c.is cui de senten.excō.libro.vj. Item scienter celebrans in loco interdicto in casibus non permissis: irregularis efficitur et intelligibilis. Unde violans interdictum ecclesiasticum est suspensus ab officio c. tanta.de excessi.p̄la. Est ei etiam interdictus ingressus ecclesie.c.epor.de p̄uil.li.vj. Et est excōmunicat ipso iure si non

seruat interdictū sepelicēdo. de sepul. c. j. Et est irregularis. c. is q̄ e. ti. li. vj. Et sic plus punit violās interdictū q̄ suspensio nē ꝛc. Itē suspēsus ab ingressu eccl̄ie in ea diuina celebrās est irregularis: ꝛ sic mortēs carebit ecclīastica sepultura. Suspē sus aūt ab officio tā a celebratione misse q̄ a collatiōe sacrorū ꝛ a q̄lib⁹ et actu sacerdotali: puta a baptizādo solēniter intelligitur suspensus: ꝛ ptra facies fit irregularis sic suspensus a diuinis. Verūtū appellatiōe diuinor cōphendit etiā baptisma: pnia: viaticū. c. nō est de spō. ꝛ p̄dicatio verbi dei: vt glo. i cle. j. de so. cōpe. ꝛ etiā sepultura cōphendit: vt in. c. fi. de sen. ex. li. vj. Sz diceres: quō relaxat suspensio seu interdictū? Respondet q̄ si iponit a iure vel a iudice sic: donec satisfeceris vt penitueris: sic facta satisfactiōe vel pnia relaxat ipso facto fm ꝓa. in. c. cū tu. de vsu. no. in. c nō est. de spon. in tex. ꝛ glo. Si vero iponit simplicit, sic necessaria est absolutio antecē se ingerat. In excōicatis aūt est semp necessaria absolutio post satisfactionē. Itē oīs irregularis est suspensus a bñficio. vide c. tanta. de excess ꝓla. Verū irregularis nō ē p̄uat⁹ sed p̄uandus beneficio: in eo. c. tanta. ꝛ no. in. c. clericis: ne cle. vel mo.

Et q̄ censure sunt piculose valde: et multa mala inducūt: vos cōmonere hic volui vt aliq̄tiens data oportunitate tpis ꝛ loci: ꝓ'o aliquo mō insinuetis. Et maxime de excōicatione q̄ a multis vilipendit: possetis exponere illis multa mala q̄ inducat maior excōicatio. ꝓmo cū p̄uat pticipatione alior: q̄ excōicatus tenet euitare alios: vt ꝓa. in. c. nulli. de sen. excō. ait. Et cōtēnendo euitare alios totiens peccat mortaliter. facit. c. illud. de cle. ex. mini. et. c. sicut. ij. q. iij: Unde licet excō municato possint causa humanitatis in sustētationē vite etiā nō expectata extrema necessitate necessaria vite ministrari: vt alimenta: vestes ꝛ hospitiū: fm glo. in. c. q̄n ꝛj. q. iij. tamē vtensilia ꝛ alia instrumenta sine q̄bus viuere pōt: non sunt ei ministranda. Solūmodo ergo in casu quo hō ex p̄cepto charitatis tenet excōicare cū eo pōt fm theo. Secūdo excludit hominē a sacris ecclesie. iij. q. iij. engeltrudā. Tertio p̄uat suffragio ecclesie: q̄ suffragium valet ad quattuor: vid elicet ad augmentū gr̄e quā habet: ad merendā gratiā quā nō habet:

ad ꝓtectionē dei habēdā: ⁊ ad defensionē ab hostib⁹ ꝓmerendam: ⁊ ꝓpterea dicit tradi sathane: in.c.audi.xj.q.iij. Si sacerdos excōicat⁹ nō pōt dicere: Dñs vobiscum in officio. ar.c. nihil.xj.q.iij. De suffragijs videte in.iiij.sen.di.xxij. Quarto nō pōt interesse diuinis officijs aut cū alijs orare in eccla: alʒ peccat mortaliter. Nec debet extra ita ꝓpe stare ꝙ audiat. de pe. ⁊ remis. qō in te. Posset tñ solus in ecclesia orare. Quinto excludit a regno celoꝝ. xxiiij.q.j. Cōcūctos. ij.q.iij. nemo. Sexto: si ingerit se diuinis existēs in aliq̄ ordine: irregularis efficitur. Septimo efficit infamis. vj.q.j. infames. Bal. tñ hoc refert ad excōicationē notoriā. Octauo nullū bñficiū ecclesiasti cum pōt acq̄rere. c. postulasti. de cle. excō. mini. et in. c. bone. de eta. ⁊ q̄li. in fi. Bono ab officio ⁊ bñficio est suspēsus. dicto. c. pastoralis. in fi. Decimo nō pōt eligere. de appel. ꝓstitutus. Undecimo: nullus pōt ꝓ eo orare: intellige solēniter. Duodecimo priuat ecclesiastica sepultura: qz cui nō cōmunicam⁹ viuo: nec mortuo cōmunicare debemus. c. sacris. de sepul. qō limita nisi absoluat. Videte multa alia in summa Angelica vel rosella: ⁊ in q̄rto sen. Et qz rome in cena dñi fulminant alique censure in corpore iuris non habite: ideo bullā vltimo desup emanatā hic adiungere volui: vt etiā ex illa aliquos casus colligere ⁊ publicare possitis in finē: vt ꝓlʒ magis timeat censuras: ⁊ sit magis cautus quo ad illas.

Bulla cene domini.

Sixtus epʒ seru⁹ seruoꝝ dei ad ꝓpetuā rei memoriā excōicam⁹ ⁊ anathematizam⁹ ex pte dei oipotēt̄ patris ⁊ filij ⁊ spūssancti. Ancte q̄z beat⁹ Petri ⁊ Pauli ac nr̄a oēs hereticos gazaros: paterenos: p aupes de lugduno arnaldistas: speronistas: passagerios: nichlosistas seu hussistas: fraticellos de opinione nūcupatos: ⁊ q̄slibet alios hereticos q̄cūcq̄ noie cēseant: ac oēs fautores: receptatores ⁊ defensores eorūdē. Itē excōicam⁹ ⁊ anathematizam⁹ oēs piratas cursarios et latrūculos maritimos: ⁊ oēs fautores: receptatores ⁊ defensores eoꝝ. Itē excōicam⁹ ⁊ anathematizam⁹ oēs q̄ in terris suis noua pedagia ꝓponunt vel ꝓhibita exigunt. Itē excōicamus

ꝛ anathematizam⁹ oēs falsarios bullarū seu lfarū aplicarū et
supplicationū: gr̃az vl iusticiā ꝓtinētiū p sūmū pōtificē vl vice
cancellariū seu gerēs vices eox aut officiū vicecancellarij sctē
romane eccl̃ie regen. de mādato eiusdē sūmi pōtificis siguatox
aut sb̄ noie sūmi pōtificis seu vicecācellarij aut gerētis officiū
p̄dictox signātes supplicatiōes easdē. Jtē excōicam⁹ ꝛ anathe
matizam⁹ oēs illos q̄ eqs: arma: ferrū: lignamina ꝛ alia ꝓhibi
ta deferūt saracenis: turcis: ꝛ alijs xp̄i nois inimicis qb⁹ xp̄ia-
nos ipugnāt. Jtē excōicam⁹ ꝛ anathematizam⁹ ipedientes seu
iuadētes victualia siue alia ad vsū romane curie neccia: vl ne
ad curiā ipsā adducant vel deferant: ipediūt seu pturbāt: ꝛ q̄
talia faciūt vl defendūt: cuiuscūq; fuerint ordinis: p̄eminētie:
p̄ditiōis ꝛ stat⁹: etiā si pōtificali: regali: reginali: aut alia q̄is
eccliastica vel mūdana p̄fulgeāt dignitate. Jtem excōicam⁹ ꝛ
anathematizam⁹ oēs illos q̄ ad sedē aplicā venientes vl recedē
tes ab eadē: necnō illos q̄ iurisdictionē ordinariā vl delegatā
nō hñtes: in eadē curia morantes temeritate ꝓpria capellanū
spoliāt: aut ex ꝓposito deliberato vberare: mutilare vl inter-
ficere p̄sumūt: ꝛ qui talia faciūt ꝛ mādāt. Jtē excōicam⁹ ꝛ ana
thematizam⁹ oēs illos q̄ p se vl aliū seu alios q̄scūq; psonas ec
clesiasticas vel secl̃ares ad romanā curiā sup eox cauf ꝛ nego
cijs recurrētes: illaq; in eadē curia, psequētes: aut, pcuratores
ipsox: vel etiā auditores seu iudices sup dictis cauf seu nego
cijs deputatos: occasione causarū vel negocioꝝ hmōi vberāt
mutilat vel occidūt aut bonis spoliāt: cuiuscūq; p̄eminētie: di
gnitatis ordinis aut stat⁹ fuerint: etiā si pōtificali: regali: regi
nali: vl q̄is alia p̄fulgeāt dignitate. Jtē excōicam⁹ ꝛ anathe
matizam⁹ oēs mutilātes: vulnerātes: interficiētes: capiētes ꝛ
detinentes siue dep̄dantes romipetas ꝛ pegrinos ad vrbē cā
deuotiōis ꝛ pegrinatiōis accedētes: ꝛ i ea morātes: ꝛ recedē-
tes ab ipa: ꝛ i his dātes auxiliū: p̄silij vel fauorē. Jtē excōica-
mus oēs alios q̄ p se vel aliū seu alios: directe vel indirecte sb̄
q̄cunq; titulo vel colore occupāt: detinēt vel hostiliter discur-
rūt seu inuadūt: aut occupare: detinere vel discurrere hostilit
p̄sumūt in totū vel in ptē regna sicilie: trinarie ilulas: sardinis
corsice: terrā citra farū: p̄simoniū beati petri in tuscia: ducatū

ſpoletanū:comitatū venayſunim:ſabien. marchie:archonitanc:maſſe trebarie romādiole cāpanie atq; maritime ꝓuincias ac terras ſpālis cōmiſſionis ⁊ arnulphoꝝ. Ciuitates q̄z nr̄as bononien. ferrarien. beneuētanā:peruſinā:auinionen. ciuitatis caſtelli ludertinū:⁊ alias ciuitates terras ⁊ loca vl̄ iura ad ipſā eccleſiā ſpectātia ⁊ ptinentia ⁊ adherētes ⁊ fautores ⁊ defenſores eoꝝ:ſeu i his dātes eiſdē auxiliū ꝓſiliū vl̄ fauorē:nō obſtātib⁹ q̄buſcūq; ꝓuilegijs ⁊ idulgentijs ac lr̄is aplic̄ generalib⁹ vl̄ ſpālib⁹:eis vl̄ eoꝝ alicui vl̄ aliq̄b⁹ cuiuſcūq; ordinis ſtat⁹ cōditionis dignitat⁹ ⁊ p̄eminentie fuerint:etiā ſi p̄mittit pontificali regali reginali ſeu q̄uis alia eccleſiaſtica vl̄ mūdana ꝓfulgeāt dignitate:a p̄dicta ſede ſub q̄uis forma vl̄ tenore cōceſſū:q; excōicari aut anathematizari nō poſſint p lr̄as apoſtolicas nō facientes plenā ⁊ exp̄ſſam:ac de v̄bo ad v̄bū de indulto hmōi ac ordinib⁹ locis noib⁹ ꝓpr̄ijs cognominib⁹ ac dignitatib⁹ eoꝝdē mentionē:necnō ꝓſuetudinib⁹ ⁊ obſeruātijs ſcp̄tis ⁊ nō ſcp̄tis:et alijs ꝓtrarijs q̄buſcunq; p quę ꝓtra hmōi nr̄os ꝓceſſus ac ſnias q̄ min⁹ includant i eis ſe iuuare valeant aut tueri et q̄ q̄ ad hoc ꝓr̄sus tollim⁹ et reuocem⁹:a q̄b⁹ q̄dez ſententijs null⁹ p aliū q̄z romanū pōtificē:niſi dūtaxat in mortis articulo ꝓſtitut⁹ abſolui poſſit:nec etiā tunc niſi de ſtando ſancte matris eccleſie mādatis ſatiſfactione vel ſufficienti cautione p̄ſtitis. Illos aūt cuiuſcūq; fuerint p̄eminentie dignitatis ordinis cōditionis aut ſtatus:etiā pōtificali vel alia qualibet eccleſiaſtica dignitate p̄ditos:qui cōtra tenorem p̄ſentiū talibus vel eoꝝ alicui vel aliquib⁹ abſolutionis beneficiū impendere de facto p̄ſumpſerint:excōicationis vel anathematizationis ſententiā innodam⁹:eiſq; p̄dicatiōis lectionis adminiſtrationis ſacramentoꝝ ⁊ audiendi ꝓfeſſiones officiū interdicim⁹:p̄dicentes apte trāſgreſſoꝝib⁹ ⁊ cōemptoꝝib⁹ ſupra dictis:nos grauī⁹ cōtra eos ſpūaliter et temporaliter:ꝓout expedire cognouerim⁹ ꝓceſſuros. Vt autem huiuſmodi noſtri ꝓceſſus ad cōmunē oīm noticiā deducant:chartas ſiue membranas ꝓceſſus continentes:eoſdem in valuis eccleſie principis apoſtolorum:et ſancti Johannis laterauenſis de vrbe affigi ſeu appendi faciem⁹:que ꝓceſſus ipſos ſuo quaſi ſonoro

p̄conio ⁊ patulo iudicio publicabūt: vt hi q̄s ꝓcessus hmōi cō tingūt: ꝙ ad ip̄os nō ꝑuenerint: aut ip̄os ignorauerint: nullā possint excusationē p̄tendere vel ignorātiā allegare: cū nō sit verisil̄e q̄ ad ip̄os remanere incognitū qd̄ tā patēter oib⁹ publicat. Nulli ḡ oīno hoīm liceat hāc paginā nr̄e excōicationis: anathematizatiōis: reuocationis: innodatiōis ⁊ interdicti infringere: vel ei ausu temerario cōtraire. Si q̄s aūt hoc attentare p̄sumpserit: indignationē oīpotentis dei ⁊ btōꝝ Petri et Pauli apostoloꝝ ei⁹ se nouerit incursurū. Datū Rome apud sctm̄ Petrū Anno incarnatiōis dn̄ice. Mcccclxxvj. iij. Idus Aprilis. Pontificatus nostri anno quinto.

Consideratio. xx. De modo seruandi placitum christianitatis.

Visitare plebē sibi cōmissam debet ep̄s ad min⁹ semel ꝑ ānū vt iura statuūt. Vn̄ d̄r. x. q. j. decernim⁹ vt antiq̄ ꝯsuetudis ordo seruet̄: ⁊ ānuis vicib⁹ ab ep̄o dioceses visitent̄. Et si forte basilica fuerit repta destituta ordinatiōe ei⁹ repari p̄cipit̄. Qꝝ si nō posset ipedit⁹ infirmitate vel alia iusta cā ꝑ alios visitare. Si tn̄ nō est necessitas de triēnio in trienniū visitabit. vt de offi. archi. c. vt archidiaconi: ⁊ sic in āno bisextili archidiaconi in plurib⁹ locis visitare solent. Verūtamen ꝓpe nos diocesi basilien̄. certi rectores ecclesiaꝝ ꝑ se singul̄ ānis visitare solēt ep̄o sciēte: qꝛ materia visitationis est de cura curatoꝝ: vt Gerson ait. Idcirco de mō et articul̄ ꝓponēdis aliq̄ vob̄ tradere curaui: vt dū ibi fueritis: aliq̄n̄ modū ⁊ formā aliq̄lē habeatis. In p̄mis visitatores cū ad aliquā ecclesiā causa visitādi accedere volūt: p̄us clero ⁊ ꝑpl̄o intimare diē ⁊ statuere debent: vt ibi correctionē ⁊ visitationē recipiāt. Et si quis indigeat cōsilio vel remedio salubri ꝓ facto ꝯscie sue: siue in cōmutatione votoꝝ: siue in casib⁹ reseruatis siue in alijs q̄buscūq̄ sit parat⁹ tali die ⁊ tali hora: vt tunc ꝯfidenter adueniat. Indicat̄ p̄terea oībus parochianis cessatio ab omni opere vt in ecclesia compareant.

Itē q̄n̄ visitator ad aliquā eccl̄iaz cā visitatōis venerit: tūc faciet breuē sermonē ꝑ se vl̄ aliū: ⁊ exhortationē ad clerū ⁊ ꝑpl̄m

Et post sermonē articulos infrascptos coꝝ eis iplicite legat: ꝛ singulos p eoꝝ pstita iuramēta interroget: vt in manifestis purā veritatē dicāt: tamen nullaten⁹ occulta prodendo.

Ordinē igit subscptū visitator obseruabit. Prio articulos statū ꝛ reformationē cleri ꝛ ecclīaꝝ ac ꝓcuratoꝝ ecclīaꝝ cōcernētes legat: ꝛ sup ill' inqrat: q̄ inqsitiōe cōpleta: postea articulos: ꝑm ꝛ plebē ꝓcernētes silr publice legat: ꝛ de ill' articulis inquiret: de articulo ad articulū separatim ꝛ successiue: ꝛ vbicunq culpabilis aliquis repit: p visitatorē in scriptis notetur anteq̄ ad alū articulū procedatur.

Sequunt articuli cōtra clerū et ꝓcuratores ecclesiarū.

In primis ergo visitator inq̄rat de vita et moribus ꝛ cōuersationibus sacerdotū.

Item an presbyter deseruiens ecclesie parochiali sit curatus vel vicarius vel mercennarius conductus.

Itē q̄lis ē in habitu ꝛ tōsura: i victu: i ꝓuersatiōe ꝛ eruditiōe.

Item de negligentia seruitij ꝛ cultus diuini.

Itē an aliq̄s i [illegible]cōicatiōe vl' suspēsione ab officio: vl' nō dict⁹ horis canonic⁹: saltē ante pmā: aut sine lumie celebrauerit.

Itē an celebrauerit sciēter publice coꝝ excōicatoꝝ denūciato

Item an aliquis se intromiserit de iudicādo cognoscendo de causis matrimonialibus.

Item an primissarius debito tempore de mane celebret.

Item q̄les reddit⁹ sunt in cura: ꝛ quō ex defectu sufficientis ꝓuisionis illis q̄ altari deseruiūt eueniūt multa mala.

Itē de domo pbri ꝛ vtēsilib⁹: ꝛ de reparationib⁹ necessarijs tā i ecclīa q̄ alibi p mgros fabrice seu parochianos faciendis.

Itē videat si ille sciat ea q̄ spectāt ad officiū curati. ꝛ specialr i materia sacꝝ vbi mai⁹ eēt piculū: vl' si sciat formā ꝓ baptismo: ꝓ eucharistia: ꝓ absolutōe: tā ab excōicatōe q̄ a pctis necnō ꝓ mrimonio ꝛ ꝓ extrema vnctiōe. Et si nesciat doceat

Itē sciat ab eo q̄liter se habet in casib⁹ et dubijs emergentib⁹ q̄cunq circa ministrationē sacramentoꝝ: vt circa celebrationē misse: dū cadit aliq̄d in calicē: vel dū sanguis effluit: vel dū nō reperit esse vinum in calice: vel si in pixide vbi est hostia

sacra inueniuntur vermes ꝛc̄.et si nesciat doceatur.
Item circa baptismum dum puer est baptisatus ab obstetrice qualiter se habeat et doceatur.
Itē si obstetrices sciāt verā formā baptisandi in parochia sua Et sup hoc poterūt obstetrices interrogari ꝛ doceri q̄ hec est forma in theutonico: Ich touff dich in dem namen des vatters vnd des suns vnd des heiligen geists: Amen.
In gallico spergendo aquā sup puerum. M. ie toy baptise ou du pere et du filz et du sainct esprit. Amen.
Itē q̄liter se habet erga infirmos visitādos i articulo mortis.
Itē si sp celebret iciun⁹: ita q̄ nihil sūpserit post mediā noctē
Item si ostendat populo hostiam anteq̄ sit cōsecrata: q̄ hoc nunq̄ fieri debet: et abusus corrigatur.
Itē si dicit p̄mā anteq̄ celebret sic debet fieri nisi i die natal. Et si post pollutiōes nocturnas siue diurnas celebrauerit.
Item quō se habeat in foro pnie erga sibi p̄fitentes: q̄liter interrogat de peccat̄: qualiter remittit pro casib⁹ reseruatis. Et sciat q̄ sunt casus reseruati: qualiter absoluit excōmunicatos vel participantes: qualiter iniungit penitentias.
Itē q̄liter denūciat festā: qñ sepe fit excessus ꝛ laqueus ponit
Item si habeat statuta synodalia: et si publicat ea que debet ex talibus pl̄o nunciare: et in hoc debent p̄lati paucis esse cōtenti quō ad illa que cōcernunt temporalitatez ecclesie: sed magis de salute prouideant animarū.
Item si habeat in scriptis tenorē generalem p̄ceptorū diuine legis. Et si denūciat suis parochianis et qualiter. An sciat septem peccata mortalia ꝛc̄.
Itē an aliq̄ sint ibi publici p̄cubinarij negociatores: aleatores piuri manifesti: infames: simoniaci: irregulares vl̄ sacrilegi. Cōmittit aūt sacrilegiū: dū nō sacrū de sacro: vl̄ sacrū de nō sacro: vl̄ sacrū de sacro violent aut furtiue recipit et aufert.
Item an aliquis de reb⁹ ecclesie vel beneficij sui alienauerit.
Item si peccata sibi in confessione penitentiali detecta reuelauerit aut publicauerit.
Item an filiam suā spiritualem cognouerit carnaliter.
Item vtrū baptisterū et sacramentale quo sacra eucharistia

custoditur sunt bene clausa et munita.
Item an res palle corporalia calices libri: et cetera ad cultuz diuinum pertinentia teneant̃ munde et in debito ornatu vnde et per visitationem videantur.
Item an continuū lumen ante sacramentū eucharistie: et alis oleū et candele ad diuinū cultum debite ministrentur.
Item a tēpore interdicti in casib⁹ nō concessis a iure aliquos receperint ad ecclesiasticā sepulturā: aut excōicatos publice vel notatum interdictos: aut vsurarios manifestos scienter in cimiterio sepelire p̄sumpserint seu sepeliri p̄miserint.
Item an ecclesia vel cimiterū fuerit sanguinis humani iniuriose effusione: vel manifesto cōcubitu violatū et per quē.
Item an cimiteriū sit bene munitū ne bestie intrare valeant.
Itē visitator secrete ad partē inq̄rat a sacerdote ecclīasticasacramenta ibidē ministrāte: an sit ritus i administratiōe sacramentoz. ꝛ q̄rat de forma substātiali eoz ꝛ absolutiōe pe
Item an predicet. (nitentiali.
Item an sciat qui sint casus episcopis et pape reseruati: et an illos habeant in scriptis.
Item an habeant copiam statutorum synodaliuz: ac statuta capituli decanatus sui ruralis.

Ad populum.

Istis p̄missis ac p̄ visitatorē debite expeditis procedat ad visitationem plebis. articulos subscriptos coram populo legat. Articuli sup quibus contra populuz proceditur et debet inquisitio fieri.
Item an ibi sit aliq̄s dubitās in fide catholica: aut pnblice loquens ꝓtra fidem: vel symbolū catholice fidei ignorans.
Item an aliquis p̄ integrū annū non fuerit confessus.
Itē an aliq̄s infra annū ad min⁹ semel nō cōmunicauerit.
Itē an sabbata ꝛ dies solennes debite seruauerint: ꝛ opa ser-
Itē si fiāt sermones apud ipsos. (uilia tūc nō exercuerint.
Item an aliquis manus in clerum violenter iniecerit.
Item an p̄sonas ecclesiasticas ad declinādū forum cōpetens et ad litigandum in foro seculari compulerint.

Itē an sacra loca violauerint sanguis hūani iniuriosa effusione vl' māifesto ꝯcubitu cū mlierib⁹ carnale cōmerciū exercēdo
Itē an villic⁹ seu aduocatus ⁊ iurati de limitib⁹ parochie effectualr excōicatos: publice ⁊ noiatim intdictos: qñ mādatū fuit a supiore vt cessaret a diuis q̄diu tales morarent ibidē
Item an vitauerint publice excōicatos in furno: molendino aut cōuiuijs publicis: cū illud fuit mādatū a superiore.
Itē an aliq̄s sit publicus cōcubinari⁹ vel notori⁹ adulter: vel spreta sua legitima cōthorali alteri adheserit adulterarie.
Item an ibi sint aliq̄ cōiuges q̄ sine legitima causa vna domo et thoro non cohabitent.
Itē an ibi sint aliq̄ publici defloratores ⁊ oppressores virginū.
Itē an sint ibi manifesti vsurarij: piuri et homicide: sacrilegi vel aliter criminosi.
Itē an aliq̄ matrimonialit ꝯiūcti matrimoniū in facie ecclesie nō solennizauerint.
Item an aliqui sint iudicātes de rebus matrimonialibus et rebus ecclesiasticis.
Itē an aliq̄ sine iudicio ecclie se cōposuerīt differētijs causarū mr̄imonialiū se mutuo a vinculo mr̄imoniali absoluendo.
Itē an aliqui sint amatores seu euulsores lapidū terminorū: agrorum ⁊ confiniū: vulgo marckstein dictorum.
Itē an aliq̄ ꝯiuncti sint in gradu ꝯsanguinitatꝭ ⁊ affinitatꝭ vel cōpaternitate ex baptismate vel ꝯfirmatione ꝓhibito proueniente: vel aliud legitimū impedimentū obsistat.
Itē an aliq̄ ñ obediāt ī licitis ⁊ honestꝭ suis plebanis ⁊ curatꝭ.
Itē an aliq̄ vtant iniqua ⁊ fraudulenta mēsura vini ⁊ bladi.
Item de phitonissis vulgo hexen dictis.
Item de incantatoribus et superstitiosis vtriusq̄ sexus.
Item an aliqui siut subtractores decimarū ⁊ censuū ecclesie.
Item an ratio ⁊ cōpotus detur singulis annis de bonis ecclesie fideliter in presentia curati.
Item an sciant aliquos qui occultāt ⁊ subtrahunt anniuersaria ⁊ legata pro salute defunctorum.
Item vtrū excōmunicati publice vitent diuina officia.
Item an aliq̄s ꝑdurauerit in excōicatione ꝑ annū vel vltra:

Itē si irreuerēter se hūt dū baptisant pueri: vel dū fiūt matrimonia vl in alijs sacris videdo: locando: garrulādo: t si fiant nuptie cum bannis trina vice pmissis in ecclesia parochiali.

Si infirmi q̄rūt medicos aiarū q̄ corpoꝝ: t iuxta hoc q̄d fieri debeat doceant. Itē an aliq̄ sint publici aleatores crapulatores: lusores t blasphemi: aut maledici dei et sctōꝝ: an in vigilijs sacris excedant in illis. Item an decimus t census ecclesie nō bene soluāt. Itē an sint ibi suspecti de lepra.

Itē an aliq̄s sit in ecclesia vel cimiterio in excōmunicatione publica sepult⁹. Itē si sint alicubi iudei videat quō seducāt christianos: ne signis careant discretiuis: t si velint cōuerti nō oino spolient suis reb⁹. Itē si in parochia sint domus religiosoꝝ vel hospitalia: fiat inq̄sitio fm status eorūdē: t quō seruāt vota: specialiter cōtinētie t pauptatis sine appropriatione: quō curāt de pauperib⁹: pīsertim in spūalibus. Si anteq̄ recipiant infirmi pfiteant: quēadmodū fit i domo dei parisius. Itē si ille q̄ deseruit cure reptus fuerit idoneus: detur sibi bona ptās sup casib⁹ occultis reseruatis: et pīsertim q̄ sunt frequenter repetita t erga iuuenes et feminas. Itē si nō repiat esse tal' instituat in primiori loco vn⁹ idoneus secularis vel religiosus tāq̄ penitentiarius ad quē pūt remitti parochiani sup talib⁹ casib⁹ reseruatis: t sup habendo cōsilio in casib⁹ dubijs pscētie. Itē p debita apositiōe remedioꝝ p visitantē expedit vt habeat t haberi faciat breues tractatulos p parochias in vulgari de examinatiōe pscientie: t de casib⁹ reseruatis ad hos vt illos cū statutis sinodalib⁹ abbreuiatis t de pceptis dei t sūlib⁹ Itē p tradēdo certū t fructuosū modū reseruādi pctā: videat pmo q̄ null⁹ casus debeat reputari reseruatus apud pueros t puellas minores. xuij. annis t̄c.

Itē an sit aliq̄s de aliq̄ pmissoꝝ criminū vel excessuū diffamat⁹: moneant subditi illi⁹ eccīe vt accusent p iuramētū pstitū. Itē visitator de notorijs t manifest criminib⁹: delict t excessib⁹ recipiat emēdas cōdignas. Ubi vō excessus t delicta hmōi nō sunt notoria: sed p aliq̄s diffitent: si tales de his fuerint als diffamati: citent ad certū pemptoriū terminū t̄c. iusticiā recep turi t̄c. Declaratio pdictoꝝ.

Cũ institutiones canonice sint inefficaces et languide: nisi per pastorẽ qui est lex viua demandent effectui: saluberrimũ est ꝓ reformatione morũ ⁊ subditoꝝ emendatione: ꝙ pastor iuxta canonicas sanctiones visitet diligenter crebro suũ gregẽ aut ꝑ seipsum aut ꝑ vicarios doctos habentes plenariã ab eo potestatẽ in negocijs p̃sertim spũalib⁹ ordinandis ⁊ expediendis. Hic est em̃ cardo toti⁹ reformationis ecclesiastice. Quẽadmodũ em̃ veteri ꝓuerbio dicit. Oculus dñi impinguat equũ. Sic p̃sentis pastoris auctoritas nutrit ⁊ pascit gregẽ suũ: ita tñ si ꝓuidus est cõpositus in se ⁊ familia sua pastor fuerit. Et sagax: nõ lupus: non latro rapax. Ita etiã ꝓcedat vt nõ q̃ sua sunt: sed q̃ iesu christi querere videatur: vt in. c. cũ ꝑm apl̃m. de censi. exac. ⁊ procura. dicit: vbi de expensarũ visitatione habet: ꝙ cũ charitate moderatũ valeat auxilium postulare p̃latus. Et ne sit pastor velut cattus abiens quidẽ mures a caseis: ipse vero plus deuorãs. Unde ꝑm verba iuris nihil pene sic mores disciplinatos ab ecclesie expellit q̃ꝫ negligentia sacerdotũ: qui cõtemptis canonib⁹ ad corrigendos ecclesiasticos mores synodũ facere negligunt: Deinde ne quis diceret ꝙ sufficientes cõtra oẽm p̃uaricationem cõstitute sunt leges a priorib⁹. Rñdet ꝙ ea q̃ frequenti p̃uaricatione iterant: frequenti sententia debent cõdemnari. Et velut repullulantia malis radicibus germina crebrius amputari: p̃sertim ꝑ visitationẽ: que est quedã applicatio legũ ad operationem ⁊ sua viuificatio: quealiter mortue sunt vel languescunt.

Feliciter ac fausto finit liber animo:
laboriosa diligentia Basilee im
pressus: Anno fructifere
incarnationis Mil-
lesimo quingen
tesimooctauo
Mẽsis vo
Marcij